

С. О. Кропельницька, Т. В. Солоджук

СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Рекомендовано

*Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України
для студентів вищих навчальних закладів*

«Видавництво
«Центр учбової літератури»
Київ – 2013

УДК 336(075.8)
ББК 65.261-93я73
К 83

*Гриф надано
Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України
(Лист № 1/11-18068 від 20.11.2012 р.)*

Рецензенти:

Ткачук І. Г. – заслужений діяч науки і техніки України, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника»;

Савич В. І. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів і банківської справи Івано-Франківського ІМЕ «Галицька академія»;

Козло О. М. – в.о. начальника управління Пенсійного Фонду України в м. Івано-Франківську.

Кропельницька С. О. Соціальне страхування[текст] : навч. посіб. С. О. Кропельницька, Т. В. Солоджук [Вид. 2-ге, перероб. та доп.] – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 336 с.

ISBN 978-617-673-203-7

Посібник відповідає програмі курсу «Соціальне страхування», затвердженій Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України. Містить теоретичні основи вивчення фінансової діяльності суб'єктів та учасників системи соціального страхування. Розглянуті функції, особливості організації та функціонування системи соціального забезпечення в Україні, засоби методи його регулювання. Подано детальну характеристику діяльності Фондів соціального страхування України, її нормативно-правове регулювання з урахуванням останніх законодавчих змін. Висвітлено сутність, методику формування фінансових ресурсів державних цільових та окремих недержавних фондів соціального спрямування, дано характеристику основних видів матеріального забезпечення та соціальних послуг, що надаються за рахунок сплати страхових внесків.

У посібнику також наведені навчально-методичні матеріали, необхідні для вивчення дисципліни: навчальна програма курсу, лекційні матеріали, плани семінарських (практичних) занять, приклади вирішення типових розрахункових та ситуаційних завдань з дисципліни, тестові завдання, рекомендована та використана література, перелік екзаменаційних питань та інструктивні матеріали.

Для студентів, аспірантів, викладачів економічних дисциплін, а також фахівців страхової, фінансової та кредитної сфери.

УДК 369(075.8)

ББК 65.272я73

ISBN 978-617-673-203-7

© Кропельницька С.О., Солоджук Т.В., 2013.
© «Видавництво «Центр учбової літератури», 2013.

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень	7
Вступ	8
Навчальна програма курсу «Соціальне страхування»	11
ТЕМА 1. СУТНІСТЬ, ПРИНЦИПИ, РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ТА ЙОГО ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ	18
1.1. Необхідність та економічний зміст соціального страхування	18
1.2. Фінансовий механізм регулювання соціального страхування	26
1.3. Фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування	29
ТЕМА 2. ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ СИСТЕМ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН.	35
2.1. Історія становлення і розвитку системи соціального страхування	35
2.2. Модель Бісмарка і план Беверіджа	39
2.3. Сутність та форми соціального страхування	44
2.4. Типологія зарубіжних систем соціального страхування	47
2.5. Концептуальні аспекти формування та напрями використання фондів соціального страхування	50
ТЕМА 3. ЄДИНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ ВНЕСОК У СТРУКТУРІ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ ФОНДІВ	52
3.1. Суть єдиного соціального внеску. Платники єдиного соціального внеску	52
3.2. Реєстрація та облік платників єдиного соціального внеску.	55
3.3. База для нарахування єдиного соціального внеску	57
3.4. Ставки єдиного соціального внеску: нарахування та утримання	59
3.5. Порядок сплати єдиного соціального внеску. Звітність платників єдиного соціального внеску	62
3.6. Відповідальність за порушення законодавства про єдиний соціальний внесок	64

ТЕМА 4. СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ З ТИМЧАСОВОЇ ВТРАТИ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ	66
4.1. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням: необхідність та економічний зміст	66
4.2. Доходи бюджету Фонду соціального страхування з тимча- сової втрати працездатності.	67
4.3. Матеріальне забезпечення та соціальні послуги за страху- ванням з тимчасової втрати працездатності	69
4.3.1. Допомога з тимчасової втрати працездатності: умови надання, тривалість виплати, порядок розрахунку	70
4.3.4. Допомога з вагітності та пологів.	75
4.3.5. Допомога при народженні дитини	78
4.3.6. Допомога із догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку	80
4.3.7. Допомога на поховання	82
ТЕМА 5. МЕДИЧНЕ СТРАХУВАННЯ	85
5.1. Система медичного страхування	85
5.2. Обов'язкове медичне страхування	87
5.3. Добровільне медичне страхування	92
ТЕМА 6 СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНОГО ВИПАДКУ НА ВИРОБНИЦТВІ ТА ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ	98
6.1. Страхування від нещасного випадку на виробництві: завдання, принципи та особливості.	98
6.2. Доходи бюджету Фонду соціального страхування від не- щасного випадку на виробництві та професійних захворювань .	103
6.3. Матеріальне забезпечення та соціальні послуги у разі на- стання нещасного випадку на виробництві та професійних за- хворювань.	104
6.3.1. Коротка характеристика основних виплат за видами . .	106
6.3.2. Порядок призначення та здійснення страхових виплат .	108
ТЕМА 7. СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ НА ВИПАДОК БЕЗРОБІТТЯ	117
7.1. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: необхідність, економічний зміст та основ- ні поняття	117
7.2. Доходи бюджету Фонду загальнообов'язкового державно- го соціального страхування на випадок безробіття	119

7.3. Видатки бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття	120
7.3.1. Характеристика матеріального забезпечення та соціальних послуг	120
7.3.2. Умови, розмір і тривалість виплати допомоги з безробіття застрахованим особам	122
7.3.3. Характеристика інших виплат матеріального забезпечення на випадок безробіття.	126
7.3.4. Забезпечення незастрахованих осіб	136
ТЕМА 8. ДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ	137
8.1 Теоретичні основи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.	137
8.2. Джерела формування доходів бюджету Пенсійного фонду	141
8.3 Видатки Пенсійного фонду та їх характеристика	141
8.4 Поняття та види пенсій. Порядок розрахунку пенсії	142
ТЕМА 9. НЕДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ.	159
9.1. Сутність недержавного пенсійного забезпечення. Поняття та особливості функціонування недержавного пенсійного фонду.	159
9.2. Види НПФ	165
9.3. Обслуговування НПФ	166
9.4. Інвестиційна декларація: сутність, складові частини та порядок реєстрації	171
9.5. Види та механізм здійснення пенсійних виплат	178
9.6. Державний нагляд та контроль у сфері недержавного пенсійного забезпечення	181
КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ	184
ТЕСТИ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ ЗНАТЬ.	185
ПРИКЛАДИ РОЗВ'ЯЗКІВ ТИПОВИХ ЗАДАЧ	225
ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ	239
СИТУАЦІЙНІ ЗАВДАННЯ.	243
ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	278
САМОСТІЙНА НАВЧАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ	281
ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ	283
ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ З КУРСУ «СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ».	286

РЕКОМЕНДОВАНА ТА ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА	292
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	299
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК	299

ДОДАТКИ

<i>Додаток 1. Пропорції розподілу ЄСВ за видами загально-обов'язкового державного соціального страхування, у відсотках</i>	302
<i>Додаток 2. Максимальна величина оподаткованого доходу, з якого утримуються страхові внески у 2010—2013 роках</i>	304
<i>Додаток 3. Розмір мінімального страхового внеску до Пенсійного фонду України у 2004—2009 рр.</i>	305
<i>Додаток 4. Розміри мінімального страхового внеску до Пенсійного фонду у 2010 році залежно від категорії застрахованих осіб</i>	307
<i>Розміри мінімального та максимального страхового внеску у 2012 році (у розрахунку на місяць) залежно від видів страхування та розміру мінімальної заробітної плати, установлені законом на місяць, за який здійснюється сплата ЄСВ</i>	310
<i>Мінімальний розмір єдиного внеску на загальнообов'язкове державне страхування деяких категорій застрахованих осіб у 2013 році</i>	311
<i>Додаток 5. Основні державні соціальні стандарти і гарантії у 2010—2011 роках</i>	314
<i>Додаток 6. Основні державні соціальні стандарти і гарантії у 2012—2013 роках</i>	315
<i>Додаток 7. Окремі види державної соціальної допомоги у 2010—2011 роках</i>	316
<i>Додаток 8. Окремі види державної соціальної допомоги у 2012—2013 роках</i>	318
<i>Додаток 9. Зміни щодо сплати та розподілу сум ЄСВ між видами соцстрахування у 2013 році</i>	334

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ДЦФ — державні цільові фонди;

ЗДСС — загальнообов'язкове державне соціальне страхування;

ЗОДПС — загальнообов'язкове державне пенсійне страхування;

ЗОДСМС — загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування;

КУА — компанія з управління активами;

МСЕК — медико-соціальна експертна комісія;

Нацкомфінпослуг — Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг;

НМДГ — неоподатковуваний мінімум доходів громадян;

НПЗ — недержавне пенсійне страхування;

НПФ — недержавний пенсійний фонд;

ОМС — обов'язкове медичне страхування;

ПФУ — Пенсійний фонд України;

СМО — страхові медичні організації;

УТОГ — Всеукраїнська громадська організація, яка об'єднує громадян з порушеннями слуху і мови;

УТОС — Всеукраїнська добровільна громадська організація інвалідів по зору, яка діє на території України відповідно до чинного законодавства;

ФССВБ — Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття;

ФССНВВ — Фонд соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійних захворювань;

ФССТВП — Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності.

ВСТУП

«Соціальне страхування» як навчальна дисципліна дає студентам теоретичні знання та практичні вміння з розрахунку страхових виплат та надання соціальних послуг, управління рухом грошових коштів у системі страхових фондів і здійснення фінансового контролю за їх цільовим використанням. Курс «Соціальне страхування» посідає важливе місце серед навчальних предметів, що готують фахівця фінансового профілю.

Однією з умов повноцінної інтеграції України в сучасну європейську систему соціального страхування є наявність ефективного забезпечення соціального захисту населення.

Таким чином, необхідною є система заходів для вирішення важливих питань у сфері соціального розвитку суспільства України: збільшення витрат на соціальне забезпечення; зниження рівня безробіття; збільшення розміру мінімальної заробітної плати й неоподаткованого мінімуму; врахування циклічності розвитку даної сфери; розроблення державних програм, що регулюють зайнятість і соціальні гарантії.

Метою дисципліни є досягнення спеціалістами такого рівня професійних знань, вмінь та навичок у галузі управління фінансами й аналізом соціальних послуг, який забезпечуватиме конкурентні переваги на ринку праці.

Даний курс є необхідним для підготовки фахівців у галузі фінансів. До переліку взаємопов'язаних дисциплін віднесені: мікроекономіка; макроекономіка; фінанси; страхування; страхові послуги; податкова система; бюджетна система; міжнародна економіка; державне регулювання економіки.

Вивчення курсу передбачає освоєння студентами знань, які висвітлюють питання, що стосуються структури та суб'єктів ринку соціального страхування, функцій його складових, основних завдань державного регулювання у сфері соціального страхування. Студент повинен вміти виконувати відповідні економічні розрахунки за кожним видом соціального страхування.

Об'єктом вивчення є процес організації соціального страхування та забезпечення соціального захисту населення шляхом надання соціальних послуг.

Предметом є види загальнообов'язкового державного та окремих видів недержавного соціального страхування відповідно до страхового випадку.

Завдання вивчення дисципліни:

- сформувати системне розуміння взаємозв'язків суб'єктів у системі надання соціальних послуг та окремих спеціалізованих фінансових фондів;

- навчити визначати економічні передумови та потреби у споживанні соціальних послуг конкретними учасниками ринку та можливості задоволення різними видами соціальних послуг;

- забезпечити комплексне розуміння фінансового механізму надання соціальних послуг різними страховими державними фондами цільового призначення;

- розвинути навички фінансового та порівняльного аналізу в галузі соціального страхування та забезпечення;

- надати можливість економічно обґрунтовано порівнювати соціальні послуги з метою вибору найбільш прийнятних конкретному споживачеві;

- показати роль держави та напрями державного регулювання в системі соціального страхування.

На основі отриманих знань студент повинен вміти:

- виконувати необхідні розрахунки з визначенням внесків у державні цільові (соціальні) фонди відповідно до встановлених соціальних нормативів;

- розраховувати соціальні внески та рівень соціального забезпечення згідно із розміром середньої заробітної плати в Україні;

- знаходити резерви додаткових надходжень до соціальних фондів;

- складати проекти кошторисів витрат фондів соціального страхування;

- складати проекти кошторисів на медичне обслуговування за кошти фондів соціального страхування;

- використовувати набуті в процесі навчання теоретичні знання для вирішення проблем фінансового управління соціальними фондами;

- аналізувати наукові та статистичні джерела, бухгалтерську та фінансову звітність;

- проводити порівняльний аналіз розвитку систем соціального страхування.

У процесі вивчення курсу будуть використані різноманітні форми організації навчання. Викладання дисципліни передбачає проведення лекцій та практичних занять. Певна частина програмного ма-

теріалу має бути засвоєна студентами в процесі самостійної роботи, виконання тестових та розрахунково-аналітичних завдань, у тому числі з використанням комп'ютерної техніки, загального та індивідуального характеру.

Навчальний посібник охоплює 9 тем відповідно до навчальної програми (з урахуванням Законів України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про соціальні послуги», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про збір та облік єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» та ін.).

Посібник підготовлено на кафедрі фінансів ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» кандидатом економічних наук, доцентом Крпельницькою С.О. та викладачем Солоджук Т.В.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА КУРСУ «СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ»

ТЕМА 1.

СУТНІСТЬ, ПРИНЦИПИ Й РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ТА ЙОГО ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Предмет і завдання курсу. Його зв'язок з іншими теоретичними й прикладними навчальними економічними дисциплінами. Склад, структура та послідовність викладання курсу.

Визначення та економічна сутність соціального страхування. Суб'єкти й об'єкти соціального страхування. Місце соціального страхування в системі економічних категорій. Функції соціального страхування як складової соціальної політики: захисна, компенсаційна, відтворювальна, перерозподільна, стабілізуюча. Принципи соціального страхування: особистої відповідальності, солідарності, обов'язковості, організаційного самоуправління, державного регулювання. Система соціальних гарантій населення: соціальні нормативи та джерела фінансування соціальних гарантій.

Виникнення та етапи розвитку соціального страхування. Страхові фонди як основа страхового захисту. Форми організації фондів страхового захисту. Державні цільові фонди: соціальні, економічні. Шляхи утворення державних цільових фондів. Види загальнообов'язкового державного соціального страхування в залежності від страхового випадку: пенсійне страхування; медичне страхування; страхування на випадок безробіття; страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності; страхування від нещасних випадків на виробництві та від професійного захворювання; недержавне соціальне страхування; інші види страхування, визначені законами України. Взаємозв'язок соціальних послуг і соціального страхування.

Роль соціального страхування у відновленні й збереженні працездатності робітників та гарантуванні матеріального забезпечення громадян, які втратили працездатність або не мали її. Актуальність соціального страхування для України. Чинники, що обумовлюють необхідність розвитку соціального страхування в Україні.

Правові основи діяльності з надання соціальних послуг. Закон України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та Закон України «Про соціальні послуги».

Мета й форми державного регулювання діяльності в системі надання соціальних послуг в Україні. Органи, які здійснюють держав-

не регулювання у сфері соціального страхування, відповідно до його видів. Фінансовий механізм регулювання соціального страхування. Контроль за діяльністю страхових фондів. Захист прав споживачів соціальних послуг. Засоби державного нагляду.

Співпраця та координація діяльності між органами, що здійснюють державне регулювання соціального страхування. Організація та контроль за наданням соціальних послуг.

Роль та місце Кабінету Міністрів України в державному регулюванні розвитку соціального страхування.

ТЕМА 2.

ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ СИСТЕМ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Історія становлення і розвитку системи соціального страхування. Модель Бісмарка і план Беверіджа. Сутність та форми соціального страхування різних країн. Типологія зарубіжних систем соціального страхування. Джерела формування та напрями використання фондів соціального страхування. Особливості соціального страхування в Швеції. Соціальна політика в системі соціального страхування Росії. Пенсійна система Чилі. Оцінка розвитку соціального забезпечення робітників у Німеччині. Соціальні технології США. Роль місцевого самоврядування в реалізації соціальних гарантій населення в Польщі. Медичне соціальне страхування в Ізраїлі. Системи соціального страхування в США. Системи соціального страхування Німеччині. Системи соціального страхування Англії. Системи соціального страхування Франції. Польська система пенсійного страхування. Система соціального захисту в Росії. Елементи сучасних пенсійних систем: державний пенсійний фонд, недержавні пенсійні фонди, страхові компанії зі страхування життя і пенсій.

ТЕМА 3.

ЄДИНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ ВНЕСОК У СТРУКТУРІ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ ФОНДІВ

Суть єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Державний реєстр загальнообов'язкового державного соціального страхування. Посвідчення застрахованої особи в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування Пла-

тники єдиного соціального внеску. Реєстрація та облік платників єдиного соціального внеску. База для нарахування єдиного соціального внеску. Порядок обкладення заробітної плати єдиним соціальним внеском на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за видами виплат. Виплати, які здійснюються у грошовій формі. Виплати, які надаються в натуральній або грошовій формі. Ставки єдиного соціального внеску. Нарахування єдиного соціального внеску. Утримання єдиного соціального внеску. Порядок сплати єдиного соціального внеску. Звітність платників єдиного соціального внеску. Відповідальність за порушення законодавства про єдиний соціальний внесок. Сплата єдиного соціального внеску підприємцями на спрощеній системі.

ТЕМА 4.

СТРАХУВАННЯ ТИМЧАСОВОЇ ВТРАТИ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ

Поняття загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням. Мета створення Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. Права, обов'язки та відповідальність суб'єктів загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням.

Принципи загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності. Види матеріального забезпечення та соціальних послуг Фонду. Допомога з тимчасової втрати працездатності: умови надання, тривалість виплати, порядок розрахунку. Допомога з вагітності та пологів. Допомога на поховання. Правила виплати допомоги по тимчасовій непрацездатності, допомоги по вагітності та пологах та допомоги на поховання, впроваджені з 2011 року.

Формування джерел надходження у Фонд. Напрямки використання коштів Фонду. Розрахунок страхового стажу. Види фінансово-економічного забезпечення та соціальних послуг у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності.

Управління Фондом соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. Нагляд у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням.

Бюджет та облік страхових засобів Фонду соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності. Фінансування страхових відшкодувань, соціальних послуг та профілактичних заходів.

ТЕМА 5.

МЕДИЧНЕ СТРАХУВАННЯ

Медичне страхування та його основні види. Суб'єкти й об'єкти медичного страхування.

Роль медичного страхування в забезпеченні потреб робітника в страховому захисті.

Добровільне медичне страхування. Обсяг відповідальності страховика. Страхова сума. Порядок визначення розміру страхових премій і їх сплати. Права й обов'язки сторін страхових відносин. Організація роботи страхової компанії, пов'язана з настанням відповідальності за фактом страхового випадку.

Медичне страхування громадян, які перетинають кордон.

Шляхи підвищення ефективності добровільного медичного страхування.

ТЕМА 6.

СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ НА ВИРОБНИЦТВІ ТА ВІД ПРОФЕСІЙНОГО ЗАХВОРЮВАННЯ

Економічна сутність та роль Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та від професійного захворювання. Завдання Фонду. Принципи страхування від нещасних випадків.

Суб'єкти й об'єкти страхування від нещасних випадків. Основні поняття: нещасний випадок та професійне захворювання.

Види страхування від нещасних випадків. Добровільне страхування від нещасних випадків.

Доходи бюджету Фонду соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійних захворювань. Матеріальне забезпечення та соціальні послуги у разі настання нещасного випадку на виробництві та професійних захворювань. Порядок призначення та здійснення страхових виплат.

Управління Фондом соціального страхування від нещасних випадків. Обов'язки Фонду соціального страхування від нещасних ви-

падків, що пов'язані з координацією страхової діяльності. Фінансування страхових відшкодувань, соціальних послуг та профілактичних заходів.

Нагляд у сфері страхування від нещасних випадків на виробництві та від професійного захворювання.

ТЕМА 7.

СТРАХУВАННЯ НА ВИПАДОК БЕЗРОБІТТЯ

Поняття та принципи загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

Види безробіття: фрикційне, структурне, циклічне. Соціальні гарантії як форма забезпечення достатнього рівня суспільного добробуту. Характеристика матеріального забезпечення та соціальних послуг. Умови, розмір і тривалість виплати допомоги з безробіття застрахованим особам. Характеристика інших виплат матеріального забезпечення на випадок безробіття. Порядок надання матеріальної допомоги з безробіття. Забезпечення незастрахованих осіб.

Управління Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття. Органи нагляду у сфері страхування на випадок безробіття.

Зайнятість населення за статусами зайнятості (працюючі за наймом, роботодавці, самозайняті, безкоштовно працюючі члени сім'ї), видами економічної діяльності (будівництво, послуги з ремонту, готелі та ресторани, торгівля транспортними засобами, освіта, охорона здоров'я, соціальна допомога та ін.).

ТЕМА 8.

ДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ

Сутність та поняття загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Пенсійний фонд України як самостійна фінансова установа. Завдання Пенсійного фонду. Джерела надходження в Пенсійний фонд. Особи, що підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню. Об'єкти оподаткування для платників. Персоніфікований облік громадян у пенсійному забезпеченні.

Переваги та недоліки системи пенсійного забезпечення в Україні. Напрямки використання коштів Пенсійного фонду. Поняття «пенсія». Види пенсій: трудові, соціальні. Чинники, що обумовлюють розмір ресурсів соціального страхування, що направлені на пенсійне забезпечення: демографічні, економічні.

Місце пенсійного забезпечення в економіці України. Актуальність пенсійного страхування в системі економічних відносин. Чинники, що обумовлюють необхідність розвитку пенсійного забезпечення в Україні. Особливості та етапи реформування пенсійного страхування в Україні. Мета та завдання Пенсійної реформи. Добровільне страхування додаткової пенсії.

Пенсійне забезпечення за віком. Страховий стаж. Загальний порядок розрахунку пенсії. Порядок визначення середньомісячного заробітку для обчислення пенсій.

Умови призначення та розміри різних видів пенсій:

Категорії громадян, які мають право на пенсію за вислугу років. Характеристика пенсійного забезпечення наукових працівників. Категорії громадян, які мають право на пенсію за віком на пільгових умовах. Особливості пенсійного страхування працівників, зайнятих на підземних і відкритих гірничих роботах та в металургії. Пенсії громадянам, які постраждали від Чорнобильської катастрофи. Пенсії за віком інвалідам, учасникам війни, сім'ям загиблих (померлих) військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ. Пенсії за віком багатодітним матерям і матерям інвалідів з дитинства. Пенсії за віком при неповному стажі роботи. Пенсії по інвалідності особам, які навчаються. Пенсії по інвалідності при неповному стажі роботи. Розміри пенсій особам, які стали інвалідами при виконанні громадянського обов'язку. Строк виплати пенсії при зміні групи інвалідності або відновленні здоров'я. Умови поновлення виплати пенсії при перервах в інвалідності. Право на пенсію в разі втрати годувальника, усиновителів і усиновлених. Право на пенсію в разі втрати годувальника вітчима і мачухи, пасинка і падчірки. Збереження пенсії в разі втрати годувальника при новому одруженні. Порядок визначення стажу роботи годувальника, який дає право на пенсію. Пенсії в разі втрати годувальника при неповному стажі роботи. Право на звернення за призначенням пенсії в разі втрати годувальника без обмеження. Порядок змін розміру пенсії. Пільги щодо обчислення стажу. Порядок підтвердження стажу роботи. Види трудової діяльності, що зараховується до стажу роботи, який дає право на трудову пенсію. Строки призначення пенсій. Порядок і умови перерахування пенсій.

ТЕМА 9.

НЕДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ

Недержавне пенсійне страхування: економічна сутність та роль у системі соціального страхування. Суб'єкти та об'єкти недержавного пенсійного страхування. Недержавні пенсійні фонди: відкриті, корпоративні, професійні. Послуги недержавних пенсійних фондів. Доходи та витрати недержавних пенсійних фондів. Асоціація недержавних пенсійних фондів України: мета та основні завдання. Договір про недержавне пенсійне страхування: особливості складання для фізичних та юридичних осіб. Обслуговування НПФ. Інвестиційна декларація: сутність, складові частини та порядок реєстрації. Види та механізм здійснення пенсійних виплат. Іноземний досвід недержавного пенсійного страхування. Державний нагляд та контроль у сфері недержавного пенсійного забезпечення.

ТЕМА 1.

СУТНІСТЬ, ПРИНЦИПИ, РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ТА ЙОГО ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

1.1. Необхідність та економічний зміст соціального страхування

1.2. Фінансовий механізм регулювання соціального страхування

1.3. Фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування

1.1. Необхідність та економічний зміст соціального страхування

Соціальна політика — система правових, організаційних та інших заходів державних і недержавних установ та організацій, що враховують економічний потенціал країни і спрямовані на підтримання соціальної стабільності в суспільстві, створення умов для зростання добробуту працездатних осіб та забезпечення належного рівня життя тих, хто через непрацездатність чи інші життєві обставини не має достатніх засобів до існування.

Законодавчою базою для проведення соціальної політики є статті 41–52 Конституції, де закріплені соціально-економічні права людини, запорукою реалізації яких є, в основному, економічні чинники.

Соціальний захист. Протягом життя, кожна людина знаходиться перед небезпекою настання обставин, які можуть самим безпосереднім чином вплинути на стан її здоров'я та призвести до втрати заробітку — основного джерела засобів до існування. До таких обставин відносять хворобу, старість, інвалідність. Побороти ці обставини, в більшості випадків, самостійно, особа не може, оскільки вони визначаються об'єктивними соціально-економічними умовами, тісно пов'язані із трудовою діяльністю і майже не залежать від волі особи. Проте, вони впливають на соціальну стабільність суспільства і тому, держава бере на себе певну відповідальності за їх настання і створює систему соціального захисту.

Термін «соціальний захист» має широке і вузьке тлумачення. У широкому розумінні соціальний захист розглядають як діяльність держави, спрямовану на забезпечення процесу формування та розвитку повноцінної особистості, створення умов для самовизначення й ствердження в житті. У вузькому — як сукупність економічних і

правових гарантій, котрі забезпечують додержання найважливіших соціальних прав громадян.

Таким чином, поняттям «соціальний захист» охоплюються соціальні права людини. Право на працю, на освіту, на житло, на відпочинок, на безпечне довкілля, на охорону здоров'я, на достатній життєвий рівень, на безпечні умови праці, на заробітну плату, не нижчу мінімально встановлених стандартів та ін.

Основні складові соціального захисту населення України:

- 1) соціальне забезпечення;
- 2) соціальна допомога;
- 3) соціальне страхування.

Соціальне забезпечення — це надання певним категоріям громадян соціальних виплат за рахунок коштів бюджетів. Соціальні виплати малозабезпеченим сім'ям, сім'ям з дітьми, жертвам війни чи політичних репресій. Право на соціальне забезпечення відносять до соціальних прав, це одне з природжених прав людини, яке визнане світовим співтовариством і закріплене в основних міжнародно-правових документах. Загальна Декларація прав людини (ООН, 1948 р.), Міжнародний Пакт про економічні, соціальні та культурні права (ООН, 1966 р.), Європейська соціальна хартія (Рада Європи, 1961 р.), Переглянута європейська соціальна хартія (Рада Європи, 1996 р.).

Статтею 46 Конституції України встановлено право громадян на соціальний захист, що включає право на забезпечення в разі повної, часткової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття, а також у старості, та в інших випадках, передбачених законом.

Система **соціальної допомоги** також побудована на фінансуванні за рахунок податків, інших надходжень до державного бюджету. Однак ці кошти направляються не фізичним особам, а підприємствам і організаціям як компенсація недоотриманих доходів. Соціальна допомога надається у формі житлових субсидій, різного роду пільг і зорієнтована на індивідуальну потребу громадянина.

Соціальна допомога — це короткострокова (одноразова або періодична) виплата, цільовим призначенням якої є компенсація втраченого заробітку чи додаткова підтримка громадян у випадку настання соціального ризику за рахунок коштів соціальних страхових фондів чи бюджету. Соціальні допомоги бувають страхові та не страхові.

Ознаки страхових: за рахунок коштів соціальних страхових фондів, право на їх отримання мають застраховані особи, основна мета призначення — компенсація втраченого заробітку, розмір залежить від заробітку.

Ознаки державних: право на їх отримання мають незастраховані особи, фінансування — за рахунок бюджету, мета — матеріальна підтримка осіб.

Соціальна пільга — це передбачене законом повне або часткове звільнення певних категорій громадян від виконання обов'язку, або надання додаткових прав при настанні соціального ризику.

Соціальне страхування створює умови для відтворення робочої сили та захисту громадян у разі настання певних страхових випадків: втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття, нещасного випадку на виробництві, догляду за дитиною, вагітності та пологів тощо.

Соціальне страхування — це система заходів щодо матеріального забезпечення населення в старості, на випадок захворювання чи втрати працездатності в працездатному віці, на випадок безробіття, підтримки материнства й дитинства, охорони здоров'я громадян, при виході на пенсію тощо.

Соціальне страхування є фінансовою категорією, яка виражає економічні відносини, що виникають в процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту шляхом формування фондів грошових коштів та їх використання для забезпечення громадян у старості, на випадок постійної чи тимчасової втрати працездатності, безробіття, підтримки материнства, а також з охорони здоров'я.

Система соціального страхування має **дві складові**:

- відновлення і збереження працездатності робітників;
- гарантування матеріального забезпечення громадян, що втратили працездатність або її не мали, шляхом надання соціальних послуг.

Матеріальною основою для виконання цих завдань виступають визначені фонди з характерними для них напрямками використання грошових коштів.

Поняття **соціального страхового ризику** — одне з ключових у теорії соціального страхування. Під ним у ст. 11 «Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 14.01.98 р. № 16/98-ВР розуміють *обставини, внаслідок яких громадяни та члени їх сімей можуть втратити тимчасово або назавжди засоби до існування і потребують, таким чином, матеріальної підтримки або соціальних послуг за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням.*

Соціальні ризики у широкому трактуванні виступають як підстава для соціального захисту. Ризик, який є об'єктом соціального страхування, можна назвати соціально-економічним, бо він:

- 1) охоплює тільки економічно активне населення;
- 2) пов'язаний із втратою заробітку чи іншого трудового доходу внаслідок неможливості участі в економічному процесі з наступних причин:
 - біологічної (хвороба, інвалідність, старість);
 - виробничої (трудове каліцтво чи професійне захворювання);
 - економічної (безробіття);

- соціального характеру (народження і виховання дітей).

Соціальні послуги — комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги, з метою поліпшення або відтворення їх життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя.

Формами надання соціальних послуг є матеріальна допомога та соціальне обслуговування.

Соціальне обслуговування — це система соціальних заходів, яка передбачає надання соціальних послуг соціальними службами окремим особам чи групам населення для подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримки їх соціального статусу та повноцінної життєдіяльності.

Соціальне обслуговування — це діяльність державних органів та установ щодо надання громадянам соціально-побутових, медичних, психологічно-педагогічних, соціально-правових послуг та матеріальної допомоги, проведення їх соціальної адаптації та реабілітації.

Формами соціального обслуговування є:

1. Послуги соціального характеру:

- соціальні послуги, які надаються за рахунок фондів соціального страхування;

- соціальне обслуговування громадян похилого віку та одиноких непрацездатних громадян на дому, стаціонарне соціальне обслуговування;

- санаторно-курортне лікування;

- соціальна реабілітація та адаптація інвалідів;

- забезпечення засобами пересування.

2. Матеріальна підтримка (надання особі речей, одягу, засобів пересування і т.д.)

Соціально-економічні гарантії — це забезпечення державою задоволення різноманітних потреб громадян на рівні соціально визнаних норм.

Джерелами фінансування соціальних гарантій виступають:

1) державний бюджет;

2) кошти місцевих бюджетів;

3) страхові фонди:

- Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності;

- Фонд загальнообов'язкового державного страхування на випадок безробіття;

- Фонд страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;

- Фонд медичного страхування (за рахунок страхових внесків підприємств і громадян, а також благодійних внесків громадян і підп-

риємств, кредитів банків та інших джерел, не заборонених законодавством України)

- Державний та недержавні Пенсійні фонди.

Механізм реалізації соціальних гарантій. Держава повинна гарантувати всім громадянам мінімум соціальних послуг і матеріальних благ через низку механізмів:

1. Визначення розмірів мінімальних соціальних гарантій (мінімальної заробітної плати; пенсії за віком; стипендій тощо).

2. Здійснення превентивних соціальних заходів у зв'язку з ціновою лібералізацією:

- адресного вибіркового надання соціальної допомоги;
- здійснення компенсаційних виплат незахищеним верствам населення тощо.

Захист купівельної спроможності малозабезпечених громадян відбувається через щомісячний перегляд:

- середньодушового сукупного доходу, що дає право на допомогу;
- цільової грошової допомоги відповідно до зміни індексу споживчих цін.

***Соціальні стандарти** — це стандарти у сфері соціальних відносин (мінімальна чи середня заробітна плата, мінімальна пенсія, рівень прожиткового мінімуму, тривалість робочого тижня, відпустки, умови праці тощо), які офіційно встановлюються державою.*

За характером задоволення соціальних потреб соціальні нормативи поділяються на:

1. **нормативи споживання** — розміри споживання в натуральному обсязі за певний проміжок часу (рік, місяць, день) продуктів харчування, непродовольчих товарів поточного споживання та деяких видів послуг;

2. **нормативи забезпечення** — визначена кількість наявних в особистому споживанні предметів довгострокового користування, а також забезпечення певної території мережею закладів охорони здоров'я і освіти, а також підприємств, установ, організацій соціально-культурного, побутового, транспортного обслуговування й житлово-комунальних послуг;

3. **нормативи доходу** — розмір особистого доходу громадянина або сім'ї, який гарантує їм достатній рівень задоволення потреб, що обчислюється на основі визначення вартісної величини набору нормативів споживання й забезпечення.

За рівнем задоволення соціальних потреб соціальні нормативи поділяються на:

1. **нормативи раціонального споживання** — рівень, що гарантує оптимальне задоволення потреб;

2. **нормативи мінімального споживання** — соціальне прийнятний рівень споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг, виходячи із соціальних або фізіологічних потреб;

3. **статистичні нормативи** — нормативи, що визначаються на основі показників фактичного споживання або забезпеченості для всього населення чи його окремих соціально-демографічних груп.

За сферою обслуговування соціальних потреб соціальні нормативи розрізняють у галузях:

- житлово-комунального обслуговування;
- транспортного обслуговування;
- охорони здоров'я;
- освіти тощо.

Державні соціальні стандарти і нормативи формуються, встановлюються та затверджуються у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, за участю та погодженням з іншими сторонами соціального партнерства, якщо інше не передбачено Конституцією й законами України.

Базовим державним соціальним стандартом є прожитковий мінімум, встановлений законом, на основі якого визначаються державні соціальні гарантії та стандарти у сферах доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти.

Прожитковий мінімум — мінімальна кількість життєвих засобів, необхідних для підтримки життєдіяльності працівника та відновлення його робочої сили. Він визначає нижню межу суспільно необхідного рівня життя за певних умов розвитку суспільства і є динамічною соціально-економічною категорією.

Розміри державних соціальних гарантій на відповідний рік, що визначаються залежно від прожиткового мінімуму, встановлюються відповідними законами, Законом «Про Державний бюджет» на відповідний рік та нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України.

При аналізі прожиткового мінімуму розрізняють:

• *фізіологічний мінімум* — вартість товарів та послуг, необхідних для задоволення тільки основних фізіологічних потреб, причому протягом відносно короткого періоду, практично без придбання одягу, взуття, інших непродовольчих товарів;

• *соціальний мінімум (бюджет мінімального достатку)* — мінімальні норми задоволення фізіологічних, соціальних і духовних потреб. Це вартість товарів та послуг, які суспільство визнає необхідними для збереження прийняттого рівня життя.

Індексація — це встановлений законами та іншими нормативно-правовими актами механізм підвищення грошових доходів громадян, що дає можливість частково або повністю відшкодувати їм підвищення цін на споживчі товари та послуги.

Для індексації грошових доходів населення використовується індекс споживчих цін і тарифів на товари та послуги. Такий індекс обчислюється на підставі статистичних спостережень за зміною цін у роздрібній торгівлі, на ринках тощо і не пізніше 10 числа місяця, що настає за звітним, публікується в офіційних періодичних виданнях.

Індексації підлягають грошові доходи громадян, одержані в гривнях на території України, які не мають разового характеру:

- пенсії (з урахуванням надбавок, доплат, підвищень до пенсії, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги на прожиття, державної допомоги та компенсаційних виплат), щомісячне довічне грошове утримання, що виплачується замість пенсії;

- стипендії;

- оплата праці найманих працівників підприємств, установ, організацій у грошовому виразі, яка включає оплату праці за виконану роботу згідно з тарифними ставками (окладами) і відрядними розцінками, доплати, надбавки, премії, гарантійні та компенсаційні виплати, передбачені законодавством, а також інші компенсаційні виплати, що мають постійний характер;

- грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу, посадових осіб митної служби;

- суми виплат, що здійснюються відповідно до законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування (допомога по безробіттю, матеріальна допомога у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації безробітного, щомісячна грошова сума, що компенсує відповідну частину втраченого заробітку потерпілого внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання (з урахуванням виплат на необхідний догляд за потерпілим), щомісячна страхова виплата особам, які перебували на утриманні потерпілого внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, страхова виплата дитині, яка народилась інвалідом внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання її матері під час вагітності);

- суми відшкодування шкоди, заподіяної працівникові каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, а також суми, що виплачуються особам, які мають право на відшкодування шкоди у разі втрати годувальника.

Індексація грошових доходів населення проводиться в разі, якщо величина індексу споживчих цін перевищила поріг індексації, який встановлено у розмірі 101 %¹.

¹ Ст. 4 Закону України «Про індексацію грошових доходів населення» у редакції від 06.02.2003 р. № 491-IV; пп. 1-2 Порядку проведення індексації грошових доходів населення, затверджений постановою КМУ від 17.07.2003 р. № 1078 із змінами і доповненнями.

До об'єктів індексації не відносяться:

- доходи громадян від здачі в оренду майна, від акцій та інших цінних паперів, ведення селянського (фермерського) і особистого підсобного господарства, підприємницької діяльності, яка є для громадян джерелом грошових доходів від власності;

- оплата перших п'яти днів тимчасової непрацездатності за рахунок коштів роботодавця, допомога по тимчасовій непрацездатності;

- одноразова виплата допомоги по безробіттю для організації безробітним підприємницької діяльності, одноразова допомога у разі стійкої втрати професійної працездатності або смерті потерпілого внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання;

- допомога у зв'язку з вагітністю та пологами, допомога при народженні дитини, допомога на поховання;

- винагорода за підсумками роботи за рік тощо;

- соціальні виплати, які визначаються залежно від прожиткового мінімуму, додаткова пенсія, підвищення, компенсаційні виплати, надбавки та інші доплати до пенсії, які визначаються залежно від прожиткового мінімуму; тимчасова державна допомога дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме; мінімальний розмір допомоги по безробіттю;

- державна соціальна допомога інвалідам з дитинства і дітям-інвалідам;

- державна соціальна допомога особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам і державна соціальна допомога на догляд;

- щомісячна грошова допомога малозабезпеченій особі, яка проживає разом з інвалідом I чи II групи внаслідок психічного розладу, який за висновком лікарської комісії медичного закладу потребує постійного стороннього догляду, на догляд за ним;

- компенсаційна виплата, що призначається непрацюючим фізичним особам, які постійно надають соціальні послуги громадянам похилого віку, інвалідам, дітям-інвалідам, хворим, які не здатні до самообслуговування і потребують постійної сторонньої допомоги (крім осіб, що обслуговуються соціальними службами);

- державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям, допомога на дітей, які перебувають під опікою чи піклуванням, допомога на дітей одиницями матерям, допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

1.2. Фінансовий механізм регулювання соціального страхування

Державне регулювання — це важливий елемент управління соціальним страхуванням, формуванням та використанням коштів державних соціальних фондів.

Метою державного регулювання у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування є:

- проведення єдиної політики держави в цій сфері;
- забезпечення реалізації прав громадян на загальнообов'язкове державне соціальне страхування;
- створення умов для ефективного функціонування системи соціального страхування;
- забезпечення дотримання суб'єктами соціального страхування вимог законів, інших нормативно-правових актів;
- адаптація системи соціального страхування до міжнародних стандартів.

Державне регулювання соціального страхування полягає у:

- розробці та прийнятті системи законодавчих, нормативно-правових актів, що регламентують відносини в цій сфері;
- щорічному перегляді та затвердженні розмірів страхових внесків, норм, нормативів з урахуванням поточної економічної та соціальної ситуації;
- перегляді видів та розмірів соціальних виплат з метою покращення матеріального забезпечення громадян;
- встановленні обов'язкової вимоги щодо створення страхових резервів з метою забезпечення своєчасності та повноти соціальних виплат;
- державному фінансовому контролю за дотриманням законодавства щодо формування доходів соціальних страхових фондів та цілового використання їх коштів;
- контролі та нагляді за діяльністю центральних і територіальних органів державних фондів, їх взаємодією з іншими суб'єктами.

Державне регулювання передбачає створення та функціонування відповідного фінансового механізму, який повинен бути спрямований на раціональне управління рухом фінансових ресурсів та формування фінансових відносин, що виникають у процесі утворення та використання страхових фондів.

Фінансовий механізм регулювання соціального страхування — це сукупність фінансових методів, форм та важелів управління фінансовими ресурсами, що призначені для матеріального забезпечення громадян у разі настання страхових випадків (рис. 1.1).

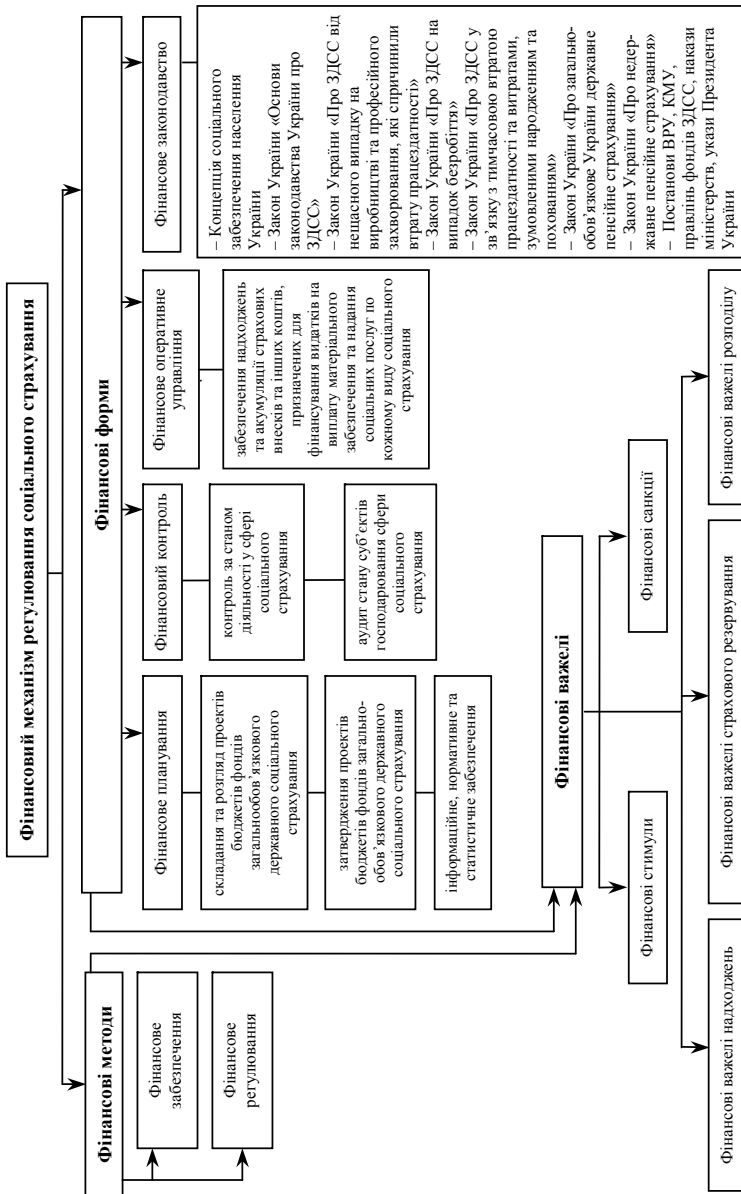

Рис. 1.1. Склад фінансового механізму регулювання соціального страхування

Фінансовий механізм соціального страхування в Україні: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 [Електронний ресурс] / Л. І. Васечко; Держ. податк. адмін. України; Нац. ун-т держ. податк. служби України. — Ірпінь, 2010. — 21 с. (с.8).

Фінансові методи відображають вплив фінансів на процеси, які відбуваються у сфері соціального страхування. Їх дія виявляється в ході формування та використання бюджетів страхових фондів. Фінансові методи діють за допомогою фінансових важелів. Усі елементи фінансового механізму повинні бути націлені на виконання основних функцій управління, а саме: планування, прогнозування, оперативного управління, регулювання, контролю, нагляду.

Правове забезпечення виявляється у встановленні правових засад відносин, що мають місце у сфері соціального страхування. Фінансове законодавство — Закони України, Укази Президента та інші встановлюють обов'язки, права та відповідальність сторін, які беруть участь у страхуванні. Вони передбачають правові норми, згідно з якими на Кабінет Міністрів України, Пенсійний фонд, інші органи Державної виконавчої влади покладаються завдання з розробки конкретних постанов, інструкцій та положень щодо забезпечення виконання законів. Правовою базою соціального страхування є:

- «Основи законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» 14.01.1998 № 16/98-ВР;
- Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання» від 23 вересня 1999 р. № 1105-XII;
- Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 2 березня 2000 р. № 2213-III;
- Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» від 18 січня 2001р. №2240-III;
- Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 р. № 1058-IV;
- Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 9 липня 2003 р. № 1057-IV;
- проект Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування» (реєстраційні № 4505, 4505-1) ;
- проект Закону України «Про фінансування охорони здоров'я та медичне страхування» (реєстраційний № 2192);
- проект Закону України «Про загальнообов'язкове медичне страхування» (реєстраційний № 3370-1);
- Закон України «Про збір та облік єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 8 липня 2010 року № 2464-VI;
- Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 08.07.2011 р. № 3668-17.

1.3. Фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування

В Україні найбільшого розвитку і відповідного правового оформлення набуло загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування — це система прав, обов'язків і гарантій, що передбачає надання соціальною захисту, тобто матеріальне забезпечення громадян у випадку хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття за незалежними від них обставинами, а також у старості й у інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, сформованих шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом.

Державне соціальне страхування, залежно від страхового випадку, поділяється на такі види:

- пенсійне страхування;
- страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням і похованням;
- медичне страхування;
- страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, що спричинили втрату працездатності;
- страхування на випадок безробіття.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування здійснюється за такими принципами:

1. законодавчого визначення умов і порядку здійснення державного соціального страхування;
2. обов'язковості страхування осіб, які працюють на умовах трудового договору та осіб, які забезпечують себе роботою самостійно, громадян — суб'єктів підприємницької діяльності;
3. надання права отримання виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням особам, зайнятим підприємництвом, творчою діяльністю тощо;
4. обов'язковості фінансування страховими фондами витрат, пов'язаних із наданням матеріального забезпечення та соціальних послуг у обсягах, передбачених законами з окремих видів страхування;
5. солідарності та субсидування;
6. державних гарантій реалізації застрахованими громадянами своїх прав;
7. забезпечення рівня життя, не нижчого за прожитковий мінімум, встановлений законом, шляхом надання пенсій;

8. інших видів соціальних виплат та допомоги, які є основним джерелом існування;

9. цільового використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування;

10. паритетності представників усіх суб'єктів загальнообов'язкового державного соціального страхування в управлінні ним.

Загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню підлягають:

1) особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту):

а) на підприємствах, в організаціях, установах незалежно від їх форм власності та господарювання;

б) фізичні особи;

2) особи, які забезпечують себе роботою самостійно (члени творчих спілок, творчі працівники, які не є членами творчих спілок), громадяни — суб'єкти підприємницької діяльності.

Громадяни України, які працюють за межами території України та не застраховані в системі соціального страхування країни, в якій вони перебувають, мають право на загальнообов'язкове соціальне страхування в Україні за умови сплати ними страхових внесків, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України.

Суб'єктами загальнообов'язкового державного соціального страхування є застраховані громадяни, а в окремих випадках — члени їх сімей та інші особи, страхувальники і страховики.

Застрахованою є фізична особа, на користь якої здійснюється загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Страхувальниками за загальнообов'язковим соціальним страхуванням є роботодавці та застраховані особи.

Страховиками є цільові страхові фонди з окремих видів страхування. Страхові фонди беруть на себе зобов'язання щодо збору страхових внесків та надання застрахованим особам матеріального забезпечення і соціальних послуг у разі настання страхових випадків.

Об'єктом загальнообов'язкового державного соціального страхування є страховий випадок, із настанням якого у застрахованої особи (члена її сім'ї, іншої особи) виникає право на отримання матеріального забезпечення та соціальних послуг.

Страховий стаж — це період (строк), протягом якого особа підлягала державному соціальному страхуванню і сплачувала збір (самостійно, роботодавцем) на страхування, якщо інше не передбачено законодавством.

Державні цільові фонди (ДЦФ) — це форма перерозподілу і використання фінансових ресурсів, залучених державою для фінансування суспільних потреб із визначених джерел, що мають цільове

призначення та знаходяться в розпорядженні центральних і місцевих органів влади. За основними напрямками використання коштів фонди ділять на економічні та соціальні (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Структура державних цільових фондів

Шляхи створення ДЦФ:

- виділення коштів Державного бюджету на цілі, що мають першочергове значення для країни на цей момент;
- формування спеціальних фондів, що мають самостійні джерела фінансування.

Цільові фонди бюджету включають бюджетні призначення винятково на конкретні цілі у випадках:

- передбаченого законом покриття витрат з конкретно визначеного джерела надходжень;
- одержання центральними, місцевими органами влади або безпосередньо розпорядником бюджетних дотацій, грантів або подарунків у вартісному розрахунку на конкретну мету.

Цільові фонди певним чином доповнюють Державний бюджет, мають цільове призначення і на інші цілі не використовуються.

Основними джерелами коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування є внески роботодавців та застрахованих осіб. Розміри внесків з кожного виду страхування визначаються виходячи з того, що вони повинні забезпечувати:

- надання особам матеріального забезпечення та соціальних послуг;
- фінансування заходів, спрямованих на профілактику страхових випадків;

- створення резерву коштів для забезпечення виплат та надання соціальних послуг застрахованим особам;
- покриття витрат страховика, пов'язаних із здійсненням страхування.

Розміри внесків на державне загальнообов'язкове державне соціальне страхування залежно від його виду щорічно встановлюються Верховною Радою України відповідно для роботодавців та застрахованих осіб водночас із затвердженням державного бюджету, якщо інше не передбачено законодавством.

Страхові внески залежно від виду встановлюються на календарний рік у відсотках:

- для роботодавців — до сум фактичних витрат на оплату праці та інших виплат найманим працівникам;
- для фізичних осіб — до сум оподаткованого доходу (прибутку).

За загальнообов'язковим соціальним страхуванням надаються такі види матеріального забезпечення та соціальних послуг:

1) пенсійне страхування: пенсії за віком, по інвалідності внаслідок загального захворювання; пенсії у зв'язку з втратою годувальника; медичні профілактико-реабілітаційні заходи; допомога на поховання пенсіонерів;

2) медичне страхування: діагностика та амбулаторне лікування; стаціонарне лікування; надання готових лікарських засобів та виробів медичного призначення; профілактичні та освітні заходи; забезпечення медичної реабілітації осіб, які перенесли особливо важкі операції або мають хронічні захворювання;

3) страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням: допомога з тимчасової непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною); допомога із вагітності та пологів; допомога на поховання; забезпечення оздоровчих заходів;

4) страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання: профілактичні заходи по запобіганню нещасним випадкам на виробництві та професійним захворюванням; відновлення здоров'я та працездатності потерпілого; допомога із тимчасової непрацездатності внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання; відшкодування збитків, заподіяних працівникові каліцтвом чи іншим ушкодженням здоров'я, пов'язаних з виконанням ним своїх трудових обов'язків; пенсія по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання; пенсія у зв'язку із втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві

або професійного захворювання; допомога на поховання осіб, які померли внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання;

5) страхування від безробіття: допомога із безробіття; відшкодування витрат, пов'язаних з професійною підготовкою або перепідготовкою та профорієнтацією; матеріальна допомога безробітному та членам його сім'ї; дотація роботодавцю на створення робочих місць; допомога на поховання безробітного.

Управління окремими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування здійснюють страхові фонди. Ці органи провадять збір та акумуляцію страхових внесків, контроль за використанням коштів, забезпечують фінансування соціальних виплат та здійснюють інші функції згідно з затвердженими статутами. Страхові фонди є некомерційними самоврядними організаціями. Вони не можуть займатися іншою діяльністю, крім тієї, для якої їх створено.

Управління страховими фондами здійснюється **на паритетній основі** державою та представниками суб'єктів соціального страхування. Це означає, що застраховані особи і роботодавці, як учасники системи, несуть відповідальність за управління страховим фондом. Сутність самоврядування в системі соціального страхування полягає у виділенні органів управління цієї системи із органів безпосереднього державного управління. Органи соціального страхування мають юридичну самостійність, але держава несе відповідальність за цю сферу суспільної діяльності. Вона створює правову основу шляхом прийняття законодавчих та нормативних актів, здійснює нагляд і контроль, беручи участь на засадах партнерства в управлінні фондами соціального страхування. Управління фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування здійснюють правління та виконавчі дирекції страхових фондів.

Правління страхового фонду:

- затверджує документи, що регламентують внутрішню діяльність фонду, в тому числі, виконавчої дирекції;
- подає у встановленому порядку пропозиції щодо встановлення розмірів внесків для забезпечення відповідного виду соціального страхування;
- затверджує проекти річних бюджетів фонду та звіти про їх виконання, порядок використання коштів бюджету фонду;
- створює резерви коштів для забезпечення виплат та надання соціальних послуг застрахованим особам;
- спрямовує та контролює діяльність виконавчої дирекції фонду та її робочих органів тощо.

Виконавча дирекція страхового фонду є виконавчим органом правління фонду. **Робочими органами виконавчої дирекції є її відділення, страхові каси.**

Нагляд за діяльністю фондів здійснює Наглядова рада, до складу якої входять у рівній кількості представники від застрахованих громадян, роботодавців та держави. Рада здійснює контроль за виконанням статутних завдань та цільовим використанням коштів відповідним фондом із загальнообов'язкового державного соціального страхування. Державний нагляд здійснює уповноважений Кабінетом Міністрів України центральний орган виконавчої влади. Держава здійснює контроль за дотриманням страхувальниками та страховиками законів України, інших нормативно-правових актів.

ТЕМА 2.

ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ СИСТЕМ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

2.1. Історія становлення і розвитку системи соціального страхування

2.2. Модель Бісмарка і план Беверіджа

2.3. Сутність та форми соціального страхування

2.4. Типологія зарубіжних систем соціального страхування

2.5. Концептуальні аспекти формування та напрями використання фондів соціального страхування

2.1. Історія становлення і розвитку системи соціального страхування

Соціальне страхування — це встановлена державою система прав щодо надання соціальних послуг та матеріального забезпечення громадянам у разі настання хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від громадянина причин, старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових коштів, що формуються шляхом сплати страхових внесків працедавцями та найманими працівниками, а також бюджетних асигнувань у випадках, визначених законодавством.

Соціальне страхування можна собі уявити як соціальну систему, що має на меті створення загальнонаціональної організації взаємодопомоги обов'язкового характеру, яка зможе діяти з найвищою ефективністю лише у тому разі, якщо вона буде всеосяжною з точки зору охоплення нею населення, так і з погляду покриття ризиків. Кінцева мета полягає в реалізації плану, який захищав би всю сукупність факторів нестабільності. Тобто всеосяжність та універсальність є одним із способів символічного стирання класових відмінностей у сфері соціального простору. Отже засновником соціального страхування завжди є національна солідарність, а основним її принципом є страхування. На державному рівні соціальне страхування виступає як важлива складова соціальної політики. Проте таке розуміння суспільством концепції соціального страхування прийш-

ло не одразу, а поступово, через що важливо розглянути розвиток соціального страхування саме в історичному аспекті.

Соціальна політика завжди пов'язана з економічними та політичними процесами, що відбуваються в суспільстві, тому в історичному аспекті її слід розглядати у світі соціальних, економічних та політичних тенденцій.

Отже, система соціального захисту населення в умовах ринкової економіки є продуктом багатомірного розвитку. Кожному її етапу відповідає певна форма соціального захисту громадян.

На ранніх етапах становлення ринкової економіки в системі соціального захисту переважала функція соціальної допомоги. Остання виникла в період пізнього середньовіччя в Англії, коли в 1601 році Єлизавета I прийняла закон про бідність. Після цього у багатьох країнах континентальної Європи, у тому числі в Росії, а пізніше і в інших країнах Заходу соціальне законодавство відтворювало чимало положень цього закону.

Найважливішим положенням закону про бідність була класифікація малозабезпечених громадян на основі перевірки їхніх потреб, а отже й проведення чіткої межі між тими, хто потребує соціальної підтримки, й тими, хто не має на неї права.

Децентралізація соціальної допомоги бідним на низовому рівні дозволяла церкві легко виявляти категорії тих, кому потрібна допомога, й забезпечувати адресне її надання. Велика роль релігійних інститутів була не випадковою. Церква забезпечувала сумісність нової форми соціального захисту населення з існуючою раніше релігійною благодійністю, заснованою на принципі християнської рівності й універсальної допомоги.

З розвитком ринкових відносин, урбанізації й посилення мобільності населення соціальна допомога на основі інститутів церкви почала перемішуватися до громадянських структур. При цьому перед громадянськими структурами постала серйозна проблема забезпечення адресності й перевірки потреби населення в соціальній допомозі.

Розширення діяльності й числа державних структур соціальної підтримки населення призводило до її бюрократизації, а механізм перевірки потреб малозабезпечених громадян набув штампу приниження людської гідності.

Вказані недоліки державної системи допомоги, на жаль, зберігаються й в умовах сучасної ринкової економіки.

Слід зауважити, що у другій половині XIX та на початку XX століття питання долі бідняків, які не в змозі були працювати, та низькооплачуваних працівників розглядалися з однакових позицій. Лише

через деякий час поступово почали розрізняти два різних поняття — «соціальне страхування» та «соціальна допомога».

У сфері соціальної допомоги Французька революція передала XIX століттю подвійну спадщину, в якій необхідно виокремити декілька понять. З одного боку, визначаючи соціальне коріння бід, які зачіпають конкретну людину, революція замінила благодійність, що мала церковне походження, на суспільну благодійність як спосіб вирішення проблеми злиденності.

Законність втручання держави обґрунтовувалася необхідністю захисту прав людини, що порушуються у випадку, коли бідним не надається допомога. До цього ніхто не оцінював права бідної людини в суспільстві та права суспільства у ставленні до бідної людини. За такої перспективи отримання допомоги вже не базувалося на милостині (як на не обов'язковому акті), а на абсолютному і об'єктивному праві, що надано людині, тобто на здійсненому «праві вимагати», якому відповідає обов'язок суспільства.

Таким чином, благодійна допомога стала «священним обов'язком» суспільства. Але якщо є право сказати суспільству «дай мені на прожиття», то й суспільство має право відповісти «віддай мені свою працю». Праця залишається, таким чином, не лише єдиним засобом залучення особи до суспільної діяльності, але й громадським обов'язком. Лише нездатність до праці виправдовує соціальну допомогу калікам, дітям та людям похилого віку.

Під час міжнародного конгресу з державної благодійності, який відбувся в Парижі у 1889 році, було визначено три фундаментальні принципи соціальної допомоги:

- вона перебуває у віданні місцевих органів влади;
- ця допомога надається за територіальною ознакою і держава бере у цьому процесі обмежену фінансову участь;
- соціальна допомога, призначена для людей, які не мають засобів до існування і не можуть працювати, субсидується державою (на відміну від деяких інших видів допомоги). Таким чином, тут така допомога виконує роль «засобу останньої надії».

Отже, у рішенні конгресу в підсумковому документі вперше було проголошено, що соціальна допомога є суспільним обов'язком, і відповідальність за його виконання покладається на місцеву раду. Після цього конгресу у багатьох країнах Європи між 1893 і 1906 роками було прийнято низку законів про соціальну допомогу, які часто називають «програмами останньої надії». В їхню основу закладено допомогу людям, які не мають доходу з інших джерел або чий дохід недостатній, щоб забезпечити їм мінімальний стандарт прожиття в суспільстві. Походять вони від рі-

зних церковних програм допомоги бідним, добродійних організацій та місцевих урядів.

Корпоративне страхування набуло розвинутої форми з уведенням державних гарантій його існування. Вперше ця форма соціального страхування була законодавчо закріплена в Конституції Німеччини наприкінці XIX століття. Ініціатива її введення належала аристократії й державним чиновникам, які були зацікавлені у збереженні корпоративних привілеїв.

Найбільший вплив на розвиток системи соціального страхування внесли канцлер Німеччини Отто фон Бісмарк, який у 1883—1889 роках чи не вперше в світі в законодавчому порядку запровадив систему соціального страхування, та лорд Великобританії Вільям Беведріж, який у 1942 році підготував доповідь, в якій запропонував нові підходи до політики соціального забезпечення.

Звичайно, і до часів Бісмарка також можна знайти свідчення наявності колективної соціальної політики. Засновані Церквою оздоровчі та навчальні структури існували століттями. У козаків на початку XVIII ст. існувала форма компенсації за виробничі травми. У XIII ст. в місті Дубровнику було проголошено програму страхування здоров'я через внески. Навіть за часів Римської імперії чимось подібним до об'єктів соціальної політики були акведуки (водогони), лазні та громадські туалети.

Наприкінці XIX — на початку XX ст. страхові закони були прийняті у більшості країн Європи, які в тій чи меншій мірі перегукувалися з моделлю обов'язкового соціального страхування в Німеччині.

У першій половині XX століття в умовах кризи моделі капіталізму вільної конкуренції сформувалася нова форма соціального захисту населення, що базується на обов'язковості забезпечення населення соціально значимими послугами. Основою нової системи соціального захисту населення є державні соціальні гарантії задоволення найбільш важливих для людини й усього суспільства потреб. У західній соціально-економічній літературі найвищий рівень нової системи соціального захисту, що забезпечує її універсальність і доступність для населення, одержав назву «соціальної безпеки».

Таким чином, на початку 30-х рр. XX ст. соціальне страхування набуло розвитку у більшості розвинутих країн Європи, США і Канаді.

Наслідки Першої світової війни спонукали промислово розвинуті країни до пошуку шляхів забезпечення нових форм соціального захисту населення. Це відбилося на діяльності Міжнародної організації праці (МОП), створеної у 1919 р. у рамках Версальської угоди. Підвищення рівня захисту робітників від соціальних ризиків стало одним з головних напрямів роботи МОП.

Уже перші розроблені й прийняті МОП конвенції стосуються основних питань соціального захисту. Починаючи з 30-х рр., МОП приймає ряд конвенцій, які визначають основні напрями соціального страхування для окремих груп працівників.

Важливо підкреслити, що МОП поділяє точку зору, відповідно до якої створення національних систем соціального страхування і забезпечення залежить від багатьох факторів, і насамперед від рівня економічного розвитку країни, та потребує зваженого підходу. Тому рекомендації МОП мають загальний характер, як це, наприклад, визначено у Конвенції № 102 (від 28.06.1952 р.) «Про мінімальні норми соціального забезпечення». У ній визначені основні види соціального захисту, категорії населення, яким такий захист надається, а також деякі кількісні та якісні характеристики заходів захисту. До видів мінімального захисту Конвенція №102 відносить допомогу, що надається у вигляді виплат (або страхового відшкодування) на випадок зниження доходів, втрати здоров'я або смерті годувальника.

Конвенцією передбачена можливість встановлення максимальної межі заробітку, на базі чого обчислюється розмір допомоги. Ставки періодичних виплат по старості, за трудове каліцтво, по інвалідності й у зв'язку зі смертю годувальника переглядаються в разі зміни середньої заробітної плати в країні.

Отже, з огляду на вищезазначене можна виділити основні етапи розвитку обов'язкового соціального страхування за кордоном:

- кінець XIX — початок XX ст. — прийняття перших страхових законів у країнах Європи, що було тісно пов'язано з виникненням профспілок;
- закінчення Першої світової війни і створення у 1919 р. МОП;
- Велика депресія 1929—1932 рр. викликала прийняття законів про страхування від безробіття в Європі і страхового законодавства у країнах Північної Америки;
- після закінчення Другої світової війни МОП були розроблені універсальні системи соціального захисту і соціального страхування на основі рекомендацій У. Беверіджа.

2.2. Модель Бісмарка і план Беверіджа

Модель Бісмарка. Запровадження обов'язкового соціального страхування в Німеччині було одним з елементів політики Бісмарка. «Єдиним способом можна уникнути втрат серед робітничого класу, — писав Бісмарк у листі до міністра торгівлі, — це перехопити ініціативу у соціалістів та здійснити їх вимоги щодо запровадження

соціального страхування, що мають цілком законний вигляд і можуть бути втілені у життя в інтересах зміцнення держави та суспільного порядку».

Дотримуючись цієї концепції та не зважаючи на опозицію з боку Рейхстагу, канцлер Бісмарк менш ніж за десять років створив завершену систему соціального страхування: закон про страхування на випадок хвороби (1883 р.), закон про страхування від нещасних випадків на виробництві (1884 р.), закон про страхування на випадок старості та інвалідності (1889 р.).

Система Бісмарка відзначається чотирма фундаментальними принципами:

- забезпечення засноване виключно на праці і тому обмежене лише тими особами, які зуміли завоювати це право своєю працею;
- обов'язкове забезпечення існує лише для тих найманих працівників, заробітна плата яких є нижчою за визначену мінімальну суму, тобто для тих, хто не може користуватися індивідуальним страхуванням;
- забезпечення побудовано на методології страхування, що встановлює паритетне співвідношення між внесками найманих працівників та працедавців, а також між виплатами та внесками;
- забезпеченням управляють самі працедавці та наймані працівники.

Фундаментальною новацією Бісмарка стало положення про запровадження обов'язкового характеру системи соціального страхування.

Ідея соціального страхування була прийнята консервативним суспільством Німеччини часів Бісмарка тому, що вона пропонувала маловитратний механізм, здатний задовольнити деякі соціальні потреби і водночас передати соціальне управління в руки працедавців і працівників — платників внесків задля своїх же власних пенсій.

Застосування страхового принципу мало важливі наслідки для розвитку соціальної політики. Під час здійснення різноманітних заходів щодо збільшення пенсій часом підривалася справжня страхова основа, але принцип паритетності у сплаті внесків залишався важливим політичним символом, тому час від часу робилися спроби повернути систему соціального страхування ближче до її витоків. Адже завжди важко поєднати тверезі принципи актуарного аналізу страхування із зацікавленістю в ефективному і всебічному соціальному захисті, бо, як відзначав англійський лорд Вільям Беверідж, — коли політичною альтернативою соціальному страхуванню є лише перевірка матеріального стану сім'ї (тобто державна допомога як засіб останньої надії), принцип внесків набуває величезної привабливості. Ідеї Беверіджа ві-

діграли важливу роль у сорокових роках ХХ століття в захисті страхового підходу до соціального страхування.

План Беверіджа. За завданням британського уряду 1942 року було створено міжміністерську комісію для підготовки заходів щодо покращання соціального забезпечення у Великобританії. Цю комісію очолив лорд Беверідж, відомий за численними публікаціями з соціальних питань та як розробник системи соціального страхування на випадок безробіття в Англії у 1908 та 1915 роках.

Доповідь, що була підписана самим лише Беверіджем як головою комісії, є не якимось теоретичним трактатом, а зібранням прагматичних життєвих рекомендацій, побудованих на констатації соціальних реалій, метою яких стало подолання повоєнної злиденності. На думку лорда Беверіджа, заклади системи соціального забезпечення в своїй роботі повинні керуватися трьома провідними принципами: робити свою справу без огляду на позицію зацікавлених угруповань, які побоювались, що перегляду підлягатимуть їхні переваги та привілеї; впровадження соціального страхування має здійснюватись у нерозривному зв'язку із загальним соціальним прогресом суспільства (злидні є однією з п'яти бід, які необхідно подолати під час реформування, — поряд із захворюваннями, темнотою (невіглаством), скнарністю та марнотратством); необхідно організувати діалог та співпрацю між індивідуумами і державою, інакше кажучи, — між соціальними партнерами.

Лорд Беверідж виправдовував більш активне втручання держави у соціальне життя, якщо таке втручання не буде посяганням на особисту ініціативу: «Створюючи систему соціального страхування, держава не повинна придушувати дух підприємництва та ініціативи у сенсі особистої відповідальності; запроваджуючи національний прожитковий мінімум, держава повинна стимулювати особисті прагнення кожного індивідуума добиватися для себе і своєї сім'ї більшого доходу, ніж цей мінімум».

Стосовно всього кола соціальних реформ Беверідж відзначав, що неможливо гарантувати забезпечення населенню, якщо сплачується допомога лише тим людям, які потерпають від нужди. Забезпечення повної зайнятості — ось що, за Беверіджем, є головним: справлене забезпечення впливає з права на працю. Тут Беверідж був першим серед тих, хто це визнав.

Доповідь Беверіджа у формі звіту Комітету з соціального страхування і споріднених послуг була опублікована у 1942 році. Рекомендувалося запровадити систему соціального забезпечення на основі внесків, щоб удосконалити існуючу систему шляхом надання захисту на випадок захворювання, безробіття і старості всім громадянам.

Хоча з приводу цього й виникли суперечки, проте ця нова система мала включати допомогу сім'ям, вагітним жінкам, а також вдовам. Сплату внесків планувалося побудувати на принципах страхування, в якому беруть участь працівник, працедавець і держава (як було й раніше). Але нова система стала універсальною, а, отже, — ризик на себе брала вся нація. Для захисту утриманців і вдів до схеми назавжди було введено поняття чоловіка-годувальника і його відповідальність за сім'ю (що створило передумови для юридичних ускладнень у наш час, коли здійснюються спроби збалансувати інтереси чоловіків і жінок). Інакше кажучи, ми все ще маємо можливість оцінити британську систему соціального забезпечення, порівнюючи її з моделлю, запропонованою Беверіджем у 1942 році.

Беверідж доводив, що потрібні інші соціальні заходи, на які спиралася б його страхова схема. Допомога за принципом «останньої надії» могла б стати необхідною складовою універсальної схеми «сімейної допомоги». Система допомоги на основі перевірки матеріального стану стала б необхідною у вигляді «соціальної допомоги» особам, чії потреби недостатньо покриваються чинною схемою соціального страхування. Підтримання ж повної зайнятості відіграло б істотну роль у забезпеченні спроможності системи соціального страхування працювати належним чином. Національна служба охорони здоров'я мала перебрати на себе функцію забезпечення медичної допомоги в старій страховій системі і стати ефективною опорою нової.

Система страхування Беверіджа була широко використана в законодавстві Великобританії та деяких інших країн. Допомогу сім'ям було запроваджено як один з останніх заходів британського коаліційного уряду. Решта заходів набрала чинності у період повоєнного правління лейбористів, хоча при цьому й допущено суттєвий відхід від принципу страхування, який полягав у тому, що встановлений період часу для отримання пенсії у повному розмірі був дуже коротким. Такий відхід від плану Беверіджа зробив пенсійну систему витратною з огляду на загальне оподаткування і, можливо, став перешкодою у запровадженні розмірів пенсій, достатніх для забезпечення прожиткових доходів людям, які не мали інших засобів існування, а також; зашкодив наступним підвищенням пенсій для коригування їх з огляду на рівень вартості життя.

Принципи Беверіджа. План Беверіджа визначав три головних принципи, що лежать в основі організації системи соціального забезпечення: універсальність, єдність та інтеграція.

Принцип універсальності забезпечення означав розрив з традиційною логікою системи Бісмарка — забезпечення лише працюючих — і гарантував забезпечення на всі випадки соціального ризику для

всього населення. У Великобританії було запропоновано повну систему забезпечення на будь-який випадок, як-то — здоров'я, індивідуальний, сімейний дохід для всіх людей, які опинилися у скрутно-му становищі. Отже, заснована на національній солідарності та гарантованому мінімальному доході для всіх, ця політика соціального забезпечення цілого суспільства поклала початок утвердженню права на працю, медичні послуги, мінімальний гарантований дохід.

Другий принцип єдності у забезпеченні включає декілька понять, а саме: адекватний характер внесків і виплат, однаковий характер організації системи.

Беверідж добре знав систему Бісмарка, яка прив'язувала внески і виплати до заробітної плати, але відмовився від неї. Адже дієвість системи соціального страхування повинна визначатися на підставі її спроможності боротися з убогістю та бідністю, а не лише за здатністю підтримувати рівень життя працюючих. Йшлося про те, щоб допомога знаходилась у прямій залежності не від заробітної плати або рівня втрати працездатності, а від нормальних потреб людини в конкретній ситуації. Це означало також, що допомога повинна бути достатньою як за обсягом, так і за якістю. Лише подальший розвиток страхування зможе дозволити встановити пропорційну залежність між допомогою, яка замінила заробіток, та сумою яку особа одержувала до настання страхового випадку.

Принцип єдності означає також єдиний характер організації системи, заснованої на єдиному внеску до уніфікованої системи національного страхування (за винятком соціального страхування від нещасних випадків на виробництві, а також сімейної допомоги, що фінансувалась із суспільних фондів (державного бюджету)). Управління цією системою необхідно було доручити державним органам під керівництвом одного з міністерств, компетентних у сфері соціального забезпечення.

Третій принцип інтеграції означає, що Беверідж висловився за інтеграцію різних форм забезпечення: страхування, соціальної допомоги і ощадних кас. Лише такий підхід, на його думку, давав можливість подолати соціальне свавілля, яке часто супроводжувало соціальну допомогу. Система Беверіджа, таким чином, зблизила соціальне страхування з соціальною допомогою, обґрунтовуючи це справжнім дієвим правом, скористатись яким людина могла б у будь-який час. Принцип інтеграції передбачав координацію трьох головних політичних напрямів: соціальної політики, заснованої на гарантованому доході, політики охорони здоров'я та політики повної зайнятості, які впроваджувалися національною службою охорони здоров'я та державною службою зайнятості. Ці три стовпи спра-

вжньої політики забезпечення, об'єднані разом, повинні були подолати головні фактори соціальної незабезпеченості.

Проте, забігаючи дещо наперед, відзначимо, що з багатьох точок зору структура соціального захисту Великобританії, розроблена Беверіджем, була підірвана через нездатність адекватно підвищити ставки страхових внесків та виплат у зв'язку із зростанням безробіття і необхідністю забезпечення виплатами на основі перевірки матеріального стану зростаючої кількості неповних сімей. Зміни 80-х років у соціальній політиці Великобританії були пов'язані з продовженням цього процесу і продемонстрували все більше значення виплат на основі перевірки матеріального стану як ключового заходу для подолання бідності. Зокрема, закон 1986 року розширив і раціоналізував перевірку матеріального стану, але не спрямував соціальне забезпечення у радикально новому напрямі, який пропонували прихильники «від'ємного прибуткового податку» або «соціального дивіденду».

Серед перших країн світу, що запровадили солідарну пенсійну систему на межі XIX—XX століть, були Німеччина, Англія, Франція та Швеція, а згодом Чехословаччина і Румунія. За межами Європи першими такі ж пенсійні системи ввели у 20-х роках XX ст. три латиноамериканські країни — Чилі, Аргентина й Уругвай. Від початків пенсійного забезпечення провадилося страхування не старості, а інвалідності, оскільки через важкі умови праці та побуту більшість найманих працівників, які доживали до 65 років (сто років тому), фактично ставали непрацездатними.

2.3. Сутність та форми соціального страхування

Соціальне страхування є формою соціального захисту економічно активного населення від різних ризиків, пов'язаних із втратою роботи, працездатності і доходів, на основі колективної солідарності щодо відшкодування втрати. Особливістю соціального страхування є його фінансування зі спеціальних позабюджетних фондів, що формуються з цільових унесків роботодавців і робітників за підтримки держави. Соціальний захист, побудований за принципом нежорсткої еквівалентності: існує певна залежність страхових виплат від величини трудового вкладу і страхового стажу. Але на противагу від приватного страхування, у соціальному страхуванні принцип еквівалентності поєднується з принципом поєднання ризиків і колективної солідарності.

Організація соціального страхування в ринковій економіці базується на таких основних принципах:

- сполучення обов'язковості і добровільності соціального страхування;
- соціальне партнерство держави, роботодавців і найманих робітників;
- компенсація втрати особистих доходів і працездатності;
- формування і використання цільових позабюджетних фондів;
- сполучення державного регулювання і ринкового саморегулювання страхової діяльності;
- взаємодія основних суб'єктів соціального страхування — страховиків, страхувальників і застрахованих громадян; баланс економічної ефективності і соціальної справедливості;
- загальна солідарність та індивідуальна відповідальність щодо страхування громадян;
- профілактика й реабілітація соціальних ризиків.

Соціальне страхування існує у двох формах: обов'язкове і добровільне страхування. Для різних країн і етапів розвитку страхування при співставленні цих форм виявляються певні відмінності.

Обов'язкове соціальне страхування — це різновид державних соціальних гарантій, які забезпечуються через цільові позабюджетні (державні або суспільні) фонди. На цей раз реалізується принцип неповного самофінансування. На випадок дефіциту даних фондів держава надає їм допомогу з державного бюджету. Таким чином, вона виступає гарантом фінансової стійкості цих фондів і реалізації програм обов'язкового соціального страхування.

Існує два види обов'язкового соціального страхування: обов'язкове загальне страхування й обов'язкове професійне страхування. Загальне обов'язкове страхування поширюється на всіх осіб, які працюють за трудовим договором або за контрактом. Обов'язкове професійне страхування розповсюджується на осіб, які працюють на місцях, пов'язаних із підвищеним травматизмом, особливо небезпечними та несприятливими умовами праці. Рівень страхових внесків за умови обов'язкового професійного страхування вищий, ніж при обов'язковому загальному страхування, але, відповідно і вищий рівень матеріального забезпечення.

Добровільне соціальне страхування ґрунтується на принципах колективної солідарності і взаємодопомоги за відсутності страхової підтримки держави (державного бюджету). Його характерними рисами є демократизм в управлінні страховими фондами, найбільш повна реалізація принципу самоврядування, соціальне партнерство роботодавців і найманих працівників, тісна залежність страхових виплат і програм від рівня доходів страхувальників.

Основні відмінності між обов'язковим і добровільним страхуванням подано в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

**ОСНОВНІ ВІДМІННОСТІ МІЖ ДОБРОВІЛЬНИМ
І ОБОВ'ЯЗКОВИМ СОЦІАЛЬНИМ СТРАХУВАННЯМ**

№ п/п	Добровільне соціальне страхування	Обов'язкове соціальне страхування
1	Частина добровільної страхової діяльності, яка відноситься до суспільного сектору особового страхування	Частина системи державного страхування
2	Регламентується законами про страхування та некомерційні організації	Регламентується законами з питань обов'язкового страхування та про державні позабюджетні фонди
3	Правила страхування визначаються страховими організаціями або їх об'єднаннями	Правила страхування визначаються державою
4	Колективне	Загальне, іноді виключаючи високодохідні групи населення
5	Здійснюється страховими некомерційними організаціями (товариствами взаємного страхування)	Здійснюється державними позабюджетними фондами (трастами)
6	Страховальники — юридичні і фізичні особи	Страховальники — роботодавці, працівники, держава
7	Здійснюється за рахунок приватних доходів громадян, прибутку підприємців	Здійснюється за рахунок внесків роботодавців, працівників і субсидій з державного бюджету

У світовій практиці склалися різні моделі організації соціального страхування, а саме:

Перша модель характеризується тим, що розмір соціальних виплат поставлено залежно від другорядних, так названих зовнішніх чинників, зокрема, від зайнятості особи в тій чи іншій сфері, її службового становища тощо. Така організаційна форма соціального страхування має ряд недоліків: може забезпечувати лише невисокі рівні соціального захисту; буде існувати за умови бездефіцитного державного бюджету; її засновники (особливо держава) можуть відмовитися від узятих зобов'язань; породжує в суспільстві психологію соціального утриманства.

Друга модель сформована таким чином, що особи, які страхуються, і конкретні страховальники, роблять певні внески, проте при цьому не враховується ступінь імовірності настання страхової події, тобто соціальний ризик. Страхування здійснюється на користь третіх осіб (наприклад, погашення поточних витрат з пенсійного стра-

хування в Україні, за цієї умови накопичення коштів не пов'язане зі зростанням зобов'язань.

Третя модель найбільш поширена в багатьох розвинутих країнах, бо дозволяє з достатнім ступенем точності визначити, які виплати можуть бути здійснені. Вона базується на страхуванні конкретних ризиків. Розмір коштів має відповідати взятим страхувальниками зобов'язанням, а виплати не можуть перевищувати встановленого співвідношення між: виплатами, що надаються і надходженнями страхових коштів.

Найбільш важливою є проблема розподілу фінансової відповідальності між суб'єктами соціального страхування. Страхові платежі розподіляються між роботодавцями, працівниками, державою (державним бюджетом) та місцевими органами влади (місцевими бюджетами). Внески на соціальне страхування в тій чи іншій пропорції поділяються між роботодавцями та застрахованими. Частка останніх становить від 40 до 66% внесків. Наприклад, частка виплат застрахованих осіб відносно загальної суми страхового внеску в деяких країнах складає: у Чехії — 12,5%; Югославії — 28,1%; Угорщині — 11,5%; Німеччині — 20,2%; Австрії 17,2%; Королівстві Люксембург — 15,0%. Частка роботодавців у загальній сумі внеску коливалася від 34% до 60%. За умови зміни економічних умов ці співвідношення змінюються. Незмінним залишається лише принцип паритетної участі в соціальному страхуванні. Щодо окремих видів страхування, то зберігається участь підприємств і самих працівників. Так, питома вага відрахувань для роботодавців і працівників на страхування від безробіття в деяких країнах установлена: у Німеччині — відповідно 3,25% та 3,25%; Канаді — 4,13% та 2,9%; Франції — 5,13% та 3,04%; США — 6,2% та 0%; Швеції — 5,42% (застраховані особи роблять внески у сумі від 35 до 100 крон на місяць, що дорівнює відповідно 4,65 — 13,3 дол. США); Італії — 4,41% та 0%; Японії — 0,75% та 0,40%.

Держава також бере участь у формуванні фонду страхування від безробіття. Так, в Японії частка держави у формуванні цього фонду складає 25 — 30%; Франції -34,9%; Німеччині — 21%; Швеції — 40,4%; США — 18%.

2.4. Типологія зарубіжних систем соціального страхування

Кожна країна має свої особливості системи соціального страхування. Спектр цих особливостей досить широкий, проте загалом можна провести таку типологію.

1. Аналізуючи механізми фінансування соціальних видатків, можна виділити наступні їх варіанти.

Північно-європейський (Ірландія, Великобританія та скандинавські країни), де за рахунок соціального страхування покривається до половини соціальних видатків. Загальна сума відрхувань до фондів знаходиться в межах 15% ВВП. Слід вказати, що для цих країн може значно коливатись як співвідношення між страховими та бюджетними виплатами, так і загальна частка соціальних виплат у ВВП. Так, у Данії та Швеції загальна частка соціальних видатків, яка становить майже 40% ВВП, водночас соціальне страхування покриває лише чверть цих витрат у Данії та близько половини — у Швеції. В Ірландії ж ці показники становлять 20% та 33% відповідно.

Континентальний — найбільш типовими представниками якого є Франція, ФРН, Бельгія та Нідерланди, де частка соціальних видатків у ВВП становить приблизно 30%, дві третини з них покриваються за рахунок систем соціального страхування.

Систему соціального страхування США навряд чи можна класифікувати за типологією ЄС, хоча варто зазначити, що пропорції видатків між бюджетним і страховим фінансуванням у них належать до другого типу, водночас частка соціальних видатків у ВВП тут значно нижча.

Взагалі можна зауважити, що практично в усіх розглянутих країнах існує тенденція (хоча не дуже яскраво виявлена) до зростання частки систем соціального страхування у фінансуванні соціальних видатків.

2. За соціальним спрямуванням можна помітити принципову різницю між США, де метою соціального страхування є підтримання мінімального життєвого рівня та країнами ЄС, де воно спрямоване на забезпечення основних життєвих потреб і недопущення суттєвого зниження доходів унаслідок дії факторів соціального ризику.

Найбільш ранній розвиток соціальне страхування отримало у Німеччині та Франції і набуло таких основних видів, як пенсійне, медичне, по безробіттю, від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. В окремих країнах існують інші види (сімейне — у Франції, на випадок піклування та догляду — у Німеччині, Австрії).

Системами соціального страхування управляють працівники та роботодавці через спеціальних представників на паритетних засадах. Певна тенденція до паритетності спостерігається і під час сплати внесків соціального страхування. У більшості країн основний тягар виплат внесків припадає на роботодавців (наприклад, в Італії та Іспанії — приблизно 4/5, у Нідерландах працівники сплачують 2/3 загальної суми внесків). Розмір внесків відносно заробітної плати коливається від мінімального в Ірландії до максимального у Франції, Греції та Нідерландах. У таблиці 2.2 наведено дані з організації соціального страхування в деяких країнах світу.

Таблиця 2.2

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В ДЕЯКИХ КРАЇНАХ СВІТУ

Країна	Вид фонду	Види виплат	Страхові внески
1	2	3	4
Австрія	Пенсійний. Страховання на випадок хвороби та материнства	Пенсія за старістю Пенсія за інвалідністю Пенсія на випадок втрати годувальника Допомога на випадок хвороби Допомога у зв'язку з вагітністю та пологами	Працівники — 9,25% від страхової заробітної плати Роботодавці — 10,25% від страхової заробітної плати Робітники — 5,5% від заробітної плати Держава 50% коштів утримує на свій рахунок за даним ризиком
	Страховання безробіття	Допомога з безробіття	Працівники — 2,2% від страхової зарплати Роботодавці — 2,2% від зарплати
	Родинний фонд	Родинна допомога	Робітники не виплачують Роботодавці — 4,5% від зарплати Держава — решта коштів
Італія	Пенсійний	Пенсія за старістю Пенсія за інвалідністю і на випадок втрати годувальника	Працівники — 7,15% від страхової зарплати Роботодавці — 16,36% від фонду оплати праці
	Страховання на випадок хвороби та материнства	Допомога на випадок хвороби Допомога у зв'язку з вагітністю та пологами	Працівники — 0,3% від зарплати Роботодавці — від 9,13% до 12,46% зарплати Решта — дотації держави
	Страховання безробіття	Допомога по безробіттю	Роботодавці — 1,3% від зарплати Держава оплачує адміністративні витрати
	Родинний фонд	Родинна допомога	Роботодавці — 3-6,5% від зарплати Дотації держави
Франція	Пенсійний	Пенсія за старістю* Пенсія за інвалідністю і на випадок втрати годувальника	Працівники — 4,7% від зарплати Роботодавці — 8,2%
	Страховання на випадок хвороби та материнства	Допомога на випадок хвороби Допомога у зв'язку з вагітністю та пологами	Працівники 1% від зарплати, 4,470 франків у місяць плюс 4,5% від усієї зарплати Роботодавці — 8,95% від зарплати до 4,470 франків Дотації держави
	Страховання безробіття	Допомога по безробіттю	Працівники — 0,84% від зарплати Роботодавці — 2,75% від зарплати
	Родинний фонд	Родинна допомога	Роботодавці — 9% від зарплати

2.5. Концептуальні аспекти формування та напрями використання фондів соціального страхування

Фонди соціального страхування утворюються за рахунок трьох джерел: страхових внесків працівників, внесків роботодавців та субсидій держави.

Внески працівників — це відрахування з їх доходу. За суттю, це цільовий прибутковий податок. Ставка внеску встановлюється у відсотках до валового заробітку і є на більшість випадків пропорційною незалежно від величини доходу. За цієї умови передбачається річна максимальна сума внесків або максимальний дохід, до якого застосовується ставка. Ставки внеску встановлені: у США — 7,15%; у Великобританії — 5,7 і 9% (залежно від доходу); у Франції — 5,7%; в Японії — 5,3%. У країнах діє лише один внесок з фізичних осіб за всіма видами страхування (США), або кілька (Німеччина, Франція), сплата яких дає право на відповідні види допомоги і соціальних послуг.

Внески з підприємців стягуються у відсотках не до загального фонду заробітної плати зайнятих, а до раніше встановленої максимальної сумарної заробітної плати, тобто суми, що перевищують даний максимум, не враховуються. У США та Німеччині ставка внеску працівників і роботодавців однакова, в інших країнах внески роботодавця вищі.

Державні субсидії включають внески до фондів обов'язкового соціального страхування за непрацюючих громадян, військовослужбовців та державних службовців, дотації на покриття дефіциту цих фондів і податкові пільги.

Кошти обов'язкового соціального страхування використовують у вигляді грошових виплат, фінансування соціальних послуг і надання пільгових благ. Головне місце як за соціально-економічним призначенням, так і за обсягом ресурсів належить грошовим виплатам. Вони представлені пенсіями і допомогам, яким властива цільова спрямованість як за характером використання, так і за контингентом одержувачів.

За лінією соціального страхування фінансуються послуги закладів охорони здоров'я і соціального забезпечення, санаторно-курортних організацій з відновлення працездатності та проведення оздоровчо-профілактичних заходів, професійних учбових закладів тощо.

Особливість пільгових благ як форми використання коштів соціального страхування полягає в тому, що їх призначення пов'язане з одержанням конкретного матеріального блага чи послуги. Саме тому ці пільгові блага займають проміжне місце між натуральним і грошовим розподілом. Це визначає таку характеристику пільг, як додатковість, тобто можливість збільшення споживчих перспектив окремих груп населення (пільги на придбання ліків, путівки тощо).

Пенсії призначаються за віком, у зв'язку з інвалідністю, на випадок утрати годувальника, за вислугу років. Існують також соціальні пенсії.

Пенсія — це гарантована щомісячна грошова виплата для забезпечення громадян у старості, на випадок повної або часткової непрацездатності, утрати годувальника, а також у зв'язку з досягненням установленого стажу роботи у певних сферах трудової діяльності. З пенсійних фондів, що створюються за рахунок внесків роботодавців і працівників, працівники та їх сім'ї одержують матеріальне забезпечення при настанні вказаних страхових випадків.

Допомоги бувають у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, вагітністю та пологами, на дітей, допомоги по безробіттю, а також; на перепідготовку й підвищення кваліфікації.

Допомога — це гарантована грошова виплата при тимчасовій перерві в роботі, а також для компенсації підвищених витрат, що виникають на певні випадки.

До першої групи входять допомоги у зв'язку з безробіттям, тимчасовою непрацездатністю, по догляду за дитиною після її народження, допомога у зв'язку з вагітністю та пологами. Другу групу складають допомоги у разі народження дитини, на неповнолітніх дітей і допомога на поховання померлого працівника або члена його родини.

За лінією соціального страхування безоплатно або на пільгових умовах надаються послуги з протезування, трудового навчання і працевлаштування інвалідів, надання їм юридичної допомоги, послуги будинкам-інтернатам для літніх та інвалідів, санаторно-курортних закладів.

Класифікація виплат і послуг за функціональним призначенням передбачає їх розподіл за трьома групами:

- перша об'єднує виплати і надання послуг, що мають на меті підтримання життєдіяльності людини: пенсії за віком, по інвалідності, у зв'язку із втратою годувальника, допомоги з тимчасовою непрацездатності у зв'язку з вагітністю та пологами, утримання в будинках для літніх та ін.;
- друга група включає виплати і послуги, зумовлені додатковими витратами у зв'язку з народженням і вихованням дітей. Сюди належать: допомога у зв'язку з народженням дитини, оплата відпусток по догляду за нею до досягнення дитиною певного віку, допомоги на дітей;
- до третьої групи належать виплати і послуги, що мають на меті відновлення працездатності, пов'язані з медичною реабілітацією, навчанням та перенавчанням інвалідів, безробітних, жінок, які повертаються до трудової діяльності після декретної відпустки.

Важливий практичний аспект має класифікація виплат і послуг за ознакою їх адресності, тобто залежно від того, до якої групи населення належать одержувачі виплат і послуг: робітники та службовці державного сектору, кооперативного, приватного, військовослужбовці та їх сім'ї тощо. Дана класифікація лежить в основі розробки законодавчих актів, що регулюють соціальне страхування різних груп населення.

ТЕМА 3.

ЄДИНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ ВНЕСОК У СТРУКТУРІ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ ФОНДІВ

3.1. Суть єдиного соціального внеску. Платники єдиного соціального внеску.

3.2. Реєстрація та облік платників єдиного соціального внеску.

3.3 База для нарахування єдиного соціального внеску.

3.4. Ставки єдиного соціального внеску: нарахування та утримання.

3.5. Порядок сплати єдиного соціального внеску. Звітність платників єдиного соціального внеску.

3.6. Відповідальність за порушення законодавства про єдиний соціальний внесок.

3.1. Суть єдиного соціального внеску. Платники єдиного соціального внеску

З 1 січня 2011 року набув чинності Закон України «Про збір та облік єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 8 липня 2010 року № 2464-VI (далі — Закон № 2464). Цим Законом вводиться новий страховий внесок — **єдиний соціальний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування** (далі — єдиний соціальний внесок), який сплачується до Пенсійного фонду України (далі — ПФУ).

ПФУ консолідує спільні для всіх фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування функції, такі як: облік платників єдиного соціального внеску, збір та облік страхових коштів, контроль за нарахуванням та сплатою єдиного соціального внеску, подання звітності з єдиного соціального внеску (ч. 1 ст. 12 Закону № 2464).

Указом Президента України № 726/2012 «Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» функція адміністрування єдиного соціального внеску покладається на новостворене (шляхом реорганізації Державної митної служби та Державної податкової служби) Міністерство доходів і зборів. Разом з тим перелічені вище фонди продовжують свою діяльність та не підлягають розформуванню. До кола їх обов'язків, як і раніше, належить

цільове використання коштів у межах своїх повноважень та проведення у зв'язку з цим перевірок страхувальників.

Згідно зі статтею 6 Закону № 2464 **платник єдиного соціального внеску має право** безоплатно отримувати від територіального органу ПФУ за місцем своєї реєстрації інформацію, необхідну для виконання обов'язків, покладених на платника цим Законом, зокрема консультації та роз'яснення щодо його прав та обов'язків, порядку сплати єдиного соціального внеску.

Платники єдиного соціального внеску.

Єдиний соціальний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування — консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб та членів їх сімей на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Платників ЄСВ як і раніше поділяють на **страхувальників та застрахованих осіб**.

До **страхувальників** належать:

- підприємства, установи та організації, інші юридичні особи, утворені відповідно до законодавства України, незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання, які використовують працю фізичних осіб на умовах трудового договору (контракту) або на інших умовах, передбачених законодавством, чи за цивільно-правовими договорами (крім цивільно-правового договору, укладеного з фізичною особою — підприємцем, якщо виконувані роботи (надавані послуги) відповідають видам діяльності, зазначеним у свідоцтві про державну реєстрацію її як підприємця), у т. ч. філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи зазначених підприємств, установ і організацій, інших юридичних осіб, які мають окремий баланс і самостійно ведуть розрахунки із застрахованими особами;

- фізичні особи — підприємці, зокрема ті, які використовують працю інших осіб на умовах трудового договору (контракту) або на інших умовах, передбачених законодавством про працю, чи за цивільно-правовим договором (крім цивільно-правового договору, укладеного з фізичною особою — підприємцем, якщо виконувані роботи (надавані послуги) відповідають видам діяльності, зазначеним у свідоцтві про державну реєстрацію її як підприємця);

- фізичні особи, які забезпечують себе роботою самостійно, та фізичні особи, які використовують працю інших осіб на умовах трудового договору (контракту);

- дипломатичні представництва і консульські установи України, філії, представництва, інші відокремлені підрозділи підприємств, установ та організацій (у т. ч. міжнародні), утворені відповідно до законодавства України, які мають окремий баланс і самостійно здійснюють розрахунки із застрахованими особами;

- дипломатичні представництва і консульські установи іноземних держав, філії, представництва та інші відокремлені підрозділи іноземних підприємств, установ і організацій (у т. ч. міжнародні), розташовані на території України;

- підприємства, установи, організації, фізичні особи, які використовують найману працю, військові частини та органи, які виплачують грошове забезпечення, допомогу по тимчасовій непрацездатності, допомогу або компенсацію відповідно до законодавства.

Застрахованими особами є:

- працівники — громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які працюють на умовах трудового договору (контракту) або на інших умовах, передбачених законодавством;

- фізичні особи, які виконують роботи (надають послуги) за цивільно-правовими договорами (крім фізичних осіб — підприємців, якщо виконувати ними роботи (надати послуги) відповідають видам діяльності, зазначеним у свідоцтві про державну реєстрацію їх як підприємців);

- фізичні особи — підприємці, у тому числі ті, які обрали спрощену систему оподаткування, та члени сімей цих осіб, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності;

- особи, які забезпечують себе роботою самостійно — займаються незалежною професійною діяльністю, а саме: науковою, літературною, артистичною, художньою, освітньою або викладацькою, а також медичною, юридичною практикою, в т. ч. адвокатською, нотаріальною діяльністю, або особи, які провадять релігійну (місіонерську) діяльність, іншу подібну діяльність та отримують дохід безпосередньо від цієї діяльності, за умови, що такі особи не є найманими працівниками чи підприємцями;

- громадяни України, які працюють у розташованих за межами України дипломатичних представництвах і консульських установах України, філіях, представництвах, інших відокремлених підрозділах підприємств, установ та організацій (зокрема, міжнародних), утворених відповідно до законодавства України (якщо інше не передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України);

- громадяни України та особи без громадянства, які працюють у дипломатичних представництвах і консульських установах інозем-

них держав, філіях, представництвах, інших відокремлених підрозділах іноземних підприємств, установ та організацій (зокрема, міжнародних), розташованих на території України;

- особи, які працюють на виборних посадах в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян та отримують заробітну плату (винагороду) за роботу на такій посаді;

- працівники воєнізованих формувань, гірничорятувальних частин незалежно від підпорядкування, а також особовий склад аварійно-рятувальної служби, утвореної відповідно до законодавства на постійній основі;

- військовослужбовці (крім військовослужбовців строкової військової служби), особи рядового і начальницького складу;

- батьки — вихователі дитячих будинків сімейного типу, прийомні батьки, якщо вони отримують грошове забезпечення відповідно до законодавства;

- особи, які отримують допомогу по тимчасовій непрацездатності;

- особи, які проходять строкову військову службу у Збройних Силах України, інших утворених відповідно до закону військових формуваннях, Службі безпеки України, органах Міністерства внутрішніх справ України та службу в органах і підрозділах цивільного захисту;

- особи, які відповідно до закону отримують допомогу по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку;

- один з непрацюючих працездатних батьків, усиновителів, опікун, піклувальник, які фактично здійснюють догляд за дитиною-інвалідом, а також непрацюючі працездатні особи, які здійснюють догляд за інвалідом I групи або за престарілим, який за висновком медичного закладу потребує постійного стороннього догляду або досяг 80-річного віку, якщо такі непрацюючі працездатні особи отримують допомогу або компенсацію відповідно до законодавства.

3.2. Реєстрація та облік платників єдиного соціального внеску

Взяття на облік новостворених у 2011 році суб'єктів господарювання здійснюється згідно з Порядком взяття на облік та зняття з обліку в органах Пенсійного фонду України платників єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, затвердженим постановою правління Пенсійного фонду України від 27 вересня 2010 року № 21-6 (далі — Порядок № 21-6). Так, відповідно до пунктів 2.1 та 2.2 цього Порядку **взяття на облік платника єдиного соціального внеску — юридичної особи** здійс-

нуються територіальним управлінням ПФУ за місцезнаходженням юридичної особи, а платника єдиного соціального внеску — **фізичної особи — підприємця** — органом ПФУ за місцем її проживання.

Підставою для взяття на облік юридичних осіб є відомості з реєстраційної картки на проведення державної реєстрації юридичної особи, а фізичних осіб — підприємців — відомості з реєстраційної картки на проведення державної реєстрації фізичної особи — підприємця. Такі відомості ПФУ подають державні реєстратори згідно із Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців» від 15 травня 2003 року № 755-IV. За умови подання цих відомостей взяття на облік платника єдиного соціального внеску здійснюється **не пізніше наступного робочого дня** з дня отримання зазначених відомостей органами ПФУ.

Підприємства, які мають статус пільговиків щодо сплати єдиного соціального внеску, таких як бюджетні установи, підприємства та організації всеукраїнських громадських організацій інвалідів (зокрема, товариства УТОГ та УТОС), в яких кількість інвалідів становить не менш як 50 % загальної чисельності працівників, і за умови, що фонд оплати праці таких інвалідів становить не менше 25 % суми витрат на оплату праці, а також підприємства та організації громадських організацій інвалідів, у яких кількість інвалідів становить не менш як 50 % загальної чисельності працівників, і за умови, що фонд оплати праці таких інвалідів становить не менше 25 % суми витрат на оплату праці, повинні подати до органу ПФУ **заяву та документи про підтвердження зазначеного статусу**.

У день отримання відомостей з реєстраційної картки на проведення державної реєстрації територіальний орган ПФУ самостійно направляє до відповідного робочого органу виконавчої дирекції ФНВ всю інформацію про платника єдиного соціального внеску. На підставі цієї інформації робочий орган виконавчої дирекції ФНВ приймає рішення про віднесення кожного конкретного платника єдиного соціального внеску до відповідного класу професійного ризику виробництва. Повідомлення про таке рішення направляється до органу ПФУ **не пізніше наступного робочого дня**.

Платникові єдиного соціального внеску наступного робочого дня з дня взяття його на облік в органі ПФУ безоплатно надсилається (поштою з повідомленням про вручення) **повідомлення про взяття на облік платника єдиного соціального внеску** за встановленою у додатку 1 до Порядку № 21-6 формою.

Якщо платник єдиного соціального внеску не згоден з установленим йому розміром єдиного соціального внеску, він може протягом 10 робочих днів з дня надходження повідомлення про

взяття на облік платника єдиного соціального внеску звернутися до органу ПФУ з письмовою заявою про зміну розміру цього внеску. Так само, якщо платник єдиного соціального внеску не згоден зі встановленим йому розміром єдиного соціального внеску у зв'язку із віднесенням до відповідного класу професійного ризику виробництва, він має право самостійно узгодити свій клас професійного ризику виробництва з робочим органом виконавчої дирекції ФССНВВ.

3.3. База для нарахування єдиного соціального внеску

Процедура нарахування і сплати єдиного соціального внеску визначається Законом № 2464 та розробленою на його виконання Інструкцією про порядок нарахування і сплати єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, затвердженою постановою правління Пенсійного фонду України від 27 вересня 2010 року № 21-5 (далі — Інструкція № 21-5). Так, згідно з частиною 1 статті 7 Закону № 2464 та розділом III Інструкції № 21-5 **базою для нарахування та утримання єдиного соціального внеску є:**

- заробітна плата найманих працівників, яка включає основну і додаткову заробітну плату, інші заохочувальні та компенсаційні виплати, у т. ч. в натуральній формі, що визначаються згідно із Законом України «Про оплату праці» від 24 березня 1995 року № 108/95-ВР;
- винагорода фізичним особам за виконання робіт (надання послуг) за цивільно-правовими договорами;
- оплата перших п'яти днів тимчасової непрацездатності за рахунок коштів роботодавця;
- допомога по тимчасовій непрацездатності;
- допомога або компенсації, що виплачуються згідно із законодавством;
- грошове забезпечення.

Відповідно до частини 4 статті 7 Закону № 2464 справляння єдиного соціального внеску здійснюється із суми заробітної плати (доходу, грошового забезпечення), не зменшеної на суму утриманих податків та інших обов'язкових платежів, які сплачуються згідно із чинним законодавством, та із суми утримань, що здійснюються відповідно до закону або за договорами позики, придбання товарів і виплат, виконуваних за дорученням отримувача.

Базовим звітним періодом для нарахування єдиного соціального внеску є **календарний місяць**, а для платників, зазначених в абзацах третьому та четвертому пункту 1 частини 1 статті 4 цього За-

кону (фізичні особи—підприємці — прим. автор.), — календарний рік.

Варто зауважити, що визначено окремий підхід щодо нарахування єдиного соціального внеску для осіб, які працюють у сільсько-господарстві, зайняті на сезонних роботах, виконують роботи (надають послуги) за цивільно-правовими договорами, творчих працівників (архітекторів, художників, артистів, музикантів, композиторів, критиків, мистецтвознавців, письменників, кінематографістів) та інших осіб, які отримують заробітну плату (дохід) за виконану роботу (надані послуги), строк виконання яких перевищує календарний місяць. *Переліченим категоріям працівників єдиний соціальний внесок нараховується на суму, що визначається шляхом ділення заробітної плати (доходу), виплаченої за результатами роботи, на кількість місяців, за які вона нарахована. Такий порядок нарахування єдиного соціального внеску поширюється також на осіб, яким після звільнення з роботи нараховано заробітну плату (дохід) за відпрацьований час або середню заробітну плату за вимушений прогул згідно з рішенням суду.* Це робиться для того, щоб можна було розподілити дохід зазначених категорій працівників, з якого сплачуються соціальні внески, з метою застосування максимальної величини бази нарахування єдиного соціального внеску та включення відповідних місяців до стажу працівника.

Для фізичних осіб — підприємців, які перебувають на загальній системі оподаткування, та самозайнятих осіб базою нарахування єдиного соціального внеску є сума доходу (прибутку), отриманого від їх діяльності, що підлягає обкладенню податком на доходи фізичних осіб, та сума доходу, що розподіляється між членами сім'ї фізичних осіб — підприємців, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності. При цьому сума єдиного соціального внеску не може бути меншою за розмір мінімального страхового внеску за кожну особу за місяць, у якому отримано дохід (прибуток).

Мінімальний страховий внесок визначається розрахунково як добуток мінімального розміру заробітної плати на розмір внеску, встановлений законом. *На 1 січня 2012 року мінімальна заробітна плата становила 1073 грн. то мінімальний розмір єдиного соціального внеску становив $1073 * 34,7\% = 372,93$ грн.*

Для фізичних осіб — підприємців, які обрали спрощену систему оподаткування, базою нарахування єдиного соціального внеску є сума, що визначається такими платниками самостійно для себе та членів сім'ї, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності, але не більше *максимальної величини бази нара-*

хування єдиного соціального внеску (17-ти кратний розмір прожиткового мінімуму на працездатну особу).

При цьому сума єдиного соціального внеску не може бути меншою за розмір мінімального страхового внеску за кожну особу.

Постановою Кабінету Міністрів України від 22 грудня 2010 року № 1170 затверджено ***Перелік видів виплат, що здійснюються за рахунок коштів роботодавців, на які не нараховується єдиний соціальний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.*** Так, згідно з цим Переліком **єдиний соціальний внесок не нараховується на:**

- соціальні допомоги та виплати, встановлені колективним договором працівникам, які перебувають у відпустці для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, на народження дитини, сім'ям з неповнолітніми дітьми тощо;
- одноразову допомогу працівникам, які виходять на пенсію;
- надбавки та доплати до державних пенсій пенсіонерам, які працюють;
- вихідну допомогу у разі припинення трудового договору;
- відшкодування, нараховані працівникам за час затримки розрахунку при звільненні;
- витрати на відрядження та ін. виплати.

3.4. Ставки єдиного соціального внеску: нарахування та утримання

Розміри ставок єдиного соціального внеску залежать від категорії платників та бази нарахування цього внеску (ст. 8 Закону № 2464).

Розмір єдиного соціального внеску для кожної категорії платників та пропорції його розподілу за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування встановлюються з урахуванням того, що вони повинні забезпечувати застрахованим особам страхові виплати і соціальні послуги, передбачені законодавством про загальнообов'язкове державне соціальне страхування; фінансування заходів, спрямованих на профілактику страхових випадків; створення резерву коштів для забезпечення страхових виплат та надання соціальних послуг застрахованим особам; покриття адміністративних витрат із забезпечення функціонування системи загальнообов'язкового державного соціального страхування (Додаток 1).

Нарахування єдиного соціального внеску.

Для роботодавців ставки єдиного соціального внеску встановлюються у відсотках до бази нарахування цього внеску відповідно до класів професійного ризику виробництва, до яких віднесено платників

єдиного соціального внеску за основними видами їх економічної діяльності. Є 67 класів професійного ризику виробництва, а відповідна ставка єдиного соціального внеску становить від 36,76 % — для 1-го класу до 49,7 % — для 67-го класу професійного ризику виробництва.

Так, згідно з абз. 3 п. 5 ст. 8 Закону про ЄСВ для бюджетних установ єдиний соціальний внесок у частині нарахувань установлюється в розмірі 36,3 %. Можна зазначити, що це сума внесків до ПФУ — 33,2 %; до ФБ — 1,5 %, до ФССТВП — 1,4 %, до ФССНВВ — 0,2 %.

Для військових частин та органів, що виплачують грошове забезпечення, ставка внеску в частині нарахувань встановлюється в розмірі 34,7% суми грошового забезпечення. Такий відсоток вийде, якщо підсумувати ставки внесків до ПФУ — 33,2 % та до ФБ — 1,5 %.

Для інших підприємств тариф встановлюється в залежності від класу ризику, яких всього 67. Перший, найменший, має відрахування в сумі 36,76 відсотка, останній, найбільший, — 49,7 відсотка. Тобто, до Пенсійного фонду тариф застосовується 33,2%, для Фонду безробіття — 1,5%, для Фонду страхування з тимчасовою втратою працездатності — 1,4%, а для Фонду соцстраху від нещасного випадку тариф змінюється в залежності від класу ризику: для 1 класу становить 0,66%, для 67 класу ризику — 13,6%.

Незмінна ставка нарахування єдиного соціального внеску передбачена для:

- бюджетних установ — 36,3 %;
- оплати винагороди за цивільно-правовими договорами — 34,7 %;
- нарахованої заробітної плати найманих працівників-інвалідів — 8,41 %;
- суми допомоги по тимчасовій непрацездатності та оплати перших п'яти днів тимчасової непрацездатності — 33,2 %;
- суми грошового забезпечення військовослужбовців — 34,7 %;
- суми грошового забезпечення, що виплачується особам, які проходять строкову військову службу у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, — 33,2 % від розміру мінімальної заробітної плати;
- суми грошового забезпечення батьків — вихователів дитячих будинків сімейного типу, прийомних батьків — 33,2 % від розміру мінімальної заробітної плати;
- допомоги по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, яка виплачується особам, що перебувають у відпустці для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, — 33,2 % від розміру мінімальної заробітної плати;
- допомоги або компенсації одному з непрацюючих працездатних батьків, усиновителів, опікунові, піклувальникові, які фактично

здійснюють догляд за дитиною-інвалідом, інвалідом I групи або престарілим, який потребує постійного стороннього догляду або досяг 80-річного віку, — 33,2 % від розміру мінімальної заробітної плати;

- найманих працівників із числа осіб льотних екіпажів повітряних суден цивільної авіації та бортоператорів, які виконують спеціальні роботи в польотах, — 45,96 %;

- підприємств та організацій всеукраїнських громадських організацій інвалідів, зокрема товариств УТОГ та УТОС, в яких кількість інвалідів становить не менш як 50 % загальної чисельності працівників, і за умови, що фонд оплати праці таких інвалідів становить не менше 25 % суми витрат на оплату праці, — 5,3 %;

- підприємств та організацій громадських організацій інвалідів, у яких кількість інвалідів становить не менш як 50 % загальної чисельності працівників, і за умови, що фонд оплати праці таких інвалідів становить не менше 25 % суми витрат на оплату праці, — 5,5 % (на заробітну плату працівників-інвалідів).

Утримання єдиного соціального внеску

Щодо внеску в частині утримань, то для звичайних працівників загальної розмір ЄСВ, який утримує роботодавець за рахунок нарахованого ним доходу, становить 3,6 % (фактично це сума внесків до ПФУ — 2 %; до ФБ — 0,6 % та до ФССТВП — 1 %, що діють зараз).

При утриманні єдиного соціального внеску його ставка становить:

- для працівників, які працюють на підприємствах усіх форм власності та в бюджетних установах і організаціях, у фізичних осіб — підприємців або у самозайнятих осіб на умовах трудового договору, — 3,6 %;

- для фізичних осіб, що виконують роботи за цивільно-правовими договорами, — 2,6 %;

- із суми допомоги по тимчасовій непрацездатності та оплати перших п'яти днів тимчасової непрацездатності — 2 %;

- із суми грошового забезпечення військовослужбовців — 2,6 %;

- із суми нарахованої заробітної плати працівників-інвалідів підприємств та організацій всеукраїнських громадських організацій інвалідів, зокрема товариств УТОГ та УТОС, в яких кількість інвалідів становить не менш як 50 % загальної чисельності працівників, і за умови, що фонд оплати праці таких інвалідів становить не менше 25 % суми витрат на оплату праці, — 2,85 %, а працівників — не інвалідів — 3,6 %;

- із суми нарахованої заробітної плати всіх працівників підприємств та організацій громадських організацій інвалідів, у яких кіль-

кість інвалідів становить не менш як 50 % загальної чисельності працівників, і за умови, що фонд оплати праці таких інвалідів становить не менше 25 % суми витрат на оплату праці, — 3,6 %;

- для платників, які працюють на посадах, робота на яких зараховується до стажу, який дає право на отримання пенсії відповідно до законів України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 року 3723-ХІІ, «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 року № 1789-ХІІ, «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» від 23 вересня 1997 року № 540/97-ВР, «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 13 грудня 1991 року № 1977-ХІІ, «Про статус народного депутата України» від 17 листопада 1992 року № 2790-ХІІ, «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 року № 679-ХІV, «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 7 червня 2001 року № 2493-ІІІ, Митного кодексу України, Положення про помічника-консультанта народного депутата України, затвердженого Постановою Верховної Ради України від 13 жовтня 1995 року № 379/95-ВР, — 6,1 %;

- для осіб льотних екіпажів повітряних суден цивільної авіації та бортоператорів, які виконують спеціальні роботи в польотах, — 6,1 %;

- *для фізичних осіб — підприємців та самозайнятих осіб — 34,7 %;*

у разі бажання цих осіб брати участь у:

- загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, — 36,6 %;

- загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, — 36,21 %;

- в усіх видах загальнообов'язкового державного соціального страхування (пенсійному, на випадок безробіття, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності) — 38,11 %.

3.5. Порядок сплати єдиного соціального внеску. Звітність платників єдиного соціального внеску.

Сплата єдиного соціального внеску здійснюється **у безготівковій формі** лише в національній валюті на рахунки, спеціально відкриті ПФУ в органах Державної казначейської служби України. Платники єдиного соціального внеску зобов'язані сплачувати єдиний соціаль-

ний внесок, нарахований за відповідний базовий звітний період, **не пізніше 20 числа місяця**, наступного за базовим звітним періодом. Платники, які не мають банківського рахунку, сплачують внесок шляхом готівкових розрахунків через банки чи відділення зв'язку.

Роботодавці-страхувальники зобов'язані сплачувати єдиний соціальний внесок під час кожної виплати заробітної плати (доходу, грошового забезпечення), на яку нараховано єдиний соціальний внесок (у т. ч. на авансові платежі), одночасно з видачею таких сум. Винятком можуть бути випадки, коли платіж уже сплачено не пізніше 20 числа місяця або якщо за страхувальником є переплата з єдиного соціального внеску, яка перевищує суму цього внеску або дорівнює їй, згідно зі звіткою платника єдиного соціального внеску з територіальним органом ПФУ.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до статей 9 і 25 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 18.09.2012 № 5292-VI, що діє з 13.10.2012 р. **змінено терміни сплати єдиного внеску фізичними особами — підприємцями:**

- **загальна система оподаткування** — сплата до 10 лютого наступного року (раніше — до 1 квітня);
- **спрощена система оподаткування** — сплата до 20 числа місяця, що настає за кварталом (раніше — щороку до 20 січня);
- **самозайняті особи** (адвокати, нотаріуси) — сплата до 1 травня наступного року (раніше — до 1 квітня).

Помилково сплачені суми єдиного соціального внеску зараховуються в рахунок майбутніх платежів з єдиного соціального внеску або повертаються платникові в порядку та строки, визначені ПФУ.

Оскільки єдиний соціальний внесок не входить до системи оподаткування, податкове законодавство не регулює його порядку нарахування, обчислення та сплати, саме тому кошти, що надходять від сплати єдиного соціального внеску, не підлягають перерахуванню до державного бюджету та місцевих бюджетів (ч. 2, 3 ст. 8 Закону № 2464). Згідно з частиною 15 статті 8 цього Закону **сплачені суми єдиного соціального внеску розподіляються за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування пропорційно сумам єдиного соціального внеску у відсотках відповідно до процентних співвідношень, наведених у частинах 15 — 26 статті 8 Закону № 2464.**

Звітність платників єдиного соціального внеску.

Платники ЄСВ повинні подавати звітність до територіального органу ПФУ у строки, в порядку та за формою, установлені цим Фондом за погодженням з відповідними фондами загальноо-

бов'язкового державного соціального страхування та Державним комітетом статистики України.

Звіт має подаватися або в **електронній формі**, згідно з Порядком подання звітів до Пенсійного фонду України в електронній формі, затвердженим постановою правління Пенсійного фонду України від 19 квітня 2007 року № 7-7, або в **паперовій формі**, яка завірена підписом керівника страхувальника та скріплена печаткою (за наявності), до якої додається електронна форма Звіту на електронних носіях інформації. Однак якщо кількість застрахованих осіб страхувальника не перевищує п'яти, Звіт на паперових носіях дозволено подавати без електронної форми.

Роботодавці-страхувальники мають подавати Звіт щомісяця **не пізніше 20 числа місяця**, що настає за базовим звітним періодом. Якщо ж останній день строку подання Звіту припадає на вихідний, святковий чи інший неробочий день, то останнім днем подання Звіту вважається перший після нього робочий день.

3.6. Відповідальність за порушення законодавства про єдиний соціальний внесок.

Обов'язок проводити перевірки платників єдиного соціального внеску покладено на ПФУ та його територіальні органи. Згідно з пунктом 2 частини 1 статті 13 Закону № 2464 **планові перевірки** платників єдиного соціального внеску щодо правильності нарахування та сплати єдиного соціального внеску ПФУ має право проводити не частіше ніж один раз на календарний рік, а у випадках, передбачених законом, — ще й **позапланові перевірки**. Варто зауважити, що сам **порядок проведення перевірок ще має бути затверджено Кабінетом Міністрів України**.

Накладає штрафні санкції за ухилення від взяття на облік, несплату, неповну сплату єдиного соціального внеску та неподання звітності також ПФУ. Види і розміри штрафних санкцій, які застосовуються до платників єдиного соціального внеску наведено в таблиці 3.1.

Окрім перевірки сплати єдиного соціального внеску, перевіріці підлягає також і правильність витрачання страхових коштів, отриманих від фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, а саме: виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності, допомоги по вагітності та пологах і допомог при нещасному випадку на виробництві. Такі перевірки проводять спеціалісти відповідних соціальних фондів (ФССТВП та ФССНВВ).

Таблиця 3.1

**ЗАСТОСУВАННЯ ШТРАФНИХ САНКЦІЙ
ДО ПЛАТНИКІВ ЄДИНОГО СОЦІАЛЬНОГО ВНЕСКУ**

Вид порушення	Розмір штрафних санкцій
Ухилення від взяття на облік або несвоєчасне подання заяви про взяття на облік платниками, на яких не поширюється дія Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців» від 15 травня 2003 року № 755-IV (п. 1 ч. 11 ст. 25 Закон № 2464)	10 НМДГ * ¹ (170 грн.)
Несплата (неперерахування) або несвоєчасна сплата (несвоєчасне перерахування) єдиного соціального внеску (п. 2 ч. 11 ст. 25 Закону № 2464)	10 % своєчасно не сплачених сум
Донарахування територіальним органом Пенсійного фонду України або платником своєчасно не нарахованого єдиного соціального внеску (п. 3 ч. 11 ст. 25 Закону № 2464)	5 % зазначеної суми за кожний повний або неповний базовий звітний період, за який донараховано таку суму, але не більше 50 % суми донарахованого єдиного соціального внеску
Неподання, несвоєчасне подання, подання не за встановленою формою звітності, передбаченої Законом № 2464 (п. 4 ч. 11 ст. 25 цього Закону)	10 НМДГ (170 грн.)
Неналежне ведення бухгалтерської документації, на підставі якої нараховується єдиний соціальний внесок (п. 5 ч. 11 ст. 25 Закону № 2464)	Від 8 до 15 НМДГ (від 136 до 255 грн.)
Несплата, неповна сплата або несвоєчасна сплата суми єдиного соціального внеску одночасно з видачею сум виплат, на які нараховується єдиний соціальний внесок (авансових платежів) (п. 6 ч. 11 ст. 25 Закону № 2464)	10 % таких несплачених або несвоєчасно сплачених сум

¹ 1 НМДГ (неоподатковуваний мінімум доходів громадян) — 17 грн.)

ТЕМА 4.

СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ З ТИМЧАСОВОЇ ВТРАТИ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ

4.1. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням: необхідність, економічний зміст та основні поняття.

4.2. Доходи бюджету Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності

4.3. Матеріальне забезпечення та соціальні послуги за страхуванням з тимчасової втрати працездатності.

4.1. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням: необхідність, економічний зміст та основні поняття.

Правові, організаційні та фінансові засади соціального страхування з тимчасової втрати працездатності визначаються Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» від 18 січня 2001р. №2240-111.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, передбачає матеріальне забезпечення громадян у зв'язку з втратою заробітної плати (доходу) внаслідок тимчасової втрати працездатності (включаючи догляд за хворою дитиною, дитиною-інвалідом, хворим членом сім'ї), вагітності та пологів, догляду за малолітньою дитиною, часткову компенсацію витрат, пов'язаних із народженням дитини, смертю застрахованої особи або членів її сім'ї, а також надання соціальних послуг за рахунок бюджету Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності (ФСС ТВП) та за рахунок інших джерел, передбачених законодавством.

Право на матеріальне забезпечення та соціальні послуги за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, мають застраховані громадяни України, іноземці, особи без громадянства та члени їх сімей, які проживають в Україні. Це право виникає з настанням страхового випадку в період робо-

ти(включаючи період стажування та день звільнення), якщо інше не передбачено законодавством.

Загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності підлягають:

- особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту) на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності та господарювання або у фізичних осіб, а також обрані на виборні посади в органах державної влади, органах місцевого самоврядування та в інших органах;
- члени колективних підприємств, сільськогосподарських та інших виробничих кооперативів

Особи, які забезпечують себе роботою самостійно (особи, які займаються підприємницькою, адвокатською, нотаріальною та іншою діяльністю, пов'язаною з одержанням доходу безпосередньо від цієї діяльності) та інші особи, які не підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, мають право на матеріальне забезпечення та соціальні послуги за умови сплати страхових внесків до ФСС ТВП відповідно до діючого законодавства.

Страховий стаж — це період (сума періодів), протягом якого особа підлягає загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, і сплачує або за неї сплачуються страхові внески до Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності в порядку, встановленому законодавством.

4.2. Доходи бюджету Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності

Джерелами формування коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням, є:

1) страхові внески страхувальників-роботодавців і застрахованих осіб, що сплачуються на умовах і в порядку, передбачених законом (Додаток 1);

2) суми, не прийнятих до зарахування витрат страхувальника за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, пені, штрафів та інших фінансових санкцій, застосованих до страхувальників та посадових осіб відповідно до актів законодавства;

3) благодійні внески підприємств, установ, організацій та фізичних осіб,

- 4) асигнування із Державного бюджету України;
- 5) прибуток, одержаний від тимчасово вільних коштів Фонду, в тому числі резерву страхових коштів Фонду, на депозитному рахунку;
- 6) часткова сплата за путівки на санаторно-курортне лікування;
- 7) інші надходження відповідно до законодавства.

Кошти ФСС ТВП не включаються до Державного бюджету України, не підлягають вилученню та використовуються тільки за цільовим призначенням. При їх невикористанні у поточному році вони переходять на наступний фінансовий рік.

Для забезпечення фінансової стабільності ФСС ТВП утворюється резерв страхових коштів у сумі, необхідній для фінансування всіх видів матеріального забезпечення в розрахунку **не менш як на п'ять календарних днів**.

Платниками страхових внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування з тимчасової втрати працездатності є страхувальники та застраховані особи. До страхувальників належать:

1. підприємства, установи, організації, їх об'єднання, бюджетні, громадські та інші установи і організації, об'єднання громадян та інші юридичні особи, незалежно від форм власності, виду діяльності, господарювання, в особі власника або уповноваженого ним органу;

2. філії, відділення та інші відокремлені підрозділи страхувальників, що не мають статусу юридичної особи і самостійно проводять розрахунки з оплати праці, інші суб'єкти господарської діяльності, що використовують працю найманих працівників і не мають статусу юридичної особи;

3. фізичні особи, які використовують працю найманих працівників;

4. розташовані в Україні іноземні підприємства, установи, організації, філії та представництва, які використовують працю найманих працівників;

5. добровільно застраховані особи.

На добровільних засадах брати участь у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні можуть:

а) громадяни України, які працюють за межами території України і не застраховані в системі соціального страхування країни, в якій вони перебувають;

б) особи, які забезпечують себе роботою самостійно (особи, які займаються підприємницькою, адвокатською, нотаріальною, творчою та іншою діяльністю, пов'язаною з одержанням доходу безпосередньо від цієї діяльності, в тому числі члени творчих спілок, творчі працівники, які не є членами творчих спілок);

в) фізичні особи, які виконують роботи згідно з цивільно-правовими угодами.

Страхові внески на соціальне страхування з тимчасової втрати працездатності нараховуються в межах граничної суми заробітної плати (доходу), що встановлюється Кабінетом Міністрів України, в розрахунку на кожну застраховану особу і дорівнює 17 розмірам прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб.

4.3. Матеріальне забезпечення та соціальні послуги за страхуванням з тимчасової втрати працездатності

Застрахованим особам (крім добровільно застрахованих та застрахованих, які знаходились у страхових випадках, передбачених цим Законом, або у відпустці для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку), які сплачують страхові внески **менше повних шести календарних місяців** протягом останніх дванадцяти календарних місяців перед настанням страхового випадку, допомога по тимчасовій непрацездатності, вагітності та пологах відповідно до цього Закону **виплачується виходячи з фактичної заробітної плати, з якої було сплачено страхові внески, але не вище розміру мінімальної заробітної плати**, встановленої на час настання страхового випадку.

Особи, які застраховані на добровільних засадах у Фонді соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, та **фізичні особи — підприємці, що сплачують єдиний податок** (крім осіб, які знаходились у страхових випадках, передбачених цим Законом, або у відпустці для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку), мають право на матеріальне забезпечення та соціальні послуги за цим Законом за умови сплати страхових внесків (встановленого розміру єдиного податку) **не менше повних шести календарних місяців** протягом останніх дванадцяти календарних місяців перед настанням страхового випадку.

За ЗДССТВП надаються такі види матеріального забезпечення та соціальних послуг:

- 1) допомога з тимчасової втрати працездатності (включаючи догляд за хворою дитиною);
- 2) допомога з вагітності та пологів;
- 3) допомога на поховання (крім поховання пенсіонерів, безробітних та осіб, які померли від нещасного випадку на виробництві);
- 4) забезпечення оздоровчих заходів (оплата путівок на санаторно-курортне лікування застрахованим особам та членам їхніх сімей, до дитячих оздоровчих закладів, утримання санаторіїв профілакторіїв, надання соціальних послуг у позашкільній роботі з дітьми).

Матеріальне забезпечення, передбачене Законом, виплачується у разі, якщо звернення за його призначенням надійшло не пізніше дванадцяти календарних місяців з дня відновлення працездатності, встановлення інвалідності, закінчення відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, смерті застрахованої особи або члена сім'ї, який перебував на її утриманні (в окремих випадках — 6 місяців).

4.3.1. Допомога з тимчасової втрати працездатності: умови надання, тривалість виплати, порядок розрахунку

Допомога по тимчасовій непрацездатності надається застрахованій особі у формі матеріального забезпечення, яке повністю або частково компенсує втрату заробітної плати (доходу), у разі настання в неї одного з таких страхових випадків:

Розглянемо умови надання та терміни виплати допомоги за видами страхових випадків.

1. Тимчасова непрацездатність внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві. Допомога виплачується застрахованим особам за рахунок коштів Фонду починаючи з шостого дня непрацездатності (інвалідам, які працюють в УТОГ і УТОС з першого дня). Перші 5 днів оплачуються за рахунок коштів підприємства, організації, установи. Допомога з тимчасової непрацездатності виплачується до відновлення працездатності або до встановлення МСЕК інвалідності. Допомога не надається за період перебування застрахованої особи у відпустці без збереження заробітної плати, творчій відпустці, додатковій відпустці у зв'язку з навчанням.

2. Необхідність догляду за хворою дитиною віком до 14 років. Надається за рахунок коштів Фонду застрахованій особі, яка здійснює догляд дитини в амбулаторних умовах з першого дня хвороби дитини, за період, протягом якого дитина за висновком лікаря потребує догляду, але не більше, ніж за 14 календарних днів. У разі стаціонарного лікування — за весь час перебування у стаціонарі із хворою дитиною. Допомога не надається за період перебування застрахованої особи у щорічній відпустці, у відпустці без збереження заробітної плати, творчій відпустці, додатковій відпустці у зв'язку з навчанням, відпустці по догляду за дитиною до 3 років.

3. Необхідність догляду за хворим членом сім'ї. Надається за рахунок коштів Фонду застрахованій особі, яка здійснює догляд з першого дня за умови амбулаторного лікування хворого не більше, ніж на 3 календарні дні (у виняткових випадків — не більш, ніж на 7 календарних днів). Допомога не надається за період перебування застрахованої особи у щорічній відпустці, у відпустці без збереження

заробітної плати, творчій відпустці, додатковій відпустці у зв'язку з навчанням.

4. Необхідність догляду за дитиною до трьох років або дитиною-інвалідом віком до 18 років у разі хвороби матері або іншої особи, яка доглядає за цією дитиною. За рахунок коштів Фонду — з першого дня захворювання особи, яка доглядає за дитиною за весь період хвороби цієї особи. Допомога не надається за період перебування застрахованої особи у щорічній відпустці, у відпустці без збереження заробітної плати, творчій відпустці, додатковій відпустці у зв'язку з навчанням. Допомога не надається за період перебування застрахованої особи у щорічній відпустці, у відпустці без збереження заробітної плати, творчій відпустці, додатковій відпустці у зв'язку з навчанням.

5. Карантин, накладений органами санітарно-епідеміологічної служби. За рахунок коштів Фонду з першого дня карантину за весь час відсутності на роботі. Допомога не надається за період перебування застрахованої особи у щорічній відпустці, у відпустці без збереження заробітної плати, творчій відпустці, додатковій відпустці у зв'язку з навчанням.

6. Тимчасове переведення застрахованої особи відповідно до медичного висновку на легшу, нижчеоплачувану роботу. Надається у разі переведення працівника за висновком ЛКК на легшу роботу у зв'язку із захворюванням на туберкульоз за рахунок коштів Фонду з першого дня, але не більше, ніж 2 місяці. Розмір допомоги разом із заробітком не має перевищувати суму повного заробітку на момент переведення.

7. Протезування з поміщенням у стаціонар протезно-ортопедичного підприємства. За рахунок коштів Фонду з першого дня перебування у стаціонарі протезно-ортопедичного підприємства за весь час перебування там з урахуванням часу на проїзд туди і назад.

8. Санаторно-курортного лікування. Надається застрахованій особі, якщо тривалість щорічної (основної та додаткової) відпустки недостатня для лікування й проїзду до санаторно-курортного закладу та назад.

Застрахованій особі, яка направляється на санаторно-курортне лікування після перенесених захворювань і травм безпосередньо із стаціонару лікувального закладу за рахунок страхових коштів ФСС ТВП, допомога з тимчасової непрацездатності надається лише за час проїзду до санаторно-курортного закладу та назад. Якщо таке лікування здійснювалося за рахунок власних коштів застрахованої особи або інших джерел, допомога з тимчасової непрацездатності надається

ся за весь період перебування у санаторії з урахуванням часу на проїзд у порядку та встановлених розмірах.

Допомога по тимчасовій непрацездатності не надається:

1) у разі одержання застрахованою особою травм або її захворювання при вчиненні нею злочину;

2) у разі навмисного заподіяння шкоди своєму здоров'ю з метою ухилення від роботи чи інших обов'язків або симуляції хвороби;

3) за час перебування під арештом і за час проведення судово-медичної експертизи;

4) за час примусового лікування, призначеного за постановою суду;

5) у разі тимчасової непрацездатності у зв'язку із захворюванням або травмою, що сталися внаслідок алкогольного, наркотичного, токсичного сп'яніння або дій, пов'язаних з таким сп'янінням;

6) за період перебування застрахованої особи у відпустці без збереження заробітної плати, творчій відпустці, додатковій відпустці у зв'язку з навчанням.

Застраховані особи, які в період отримання допомоги по тимчасовій непрацездатності порушують режим, встановлений для них лікарем, або не з'являються без поважних причин у призначений строк на медичний огляд, у тому числі на лікарсько-консультативну комісію (ЛКК) чи медико-соціальну експертну комісію (МСЕК), втрачають право на цю допомогу з дня допущення порушення на строк, що встановлюється рішенням органу, який призначає допомогу по тимчасовій непрацездатності.

Підставою для оплати періоду тимчасової непрацездатності є виданий у встановленому порядку листок непрацездатності, а вразі роботи за сумісництвом — його копія, завірена підписом керівника та печаткою за основним місцем роботи та довідка про середню заробітну плату з основного місця роботи і за сумісництвом.

Рішення про призначення матеріального забезпечення та надання соціальних послуг приймається **комісією (уповноваженим) із соціального страхування**, створеною на підприємстві, в установі, організації. Комісія із соціального страхування здійснює контроль за правильним нарахуванням і своєчасною виплатою матеріального забезпечення, приймає рішення про відмову в його призначенні, про припинення виплати матеріального забезпечення, розглядає правильність видачі листків непрацездатності та інших документів, які є підставою для надання матеріального забезпечення та соціальних послуг.

Документи для призначення допомоги розглядаються комісією не пізніше 10 днів з дня їх надходження. Рішення оформляється протоколом і разом із документами, що є підставою для призначен-

ня допомоги направляється в бухгалтерію підприємства. Повідомлення про відмову в призначенні допомоги із зазначенням причин відмови та порядку оскарження видається або надсилається заявникові не пізніше п'яти днів після винесення відповідного рішення.

Призначене, але не одержане у зв'язку із смертю застрахованої особи матеріальне забезпечення виплачується членам сім'ї, які проживали з нею або спадкоємцям без обмеження будь-яким терміном у розмірі, встановленому на момент страхового випадку.

Розмір допомоги по тимчасовій непрацездатності залежить від страхового стажу застрахованої особи та від середньої заробітної плати:

- 60% середньої заробітної плати (доходу) — застрахованим особам, які мають страховий стаж до 5 років;
- 80% середньої заробітної плати (доходу) — застрахованим особам, які мають страховий стаж 5-8 років;
- 100% середньої заробітної плати (доходу) — застрахованим особам, які мають страховий стаж понад 8 років;
- 100% середньої заробітної плати (доходу) — застрахованим особам, віднесеним до I — IV категорій осіб, які потерпіли внаслідок Чорнобильської катастрофи, одному з батьків або особі, що замінює та доглядає хвору дитину віком до 14 років, яка потерпіла від Чорнобильської катастрофи; ветеранам війни та особам, на яких поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», особам, віднесеним до жертв нацистських переслідувань, донорам, які мають право на пільгу.

До страхового стажу зараховуються періоди тимчасової втрати працездатності, перебування у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами та час перебування застрахованої особи у відпустці для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, а також періоди одержання виплат за окремими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування, крім пенсій усіх видів.

Оплата днів тимчасової непрацездатності застрахованій особі проводиться за робочі дні (години) згідно з графіком роботи, які припадають на дні тимчасової непрацездатності.

Порядок визначення сум виплат по тимчасовій непрацездатності

Сума виплат по тимчасовій непрацездатності розраховується шляхом множення суми денної (годинної) виплати, розмір якої встановлюється у відсотках середньоденної (середньогодинної) заробітної плати залежно від страхового стажу на кількість днів (годин), які підлягають оплаті згідно з графіком роботи підприємства.

$$Дтн = 3n_{сд} * Крд(пн)$$

$3n_{сд}$ — середньоденна заробітна плата;

$Крд(пн)$ — кількість робочих днів, які припадають на період тимчасової непрацездатності.

Розрахунковим періодом, за який обчислюється середня зарплата для розрахунку виплат по тимчасовій непрацездатності, є період роботи за останнім основним місцем роботи перед настанням страхового випадку, протягом якого застрахована особа працювала та сплачувала страхові внески.

У загальному випадку розрахунковим періодом для застрахованих осіб є останні 6 календарних місяців (з 1-го до 1-го) числа, що передують місяцю, в якому настав страховий випадок. Для осіб, які працюють на сезонних роботах розрахунковим є період 12 місяців. Якщо застрахована особа працювала та сплачувала страхові внески або за неї сплачувались страхові внески менш як 6 календарних місяців, середня заробітна плата обчислюється за фактично відпрацьовани календарні місяці, за які сплачено страхові внески.

Якщо перед настанням страхового випадку застрахована особа не мала заробітку або якщо страховий випадок настав у перший день роботи, середня заробітна плата для розрахунку страхових виплат та оплати перших п'яти днів тимчасової непрацездатності за рахунок коштів роботодавця визначається, виходячи із місячної тарифної ставки (посадового окладу), встановленої працівникові на момент настання страхового випадку. Розрахунковим періодом є фактично відпрацьований час.

Середня заробітна плата застрахованої особи обчислюється, виходячи з нарахованої заробітної плати за видами виплат, що включають основну та додаткову заробітну плату, інші заохочувальні та компенсаційні виплати, які визначаються згідно з нормативно-правовими актами.

Середній дохід добровільно застрахованої особи обчислюється, виходячи із суми оподаткованого доходу (прибутку), з якого сплачувались страхові внески. До середньої заробітної плати (доходу) включається заробітна плата у межах максимальної величини заробітної плати та оподаткованого доходу, з якого сплачуються страхові внески до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Середня заробітна плата ($3n_{ср}$) для виплати допомоги по тимчасовій непрацездатності розраховується за формулою:

$$3n_{ср} = \frac{Д}{Крд}$$

Д — доход, що бере участь у розрахунку середнього заробітку;

Крд — кількість робочих днів у розрахунковому періоді

До розрахунку середньої заробітної плати для визначення суми допомоги по тимчасовій непрацездатності та оплати перших п'яти днів тимчасової непрацездатності включаються виплати працівникам за умови, що такі виплати:

1. включаються до фонду оплати праці;
2. обкладаються податком із фізичних осіб;
3. з цих виплат сплачувалися внески до Фонду.

Якщо у розрахунковому періоді особа частину місяця не працювала з поважних причин (у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, відпусткою у зв'язку з вагітністю та пологами, відпусткою по догляду за дитиною), то для обчислення середньої заробітної плати заохочувальні та компенсаційні виплати, що мають разовий характер, та виплати, які не передбачені нормами законодавства або здійснюються понад установлені норми, у такому місяці **враховуються пропорційно відпрацьованому часу**.

До них зокрема належать:

- матеріальна допомога до відпустки;
- винагорода за підсумками роботи за рік;
- щорічна винагорода за вислугу років;
- премії за виконання важливих завдань;
- одноразові заохочення, не пов'язані з конкретними результатами праці.

Вихідні, святкові, неробочі дні тимчасової непрацездатності не оплачуються.

4.3.2. Допомога з вагітності та пологів

Підставою для призначення допомоги з вагітності і пологів є виданий в установленому порядку листок непрацездатності. Допомога надається відразу за весь період відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами незалежно від кількості днів, фактично використаних до пологів.

Листок непрацездатності по вагітності та пологах оплачується в найближчий після дня призначення допомоги день, установлений для виплати заробітної плати.

У разі ліквідації підприємства, установи, організації допомога по вагітності та пологах виплачується застрахованій особі правонаступником, а в разі його відсутності — виконавчою дирекцією Фонду за місцем обліку ліквідованого підприємства, установи, організації, відкритого до ліквідації.

Допомога з вагітності та пологів застрахованій особі виплачується за весь період відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, три-

валість якої становить 70 календарних днів до пологів і 56 (у разі ускладнення пологів або народження двох чи більше дітей — 70) календарних днів після пологів — з 30 тижня вагітності.

Жінкам, віднесеним до I–IV категорій осіб, які потерпіли внаслідок Чорнобильської катастрофи, допомога з вагітності та пологів виплачується за 180 календарних днів зазначеної відпустки (90 — до пологів та 90 — після пологів) — з 27 тижня вагітності.

Допомога з вагітності та пологів виплачується застрахованій особі, яка усиновила дитину протягом двох місяців з дня її народження, зазначеного у свідоцтві про народження, за період з дня усиновлення та до закінчення 56 календарних днів (70 календарних днів у разі одночасного усиновлення двох і більше дітей, 90 календарних днів — для жінок, віднесених до I–IV категорій осіб, які потерпіли внаслідок Чорнобильської катастрофи).

У разі передчасних пологів до 30 тижнів вагітності:

- якщо жінку виписують з живою дитиною — 140 к.д.

- у разі смерті дитини — 70 к.д.

У разі надання застрахованій особі відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами у період її тимчасової непрацездатності листок непрацездатності закривається і з дня настання цієї відпустки видається інший листок непрацездатності. Кожний із зазначених листків оплачується за відповідними нормами.

У разі надання застрахованій особі відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами у період простою підприємства, установи, організації не з вини застрахованої особи, щорічної (основної чи додаткової) відпустки, відпустки без збереження заробітної плати, додаткової відпустки у зв'язку з навчанням, творчої відпустки допомога з вагітності та пологів надається із дня виникнення права на відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами. За один і той же період працівниці не можуть бути виплачені відпускні і допомога по вагітності і пологах.

За період відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, що збігається з відпусткою із догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, допомога з вагітності та пологів виплачується незалежно від допомоги із догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

Допомога з вагітності та пологів надається застрахованій особі у розмірі 100% середньої заробітної плати (доходу), обчисленої за шість останніх місяців, і не залежить від страхового стажу.

Сума допомоги з вагітності та пологів (Двп) працівниці підприємства розраховується як добуток її середньоденної (середньогодинної) заробітної плати та кількості календарних днів, що припадають на період відпустки працівниці з вагітності та пологів (зміни від 15 грудня 2009 р. — прим. автор.).

$$Ден = 3n_{cp} * Kkd(o)$$

$3n_{cp}$ — середньоденна заробітна плата особи за останні 6 або менше відпрацьованих повних місяців або за фактично відпрацьований час;

$Kkd(o)$ — кількість календарних днів, що припадають на період відпустки.

У свою чергу для розрахунку допомоги по вагітності та пологах середньоденна заробітна плата розраховується шляхом ділення нарахованої за розрахунковий період заробітної плати, з якої сплачувались страхові внески, на кількість календарних днів за розрахунковий період (без урахування календарних днів не відпрацьованих з поважних причин).

Отже, **середньоденна заробітна плата (за один календарний день)** у даному випадку розраховується за формулою:

$$3n_{cp} = \frac{Д}{Kkd(pn)}$$

$Д$ — дохід, що бере участь у розрахунку середньої заробітної плати та припадає на розрахунковий період;

$Kkd(pn)$ — кількість календарних днів у розрахунковому періоді.

Допомога по вагітності та пологах оплачується у розмірі 100% середньої заробітної плати незалежно від стажу працівниці.

До розрахунку середньої заробітної плати необхідно включати всі виплати як за відпрацьований, так і за невідпрацьований час. До останніх належать відпускні, оплата простоїв не звини працівника тощо). Проте порядок включення до розрахунку компенсаційних та заохочувальних виплат, що мають разовий характер, залишається таким же (пропорційно до кількості відпрацьованого часу).

Кількість календарних днів розрахункового періоду зменшується лише на календарні дні, які не відпрацьовано з поважних причин (хвороба, відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами, по догляду за дитиною). Інші не відпрацьовані дні включаються.

Виплата допомоги незастрахованим особам здійснюється згідно з Законом України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (ст.9). Допомогу з вагітності та полохів можуть отримати всі жінки., які не застраховані в системі соціального страхування. Допомога надається сумарно — відразу за весь період декретної відпустки. Розмір допомоги становить 100% середньомісячного доходу (стипендії, грошового забезпечення, допомоги на випадок безробіття тощо) жінки, **але не менше 25% встановленого законодавством прожиткового мінімуму для працездатної особи з розрахунку на місяць (268,25 грн. на місяць станом на січень 2012р.).**

Допомога призначається і виплачується органами праці та соціального захисту населення за місцем проживання одержувача на підставі документів, визначених чинним законодавством.

Відповідно до Закону № 2811-ХІІ «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» призначаються такі види державної допомоги сім'ям з дітьми:

- у зв'язку з вагітністю та пологами;
- при народженні дитини;
- при усиновленні дитини;
- по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку;
- на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування;
- на дітей самотнім матерям (Додатки 7, 8).

4.3.3. Допомога при народженні дитини

Хоча допомога при народженні дитини, як і допомога по догляду за нею до трьохрічного віку, не входять сьогодні до виплат, які фінансуються за рахунок коштів ФФСТВП, а — за рахунок бюджетних ресурсів, водночас ці види допомог є вагомим елементом соціального забезпечення материнства і батьківства. І тому, на нашу думку, умови їх призначення потребують розгляду у даному посібнику та у цій темі, зокрема. Допомога батькам при народженні дитини призначається на підставі свідоцтва про народження дитини. Опікунам зазначена допомога призначається на підставі рішення про встановлення опіки. У разі народження (встановлення опіки) двох і більше дітей допомога надається на кожну дитину.

Допомога при народженні дитини призначається за умови, якщо звернення за її призначенням надійшло не пізніше дванадцяти місяців з дня народження дитини. У разі народження мертвої дитини допомога при народженні дитини не призначається.

Допомога при народженні виплачується у розмірі, який залежить від того, яка по рахунку дитина у сім'ї — перша, друга, третя... **3 9 квітня 2011 року** (дата опублікування) до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» були внесені зміни, які передбачили, що допомога при народженні дитини буде надаватися у сумі, **кратній 30 розмірам прожиткового мінімуму**, — на першу дитину; **кратній 60 розмірам прожиткового мінімуму**, — на другу дитину; **кратній 120 розмірам прожиткового мінімуму**, — на третю і кожну наступну дитину. Виплата допомоги здійснюється одноразово у десятикратному розмірі прожиткового мінімуму при народженні дитини, решта суми допомоги на першу дитину виплачується протягом наступних 24 місяців, на другу дитину — 48 місяців, на третю і кожну наступну дитину — 72 місяців рівними частинами (Додатки 7, 8.)

Важливо зазначити, що допомога при народженні дитини нараховується у розмірах прожиткового мінімуму для дітей віком до шести років, встановлених на день народження дитини.

Потрібно зазначити, що допомога при народженні дитини призначається опікуну на кожен взят у опіку дитину у розмірі, встановленому при народженні першої дитини. А у випадку якщо дитину (на яку призначають допомогу) влаштовано у дитячий заклад на повне державне утримання, допомога призначається і виплачується також у розмірі, встановленому при народженні першої дитини. Гроші при цьому перераховують на відкритий у банку рахунок дитини.

Для призначення допомоги при народженні дитини органу праці та соціального захисту населення за умови пред'явлення паспорта або іншого документа, що посвідчує особу, подаються такі **документи**:

- заява одного з батьків (опікуна), що складається за формою, затвердженою Міністерством праці і соціальної політики України;
- копія свідоцтва про народження дитини;
- оригінал довідки, виданої державним органом реєстрації актів цивільного стану для призначення допомоги при народженні дитини.

Особи, що звертаються за призначенням допомоги при народженні другої дитини або наступних дітей, подають також довідку про склад сім'ї та копію свідоцтва про народження кожної дитини, яка враховується при визначенні розміру допомоги. Опікуни подають, крім зазначених документів, копію рішення про встановлення опіки.

Покриття витрат на виплату державної допомоги сім'ям з дітьми здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України у вигляді субвенцій до місцевих бюджетів. Це не стосується виплат допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами жінкам з числа військово-службовців Збройних Сил України, Державної прикордонної служби України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, військ цивільної оборони, інших військових формувань, а також Державної спеціальної служби транспорту та з числа осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ і Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації та Державної кримінально-виконавчої служби України. Покриття витрат на виплату зазначеного виду державної допомоги цим категоріям жінок здійснюється за рахунок відповідних бюджетів.

Всі види державної допомоги сім'ям з дітьми, крім допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами жінкам, призначають і виплачують органи соціального захисту населення за місцем проживання батьків (усиновлювачів, опікуна, піклувальника).

4.3.4. Допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку

Допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку надається на кожну дитину незалежно від кількості народжених (усиновлених, взятих під опіку) дітей у сім'ї, по догляду за якими надається допомога.

Право на допомогу по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку має один з батьків дитини, усиновлювач, опікун, дідусь, бабуся або інший родич, який фактично здійснює догляд за дитиною.

Допомога призначається з дня звернення за її призначенням, але не раніше ніж з дня, що настає після закінчення відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами для непрацюючих осіб та осіб — суб'єктів підприємницької діяльності (56 календарних днів після пологів, а при ускладнених пологах — 70 календарних днів), а для працюючих осіб — з дня настання відпустки по догляду за дитиною по день її закінчення.

З метою забезпечення прав на соціальні стандарти з 01.01.2010 р. **максимальний розмір допомоги по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку підвищено до розміру прожиткового мінімуму.** Тобто тепер допомога виплачуватиметься у розмірі, що дорівнює різниці між 100 % прожиткового мінімуму (в 2012 р. 1073-1134 грн.), встановленого для працездатних осіб, та середньомісячним сукупним доходом сім'ї в розрахунок на одну особу за попередні шість місяців, **але не менш як 130 грн. (мінімальний розмір допомоги).**

Для одержання допомоги по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку до органу праці та соціального захисту населення разом із заявою **подається копія свідоцтва про народження дитини.**

Залежно від статусу заявника **надаються:**

- копія або витяг з наказу (розпорядження) роботодавця про надання відпустки — для працюючих осіб;
- копія трудової книжки — для непрацюючих осіб;
- довідка з місця навчання — для осіб, які навчаються;
- довідка про те, що виплата допомоги по безробіттю або матеріальної допомоги по безробіттю не проводиться, — для непрацюючих осіб, які перебувають на обліку в центрі зайнятості;
- копія свідоцтва про державну реєстрацію фізичної особи — підприємця — для суб'єкта підприємницької діяльності.

Усиновлювачі та опікуни подають також копію рішення про усиновлення або встановлення опіки.

Для призначення допомоги у розмірі, що перевищує мінімальний, подається в установленому порядку довідка про склад сім'ї та декларація про доходи та майновий стан (заповнюється на підставі довідок про доходи кожного члена сім'ї).

До складу сім'ї особи, що звернулася за призначенням допомоги, включаються чоловік (дружина); рідні, усиновлені та діти, які перебувають під опікою зазначених осіб, віком до 18 років, а також діти віком до 23 років, які навчаються за денною формою у вищих навчальних закладах I—IV рівня акредитації та професійно-технічних навчальних закладах і не мають власних сімей, незалежно від місця проживання або реєстрації місця проживання; неодружені повнолітні діти, які визнані інвалідами з дитинства I і II груп або інвалідами I групи і проживають разом з батьками; непрацездатні батьки чоловіка та дружини, які проживають разом з ними і перебувають на їх утриманні у зв'язку з відсутністю власних доходів; жінка та чоловік, які проживають однією сім'єю, не перебувають у шлюбі, але мають спільних дітей. До складу сім'ї баби, діда або іншого родича, що фактично здійснює догляд за дитиною, не є усиновлювачем або опікуном дитини і звертається за призначенням допомоги, не включається дитина, на догляд за якою призначається допомога.

Сукупний дохід сім'ї визначається відповідно до **Методики обчислення сукупного доходу сім'ї для всіх видів соціальної допомоги**, затвердженої наказом Мінпраці та соціальної політики України, Мінфіну України, Мінекономіки України, Держкомітету молодіжної політики, спорту і туризму України, Держкомстату України від 15.11.2001 р. № 486/202/524/455/3370 «Про затвердження Методики обчислення сукупного доходу сім'ї для всіх видів соціальної допомоги».

До сукупного доходу сімей (одержувачів) входять: нарахована заробітна плата, стипендії, допомога (крім частини допомоги при народженні дитини, виплата якої здійснюється одноразово при народженні першої, другої, третьої та наступної дитини, частини допомоги при усиновленні дитини, виплата якої здійснюється одноразово) тощо.

Слід зауважити, що при зверненні за призначенням декількох видів допомоги, розмір яких визначається з урахуванням сукупного доходу, до сукупного доходу сім'ї входять розміри призначених на дату звернення зазначених видів допомоги, крім допомоги, для призначення якої обчислюється сукупний дохід.

Виплата допомоги в розмірі, що перевищує мінімальний, здійснюється протягом шести календарних місяців. Якщо особа, якій призначено допомогу, після закінчення зазначеного строку не підтвердила право на призначення допомоги у розмірі, що перевищує мінімальний, допомога виплачується у мініальному розмірі (130 грн).

Допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку виплачується щомісяця з дня призначення допомоги по догляду за дитиною по день досягнення дитиною вказаного віку включно.

Особам, які працюють на умовах трудового договору (контракту) на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності та господарювання або у фізичних осіб, допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку призначається на підставі витягу з наказу (розпорядження) роботодавця про надання особі, яка фактично здійснює догляд за дитиною, відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

Особам, зареєстрованим у державній службі зайнятості як безробітні, допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку призначається на підставі довідки державної служби зайнятості.

У разі працевлаштування або виходу на роботу матері дитини або особи, яка фактично здійснює догляд за дитиною, до закінчення строку догляду у режимі повного робочого часу зазначена допомога виплачується особі, яка продовжує догляд за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

Призначення допомоги по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку особі, яка фактично доглядає за дитиною, здійснюється за письмовою заявою цієї особи та на підставі довідки матері дитини про те, що виплату зазначеної допомоги їй припинено (із зазначенням дати).

Матерям, які мають дітей віком до трьох років і вийшли на роботу та працюють у режимі неповного робочого часу або вдома, що підтверджується довідкою з місця роботи, або одночасно продовжують навчання з відривом від виробництва, допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трьох років призначається (виплачується) в повному розмірі.

4.3.5. Допомога на поховання

Допомога на поховання надається в разі смерті застрахованої особи, а також членів сім'ї, які перебували на її утриманні (крім поховання пенсіонерів, безробітних та осіб, які померли від нещасного випадку на виробництві):

- дружини (чоловіка);
- дітей, братів, сестер та онуків, які не досягли 18 років або старших цього віку, якщо вони стали інвалідами до 18 років — за умови, що вони не мають непрацездатних батьків), а студентів вищих навчальних закладів та середніх ПТУ — до 23 років;
- батька, матері;
- діда, баби за прямою лінією спорідненості.

Не вважаються такими, що перебували на утриманні застрахованої особи, члени сім'ї, які мали самостійні джерела отримання доходів (одержували заробітну плату, пенсію тощо)

У разі смерті застрахованої особи необхідно до комісії із соціального страхування **подати**: свідоцтво про смерть, витяг із Державного реєстру актів цивільного стану громадян (у разі смерті члена сім'ї — довідку з місця проживання про те, що померлий перебував на утриманні застрахованої особи).

Допомога на поховання надається застрахованій особі, члену її сім'ї або іншим юридичним та фізичним особам, які здійснювали поховання за основним місцем роботи за рахунок сплачених застрахованими особами страхових внесків. Її виплата провадиться **не пізніше наступного за днем звернення дня**.

При цьому виплату здійснюють:

- у разі смерті застрахованої особи (крім виплати допомоги на поховання застрахованих осіб, які були пенсіонерами або померли внаслідок нещасного випадку на виробництві) — за останнім місцем її основної роботи перед смертю;
- у разі смерті члена сім'ї, який знаходився на утриманні застрахованої особи — за місцем основної роботи застрахованої особи.

Розмір допомоги на поховання не повинен бути нижче прожиткового мінімуму, **на сьогодні його сума по Україні становить 2200 грн.**

Випадки, коли допомогу на поховання не виплачують з бюджету ФСС ТВП:

I. **Допомога на поховання пенсіонерів**, за якою необхідно звертатися до органів Пенсійного фонду або міськвійськомату за місцем проживання пенсіонера. *Розмір допомоги на поховання пенсіонерів дорівнює двом місячним пенсіям померлого.*

Якщо помер пенсіонер, пенсію якому призначено відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 р. № 2262-ХІІ, допомога членам його сім'ї або особі, яка здійснила його поховання, *становить три місячні пенсії*. Однак допомогу не виплачують, якщо пенсіонера поховано на державні кошти.

II. **Допомога на поховання безробітного** призначається Фондом соціального страхування на випадок безробіття. Розмір допомоги визначено на рівні прожиткового мінімуму для працездатної особи

III. **Допомога на поховання з місцевих бюджетів надається місцевими органами влади** у разі смерті: аспіранта, докторанта, клінічного ординатора, студента вузу I—IV рівня акредитації стаціонарної форми навчання, учня професійно-технічного навчального закладу. Розмір до-

помоги становить не менше 150 грн. за умови, що померлий не знаходився на утриманні особи, застрахованої у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування. Таку ж допомогу виплачує місцева державна адміністрація або виконком ради за рахунок коштів місцевих бюджетів у разі смерті особи, яка не належить до перелічених категорій і не застрахована у системі державного соціального страхування.

IV. Допомога на поховання за рахунок коштів підприємства, її розмір встановлює керівник

Відповідно до Податкового кодексу України допомога може надаватися роботодавцем померлого платника податків як у грошовій формі, так і у вигляді оплати послуг сторонніх організацій (ритуальних послуг, оплата автотранспорту). Для її отримання необхідна заява, копія свідоцтва про смерть і наказ роботодавця. У випадку виплати допомоги за останнім місцем роботи померлого та розміру допомоги до **2200 грн.**(станом на 2013 рік), **вона не буде оподатковуватись.** Якщо ж розмір допомоги буде більшим, то сума перевищення прирівнюється до додаткового блага і оподатковується податком на доходи фізичних осіб на загальних підставах.

У разі виплати допомоги роботодавцем своєму працівнику на поховання померлого родича або поховання колишнього працівника (не за останнім місцем роботи), сума допомоги підлягає оподаткуванню на загальних підставах.

Допомогу на поховання не виплачують у разі: смерті особи, яка знаходилась на повному державному утриманні (крім ситуацій, коли поховання здійснюють члени сім'ї або інші особи); викидня; смерті осіб, поховання яких провадять за кошти державного бюджету.

Розміри виплат окремих видів допомог¹ за рахунок коштів соціального страхування наведено у таблиці 4.1.

Таблиця 4.1

РОЗМІРИ ОКРЕМИХ ВИДІВ СОЦІАЛЬНИХ ВИПЛАТ У 2013 РОЦІ

Вид соціальної виплати за категоріями осіб	Сума, грн.
Допомога по догляду за дитиною до 3 років	130 — 1218
Допомога одиноким матерям: • На дітей віком до 6 років • На дітей віком від 6 до 18 років	291,6 — 486 (309,6 — 516) 363 — 605 (385,8 — 643)
Допомога на поховання: • Для непрацевдатних осіб (пенсіонерів) • Для застрахованих осіб • Для безробітних осіб	2 пенсії 2200 1147 — 1218

¹ Розміри окремих видів державних соціальних стандартів на 2012-2013 роки представлені у додатках 7–8.

ТЕМА 5. МЕДИЧНЕ СТРАХУВАННЯ

- 5.1. Система медичного страхування.*
- 5.2. Обов'язкове медичне страхування*
- 5.3. Добровільне медичне страхування*

5.1. Система медичного страхування.

Сучасна державна система охорони здоров'я не виправдовує очікування населення. Фінансування галузі не задовольняє реальні потреби з одночасним нераціональним його використанням. Нові стандарти та клінічні протоколи, в тому числі і стандарти управління галузі, впроваджуються повільно. До того ж, вітчизняна охорона здоров'я не відповідає сучасним лікувально-профілактичним технологіям.

Водночас в Україні активно формується ринок платних медичних послуг. Населення з високими доходами надає перевагу платним медичним послугам, відмовившись від державної медицини. Водночас формується середній клас, що у перспективі має стати найбільшим споживачем платних медичних послуг високої якості.

На сьогодні існує незадоволеність рівнем медичних послуг, надаваних приватними медичними центрами у зв'язку з недостатньою кваліфікацією фахівців та низьким рівнем сервісу. Страхові компанії та їх клієнти відчувають потребу в таких медичних установах, фахівці яких могли б швидко і без зволікання надати необхідну медичну допомогу на високому рівні.

Ринок медичних послуг — це особлива галузь грошових відносин, де об'єктом купівлі-продажу є медична послуга, формуються страховий захист, пропозиція та попит на нього. Об'єктивна основа його розвитку — забезпечення безперервності лікувально-профілактичної допомоги. Цей ринок можна розглядати також як форму організації грошових відносин щодо формування та розподілу страхового фонду для забезпечення захисту населення, а також як сукупність страхових організацій, які беруть участь у наданні медичної допомоги.

Важливим елементом системи страхової медицини є медичне страхування. **Медичне страхування** — вид особистого страхування на випадок втрати здоров'я від хвороби або внаслідок нещасного випадку. Медичне страхування застосовується з метою мобілізації

та ефективного використання коштів на покриття витрат на медичне обслуговування страхувальників.

Медичне страхування пов'язане із компенсацією витрат громадян, які обумовлені одержанням медичної допомоги, а також інших витрат, спрямованих на підтримку здоров'я.

Об'єктом страхування є майнові інтереси, які не суперечать чинному законодавству України, пов'язані із здоров'ям страхувальника (застрахованої особи), а саме — витрати, які пов'язані із отриманням медичної допомоги або медичних послуг при порушенні стану здоров'я, хворобою та втратою працездатності застрахованої особи. Отже, об'єктом медичного страхування є життя і здоров'я громадян. Мета його проведення полягає в забезпеченні громадянам у разі виникнення страхового випадку можливості одержання медичної допомоги за рахунок накопичених коштів і фінансування профілактичних заходів.

Суб'єктами медичного страхування є страховики, страхувальники, застраховані, медичні установи.

Страховики — це незалежні страхові організації, які мають статус юридичної особи і ліцензію держави на право здійснювати медичне страхування.

Страхувальники — дієздатні фізичні або юридичні особи, які мають право укладати договори страхування на свою користь або на користь третіх осіб.

Застраховані — це громадяни, на користь яких укладаються договори страхування. Якщо фізична особа укладає договір страхування відносно себе самої, то страхувальник і застрахований є однією особою.

У медичному страхуванні страховим випадком є звернення застрахованої особи під час дії відповідного договору до медичної установи (з передбачених у договорі страхування) у разі гострого захворювання, загострення хронічного захворювання, травми або інших нещасних випадків з метою дістати консультативну, профілактичну або іншу допомогу, яка потребує надання медичних послуг у межах їх переліку, передбаченого договором страхування.

Страхове відшкодування здійснюється шляхом оплати медичному закладу вартості медичного обслуговування Застрахованої особи у межах страхової суми та переліку видів медичних послуг згідно Програми страхування, визначеної Договором добровільного медичного страхування.

Договір медичного страхування — це письмова угода між страхувальником і страховиком, згідно з якою страховик бере на себе зобов'язання в разі настання страхового випадку оплатити медичні

послуги, а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначений термін та виконувати інші умови договору.

Згідно з інструкцією «Про порядок видачі суб'єктам підприємницької діяльності ліцензій на здійснення страхової діяльності на території України. Умови і правила її здійснення та контроль за їх дотриманням» від 15 липня 1996 року було визначено, що страховики можуть отримати ліцензію на два види страхування за напрямком медичного страхування: страхування здоров'я на випадок хвороби та безперервне страхування здоров'я, що проводяться в добровільній формі.

Страхування здоров'я на випадок хвороби передбачає страхування медичних витрат на випадок конкретної хвороби, яка зазначається в договорі страхування. Наприклад, це можуть бути різні інфекційні хвороби, хвороби серцево-судинної системи, систем дихання. Договір страхування може укладатися стосовно якоїсь однієї хвороби або цілого ряду хвороб, що турбують страхувальника. У разі настання страхового випадку страхова сума або її частина виплачується застрахованій особі. Якщо правила страхування передбачають оплату страховиком надаваних застрахованому медичних послуг, то така оплата здійснюється за його розпорядженням.

Безперервне страхування здоров'я передбачає поліклінічне обслуговування застрахованого (включаючи й аптечне), стаціонарне обслуговування, послуги невідкладної медичної допомоги, а також стоматологічну допомогу. Воно проводиться на випадок захворювання, яке триває не менш як два тижні. При цьому договори страхування укладаються на строк не менш як три роки. У разі настання страхового випадку передбачаються послідовні виплати застрахованому в межах терміну та місця дії договору страхування протягом періоду захворювання.

Обидва розглянуті види добровільного медичного страхування не передбачають будь-якої виплати після закінчення строку дії договору страхування.

5.2. Обов'язкове медичне страхування

Закон України «Про страхування», введений в дію Постановою Верховної Ради України від 7 березня 1996 року, передбачив здійснення медичного страхування в обов'язковій і добровільній формах.

Вибір форми медичного страхування в кожній країні залежить від конкретних економічних і культурно-історичних умов, від особливостей демографічних і соціальних показників, рівня захворюваності та інших факторів, які характеризують загальний стан здоров'я і рівень медичного обслуговування.

Медичне страхування, яке провадиться в обов'язковій формі, набуває рис соціального страхування, оскільки порядок його проведення визначається державним законодавством. Обов'язкова форма страхування координується державними структурами. Страхові платежі, сплачувані громадянами та юридичними особами, мають форму податку. Обов'язкове медичне страхування перебуває під жорстким контролем держави і характеризується безприбутковістю.

Обов'язкове медичне страхування базується на таких принципах: загальності, державності, некомерційності.

Принцип загальності полягає в тому, що всі громадяни незалежно від статі, віку, стану здоров'я, місця проживання, рівня особистого доходу мають право на одержання медичних послуг. Принцип державності означає, що кошти обов'язкового медичного страхування — це державна власність. Держава забезпечує сталість системи обов'язкового медичного страхування і є безпосереднім страхувальником для непрацюючої частини населення (наприклад, пенсіонерів). Некомерційний характер обов'язкового медичного страхування базується на тому, що його здійснення і прибуток — це несумісні речі. Прибуток від проведення обов'язкового медичного страхування є джерелом поповнення фінансових резервів системи такого страхування і не може бути засобом збагачення.

Для обов'язкового медичного страхування характерне те, що сплата страхувальниками внесків здійснюється у встановлених розмірах і у встановлений час, а рівень страхового забезпечення однаковий для всіх застрахованих.

За умовами обов'язкового медичного страхування роботодавці мають відраховувати від своїх доходів страхові внески. Ці кошти формують страховий фонд, яким керує держава. Частина цього фонду може створюватись і за рахунок внесків, які утримуються із заробітної плати працюючих. Частина кожної зі сторін залежить від конкретних економічних умов проведення такого страхування та вартості медичного обслуговування. Із коштів створеного страхового фонду відбувається відшкодування необхідного мінімального рівня витрат на лікування застрахованих працівників у разі їхньої непрацездатності через втрату здоров'я.

Страхові медичні організації здійснюють свою діяльність на основі договорів про співробітництво із медичними установами.

У системі обов'язкового медичного страхування страховиком можуть бути і фонди обов'язкового медичного страхування, які являють собою самостійні державні некомерційні фінансово-кредитні установи, створені для реалізації державної політики в галузі медичного страхування. Такі фонди створюються на державному і територіальному рівнях.

Страхувальниками в системі обов'язкового медичного страхування для працюючого населення є:

- роботодавці (підприємства, установи, організації; селянські (фермерські) господарства; особи, котрі здійснюють індивідуальну трудову діяльність;
- особи які займаються підприємництвом без створення юридичної особи;
- громадяни, які мають приватну практику у встановленому порядку; громадяни, які використовують працю найманих працівників у особистому господарстві;
- для непрацюючого населення (дітей, школярів, студентів денної форми навчання, пенсіонерів, інвалідів, безробітних, що зареєстровані в установленому порядку) — органи державного управління, виконавчої влади, місцеві адміністрації.

Медичні установи як суб'єкти обов'язкового медичного страхування являють собою ті установи, які мають ліцензію на право надання медичної допомоги і послуг згідно з програмами обов'язкового медичного страхування (лікувально-профілактичні установи, науково-дослідні інститути, інші установи, що надають різні види медичної допомоги).

На сьогоднішній день в Україні існують кілька альтернативних проєктів законів, що стосуються системи запровадження системи обов'язкового медичного страхування.

Так, наприклад, проєкт Закону України «Про фінансування охорони здоров'я та медичне страхування» (№2192 від 19.09 2006р.) був спрямований на вирішення виключно важливої в соціальному та економічному плані проблеми реформування організаційно-фінансових засад функціонування системи охорони здоров'я. З цією метою ним було запропоновано встановити порядок залучення додаткових коштів на фінансування охорони здоров'я, зокрема запровадження важливого і нового напрямку її функціонування — це добровільне і обов'язкове медичне страхування, що гарантуватиме громадянам їхнє конституційне право на отримання медичної допомоги та фінансування профілактичних заходів (рис. 5.1).

При обов'язковому медичному страхуванні (ОМС) передбачається укладання певних угод, які встановлюватимуть відповідні взаємовідносини між суб'єктами ОМС, а саме:

– угода про фінансування між страхувальником, територіальним фондом ОМС і СМО на користь громадянина для оплати медичної допомоги в рамках територіальної програми ОМС, де в ролі страхувальника виступатимуть для працюючого населення роботодавці, а для працівників бюджетної сфери і непрацюючого населення — місцевий бюджет;

– угода між страховою медичною організацією і медичними закладами про оплату медичних послуг у межах обов'язкового медичного страхування.

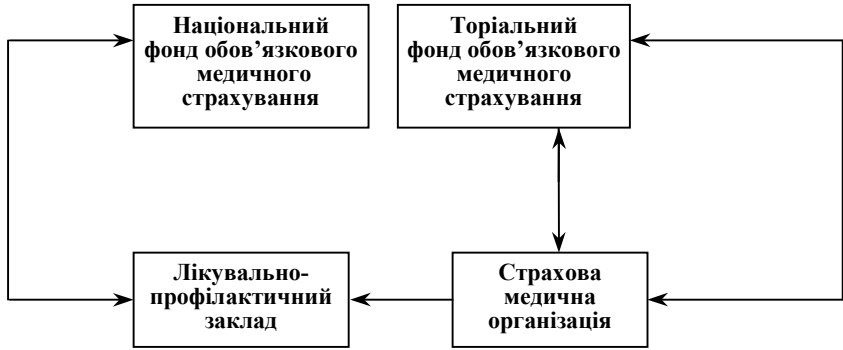

Рис 5.1. Схема фінансування при обов'язковому медичному страхуванні

Громадянину в такому разі видаватиметься страховий поліс, котрий дасть право на отримання медичної послуги, яка входить до програми ОМС, у будь-якому лікувально-профілактичному закладі (ЛПЗ), що працюватиме в системі обов'язкового медичного страхування на території України.

Як переконає досвід ряду країн, де запроваджене обов'язкове медичне страхування, основу надходження коштів до страхових фондів становлять страхові внески тих, хто працює.

Однак тут необхідно звернути увагу на такі протилежні фактори:

– обов'язкове медичне страхування має кінцеву мету — підвищення соціального захисту кожного громадянина, бо кожен зацікавлений у поліпшенні якості наданої медичної послуги та гарантії її отримання. А на це необхідні кошти;

– всі роботодавці є платниками податків, у тому числі й податку з перевищення зарплати (податок сплачується з чистого прибутку підприємства), що входить до складу собівартості продукції (роботи, послуг). Роботодавці прагнуть уникнути сплати цього податку за рахунок зменшення фонду оплати праці. Отож зменшиться і сума страхових внесків (у тому числі й у фонди ОМС).

На зменшення суми страхових внесків і функціонування фондів обов'язкового медичного страхування впливає зростання безробіття і падіння обсягів виробництва (відпустка за свій рахунок, неповний робочий тиждень і т.п.).

Другим за величиною джерелом фінансування ОМС є бюджет. В умовах постійної інфляції кошти, передбачені на фінансування охо-

рони здоров'я (за залишковим принципом) і частково на обов'язкове медичне страхування, не відповідають і ще не скоро відповідатимуть необхідній величині. Вони перераховуються до фондів ОМС нерегулярно і навіть на деяких територіях взагалі не перераховуватимуться.

Третє за величиною джерело фінансування обов'язкового медичного страхування — прибуток від вкладення тимчасово вільних коштів у цінні папери і на банківські депозити. Утворення цього джерела проходить серед двох суб'єктів ОМС — у фондах ОМС і СМО.

Таким чином, фінансові потоки обов'язкового медичного страхування проходять через різні суб'єкти системи охорони здоров'я, котрі мають різноманітні форми. І тут одночасно виникне проблема контролю цих потоків, а найважливішим буде оцінка ефективності їх використання.

Система обов'язкового медичного страхування зобов'язує страхувальників укладати відповідні договори із страховиками, згідно з якими застраховані мають право на одержання медичних послуг, перелік і обсяг яких установлюється програмами обов'язкового медичного страхування, у медичних установах, включених до системи обов'язкового медичного страхування. При укладенні договору страховик видає страхувальникові страховий договір, а застрахованому — страховий поліс, який має силу договору. У договорі обов'язкового медичного страхування визначається, що страхова організація бере на себе зобов'язання з оплати медичних та інших послуг, що їх буде надано застрахованому згідно з програмою обов'язкового медичного страхування. У свою чергу, страхувальник зобов'язується сплачувати внески страховій організації. У договорі обумовлюються розмір, строки і порядок внесення страхових внесків, строк дії договору, відповідальність сторін у разі невиконання умов договору, а також порядок вирішення спорів. Страховий поліс обов'язкового медичного страхування підтверджує право громадянина на одержання медичної допомоги за програмою обов'язкового медичного страхування.

Обов'язкове медичне страхування охоплює практично все населення і задовольняє основні першочергові потреби, але воно не може охопити весь обсяг ризиків. Тому незадоволений страховий інтерес Реалізується організацією добровільного медичного страхування.

Договори медичного страхування укладаються в груповому та індивідуальному порядку. Цей документ є гарантією отримання медичної допомоги в обсягах і на умовах, визначених чинним законодавством або правилами страхування.

Соціальний аспект медичного забезпечення, що безпосередньо визначає реальну потребу в запровадженні ОМС серед населення, у своїй суті базується на таких аргументах, як:

1) можливість реалізувати серед осіб громадянського суспільства конституційне право громадян на фінансове забезпечення у випадку хвороби;

2) здатність налагодити ефективний процес відтворення, зміцнення і збереження здоров'я людей;

3) намагання держави на якісному рівні вирішити питання соціального захисту людини в момент її хвороби чи травми;

4) наявність у країні як значної кількості осіб, котрі, з огляду на певні обставини, не беруть участі у суспільно корисній праці й не мають змоги за рахунок заробітної плати підтримувати свої життя і здоров'я, так і тих осіб, котрі є дієздатними, але не мають можливості реалізувати цю дієздатність;

5) сприяння скороченню розриву в рівнях матеріального забезпечення працюючих і непрацюючих громадян у процесі отримання медичної послуги;

6) спроможність центральних виконавчих органів управління охорони здоров'я до передачі частини функцій медичних працівників соціальним працівникам, вивільнення першим значної кількості часу на профілактичну, діагностично-лікувальну та реабілітаційну діяльність;

7) наявність у населення України традиції взаємної підтримки, що дасть змогу успішно реалізувати потенціал взаємодопомоги, котрий об'єднується навколо принципу «солідарності» в оплаті медичних послуг;

8) оптимальне поєднання інтересів держави, суспільства, підприємств і громадян при використанні коштів ОМС.

Як бачимо, науково обґрунтовані передумови переконливо засвідчують і аргументовано доводять, що запровадження в Україні системи обов'язкового медичного страхування нині на часі.

Запровадження ОМС населення — це перехід у медичному забезпеченні на європейські стандарти в питанні здоров'я людини, що допоможе нашій державі в геополітичному плані стати європейською країною

5.3. Добровільне медичне страхування

Добровільне медичне страхування є доповненням до обов'язкового. У рамках добровільного медичного страхування передбачається оплата медичних послуг понад програму обов'язкового медичного страхування. Добровільне медичне страхування має на меті забезпечити страхувальникові (застрахованому) гарантії повної або часткової компенсації страховиком додаткових витрат, пов'язаних із

зверненням до медичної установи за послугою, яка надається згідно з програмою добровільного медичного страхування.

Програми добровільного медичного страхування розрізняються між собою залежно від переліку медичних послуг (наприклад, у разі стаціонарного лікування або виклику лікаря додому); контингенту застрахованих (послуги дітям або дорослим); переліку медичних установ, що їх пропонує страхова організація для виконання програми добровільного медичного страхування; від вартості надаваних послуг.

Добровільна форма медичного страхування передбачає застосування видів страхування, в яких відповідальність страховика виникає за фактом захворювання або лікування. Виплату за цими видами страхова організація здійснює у вигляді фіксованої страхової суми або добових. Добровільною формою охоплені й ті види страхування, згідно з якими відповідальність страхової організації настає в разі звернення страхувальника (застрахованого) до медичної установи за одержанням медичної допомоги або послуг відповідно до умов договору страхування. Виплата має вигляд компенсації вартості необхідного лікування.

Медичні установи — це установи, які мають ліцензію на право надання медичної допомоги і послуг у системі добровільного медичного страхування (лікувально-профілактичні установи, науково-дослідні установи, медичні інститути, інші установи, що надають медичну допомогу. Страхові медичні організації укладають із медичними usernames договори про співробітництво щодо надання медичної допомоги і лікування застрахованих за умовами договорів добровільного медичного страхування. Договір звичайно передбачає контроль за якістю надання застрахованим медичних послуг, відповідності останніх переліку, що гарантується програмою добровільного медичного страхування.

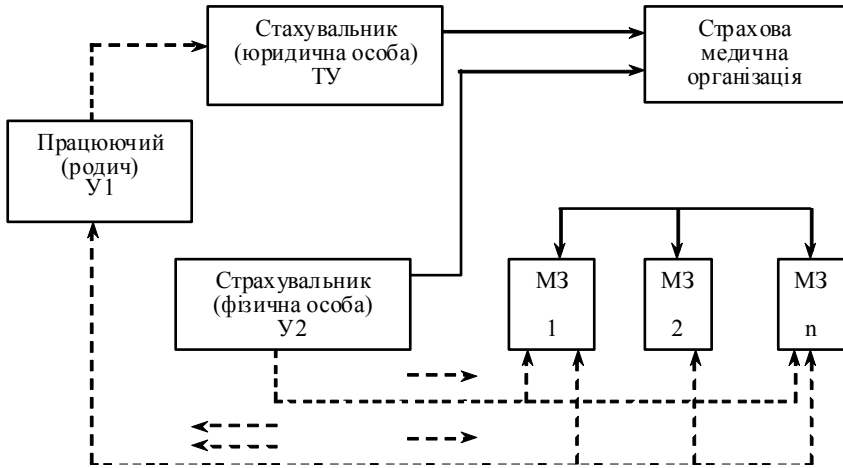
Суб'єктами медичного страхування в Україні, як правило, виступатимуть громадяни-страхувальники, страхові медичні організації (СМО) та медичні заклади (рис. 5.2).

При добровільному медичному страхуванні укладаються два види угод:

— між страхувальником і СМО на користь громадянина (якщо страхувальник — юридична особа, то на користь працівника цього підприємства, родича працівника) (У1);

— між СМО і медичними закладами, в котрі при наявності страхового випадку має право звернутися громадянин (У2).

Документом для отримання медичної послуги, вказаної в угоді, є страховий поліс, який видається громадянину страховою медичною організацією.

де МЗ — медичний заклад,
 ТУ — трудова угода,
 У1 і У2 — угоди при добровільному медичному страхуванні

Рис. 5.2. Схема фінансування при добровільному медичному страхуванні

При цьому страхувальник відповідно до угоди добровільного медичного страхування перераховує кошти в СМО, котра в свою чергу при наявності страхового випадку виплачує медичному закладу вартість наданої медичної послуги згідно з рахунком.

Таким чином, при добровільному медичному страхуванні наявне одне джерело фінансування медичної допомоги — кошти страхувальника, а як додаткове джерело розглядається прибуток від вкладення тимчасово вільних коштів у цінні папери, депозитів, інвестицій тощо.

Медична допомога в системі медичного страхування може бути надана і самостійно практикуючими лікарями, які мають на це право.

Добровільне медичне страхування провадиться в межах створених страховою медичною компанією правил і може бути індивідуальним або колективним. Для колективної форми страхування характерним є те, що страхові внески сплачуються за рахунок коштів юридичних осіб. При індивідуальній формі джерелом сплати внесків є доходи окремих громадян.

За строками укладення договору добровільне медичне страхування може бути коротко- або довгостроковим, а іноді й довічним.

Добровільна форма медичного страхування передбачає надання страхувальникові (застрахованому) ширшого права вибору лікарів-

спеціалістів, а також установ для отримання необхідної допомоги; поліпшене утримання у стаціонарі, лікувально-відновлювальній установі; збільшений за строками після лікарняний патронаж та догляд на дому і т. ін.

Обсяг зобов'язань страховика за договором добровільного медичного страхування визначається переліком страхових випадків, у разі настання яких у страховика виникає обов'язок провести страхову виплату.

При укладенні договору страхувальником обирається програма добровільного медичного страхування.

Страховою сумою в добровільному медичному страхуванні є граничний рівень страхового забезпечення, який визначається згідно з переліком і вартістю медичних послуг, передбачених договором страхування.

Страхові внески, що їх сплачує страхувальник, залежать від обраної програми добровільного медичного страхування, рівня страхового забезпечення, строку страхування, тарифної ставки та інших умов, передбачених договором. Чим ширший перелік страхових подій, за які страховик несе відповідальність, тим вищий розмір страхового внеску.

Договір добровільного медичного страхування включає перелік умов, за яких страхова організація має право не виконувати свої зобов'язання зі страхової виплати. Страховик управі не відшкодувати медичній установі вартість послуг, наданих застрахованому, коли той звернувся до цієї установи у зв'язку з травматичними пошкодженнями, яких він зазнав у стані алкогольного, наркотичного або токсичного сп'яніння чи іншого розладу здоров'я внаслідок здійснення умисного злочину, у разі спроби самогубства або умисного заповідання собі тілесних пошкоджень. Крім того, страховик має право відмовити в оплаті медичних послуг, якщо застрахованим одержані послуги, які не були передбачені договором страхування.

Тарифи на медичні та інші послуги з добровільного медичного страхування мають встановлюватися за згодою страховика та медичної установи, що надає відповідні послуги. Тарифна ставка розраховується страховиком на основі статистичних даних про звернення по медичну допомогу та тривалість лікування. Іноді тарифна ставка диференціюється залежно від статі, віку і стану здоров'я застрахованої особи.

Страхові внески за договором страхування можуть бути сплачені страхувальником одноразово за весь строк страхування або періодично протягом строку страхування готівкою чи бути перераховані на розрахунковий рахунок страховика безготівково. Договір страху-

вання вступає в дію у строки, установлені в ньому. Протягом часу дії договору страхувальник має право змінити умови страхування або достроково розірвати договір.

Послуги з добровільного медичного страхування можна поділити на види, які передбачають виплати, не пов'язані з вартістю лікування (страхування на випадок установлення діагнозу захворювання, страхування на випадок захворювання у зв'язку із травмою, страхування добових виплат і т. ін.), і види, які забезпечують компенсацію витрат на лікування (страхування витрат на перебування в лікарні; страхування хірургічних витрат, страхування витрат на післяопераційний догляд і т. ін.). Для застрахованих найбільший інтерес становлять види страхування, які гарантують не лише оплату, а й можливість дістати медичну допомогу.

Страхування витрат, які не пов'язані з лікуванням, є простішим, оскільки його здійснення не потребує узгодження з вартістю медичних витрат. Виплата за такими договорами може здійснюватися у вигляді певної страхової суми, обумовленої в договорі страхування, або у вигляді добових виплат. При здійсненні видів страхування, які передбачають відшкодування витрат на лікування застрахованого, постають значні труднощі, пов'язані з установленням обсягу відповідальності, розрахунком тарифних ставок, визначенням розміру страхової суми.

У разі втрати здоров'я застрахованим у зв'язку із захворюванням або нещасним випадком страхова організація оплачує рахунки лікувального закладу, виходячи з фактичної кількості днів лікування застрахованого за встановленими у договорі щоденними нормативами вартості лікування,

Як показує зарубіжний досвід, страхові організації можуть пропонувати страхувальникам універсальні та спеціалізовані страхові поліси медичного страхування.

Універсальний поліс медичного страхування як страхові передбачає ті випадки (стан здоров'я), медична допомога при яких не потребує спеціального лікування або консультацій лікарів вузьких спеціальностей. Як страхові можуть розглядатися випадки, котрі потребують виклику дільничного лікаря додому, якщо має місце нездужання, підвищення температури, гостре респіраторне захворювання та інше. Перелік страхових випадків може бути уніфікований, а може визначатися за згодою між страховиком і страхувальником з можливою участю клінічної обслуговуючої бази. Організація страхового захисту за універсальним полісом може полягати у зверненні до послуг сімейного лікаря. Таких лікарів готують спеціальні медичні установи.

Спеціалізовані страхові поліси дають змогу скористатися медичними послугами лікарів із вузьких спеціалізацій або брати під страховий захист лише певний стан здоров'я (вагітність, пологи, інфікування вірусом СНІД і т. ін.). Спеціалізовані медичні поліси здебільшого укладають особи, які вже захворіли, або ті, що мають схильність до певних захворювань.

Якщо універсальні страхові поліси зорієнтовані на приватних осіб, то спеціалізовані медичні поліси часто надаються за колективними договорами страхування — підприємства та організації страхують своїх працівників від найбільш можливих професійних ризиків.

Для обслуговування клієнтів за спеціалізованими полісами страхова компанія укладає договір або з окремими профільними лікарями, або зі спеціалізованими клініками.

ТЕМА 6.

СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНОГО ВИПАДКУ НА ВИРОБНИЦТВІ ТА ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ

6.1. Страхування від нещасного випадку на виробництві: завдання, принципи та особливості

6.2. Доходи бюджету Фонду соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійних захворювань

6.3. Матеріальне забезпечення та соціальні послуги у разі настання нещасного випадку на виробництві та професійних захворювань

6.3.1. Коротка характеристика страхових виплат за видами

6.3.2. Порядок призначення та здійснення страхових виплат

6.1. Страхування від нещасного випадку на виробництві: завдання, принципи та особливості

Страхування від нещасного випадку є самостійним видом загальнооб'язкового державного соціального страхування, за допомогою якого здійснюється соціальний захист, охорона життя та здоров'я громадян у процесі їх трудової діяльності.

Завданнями страхування від нещасного випадку є:

- проведення профілактичних заходів, спрямованих на усунення шкідливих і небезпечних виробничих факторів, запобігання нещасним випадкам на виробництві, професійним захворюванням та іншим випадкам загрози здоров'ю застрахованих, викликаним умовами праці;

- відновлення здоров'я та працездатності потерпілих на виробництві від нещасних випадків або професійних захворювань;

- відшкодування матеріальної та моральної шкоди застрахованим і членам їхніх сімей.

Реалізації цих завдань сприяють і деякі положення Закону України «Про охорону праці». Так, наприклад, працівники під час прийняття на роботу і в процесі роботи повинні проходити за рахунок роботодавця інструктаж, навчання з питань охорони праці, з надання

першої медичної допомоги потерпілим від нещасних випадків і правил поведінки у разі виникнення аварії.

Працівники, зайняті на роботах з підвищеною небезпекою або там, де є потреба у професійному доборі, повинні щороку проходити за рахунок роботодавця спеціальне навчання і перевірку знань відповідних нормативно-правових актів з охорони праці. Посадові особи, діяльність яких пов'язана з організацією безпечного ведення робіт, під час прийняття на роботу і періодично, один раз на три роки, проходять навчання, а також перевірку знань з питань охорони праці за участю профспілок.

У разі виявлення у працівників, у тому числі посадових осіб, незадовільних знань з питань охорони праці, вони повинні у місячний строк пройти повторне навчання і перевірку знань.

На підприємствах з чисельністю працюючих понад 50 і більше осіб, роботодавець повинен створити службу охорони праці (відповідно до типового положення, що затверджується центральним органом виконавчої влади з питань нагляду за охороною праці). На менших підприємствах ці функції можуть виконувати особи, які мають відповідну підготовку. Служба охорони праці підпорядковується безпосередньо роботодавцю.

Спеціалісти служби охорони праці у разі виявлення порушень охорони праці мають право:

- видавати керівникам структурних підрозділів підприємства обов'язкові для виконання приписи щодо усунення наявних недоліків, одержувати від них необхідні відомості, документацію і пояснення з питань охорони праці;

- вимагати відсторонення від роботи осіб, які не пройшли передбачених законодавством медичного огляду, навчання, інструктажу, перевірки знань і не мають допуску до відповідних робіт або не виконують вимог нормативно-правових актів з охорони праці;

- зупиняти роботу виробництва, дільниці, машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва у разі порушень, які створюють загрозу життю або здоров'ю працюючих;

- надсилати роботодавцю подання про притягнення до відповідальності працівників, які порушують вимоги щодо охорони праці.

Припис спеціаліста з охорони праці може скасувати лише роботодавець. На підприємстві з метою забезпечення пропорційної участі працівників у вирішенні будь-яких питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища **за рішенням трудового колективу може створюватися комісія з питань охорони праці.**

Комісія складається з представників роботодавця та професійної спілки, а також уповноваженої найманими працівниками особи,

спеціалістів з безпеки, гігієни праці та інших служб підприємства відповідно до типового положення, що затверджується центральним органом виконавчої влади з нагляду за охороною праці.

Рішення комісії мають рекомендаційний характер.

Основними принципами страхування від нещасного випадку є:

- паритетність держави, представників застрахованих осіб та роботодавців в управлінні страхуванням від нещасного випадку;
- своєчасне та повне відшкодування шкоди страховиком;
- обов'язковість страхування від нещасного випадку осіб, які працюють на умовах трудового договору (контракту) та інших підставах, передбачених законодавством про працю, а також добровільність такого страхування для осіб, які забезпечують себе роботою самостійно та громадян — суб'єктів підприємницької діяльності;
- надання державних гарантій реалізації застрахованими громадянами своїх прав;
- обов'язковість сплати страхувальником страхових внесків;
- формування та витрачання страхових коштів на солідарній основі;
- диференціювання страхового тарифу з урахуванням умов і стану безпеки праці, виробничого травматизму та професійної захворюваності на кожному підприємстві;
- економічна зацікавленість суб'єктів страхування в поліпшенні умов безпеки праці;
- цільове використання коштів страхування від нещасного випадку.

Суб'єктами страхування від нещасного випадку є застраховані громадяни, а в окремих випадках члени їхніх сімей та інші особи, страхувальники і страховик.

Застрахованою є фізична особа, на користь якої здійснюється страхування. **Страхувальниками** є роботодавці, а в окремих випадках — застраховані особи.

Страховик — Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України (ФСС НВВ).

Об'єктом страхування від нещасного випадку є життя застрахованого, його здоров'я та працездатність.

Роботодавцем вважається:

- власник підприємства або уповноважений ним орган та фізична особа, яка використовує найману працю;
- власник розташованого в Україні іноземного підприємства, установи, організації (у тому числі міжнародних), філії або представництва, який використовує найману працю.

Обов'язковому страхуванню від нещасного випадку підлягають:

1) особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту) або на інших підставах, передбачених законодавством про працю;

2) учні та студенти навчальних закладів, клінічні ординатори, аспіранти, докторанти, залучені до будь-яких робіт під час, перед або після занять; під час занять, коли вони набувають професійних навичок; у період проходження виробничої практики (стажування), виконання робіт на підприємствах;

3) особи, які утримуються у виправних, лікувально-трудовах, виховно-трудовах закладах та залучаються до трудової діяльності на виробництві цих установ або на інших підприємствах за спеціальними договорами.

Страхування зародка та новонародженого. Заподіяння шкоди зародку внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання жінки під час її вагітності, у зв'язку з чим дитина народилася інвалідом, прирівнюється до нещасного випадку, який трапився із застрахованим. Така дитина відповідно до медичного висновку вважається застрахованою, та до 18 років або до закінчення навчання, але не більш як до досягнення 23 років їй подається допомога Фонду соціального страхування від нещасних випадків.

На добровільних засадах можуть бути застраховані:

1) особи, які забезпечують себе роботою самостійно — займаються адвокатською, нотаріальною, творчою та іншою діяльністю, пов'язаною з отриманням доходу безпосередньо від цієї діяльності, члени фермерського господарства, особистого селянського господарства, якщо вони не є найманими працівниками;

2) громадяни — суб'єкти підприємницької діяльності.

При страхуванні згода або заява від працівника не потрібна, оскільки страхування здійснюється в безособовій формі. Всі названі особи вважаються застрахованими з моменту набрання чинності Закону України про страхування від нещасних випадків — з 1 квітня 2001 року, незалежно від того, сплачували внески страхувальники чи ні. Для добровільного страхування строк страхування починається з дня наступного за днем подання (прийняття ФСС НВВ) заяви, при обов'язковій умові — сплаті страхового внеску. Якщо протягом трьох місяців з дня подання заяви страховий внесок не був перерахований, то страхування припиняється.

У даному виді страхування використовуються спеціальні поняття.

Страховий ризик — обставини, внаслідок яких може статися страховий випадок.

Страховим випадком є нещасний випадок на виробництві або професійне захворювання, що спричинили застрахованому професійно зумовлену фізичну чи психологічну травму за обставин, з настанням яких виникає право застрахованої особи на отримання матеріального забезпечення та соціальних послуг.

Професійне захворювання є страховим випадком також у разі його встановлення чи виявлення у період, коли потерпілий не перебував у трудових відносинах з підприємством, на якому він захворів.

Перелік обставин, за яких настає страховий випадок, а також види професійних захворювань, затверджуються Кабінетом Міністрів України за поданням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади.

Нещасний випадок або професійне захворювання, яке сталося внаслідок порушення нормативних актів про охорону праці застрахованим, також є страховим випадком. Порушення правил охорони праці застрахованим не звільняє страховика від виконання зобов'язань перед потерпілим.

Нещасний випадок на виробництві або професійне захворювання розслідується у порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України, відповідно до Закону України «Про охорону праці».

Роботодавець повинен організувати розслідування та вести облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій відповідно до Порядку проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві, що затверджується Постановою Кабінетом Міністрів України за погодженням з всеукраїнськими об'єднаннями профспілок.

За підсумками розслідування нещасного випадку, професійного захворювання або аварії роботодавець складає акт за встановленою формою, один примірник якого він зобов'язаний видати потерпілому або іншій заінтересованій особі не пізніше трьох днів з моменту закінчення розслідування. Цей акт є підставою для оплати потерпілому витрат на медичну допомогу, проведення медичної, професійної та соціальної реабілітації, а також страхових виплат є акт розслідування нещасного випадку або професійного захворювання.

У разі відмови роботодавця скласти акт про нещасний випадок чи незгоди потерпілого з його змістом питання вирішуються посадовою особою органу державного нагляду за охороною праці, рішення якої є обов'язковим для роботодавця. Роботодавець зобов'язаний відшкодувати збитки, завдані порушенням вимог з охорони праці іншим юридичним, фізичним особам і державі, на загальних підставах, передбачених законом.

Роботодавець відшкодовує витрати на проведення робіт з рятування потерпілих під час аварії та ліквідації її наслідків, на розслідування і проведення експертизи причин аварії, нещасного випадку або професійного захворювання, на складання санітарно-гігієнічної характеристики умов праці осіб, які проходять обстеження щодо наявності професійного захворювання, а також інші витрати, передбачені законодавством.

Нещасний випадок — не обмежена в часі подія або раптовий вплив на працівника небезпечного виробничого фактора чи середовища, що сталися у процесі виконання ним трудових обов'язків, внаслідок яких заподіяно шкоду здоров'ю або настала смерть.

Професійне захворювання — захворювання, що виникло внаслідок професійної діяльності застрахованого та зумовлюється виключно або переважно впливом шкідливих речовин і певних видів робіт та інших чинників, пов'язаних з роботою.

Законодавство про страхування від нещасного випадку складається із Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», Кодексу законів про працю України (322-08), Закону України «Про охорону праці» (2694-12) та інших нормативно-правових актів.

6.2. Доходи бюджету Фонду соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійних захворювань

Джерела формування доходів ФСС НВВ

До джерел доходів бюджету ФСС НВВ належать:

- внески роботодавців: для підприємств — з віднесенням на валові витрати виробництва; для бюджетних установ та організацій — з асигнувань, виділених на їх утримання та забезпечення (див. Додаток 1);
- капіталізовані платежі у випадках ліквідації страхувальників;
- прибуток, одержаний від тимчасово вільних коштів ФСС НВВ на депозитних рахунках;
- кошти, одержані від стягнення відповідно до законодавства штрафів і пені з підприємств, а також штрафів з працівників, винних у порушенні вимог нормативних актів з охорони праці;
- добровільні внески та інші надходження, отримання яких не суперечить законодавству.

Працівники не несуть ніяких витрат на страхування від нещасного випадку.

Кошти на здійснення страхування від нещасного випадку не включаються до складу Державного бюджету України та використовуються виключно за їх прямим призначенням.

6.3. Матеріальне забезпечення та соціальні послуги у разі настання нещасного випадку на виробництві та професійних захворювань.

Соціальні послуги та виплати, які здійснюються та відшкодовуються Фондом соціального страхування від нещасних випадків.

У разі настання страхового випадку Фонд соціального страхування від нещасних випадків зобов'язаний у встановленому законодавством порядку:

1) своєчасно та в повному обсязі відшкодовувати шкоду, заподіяну працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я або в разі його смерті, виплачуючи йому або особам, які перебували на його утриманні:

а) допомогу у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю до відновлення працездатності або встановлення інвалідності;

б) одноразову допомогу в разі стійкої втрати професійної працездатності або смерті потерпілого;

в) щомісяця грошову суму в разі часткової чи повної втрати працездатності, що компенсує відповідну частину втраченого заробітку потерпілого;

г) пенсію по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання;

д) пенсію у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання;

е) допомогу дитині, яка народилася інвалідом внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання її матері під час вагітності;

2) організувати поховання померлого, відшкодувати вартість пов'язаних з цим ритуальних послуг відповідно до місцевих умов;

3) сприяти створенню умов для своєчасного надання кваліфікованої першої невідкладної допомоги потерпілому в разі настання нещасного випадку, швидкої допомоги в разі потреби його госпіталізації, ранньої діагностики професійного захворювання;

4) організувати цілеспрямоване та ефективне лікування потерпілого у власних спеціалізованих лікувально-профілактичних закла-

дах або на договірній основі в інших лікувально-профілактичних закладах з метою якнайшвидшого відновлення здоров'я застрахованого;

5) забезпечити потерпілому разом із відповідними службами охорони здоров'я за призначенням лікарів повний обсяг постійно доступної, раціонально організованої медичної допомоги, яка повинна включати:

а) обслуговування вузькопрофільними лікарями та лікарями загальної практики;

б) догляд медичних сестер удома, в лікарні або в іншому лікувально-профілактичному закладі;

в) акушерський та інший догляд удома або в лікарні під час вагітності та пологів;

г) утримання в лікарні, реабілітаційному закладі, санаторії або в іншому лікувально-профілактичному закладі;

д) забезпечення необхідними лікарськими засобами, протезами, ортопедичними, коригуючими виробами, окулярами, слуховими апаратами, спеціальними засобами пересування, зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів).

б) вжити всіх необхідних заходів для підтримання, підвищення та відновлення працездатності потерпілого;

7) забезпечити згідно з висновком домашній догляд за потерпілим, допомогу у веденні домашнього господарства (або компенсувати йому відповідні витрати), сприяти наданню потерпілому, який проживає в гуртожитку, ізольованого житла;

8) відповідно до висновку лікарсько-консультаційної комісії (далі — ЛКК) або медико-соціальної експертної комісії (далі — МСЕК) проводити навчання та перекваліфікацію потерпілого у власних навчальних закладах або на договірній основі в інших закладах перенавчання інвалідів, якщо внаслідок ушкодження здоров'я або заподіяння моральної шкоди потерпілий не може виконувати попередню роботу; працевлаштовувати осіб із зниженою працездатністю;

9) організовувати робочі місця для інвалідів самостійно або разом з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування чи з іншими заінтересованими суб'єктами підприємницької діяльності; компенсувати при цьому витрати виробництва, які не покриваються коштами від збуту виробленої продукції, за рахунок Фонду;

10) у разі невідкладної потреби подавати інвалідам разову грошову допомогу, допомогу у вирішенні соціально-побутових питань за їх рахунок або за рішенням виконавчої дирекції Фонду та її регіональних управлінь — за рахунок Фонду;

12) організувати залучення інвалідів до участі у громадському житті.

Усі перелічені види соціальних послуг та виплат надаються застрахованому та особам, які перебувають на його утриманні, незалежно від того, перебуває на обліку підприємство, на якому стався страховий випадок, як платник страхових внесків чи ні.

Матеріальним забезпеченням є страхові виплати Фонду. Страховими виплатами є грошові суми, які Фонд соціального страхування від нещасних випадків виплачує застрахованому чи особам, які мають на це право, у разі настання страхового випадку.

6.3.1. Коротка характеристика страхових виплат за видами.

У разі настання страхового випадку ФСС НВВ зобов'язаний у встановленому законодавством порядку своєчасно та в повному обсязі відшкодувати шкоду, заподіяну працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я або в разі його смерті, виплачуючи йому або особам, які мають на це право:

1) допомогу у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю до відновлення працездатності або встановлення інвалідності. Розмір її становить 100% втраченої середньої заробітної плати за робочі дні (години) згідно з графіком роботи, що припадають на дні тимчасової непрацездатності. При цьому 5 днів тимчасової непрацездатності оплачує працедавець за рахунок власних коштів;

2) одноразову допомогу в разі стійкої втрати професійної працездатності потерпілого. Визначається із розрахунку середньої зарплати (доходу) постраждалого за кожний відсоток втрати професійної працездатності, але не вище за 4-кратний розмір граничної суми зарплати (доходу), з якої сплачують внески до фонду, на момент настання права на виплату. Розмір може бути знижено, але не більше, ніж на 50%, якщо доведено вину потерпілого;

3) щомісячну грошову суму в разі часткової чи повної втрати працездатності, що компенсує відповідну частину втраченого заробітку потерпілого. Сума щомісячної страхової виплати встановлюється відповідно до ступеня втрати професійної працездатності та середньомісячного заробітку, що потерпілий мав до ушкодження здоров'я. Сума щомісячної страхової виплати не повинна перевищувати середньомісячного заробітку, що потерпілий мав до ушкодження здоров'я.

У разі коли потерпілому одночасно із щомісячною страховою виплатою призначено пенсію по інвалідності у зв'язку з одним і тим самим нещасним випадком, їх сума не повинна перевищувати сере-

дньомісячний заробіток, який потерпілий мав до ушкодження здоров'я. Визначені раніше сума щомісячної страхової виплати та пенсія по інвалідності зменшенню не підлягають.;

4) грошову суму за моральну шкоду за наявності факту заподіяння цієї шкоди потерпілому. Встановлюється в судовому порядку. Відшкодування Фондом соціального страхування від нещасних випадків **моральної (немайнової) шкоди** застрахованим і членам їх сімей незалежно від часу настання страхового випадку припинено з **1 січня 2008 року;**

5) виплату потерпілому в розмірі його середньомісячного заробітку при тимчасовому переведенні його на легшу роботу. Заробітна плата зберігається на рівні середньомісячної, що виплачувалася до настання страхового випадку;

6) виплату потерпілому під час його професійної реабілітації. У розмірі середньомісячного заробітку протягом строку, визначеного програмою реабілітації;

7) одноразову допомогу в разі смерті застрахованої особи (потерпілого). Розмір допомоги сім'ї має бути не менше за **п'ятирічну зарплату потерпілого** і, крім того, **не менше за річний заробіток постраждалого на кожну особу**, яка знаходилася на його утриманні, а також на його дитину, яка народилася не пізніше десяти місяців після смерті застрахованої особи;

8) оплата витрат на поховання застрахованої особи (потерпілого). Наприклад, Постановою правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань від 03.10.2008 року № 45 визначено граничні розміри витрат на поховання застрахованої особи та пов'язаних з цим ритуальних послуг у разі її смерті від нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання залежно від місця поховання у сумі від 5589 до 8622 грн.

9) пенсію по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання (відповідно до законодавства про пенсійне забезпечення). Розмір залежить від стажу роботи до настання інвалідності та групи інвалідності;

10) пенсії у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання. У разі смерті потерпілого право на страхові виплати мають непрацездатні особи, які перебували на його утриманні. Визначаються із середньомісячного заробітку потерпілого за вирахуванням частки, яка припадала на потерпілого та працездатних осіб, що перебували на його утриманні, але не мали права на ці виплати

11) страхової виплати дитині, яка народилася інвалідом внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання її матері під час вагітності;

Неповнолітній особі, яка народилася інвалідом внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання матері під час її вагітності, або особам, які стали інвалідами під час відповідних занять або робіт, Фонд соціального страхування від нещасних випадків провадить **щомісячні страхові виплати як інвалідам дитинства**, а після досягнення ними 18 років — у розмірі середньомісячного заробітку, що склався на території області (міста) проживання цих осіб, **але не менше середньомісячного заробітку в країні на день виплати.**

12) страхових витрат на медичну та соціальну допомогу. Фонд соціального страхування від нещасних випадків фінансує витрати на медичну та соціальну допомогу, в тому числі на додаткове харчування, придбання ліків, спеціальний медичний, постійний сторонній догляд, побутове обслуговування, протезування, санаторно-курортне лікування, придбання спеціальних засобів пересування тощо, якщо потребу в них визначено висновками МСЕК.

Витрати на ліки, лікування, протезування (крім протезів з дорогіших металів), придбання санаторно-курортних путівок, предметів догляду за потерпілим визначаються на підставі виданих лікарями рецептів, санаторно-курортних карток, довідок або рахунків про їх вартість.

Сума витрат на необхідний догляд за потерпілим залежить від характеру цього догляду, встановленого МСЕК, і не може бути меншою (на місяць) від:

1) **розміру мінімальної заробітної плати**, встановленої на день виплати, — *на спеціальний медичний догляд* (масаж, уколи тощо);

2) **половини розміру мінімальної заробітної плати**, встановленої на день виплати, — *на постійний сторонній догляд*;

3) **чверті розміру мінімальної заробітної плати**, встановленої на день виплати, — *на побутове обслуговування* (прибирання, прання білизни тощо).

Витрати на догляд за потерпілим відшкодовуються Фондом соціального страхування від нещасних випадків незалежно від того, ким вони здійснюються.

3.2. Порядок призначення та здійснення страхових виплат

Компенсація шкоди, заподіяної працівникові ушкодженням здоров'я, пов'язаним із виконанням ним трудових обов'язків, здійснюється власником підприємства, установи, організації або упо-

вноваженим ним органом. Це перша і єдина виплата, яка хоча і здійснюється за рахунок коштів ФСС НВВ (неповністю), але нараховується і виплачується на підприємстві.

Нарахування та перерахунок розміру відшкодування потрібно здійснювати згідно з вимогами тих нормативно-правових документів, які були чинними на момент настання страхового випадку.

Страховими виплатами є грошові суми, які виплачуються застрахованому чи особам, які мають на це право, у разі настання страхового випадку.

Перерахування сум щомісячних страхових виплат і витрат на медичну та соціальну допомогу проводиться у разі:

- зміни ступеня втрати професійної працездатності;
- зміни складу сім'ї потерпілого;
- підвищення розміру мінімальної заробітної плати у порядку, визначеному законодавством.

Перерахування сум щомісячних страхових виплат проводиться також у разі зростання у попередньому календарному році середньої заробітної плати у галузях національної економіки за даними центрального органу виконавчої влади з питань статистики. Таке перерахування проводиться з 1 березня наступного року. При цьому визначена раніше сума щомісячної страхової виплати зменшенню не підлягає.

Для призначення страхових виплат при нещасному випадку на виробництві працівнику необхідно пройти обстеження в МСЕК, котра має право встановити ступінь втрати працездатності. У роботі МСЕК беруть участь представники ФСС НВВ, що дозволяє найбільш об'єктивно оцінити ситуацію при кожному нещасному випадку та уникнути розбіжностей при призначенні страхових виплат.

Направляють хворого на огляд МСЕК лікарсько-консультаційні комісії відповідної лікувально-профілактичної установи за формою, затвердженою Міністерством охорони здоров'я (ф. 88-у), після клінічних досліджень, що підтверджують стійкий або безповоротний характер захворювання, а також у тому випадку, коли хворий був звільнений від роботи протягом **чотирьох місяців з дня тимчасової втрати працездатності або протягом п'яти місяців у зв'язку з одним і тим самим захворюванням за останніх дванадцять місяців**, а хворий на туберкульоз — протягом десяти місяців з дня втрати працездатності. При цьому **огляд потерпілого від нещасного випадку проводиться МСЕК за наявності:**

- акта про нещасний випадок на виробництві або професійне захворювання (ф.Н-1, ф.Н-5, ф.П-4);
- висновку спеціалізованого медичного закладу про професійний характер захворювання;

- направлення власника (керівника) або профспілкового органу підприємства, установи, організації, на якому потерпілий одержав травму;

- виroku, рішення суду, постанови або направлення прокурора, слідчого органу дізнання.

МСЕК оглядає хворого і робить висновок:

- про ступінь обмеження життєдіяльності людини, стан працездатності, групу інвалідності, причину і час настання інвалідності внаслідок загального захворювання, трудового каліцтва або професійного захворювання;

- про ступінь втрати працездатності (у відсотках);

- про необхідність додаткових видів відшкодування потерпілому (догляд, харчування, протезування, санаторно-курортне лікування);

- про медичні показання на право одержання інвалідами автомобілів з ручним керуванням і протипоказання до керування ними;

- про причинний зв'язок смерті інвалідів з наслідками раніше одержаного каліцтва або професійним захворюванням.

МСЕК встановлює дату, з якої ФСС НВВ повинен почати страхові виплати. По закінченні обстеження МСЕК робить висновок, який направляється до ФСС НВВ, а також потерпілий повинен надати такі документи:

- акт розслідування нещасного випадку (ф. Н-1, ф. Н-5, ф. П-4);

- заяву потерпілого встановленої форми;

- довідку про заробітну плату;

- копію трудової книжки, завірену роботодавцем або нотаріусом.

ФСС НВВ зобов'язаний прийняти рішення про призначення страхових виплат у десятиденний строк з дня подання документів, не враховуючи дня коли ці документи надійшли.

Відразу всі документи про нещасний випадок не можуть бути надані ФСС НВВ, тому спочатку працівник йде на лікарняний. При цьому працівник має право на оплату лікарняного листка за рахунок коштів ФСС НВВ. **Оплачують його в розмірі 100% середнього заробітку (оподаткованого доходу), а перші п'ять днів тимчасової непрацездатності оплачує власник або уповноважений ним орган за рахунок коштів підприємства.**

Розрахунковим періодом для застрахованих осіб є останні 6 календарних місяців (з 1-го по 1-е число), що передують місяцю, в якому настав страховий випадок. Якщо застрахована особа працювала та сплачувала страхові внески або за неї сплачувались страхові внески менш як 6 календарних місяців, середня заробітна плата обчислюється за фактично відпрацьовані календарні місяці, за які сплачено страхові внески.

Приклад. МСЕК установила застрахованій особі ступінь втрати професійної працездатності 13 вересня 2011р. унаслідок нещасного випадку на виробництві, який стався 26 серпня 2010 року. Розрахунковим для призначення страхових виплат є період з 1 лютого по 31 липня 2010 року.

Середньоденна заробітна плата (дохід) обчислюється шляхом ділення нарахованої за розрахунковий період заробітної плати (оподатковованого доходу), з якої сплачувалися страхові внески:

- на кількість відпрацьованих робочих днів у розрахунковому періоді — за соціальним страхуванням з тимчасової втрати працездатності, і від нещасного випадку на виробництві та профзахворювання, які спричинили втрату працездатності в частині призначення допомоги по тимчасовій непрацездатності (крім розрахунку страхових виплат добровільно застрахованим особам) та для оплати перших п'яти днів тимчасової непрацездатності за рахунок коштів роботодавця;

- на кількість календарних днів за розрахунковий період (без урахування календарних днів, не відпрацьованих з поважних причин, — тимчасова непрацездатність, відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами, відпустка по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку та шестирічного віку за медичним висновком) — за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття і від нещасного випадку на виробництві та профзахворювання (крім допомоги з ТВП) та для добровільно застрахованих осіб за всіма видами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

У разі коли на дату встановлення медико-соціальною експертною комісією ступеня втрати застрахованою особою професійної працездатності минуло більше року з дня настання страхового випадку, середня заробітна плата обчислюється виходячи з розміру заробітної плати перед настанням нещасного випадку на виробництві або перед звільненням з роботи (переходом на іншу роботу), з якою пов'язане професійне захворювання, з урахуванням її коригування, що провадиться робочим органом виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, за формулою

$$З = З_n \cdot C \div M ,$$

де Z — середньомісячна заробітна плата застрахованої особи, у гривнях;

Z_n — середньомісячна заробітна плата найманих працівників, зайнятих в економіці України, за календарний рік, що передує року, з якого призначається страхова виплата;

С — сума коефіцієнтів заробітної плати застрахованої особи за кожний місяць розрахункового періоду ($K1 + K2 + K3 + K4 + K5 + K6$);

М — кількість календарних місяців у розрахунковому періоді.

У разі відсутності на момент призначення страхових виплат даних про середньомісячну заробітну плату найманих працівників, зайнятих в економіці України, за попередній рік береться фактична середньомісячна заробітна плата найманих працівників, зайнятих в економіці України, за місяці попереднього року з наступним перерахунком її після надходження даних про середньомісячну заробітну плату найманих працівників, зайнятих в економіці України, за календарний рік, що передує року, з якого призначається страхова виплата.

Коефіцієнт заробітної плати застрахованої особи за кожний місяць у розрахунковому періоді, який враховується при призначенні страхових виплат, визначається за формулою

$$K = Zв \div Zс ,$$

де К — коефіцієнт заробітної плати застрахованої особи;

Зв — заробітна плата застрахованої особи, з якої сплачено страхові внески та яка враховується при призначенні страхових виплат за місяць, за який розраховується коефіцієнт заробітної плати;

Зс — середньомісячна заробітна плата працівників, зайнятих в економіці України, за місяць, за який розраховується коефіцієнт заробітної плати.

Приклад. Потерпілий на виробництві звернувся до робочого органу виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань для призначення страхових виплат у зв'язку з професійним захворюванням у грудні 2005 року.

Розрахунковий період у 1998 році	Нарахована заробітна плата (Зв), грн.	Середня заробітна плата найманих працівників, зайнятих в економіці України (Зс), грн.	Коефіцієнт заробітної плати застрахованої особи (К)
Січень	205,4	136,82	1,5012
Лютий	210,5	137,85	1,527
Березень	260,3	149,76	1,7381
Квітень	205,2	146,39	1,4017
Травень	270,3	148,61	1,8189
Червень	201,1	158,01	1,2727
Усього			С = 9,2596

У липні 1998 р. потерпілий звільнився з роботи, з якою пов'язане професійне захворювання. Розрахунковим є період з січня по червень 1998 року для призначення страхових виплат за страхуванням від нещасних випадків береться середньомісячна заробітна плата, що розраховується за формулою

$$З = Зн \cdot С : М ,$$

де Z_n — 589,63 гривні (середньомісячна заробітна плата найманих працівників, зайнятих в економіці України, за 2004 рік);

C — 9,2596;

M — 6 місяців;

$Z = 589,63 \times 9,2596 : 6 = 909,96$ (гривні).

Середньоденний дохід добровільно застрахованої особи за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, обчислюється за формулою

$$Д = СВ \div К \div Т \cdot 100\% ,$$

де D — середньоденний дохід;

CB — сума страхових внесків за розрахунковий період;

K — кількість календарних днів за розрахунковий період;

T — страховий тариф класу професійного ризику, до якого належить вид діяльності застрахованої особи.

Приклад. З добровільно застрахованою особою 6 липня 2009 р. трапився нещасний випадок. У грудні 2009 р. МСЕК встановила 40% втрати нею професійної працездатності, а до грудня особа хворіла.

Розрахунковим для призначення страхових виплат є період з 1 січня до 30 червня 2009 року. За цей період застрахованою особою сплачено страхові внески в розмірі 138 гривень. Діяльність застрахованої особи відноситься до 7 класу професійного ризику виробництва, страховий тариф для 7 класу — 0,93 відсотка.

Середньомісячний дохід добровільно застрахованої особи для призначення страхових виплат становить 3150,68 гривні (138 гривень : 6 місяців : 0,73 відсотка * 100 відсотків).

Середньоденний дохід за один календарний день становить 103,5 гривні (3150,68 : 30,44, де 30,44 — середньомісячна кількість календарних днів у році).

Ураховуючи, що робочий час добровільно застрахованої особи не піддається точному обліку, допомога по тимчасовій непрацездат-

ності призначається Фондом соціального страхування від нещасних випадків та професійних захворювань за календарні дні тимчасової непрацездатності, виходячи з розміру середньоденної заробітної плати за один календарний день — 103,5 гривні і становить 9522 гривень (103,5*92, де 92 — календарні дні тимчасової непрацездатності, що оплачуються Фондом). **Щомісячна страхова виплата становить 1260,27 гривні** ($3150 * 40\% \div 100\%$).

Якщо роботодавці виплатили допомогу з тимчасової непрацездатності у зв'язку з нещасним випадком, то вони перераховують до ФСС НВВ суму, що дорівнює різниці між нарахованими страховими внесками і витратами на зазначені виплати.

На дату звернення за страховою виплатою особа, яка має право на її отримання, може не працювати на виробництві, з яким пов'язана втрата працездатності. У такому випадку середня заробітна плата обчислюється, виходячи з середньої заробітної плати відповідного працівника за тією професією на підприємстві, де працювала особа до моменту ушкодження здоров'я. За бажанням потерпілого, при відсутності відповідної професії на підприємстві, з якою пов'язане ушкодження здоров'я, середня заробітна плата для обчислення страхових виплат може визначатися, виходячи із середньої заробітної плати по підприємству в розрахунковому періоді.

Коли на час звернення за страховою виплатою у потерпілого відсутня довідка про його заробітну плату в зв'язку з ліквідацією підприємства, то страхові виплати розраховуються, виходячи з діючої відповідної місячної тарифної ставки (посадового окладу) аналогічної професії (посади) в галузі, до якої належало ліквідоване підприємство, але не менше від розміру мінімальної заробітної плати на день розрахунку страхових виплат.

Якщо на дату звернення за страховою виплатою потерпілому МСЕК встановила декілька ступенів втрати професійної працездатності по роботах на різних підприємствах, а потім йому визначила сукупний відсоток втрати професійної працездатності, то потерпілий має право вибору середнього заробітку, який він мав перед настанням будь-якої втрати працездатності.

Застрахована особа може працювати за сумісництвом. У такому випадку страхові виплати призначаються з урахуванням нарахованої заробітної плати за іншим місцем роботи на підставі довідки про середню заробітну плату.

Приклад. Працівник Н. одержав виробничу травму на підприємстві А (неосновне місце роботи).

Листок непрацездатності виданий на період з 11 по 26 березня 2010 р. Дані про зарплату наведено в таблиці:

Розрахунковий період	Кількість робочих днів за графіком ТОВ «А»	Зарплата за основним місцем роботи, грн.	Зарплата за сумісництвом, грн.	Сумарний зарібок, грн.	Суми, що враховуються при розрахунках, грн. (граничний фонд оплати праці)
Вересень	22	8700	1900	10600	10035
Жовтень	22	8300	1700	10000	10000
Листопад	21	8400	1800	10200	10200
Грудень	23	9000	2165	11165	11160
Січень	19	8700	1500	10200	10200
Лютий	20	8700	1400	10100	10100
Всього	127	10200	9200	19400	51670,35

Визначаємо:

1) середньоденну заробітну плату працівника Н.: $51670,35/127=406,8$ грн.;

2) кількість робочих днів тимчасової непрацездатності: 14 дн. (11—12; 15—19; 22—26.03);

3) оплата листка непрацездатності за рахунок підприємства: $406,8 \times 3 = 1220,4$ (грн.);

4) сума допомоги з тимчасової непрацездатності за рахунок ФСС НВВ: $406,8 \times 10 = 4068,00$ (грн.);

5) загальна сума допомоги становитиме: $1220,40 + 4068,00 = 5288,4$ (грн).

Відділення виконавчої дирекції ФСС НВВ розглядає справу про страхові виплати на підставі заяви потерпілого або заінтересованої особи, усіх необхідних документів та приймає рішення у десятиденний строк. Особова справа потерпілого (членів його сім'ї) формується у відділенні того району, де знаходиться підприємство, з яким потерпілий був у трудових відносинах та на якому стався нещасний випадок або професійне захворювання. Дане відділення призначає та проводить страхові виплати. **ФСС НВВ може відмовити у страховій виплаті застрахованому, якщо мали місце:**

- навмисні дії потерпілого, спрямовані на створення умов для настання страхового випадку, якщо це встановлено комісією з розслідування страхового випадку;
- подання роботодавцем або потерпілим свідомо неправдивих відомостей про страховий випадок;
- вчинення застрахованим умисною злочину, що призвів до настання страхового випадку.

Відділення може відмовити у виплаті застрахованому, якщо нещасний випадок згідно із законодавством не визнаний пов'язаним з виробництвом, і це встановлено комісією з розслідування страхового випадку.

Страхова виплата може бути припинена:

- на весь час проживання потерпілого за кордоном, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, в разі неподання ним щороку в грудні документів, якими засвідчується факт перебування в живих;

- на весь час, протягом якого потерпілий перебуває на державному утриманні, за умови, що частка виплати, яка перевищує вартість такого утримання, надається особам, які перебувають на утриманні потерпілого;

- якщо з'ясувалося, що виплати призначено на основі неправдивих відомостей;

- якщо страховий випадок настав внаслідок навмисного наміру заподіяння собі травми;

- якщо потерпілий ухиляється від медичної чи професійної реабілітації або не виконує правил, пов'язаних з установами чи перереглядам обставин страхового випадку тощо.

Потерпілим, які проживають у будинках-інтернатах для громадян похилого віку та інвалідів, пансіонатах для ветеранів війни та праці, щомісячні суми страхових виплат перераховуються на рахунок зазначених установ з виплатою різниці між сумою страхової виплати та вартістю утримання в них, але не менш як 25% призначеної суми страхової виплати.

ТЕМА 7. СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ НА ВИПАДОК БЕЗРОБІТТЯ

7.1. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: необхідність, економічний зміст та основні поняття.

7.2. Доходи бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

7.3. Видатки бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

7.3.1. Характеристика напрямів використання коштів Фонду, види матеріального забезпечення та соціальних послуг.

7.3.2. Умови, розмір і тривалість виплати допомоги з безробіття застрахованим особам.

7.3.3. Характеристика інших виплат матеріального забезпечення на випадок безробіття.

7.3.4. Забезпечення незастрахованих осіб.

7.1. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: необхідність, економічний зміст та основні поняття

Соціальне страхування на випадок безробіття розвивається у складному інституційному середовищі. При обмежених можливостях працевлаштування та низькій заробітній платі близько 2 млн. економічно активних громадян у віці 20 — 49 років працюють за кордоном. І хоча дані Держкомстату свідчать про те, що рівень безробіття в Україні знижується, ситуація на ринку праці критична.

Станом на 1 лютого 2013 року кількість зареєстрованих безробітних в Україні становила 564,5 тис. осіб. Найбільша чисельність безробітних зареєстрована у Донецькій області (27,7 тис. осіб, 6,5 % у загальному обсязі). Найменший рівень безробіття у м. Києві (0,4% кількості населення працездатного віку).

Проте показник щодо рівня зареєстрованого безробіття не дає повного уявлення про загальну ситуацію з безробіттям у державі. Для визначення реальних масштабів зайнятості і безробіття використовуються дані вибіркового обстеження населення з питань економі-

чної активності, в основу яких покладена методологія Міжнародної організації праці (МОП).

Показник «рівень безробіття (за методологією МОП)» визначається у відсотках як співвідношення чисельності безробітних віком 15–70 років до економічно активного населення відповідного віку. В Україні такі обстеження з 1995 року проводить Державна служба статистики.

За даними Державної служби статистики, рівень безробіття в Україні, визначений за методологією МОП, знизився з 7,8% (за 9 місяців 2011 р.) до 7,4% економічно активного населення (за 9 місяців 2012 р.). Найвищий рівень безробіття, визначений за методологією МОП мав місце у Чернігівській області (11,9 відсотка), найменший — у м. Києві (6,6 %).

Рівень безробіття в країнах зони у 2012 р. становив в середньому 11,7%. Найвищий рівень безробіття зафіксований в Іспанії — 26,1%, низький рівень безробіття — в Австрії (4,3%), Люксембургу (5,3%), Німеччині (5,3%).

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття — система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає матеріальне забезпечення на випадок безробіття з незалежних від застрахованих осіб обставин та надання соціальних послуг.

Для управління соціальним страхуванням на випадок безробіття, збору та акумуляції страхових внесків, контролю за використанням коштів, здійснення виплат матеріального забезпечення та надання соціальних послуг з 1 січня 2001 р. запроваджена система загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, почав функціонувати Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття (ФСС ВБ), який є правонаступником Державного фонду сприяння зайнятості населення. Він є цільовим централізованим страховим фондом, некомерційною самоврядною організацією. **Основними напрямками діяльності** є управління соціальним страхуванням на випадок безробіття, збір і акумуляція страхових внесків, контроль за використанням коштів, виплата матеріального забезпечення та надання соціальних послуг, виконання інших функцій згідно з статутом. Держава є гарантом забезпечення застрахованих осіб та надання їм відповідних соціальних послуг.

Управління ФСС ВБ здійснюється його правлінням, виконавчою дирекцією та її робочими органами. Функції виконавчої дирекції покладаються на Державний центр зайнятості, а її робочих органів — на центр зайнятості Автономної Республіки Крим, обласні, Київ-

ський і Севастопольський, міські, районні, міжрайонні, міські та районні в містах центри зайнятості.

Законодавство про страхування на випадок безробіття складається з Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» (визначає правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття), Закону України «Про зайнятість населення» та інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері страхування на випадок безробіття згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, встановлено інші норми, ніж ті, що передбачені законодавством України про страхування на випадок безробіття, то застосовуються норми міжнародного договору.

7.2. Доходи бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття

Згідно із Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» джерелами формування коштів ФСС ВБ є:

1. страхові внески страхувальників — роботодавців, застрахованих осіб, що сплачують на умовах і в порядку, передбачених законодавчими актами (частина ЄСВ — див. Додаток 1);
2. асигнування державного бюджету України;
3. суми фінансових санкцій, застосованих відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», Закону України «Про зайнятість населення», інших законів до підприємств, установ, організацій та фізичних осіб за порушення встановленого порядку сплати страхових внесків та використання коштів ФСС ВБ, недотримання законодавства про зайнятість населення, а також суми адміністративних штрафів, накладених на посадових осіб та громадян за такі порушення;
4. прибуток, одержаний від тимчасово вільних коштів ФСС ВБ, у тому числі резерву коштів, на депозитному рахунку;
5. благодійні внески підприємств, установ, організацій та фізичних осіб;
6. інші надходження відповідно до законодавства України.

Рішення про перерахування тимчасово вільних коштів, у тому числі резерву коштів ФСС ВБ, на депозитний рахунок приймає правління. Порядок розміщення зазначених коштів визначається Кабі-

нетом Міністрів України, а умови, порядок обслуговування та збереження цих коштів визначаються договором між банком і виконавчою дирекцією ФСС ВБ за погодженням з правлінням. Прибуток, одержаний від тимчасово вільних коштів, у тому числі резерву коштів, на депозитному рахунку, використовується в порядку, визначеному Фондом.

7.3. Видатки бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття

7.3.1. Характеристика матеріального забезпечення та соціальних послуг.

З метою забезпечення фінансової стабільності утворюється резерв коштів, який не може перевищувати суму, необхідну для виплати допомоги із безробіття в розрахунку на 5 календарних днів.

Резерв коштів зберігається на спеціальному рахунку в уповноваженому банку України й використовується за цільовим призначенням за рішенням правління.

Згідно із Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» **право на матеріальне забезпечення на випадок безробіття та соціальні послуги** мають застраховані особи, а також незастраховані особи — військовослужбовці Збройних Сил України, Прикордонних військ України, внутрішніх військ, військ цивільної оборони, інших військових формувань, утворених відповідно до Законів України, Служби безпеки України, органів внутрішніх справ України, звільнені з військової служби у зв'язку із скороченням чисельності або штату без права на пенсію, та особи, які вперше шукають роботу, інші незастраховані особи у разі їх реєстрації в установленому порядку як безробітних.

Громадяни України, які працюють за межами України та не застраховані в системі соціального страхування на випадок безробіття країни, в якій вони перебувають, мають право на матеріальне забезпечення за умови сплати страховику страхових внесків, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Особи, які забезпечують себе роботою самостійно, фізичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності, особи, які виконують роботи (послуги) згідно з цивільно-правовими угодами, мають право на матеріальне забезпечення за умови сплати страховику страхових внесків.

Види матеріального забезпечення та соціальні послуги:

1) **допомога з безробіття** (проводиться з 8-го дня після реєстрації протягом не більш як 360 календарних днів за два роки (для осіб перед пенсійного віку — не більше 720 днів), у тому числі **одноразова її виплата для організації безробітним підприємницької діяльності** (виплачується за бажанням безробітного у розмірі допомоги з безробіття в розрахунку за рік)

2) **допомога з часткового безробіття** (майже не проводиться).

Часткове безробіття — вимушене тимчасове скорочення нормальної або встановленої законодавством України тривалості робочого часу, перерва в одержанні заробітку або скорочення його розміру через тимчасове припинення виробництва без припинення трудових відносин з причин економічного, технологічного, структурного характеру;

3) **матеріальна допомога у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації безробітного** (виплата здійснюється з першого дня навчання за направленням служби зайнятості. Тривалість такої виплати зараховується до загальної тривалості виплати допомоги п.1 і не може її перевищувати)

4) **допомога на поховання у разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні.**

Відповідно до Закону України «Про зайнятість населення» та Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» **видами соціальних послуг є:**

- професійна підготовка або перепідготовка, підвищення кваліфікації у навчальних закладах державної служби зайнятості або на договірній основі в інших навчальних закладах, на підприємствах, в установах і організаціях;

- профорієнтація;

- пошук підходящої роботи та сприяння у працевлаштуванні, у тому числі шляхом надання роботодавцю **дотації для працевлаштування безробітних**, у тому числі молоді на перше робоче місце, та фінансування оплачуваних громадських робіт для безробітних у порядку (розмірах), встановленому спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері праці та соціальної політики за погодженням з центральним органом виконавчої влади у сфері фінансів та правлінням Фонду;

- інформаційні та консультаційні послуги, пов'язані з працевлаштуванням.

Починаючи з 2001 р., в Україні було запроваджено працевлаштування на додаткові робочі місця, що створені за рахунок **дотацій роботодавцям**, здійснення одноразової виплати допомоги з безро-

біття для організації безробітними підприємницької діяльності. Проте, працевлаштування безробітних шляхом надання дотації роботодавцям відбувалося в основному на низькооплачувані місця, що не сприяло закріпленню працівників на підприємствах.

Видатки бюджету ФСС ВБ щодо забезпечення виплати допомоги у зв'язку з безробіттям є захищеними і їх фінансування проводиться у першочерговому порядку.

7.3.2. Умови, розмір і тривалість виплати допомоги з безробіття застрахованим особам.

Згідно з Порядком надання допомоги з безробіття, у тому числі одноразової її виплати для організації безробітними підприємницької діяльності, затвердженого Наказом від 20 листопада 2000 р. № 307 Міністерства праці та соціальної політики України, який набрав чинності з 1 січня 2001р. допомога із безробіття призначається центрами зайнятості, на які покладено функції робочих органів виконавчої дирекції ФСС ВБ, за місцем перебування безробітного на обліку і виплачується в установленому порядку через банківські установи.

Порядок надання допомоги з безробіття, у тому числі одноразової її виплати для організації безробітним підприємницької діяльності, встановлюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері праці та соціальної політики за погодженням з правлінням ФСС ВБ.

Допомога з безробіття виплачується **з 8-го дня** після реєстрації застрахованої особи в установленому порядку в державній службі зайнятості. Загальна тривалість її виплати не може перевищувати **360 календарних днів протягом двох років**. Для осіб передпенсійного віку (за два роки до настання права на пенсію) — **720 календарних днів**.

У разі чергового визнання в установленому порядку застрахованої особи безробітною у межах двох років, протягом яких виплачується допомога з безробіття, тривалість її виплати рахується сумарно.

У разі зміни застрахованою особою місця постійного проживання виплата допомоги з безробіття продовжується після реєстрації в установленому порядку як безробітної за новим місцем проживання.

1) Застрахованим особам, які втратили роботу з незалежних від них обставин і визнані в установленому порядку безробітними та протягом 12 місяців, що передували початку безробіття, працювали на умовах повного або неповного робочого дня (тижня) не менше 26 календарних тижнів та сплачували страхові внески, мають право на допомогу з безробіття залежно від страхового стажу. **Право на до-**

помогу з безробіття зберігається у разі настання перерви страхового стажу з поважних причин, якщо особа протягом місяця після закінчення цієї перерви зареєструвалася в установленому порядку в державній службі зайнятості як безробітна.

Поважними причинами є:

- навчання в професійно-технічних та вищих навчальних закладах, клінічній ординатурі, аспірантурі, докторантурі з денною формою навчання;
- строкова військова служба;
- здійснення догляду непрацюючою працездатною особою за інвалідом I групи або дитиною-інвалідом віком до 18 років, а також за пенсіонером, який за експертним медичним висновком потребує постійного стороннього догляду, а також за перестарілим, який досяг 80-річного віку;

• інші поважні причини, передбачені законодавством України.

Застрахованим особам, які втратили роботу з незалежних від них обставин і визначені в установленому порядку безробітними та протягом 12 місяців, що передували початку безробіття, працювали на умовах повного або неповного робочого дня (тижня) не менше 26 календарних тижнів та сплачували страхові внески, **допомога з безробіття визначається у відсотках до їх середньої заробітної плати** (доходу) залежно від страхового стажу:

- до 2 років — 50%;
- від 2 до 6 років — 55%;
- від 6 до 10 років — 60%;
- понад 10 років — 70%.

Залежно від тривалості безробіття допомога з безробіття зменшується і виплачується у відсотках до визначеного розміру:

- перші 90 календарних днів — 100%,
- протягом наступних 90 календарних днів — 80%,
- у подальшому — 70%.

Розрахунковим періодом для застрахованих осіб є останні **6 календарних місяців** (з 1 по 1-ше число), що передують місяцю, в якому настав страховий випадок. Якщо застрахована особа працювала та сплачувала страхові внески або за неї сплачувалися страхові внески менш, як 6 календарних місяців, середня заробітна плата (дохід) обчислюється за фактично відпрацьовані календарні місяці, за які сплачено страхові внески. У разі, коли застрахована особа працювала та сплачувала страхові внески або за неї сплачувались страхові внески менше, ніж календарний місяць, середня заробітна плата (дохід) обчислюється за фактично відпрацьований час перед настанням страхового випадку. Середньоденна заробітна плата (дохід) обчислюється

шляхом ділення нарахованої за розрахунковий період заробітної плати (оподатковуваного доходу), з якої сплачувались страхові внески, на кількість календарних днів за розрахунковий період (без урахування календарних днів, не відпрацьованих з поважних причин, — тимчасова непрацездатність, відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами, відпустка по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку та шестирічного віку за медичним висновком).

Допомога з безробіття не може бути вищою за середню заробітну плату, що склалася в галузях національної економіки відповідної області за минулий місяць і нижчою за встановлений прожитковий мінімум.

2) Особи, визнані в установленому порядку безробітними, які протягом 12 місяців, що передували початку безробіття, працювали менше 26 календарних тижнів; особи, які бажають відновити трудову діяльність після тривалої (більше 6 місяців) перерви; застраховані особи, які були звільнені з останнього місяця роботи на підставах, передбачених пунктами 3,4,7,8 статті 40, статтями 41 та 45 КЗпП (систематичне невиконання обов'язків, прогул, поява у нетверезому стані, вчинення розкрадання і т.п.) мають право на допомогу з безробіття без урахування страхового стажу — у розмірі, визначеному Фондом, але не нижче прожиткового мінімуму для працездатної особи.

3) Особам, які звільнилися з останнього місяця роботи за власним бажанням без поважних причин і визнані в установленому порядку безробітними та протягом 12 місяців, що передували початку безробіття, працювали на умовах повного або неповного робочого дня (тижня) не менше 26 календарних тижнів і сплачували страхові внески виплата допомоги з безробіття у перші 90 календарних днів не здійснюється. Виплата допомоги починається з 91 календарного дня у розмірі 80% до визначеного розміру.

4) Особи, які шукають роботу вперше, та інші незастраховані особи, визнані в установленому порядку безробітними мають право на допомогу з безробіття без урахування страхового стажу — у розмірі, визначеному Фондом, але не нижче прожиткового мінімуму для працездатної особи. Тривалість виплати не перевищує 180 к.дн.

б) Одноразова виплата допомоги з безробіття для організації безробітними підприємницької діяльності здійснюється у розмірі допомоги з безробіття у розрахунку на рік.

Допомога з безробіття може виплачуватися одноразово для організації підприємницької діяльності безробітним, які не можуть бути працевлаштовані у зв'язку з відсутністю на ринку праці

підходящої роботи. Ця допомога виплачується особам, яким виповнилося 18 років, за їх бажанням. При цьому, одержувач повинен зареєструвати підприємство (юридичну особу) до 6 місяців з дня одержання допомоги і мати затверджені установчі документи або як фізособа здійснювати підприємницьку діяльність. **Якщо застрахована особа не здійснювала підприємницьку діяльність протягом шести календарних місяців з дня отримання допомоги по безробіттю** одноразово для організації підприємницької діяльності (за винятком обставин, що унеможливають провадження підприємницької діяльності), **виплачена сума коштів вважається використаною нею не за призначенням та підлягає поверненню** в порядку, установленому спеціально уповноваженими центральними органами виконавчої влади у сфері праці та соціальної політики, державної податкової політики за погодженням з правлінням Фонду.

Одноразова виплата допомоги з безробіття здійснюється у розмірі річної суми допомоги з безробіття, визначеної конкретному безробітному. Якщо безробітний вже отримує частину призначеної допомоги з безробіття, то виплачується її залишок.

Для розгляду питань щодо отримання допомоги безробітний подає до центру зайнятості такі документи:

- заяву про надання допомоги;
- бізнес-план.

Рішення про одноразову виплату допомоги з безробіття приймається директором центру зайнятості на підставі висновку комісії з питань одноразової виплати допомоги з безробіття для організації підприємницької діяльності, створеної центром зайнятості, щодо здатності безробітного до підприємницької діяльності. Прийняття рішення про одноразову виплату допомоги з безробіття оформляється наказом, з яким безробітний повинен бути ознайомлений під особистий підпис.

Рішення про одноразову виплату допомоги з безробіття приймається протягом 10 календарних днів з дня подання всіх необхідних документів для її призначення.

Одноразова виплата допомоги з безробіття здійснюється через установи банків у встановленому порядку за умови подання безробітним до центру зайнятості протягом 10 календарних днів після прийняття рішення про одноразову виплату допомоги з безробіття засвідченої в установленому порядку копії свідоцтва про державну реєстрацію його як суб'єкта підприємницької діяльності, а в разі створення юридичної особи — суб'єкта підприємницької діяльності, — також копії установчих документів.

У трудовій книжці безробітного працівник державної служби зайнятості робить запис про одноразову виплату допомоги з безробіття та зазначає період, за який вона була нарахована.

Особам, яким допомога з безробіття виплачена одноразово, у разі їх повторної реєстрації в державній службі зайнятості як безробітних у період двох років, у межах якого вона мала сплачуватись, допомога з безробіття не призначається.

б) Допомога з безробіття виплачується особам, які брали участь у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні на випадок безробіття на добровільних засадах та протягом 12 місяців, що передували початку безробіття, працювали або займалися підприємницькою діяльністю не менше 26 календарних тижнів і сплачували страхові внески до ФСС ВБ.

7.3.3. Характеристика інших виплат матеріального забезпечення на випадок безробіття.

Допомога із часткового безробіття: умови надання, розмір та тривалість виплати. Допомога із часткового безробіття надається застрахованим особам у разі втрати частини заробітної плати внаслідок вимушеного тимчасового скорочення нормальної чи встановленої на підприємстві відповідно до законодавства України тривалості робочого часу або перерви в отриманні заробітної плати чи скороченні її розмірів у зв'язку з тимчасовим припиненням виробництва без переривання трудових відносин з причин економічного, технологічного та структурного характеру.

Право на допомогу із часткового безробіття мають застраховані особи, які протягом 12 місяців, що передували місяцю, в якому почався простій, працювали не менше 26 календарних тижнів, сплачували страхові внески та в яких ці простой становлять 20% і більше робочого часу.

Допомога із часткового безробіття не надається у разі, якщо працівник:

- відмовився від підходящої роботи на цьому або іншому підприємстві з повним робочим днем (тижнем);
- працює на даному підприємстві за сумісництвом;
- проходить альтернативну (невійськову службу).

Умовами надання допомоги із часткового безробіття є:

1) простій на підприємстві або в цеху, дільниці із замкнутим циклом виробництва, що має невідворотний та тимчасовий характер, який триває не менше одного місяця, не перевищує шести місяців і не залежить від працівника та роботодавця;

2) простій протягом місяця, що охопив не менш як 30% чисельності працівників підприємства або цеху, дільниці, в яких простой становлять 20 і більше відсотків робочого часу.

Про можливий простій роботодавець зобов'язаний повідомити державну службу зайнятості.

У разі, якщо простій носить сезонний характер або виникає виключно з організаційно-виробничих причин, а також у разі можливості працевлаштування працівників на інших дільницях, у цехах, на підприємствах, допомога з часткового безробіття не надається.

Перелік причин тимчасового припинення виробництва встановлюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері праці та соціальної політики за погодженням з правлінням ФСС ВБ.

Допомога з часткового безробіття працівнику встановлюється за кожну годину простою із розрахунку двох третин тарифної ставки. Допомога з часткового безробіття надається з першого дня простою, тривалість її виплати не може перевищувати 180 календарних днів протягом року.

Виплата працівникам допомоги з часткового безробіття здійснюється підприємством за рахунок коштів ФСС ВБ. Підприємство не може звернутися за наступним одержанням коштів для виплати працівникам допомоги з часткового безробіття раніше, ніж через рік після закінчення терміну виплати допомоги з часткового безробіття.

Порядок фінансування виплат з часткового безробіття та надання допомоги з часткового безробіття встановлюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері праці та соціальної політики та погодженням з правлінням ФСС ВБ.

Матеріальна допомога у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації безробітного. Згідно з Порядком надання матеріальної допомоги у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації безробітного, затвердженого Наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 20 листопада 2000 р. № 308, матеріальна допомога надається у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації безробітного застрахованим та незастрахованим особам, визнаним відповідно до Закону України «Про зайнятість населення» безробітними, які за направленням державної служби зайнятості проходять професійне навчання в навчальних закладах, на підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форм власності та їх підпорядкування, та оплачується вартість проїзду безробітного до місця проведення професійного навчання, якщо воно

здійснюється в іншій місцевості, та у зворотному напрямку, а також проживання в період професійного навчання.

Виплата допомоги по безробіттю та матеріальної допомоги у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації відкладається на строк, що дорівнює періоду, протягом якого застрахованій особі відповідно до законів надається вихідна допомога або інші виплати при звільненні з підприємств, установ і організацій або закінченні строку повноважень за виборною посадою, що забезпечують часткову або тимчасову компенсацію втраченого заробітку (починаючи з 2008 р.).

Матеріальна допомога у період професійного навчання не надається:

- особам, які не мають статусу безробітного;
- безробітним, у яких закінчився строк виплати допомоги з безробіття;
- громадянам України, іноземцям, особам без громадянства, які постійно проживають в Україні, що працювали за межами України й не застраховані в системі соціального страхування на випадок безробіття країни, у якій вони перебували, у разі відсутності раніше набутого трудового, що прирівнюється до страхового, або страхового стажу;
- особам, які забезпечували себе роботою самостійно, фізичним особам, які були суб'єктами підприємницької діяльності або виконували роботи (послуги) згідно з цивільно-правовими угодами й не застраховані в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, у разі відсутності раніше набутого трудового, що прирівнюється до страхового, або страхового стажу.

Матеріальна допомога у період професійного навчання встановлюється відповідно до умов надання допомоги з безробіття у розмірі допомоги з безробіття, визначеному для відповідної категорії безробітних.

Матеріальна допомога у період професійного навчання встановлюється залежно від страхового стажу у відсотках до розміру середньої заробітної плати (доходу):

- 1) застрахованим особам, які втратили роботу з незалежних від них обставин та протягом 12 місяців, що передували початку безробіття, працювали на умовах повного або неповного робочого дня (тижня) не менше 26 календарних тижнів і сплачували страхові внески;
- 2) військовослужбовцям, звільненим з військової служби у зв'язку зі скороченням чисельності або штату без права на пенсію, а також звільненим за станом здоров'я, за умови їх реєстрації в держав-

ній службі зайнятості як безробітних протягом місяця з дня взяття на облік у військовому комісаріаті;

3) особам, які проходили державну службу в підрозділах міліції та були звільнені у зв'язку із скороченням чисельності або штату без права на пенсію, а також звільненим за станом здоров'я, за умови їх реєстрації в державній службі зайнятості як безробітних протягом місяця з дня звільнення;

4) особам, які звільнилися з останнього місця роботи за власним бажанням без поважних причин і визнані в установленому порядку безробітними та протягом 12 місяців, що передували початку безробіття, працювали на умовах повного або неповного робочого дня (тижня) не менше 26 календарних тижнів та сплачували страхові внески.

Виплата цієї допомоги у перші 90 календарних днів зазначеним особам не здійснюється. Виплата починається з 91 календарного дня у розмірі 80% до визначеного розміру.

5) особам, які брали участь у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні на випадок безробіття на добровільних засадах та протягом 12 місяців, що передували початку безробіття, працювали або займалися підприємницькою діяльністю не менше 26 календарних тижнів і сплачували страхові внески до ФСС ВБ, а саме:

- громадянам України, іноземцям, особам без громадянства, які постійно проживають в Україні, що працювали за межами України й не були застраховані в системі соціального страхування на випадок безробіття країни, в якій вони перебували, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України;

- особам, які забезпечували себе роботою самостійно;
- фізичним особам, які були суб'єктами підприємницької діяльності, особам, які виконували роботи (послуги) згідно з цивільно-правовими угодами.

Без урахування страхового стажу в розмірі, установленому законодавством, визначається матеріальна допомога у період професійного навчання для таких категорій безробітних:

- особам, які протягом 12 місяців, що передували початку безробіття, працювали менше 26 календарних тижнів;
- особам, які бажають відновити трудову діяльність після тривалої (більше 6 місяців) перерви;
- особам, які шукають роботу вперше, у тому числі випускникам загальноосвітніх шкіл, а також особам, які закінчили навчання у професійно-технічних та вищих навчальних закладах або звільнилися зі строкової військової служби і не мали страхового стажу;

- особам, які брали участь у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні на випадок безробіття на добровільних засадах та протягом 12 місяців, що передували початку безробіття, працювали або займалися підприємницькою діяльністю і сплачували страхові внески менше 26 календарних тижнів;

- військовослужбовцям, звільненим з військової служби у зв'язку із скороченням чисельності або штату без права на пенсію, а також звільненим за станом здоров'я, у разі порушення строку реєстрації в державній службі зайнятості як безробітних.

Розмір матеріальної допомоги у період професійного навчання не може бути вищим за середню заробітну плату, що склалася в галузях національної економіки відповідної області за минулий місяць, та нижчим за рівень, встановлений законодавством.

Тривалість виплати матеріальної допомоги у період професійного навчання зараховується до загальної тривалості виплати допомоги з безробіття, що визначається залежно від категорії безробітного, і не може її перевищувати.

Тривалість виплати матеріальної допомоги у період професійного навчання скорочується на строк до 90 календарних днів у разі:

- 1) приховування відомостей про влаштування на тимчасову роботу в період одержання матеріальної допомоги у період професійного навчання — на строк не менше кількості календарних днів тимчасової роботи;

- 2) порушення умов і строку реєстрації та перереєстрації як безробітного — на строк не менше ніж 30 календарних днів;

- 3) недотримання рекомендацій щодо сприяння працевлаштуванню відповідно до Закону України «Про зайнятість населення», які надані безробітному в письмовій формі, — на строк не менше ніж 15 календарних днів;

- 4) пропусків занять більше трьох годин протягом навчального дня без поважних причин — на строк не менше ніж 30 календарних днів.

Якщо безробітного направлено на професійне навчання під час отримання допомоги з безробіття, строк виплати якої відкладено або скорочено, то виплата матеріальної допомоги у період професійного навчання відкладається або скорочується на кількість календарних днів, що залишилася.

Виплата матеріальної допомоги у період професійного навчання припиняється у разі:

- 1) працевлаштування безробітного (з дня працевлаштування);

- 2) поновлення безробітного на роботі за рішенням суду (з дня поновлення на роботі);

3) вступу до навчального закладу на навчання з відривом від виробництва (з дня зарахування до навчального закладу);

4) призову на строкову військову або альтернативну (невійськову) службу (з дня початку проходження служби);

5) набрання законної сили вироком суду про позбавлення волі безробітного або направлення його за рішенням суду на примусове лікування (з дня набрання законної сили вироком суду або рішення суду);

6) призначення виплати на підставі документів, що містять неправдиві відомості (з дня встановлення порушення);

7) отримання права на пенсію відповідно до законодавства України (з дня настання такого права);

8) подання письмової заяви про відмову від послуг державної служби зайнятості (з дня подання заяви або дати, вказаної в заяві);

9) призначення безробітній жінці допомоги з вагітності та пололів (на період призначення цієї допомоги);

10) подання безробітним письмової заяви про бажання здійснювати догляд за дитиною до досягнення нею трирічного віку (з дня подання заяви або з дати, вказаної в заяві);

11) переїзду на постійне місце проживання в іншу місцевість (з наступного дня після виписки);

12) відрахування з навчального закладу (з дня відрахування);

13) закінчення строку її виплати (з наступного дня після закінчення строку виплати);

14) смерті безробітного (з дня смерті).

Виплата матеріальної допомоги у період професійного навчання здійснюється з першого дня професійного навчання.

Виплата матеріальної допомоги у період професійного навчання, оплата проїзду до місця професійного навчання та у зворотному напрямку, проживання здійснюються за рахунок коштів ФСС ВБ.

Матеріальна допомога у період професійного навчання призначається центрами зайнятості, на які покладено функції робочих органів виконавчої дирекції ФСС ВБ, за місцем перебування безробітного на обліку і виплачується два рази на місяць, а за згодою безробітного — один раз на місяць у встановленому порядку через банківські установи.

Матеріальна допомога з безробіття. Матеріальна допомога з безробіття надається безробітним, у яких закінчився строк виплати допомоги з безробіття, за умови, що середньомісячний сукупний дохід на члена сім'ї не перевищує розмір, установлений законодавством, що дає право на отримання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям.

Матеріальна допомога з безробіття надається у розмірі, встановленому законодавством: протягом 180 календарних днів у розмірі 75% від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Матеріальна допомога з безробіття призначається з наступного дня після закінчення виплати допомоги з безробіття на підставі заяви безробітного, довідок про склад сім'ї та доходи кожного її члена за 6 місяців, що передують місяцю подання заяви про надання матеріальної допомоги з безробіття, які безробітні надають особисто, у разі подання всіх необхідних документів протягом місяця з дня подання заяви.

У разі подання зазначених довідок після місячного терміну матеріальна допомога з безробіття призначається з дня їх надання.

Якщо зазначені довідки отримані пізніше шести місяців з дня подання заяви без поважних причин, то матеріальна допомога з безробіття не призначається.

Якщо умови про одержання матеріальної допомоги з безробіття виникли пізніше від дня припинення виплати допомоги з безробіття, то вона призначається з дня подання безробітним заяви.

Тривалість виплати матеріальної допомоги з безробіття скорочується на строк до 90 календарних днів у разі:

1) відмови безробітного від двох пропозицій підходящої роботи — на строк не менше ніж 60 календарних днів;

2) відмови від роботи за спеціальністю, професією, набутою після професійної підготовки або підвищення кваліфікації за направленням державної служби зайнятості — на строк не менше ніж 60 календарних днів;

3) припинення без поважних причин професійної підготовки або підвищення кваліфікації за направленням державної служби зайнятості — на строк не менше ніж 60 календарних днів;

4) приховування відомостей про працевлаштування на тимчасову роботу в період одержання матеріальної допомоги з безробіття — на строк не менше кількості календарних днів тимчасової роботи;

5) порушення умов і строку реєстрації та перереєстрації як безробітного — на строк не менше ніж 30 календарних днів;

6) недотримання рекомендацій щодо сприяння працевлаштуванню відповідно до Закону України «Про зайнятість населення», які надані безробітному в письмовій формі, — на строк не менше ніж 15 календарних днів.

Виплата матеріальної допомоги з безробіття припиняється у разі:

- працевлаштування безробітного (з дня працевлаштування);
- поновлення безробітного на роботі за рішенням суду (з дня поновлення);

- вступу до навчального закладу на навчання з відривом від виробництва (з дня зарахування);
- призову на строкову військову або альтернативну (не військово-службу (з дня проходження служби);
- набрання законної сили вироком суду про позбавлення волі безробітного або направлення його за рішенням суду на примусове лікування (з дня набрання законної сили вироку суду або рішення суду);
- отримання права на пенсію відповідно до законодавства України (з дня настання такого права);
- призначення виплати на підставі документів, що містять неправдиві відомості (з дня встановлення порушення);
- подання письмової заяви про бажання здійснювати догляд за дитиною до досягнення нею трирічного віку (з дня подання заяви або з дати, вказаної у заяві);
- подання письмової заяви про відмову від послуг державної служби зайнятості (з дня подання заяви або з дати, вказаної у заяві);
- переїзду на постійне місце проживання в іншу місцевість;
- закінчення строку її виплат (з наступного дня після закінчення строку виплати);
- зняття з обліку за невідвідування без поважних причин державної служби зайнятості 30 і більше календарних днів (з наступного дня після останнього відвідування безробітним центру зайнятості);
- смерті безробітного (з дня смерті).

Матеріальна допомога з безробіття виплачується один раз на місяць.

Якщо під час одержання матеріальної допомоги з безробіття безробітний своєчасно не подав відомості про обставини, що впливають на умови її виплати, з безробітного стягується сума виплаченої матеріальної допомоги з безробіття з дня виникнення цих обставин.

У разі відмови добровільно повернути зазначені кошти питання щодо їх повернення вирішується в судовому порядку.

У трудовій книжці безробітного посадова особа центру зайнятості робить запис про початок, скорочення, відкладення та припинення виплати матеріальної допомоги з безробіття.

Одноразова матеріальна допомога. Безробітним, у яких закінчився строк виплати матеріальної допомоги з безробіття, або непрацездатним особам, які перебувають на їх утриманні, може надаватися одноразова матеріальна допомога (в розмірі 50% прожиткового мінімуму, встановленого законодавством) за умови, що середньомісячний сукупний дохід на члена сім'ї не перевищує розміру, встановленого законодавством, що дає право на отримання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям.

До працевдатних осіб, які перебувають на утриманні безробітного, належать:

- діти, які не досягли 18 років, учні та студенти (курсанти, слухачі, стажисти) денної форми навчання — до закінчення навчання, але не більш як до досягнення ними 23 років;
- непрацюючий член сім'ї, який доглядає дитину до досягнення нею трирічного або шестирічного віку (за медичним висновком);
- непрацюючі матері (батьки, опікуни), які мають трьох і більше дітей до 18 років і доглядають їх;
- непрацюючі працевдатні особи, які доглядають інваліда І групи або дитину-інваліда віком до 18 років, пенсіонера, який за експертним медичним висновком потребує постійного стороннього догляду, а також літнього, який досяг 80-річного віку;
- неповнолітні діти, на утримання яких безробітний виплачує або зобов'язаний виплачувати аліменти.

Одноразова матеріальна допомога надається у розмірі, визначеному законодавством, і виплачується раз на рік. За одержанням цієї допомоги непрацевдатна особа може звернутися протягом усього періоду перебування на обліку в центрі зайнятості, а безробітний — після закінчення періоду одержання матеріальної допомоги з безробіття.

Допомога на поховання у разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні, та виплата недоодержаної суми матеріального забезпечення на випадок безробіття у разі смерті безробітного

У разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні, допомога на поховання виплачується особам, які здійснили поховання, у розмірі прожиткового мінімуму для працевдатної особи, встановленого законодавством (*станом на 01.01.2013 р. — 1147, на 01.12.2013 р. — 1218 грн.*)

Допомога на поховання виплачується на підставі заяви та документів, які:

- підтверджують факт смерті безробітного чи особи, яка перебувала на його утриманні (довідка про смерть);
- засвідчують факт перебування особи на утриманні безробітного;
- засвідчують особу, яка здійснила поховання (паспорт або інший документ, що засвідчує особу).

Останнім днем періоду, за який нараховується матеріальне забезпечення, у разі збереження права на його отримання є останній день перебування безробітного на обліку в центрі зайнятості.

Допомога на поховання та недоодержана сума матеріального забезпечення на випадок безробіття у разі смерті безробітного виплачуються, якщо звернення щодо їх отримання надійшло не пізніше шести місяців після смерті безробітного.

Соціальні послуги. Надання роботодавцю дотації на створення додаткових робочих місць для працевлаштування безробітних.

Порядок надання роботодавцю дотації для створення додаткових робочих місць для працевлаштування безробітних, затверджений Наказом Міністерства праці та соціальної політики України працевлаштування безробітних та відповідальність за порушення умов порядку її надання та використання. Дотація — це кошти ФСС ВБ, надані роботодавцю, що створює додаткові робочі місця для працевлаштування безробітних за направленням державної служби зайнятості, на покриття витрат на заробітну плату прийнятих на них осіб.

Додаткове робоче місце — це робоче місце, на яке прийнята на постійну роботу особа за направленням державної служби зайнятості з числа зареєстрованих безробітних за умови відсутності на підприємстві скорочення чисельності працюючих за професією (спеціальністю), за якою працевлаштовується безробітний, протягом останніх 12 місяців.

Дотація надається роботодавцю за умови працевлаштування за направленням державної служби зайнятості на строк понад 2 роки безробітних, які знаходилися на обліку в державній службі зайнятості як безробітні не менше шести місяців, в першу чергу:

- жінок, які мають дітей віком до шести років;
- одиноких матерів, які мають дітей віком до 14 років або дітей-інвалідів;
- молоді, яка закінчила або припинила навчання у середніх загальноосвітніх школах, професійно-технічних та вищих навчальних закладах різних рівнів акредитації, звільнилася зі строкової, військової або альтернативної (невійськової) служби і якій надається перше робоче місце;
- дітей (сиріт), які залишилися без піклування батьків, а також осіб, яким виповнилося 15 років і які за згодою одного із батьків, або особи, яка їх замінює, можуть, як виняток, прийматися на роботу;
- осіб передпенсійного віку;
- осіб, звільнених після відбуття покарання або примусового лікування.

Перевага в наданні дотації надається роботодавцям, що створюють додаткові робочі місця для працевлаштування безробітних, які не здатні на рівних конкурувати на ринку праці, понад встановлену квоту.

Дотація надається в межах коштів ФСС ВБ, передбачених бюджетом та кошторисами на цю мету.

Дотація не надається роботодавцям, які не зареєстровані як платники внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхуван-

ня на випадок безробіття, мають заборгованість за страховими внесками, та якщо до них застосовувалися фінансові санкції за недотримання Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» та Закону України «Про зайнятість населення» протягом 12 місяців, що передували місяцю розгляду питання про надання дотації.

Дотація надається щомісяця протягом року в розмірі фактичних витрат на заробітну плату прийнятих за направленням державної служби зайнятості безробітних, що включають встановлену їм тарифну ставку (посадовий оклад) з доплатами за умови праці, але не вище за середній рівень заробітної плати в галузях національної економіки відповідної області за минулий місяць за умови, що трудовий договір з цим працівником **не буде розірвано у зв'язку із скороченням чисельності або штату працівників протягом двох років.**

У разі розірвання трудового договору з працівником, працевлаштованим за направленням державної служби зайнятості, у зв'язку із скороченням чисельності або штату працівників, невиконанням роботодавцем законодавства про працю, умов колективного чи трудового договору надана дотація має бути повернена в повному обсязі з урахуванням індексації на рівень інфляції.

Можливості та обсяги надання дотацій визначаються правлінням ФСС ВБ, виходячи з його фінансового стану. Порядок надання роботодавцю дотацій на створення додаткових робочих місць для працевлаштування безробітних встановлюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері праці та соціальної політики за погодженням з правлінням ФСС ВБ.

7.3.4. Забезпечення незастрахованих осіб.

Особам, які шукають роботу вперше, та іншим незастрахованим особам, визнаним в установленому порядку безробітними, допомога з безробіття встановлюється у розмірі встановленого прожиткового мінімуму.

Допомога з безробіття виплачується з 8-го дня після реєстрації особи у встановленому порядку в державній службі зайнятості. Тривалість виплати допомоги з безробіття не перевищує 180 календарних днів.

Матеріальна допомога у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації незастрахованим особам, зареєстрованим у встановленому порядку в державній службі зайнятості, виплачується у розмірі допомоги з безробіття. Тривалість виплати цієї матеріальної допомоги зараховується до загальної тривалості виплати допомоги з безробіття і не може її перевищувати.

ТЕМА 8.

ДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ

8.1. Теоретичні основи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

8.2. Джерела формування доходів бюджету Пенсійного фонду.

8.3. Видатки Пенсійного фонду та їх характеристика.

8.4. Поняття та види пенсій. Порядок розрахунку пенсії.

8.1. Теоретичні основи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Пенсійне страхування (один із видів соціального страхування) — це гарантована державою система заходів щодо забезпечення громадян у старості, на випадок хвороби, втрати працездатності. Одна із основних форм соціального захисту, в основі якої лежить страховий метод, тобто внесення в особливі фонди обов'язкових платежів суб'єктами підприємницької діяльності незалежно від форм власності та видів господарської діяльності та особами найманої праці, які працюють на умовах трудового договору, й використання державою цих коштів для матеріального забезпечення громадян. Поняття «соціальне страхування» пов'язують з проблемою фінансового забезпечення соціальних виплат.

Вітчизняне пенсійне законодавство передбачає дві форми пенсійного страхування: обов'язкову, яка відіграє головну роль, і добровільну.

В Україні **обов'язкове пенсійне страхування** полягає у тому, що сам факт укладання трудового договору чи реєстрації особи як суб'єкта підприємницької діяльності породжує зобов'язання сплачувати визначені законодавцем страхові внески незалежно від волі працівника чи роботодавця. Відповідно до пенсійного законодавства лише наявність у суб'єкта трудового (а, отже, і страхового) стажу є підставою виникнення права на трудову пенсію за державною програмою пенсійного страхування.

Організаційно-правові форми недержавного пенсійного страхування (добровільні) можуть використовуватися для підвищення рівня грошового забезпечення понад той, який гарантує державна система обов'язкового пенсійного страхування.

Пенсійний фонд здійснює управління фінансами державного пенсійного страхування і, по суті, виступає гарантом стабільності державної системи пенсійного страхування. Він діє в Україні як самостійна фінансово-банківська система з 1992 р. Його статус, завдання і функції первинно були визначені Положенням про Пенсійний фонд, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 28 січня 1992 р., а в новій редакції — від 1 березня 2001р. № 121.

Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (підписаний 9 серпня 2003 р.) фактично було завершено процес формування законодавчої основи для запровадження системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базуватиметься на чіткому розподілі матеріального забезпечення в старості залежно від трудового внеску громадян до системи пенсійного страхування. Окрім цього, ним визначено структуру та механізми функціонування двох обов'язкових складових **трирівневої пенсійної системи** (реформованої солідарної та обов'язкової накопичувальної систем пенсійного страхування), яка розроблялася із врахуванням соціально-економічного та політичного становища в нашій державі.

Цей Закон України став правовою основою розв'язання наявних проблем системи пенсійного страхування держави.

Він охоплює і детально регламентує усі її складові, а саме:

- коло застрахованих осіб та платників страхових внесків, їхні права, обов'язки та відповідальність;
- порядок сплати та обліку страхових внесків;
- види пенсій, умови їх призначення та порядок виплати;
- механізм формування та використання фінансових ресурсів пенсійної системи, їхнє збереження та цільове використання;
- систему управління пенсійним страхуванням.

У новому законі офіційно передбачено три рівні пенсійного страхування:

1. Солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах солідарності і субстудування та здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів ПФУ .

2. Накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат. Перерахування страхових внесків до Накопичувального пенсійного фонду запроваджується починаючи з року, в якому буде забезпечено бездефіцитність бюджету Пенсійного фонду України.

Учасниками накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є особи, які підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню згідно із Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», яким на дату запровадження перерахування страхових внесків до Накопичувального пенсійного фонду виповнилося не більш як 35 років та які сплачують внески/за яких сплачуються внески до накопичувальної системи пенсійного страхування.

Страхові внески до Накопичувального пенсійного фонду є складовою частиною єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, сплаченого учасниками накопичувальної системи пенсійного страхування, і підлягають спрямуванню до Накопичувального пенсійного фонду в таких розмірах: у рік запровадження перерахування — 2 відсотки бази нарахування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, встановленого для таких учасників, кожного наступного року — у розмірі, збільшеному на 1 відсоток, до досягнення 7 відсотків і подальшої сплати у зазначеному розмірі.

3. Система недержавного пенсійного забезпечення. Вона базується на умовах добровільної участі громадян, роботодавців або їх об'єднань у формуванні пенсійних виплат. Умови та порядок формування цих накопичень визначені в Законі «Про недержавне пенсійне забезпечення» (набрав чинності з 1 січня 2004 р.), прийнятому водночас із Законом «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Трирівнева структура нової української пенсійної системи передбачає значні зміни у чинній солідарній системі пенсійного страхування та створення принципово нових для України елементів системи пенсійних накопичень. На відміну від реформованих систем пенсійного страхування таких країн, як Молдова, Казахстан, Киргизія, в Україні виплати пенсій з системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування відбуватимуться *за рахунок двох складових*. Це виплати з реформованої солідарної пенсійної системи, побудованої на принципах «соціального страхування» та «солідарності поколінь», і виплати з другого рівня — обов'язкової накопичувальної пенсійної системи, яка формуватиметься за рахунок відрахувань частини обов'язкових внесків до пенсійної системи. При цьому другий рівень впроваджуватиметься лише після формування необхідних економічних передумов і створення налагодженої та ефективної системи державного нагляду та регулювання у цій сфері, а також необхідної інфраструктури.

Така конфігурація української системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування дозволить розподілити ризики, пов'я-

зані з виплатою пенсій з першого та другого рівнів пенсійної системи, і, таким чином, застрахувати майбутніх пенсіонерів від негативних демографічних тенденцій та коливань у економічному розвитку держави.

З солідарного рівня призначаються пенсії за віком, по інвалідності, у разі втрати годувальника, а також надаватимуться соціальні послуги (допомога на поховання).

Одним з головних моментів є *нова формула розрахунку пенсій*, що забезпечує пряму залежність їхнього розміру від заробітку, з якого сплачувалися страхові внески, та страхового стажу — періоду, протягом якого сплачувалися ці внески. Тривалість періоду, за який враховується заробіток для обчислення розміру пенсії, визначатиметься залежно від того, який варіант обчислення розміру пенсії обрано застрахованою особою. Така формула передбачає врахування для обчислення пенсій заробітку, осучасненого стосовно середньої заробітної плати. Важливо, що нова формула обчислення пенсій не має обмеження їхнього максимального розміру. При цьому буде існувати інший варіант обчислення розміру — *за двоскладовою формулою* (розмір пенсії складатиметься з двох частин: частина пенсії, яка припадає на період стажу до набрання чинності закону, тобто за нормами і правилами, що передбачені Законом України «Про пенсійне забезпечення», та частина, що припадає на період страхового стажу після набрання чинності закону). Крім того, законом визначено норму щодо здійснення регулярної індексації пенсій відповідно до Закону України «Про індексацію грошових доходів населення».

Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» містить низку принципових положень, які мають забезпечити фінансову стабільність пенсійної системи. Принциповий характер, наприклад, має ліквідація пільг зі сплати страхових внесків і встановлення рівних зобов'язань щодо їхньої сплати на користь найманих працівників. Насамперед, це стосується платників фіксованого сільськогосподарського податку та учасників спрощеної системи оподаткування (малого і середнього бізнесу).

Отже, слід зазначити, що нове пенсійне законодавство України визначає повний спектр питань щодо впровадження та функціонування в державі ефективної трирівневої системи пенсійного страхування, яка дозволить розподілити ризики, пов'язані зі змінами демографічної ситуації (до чого більш чутлива солідарна система) та з коливаннями в економіці та на ринку капіталів (що більше відчувається у накопичувальній системі) між трьома її складовими. Такий розподіл ризиків дозволить зробити пенсійну систему фінансово більш збалансованою та стійкою, що застрахує працівників від зниження загального рівня доходів після виходу на пенсію і є принципово важливим та вигідним для них.

8.2. Джерела формування доходів бюджету Пенсійного фонду.

Згідно з Положенням про Пенсійний фонд України, затвердженим Указом Президента України від 1 березня 2001 року № 121/2001 та Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 8 липня 2010 року № 2464-VI (далі — Закон № 2464), бюджет Пенсійного фонду України формується за рахунок таких надходжень:

— страхових внесків на обов'язкове державне пенсійне страхування, що сплачуються підприємствами, установами, організаціями та фізичними особами в порядку, визначеному законодавством, крім частини, що спрямовується до Накопичувального фонду (див. Додаток 1);

— інвестиційного доходу, який отримується від інвестування резерву коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах; коштів Державного бюджету України та цільових фондів, що спрямовуються до Пенсійного фонду;

— сум фінансових санкцій, застосованих відповідно до закону до юридичних та фізичних осіб за порушення встановленого порядку нарахування, обчислення та сплати страхових внесків та використання коштів Пенсійного фонду, а також суми адміністративних стягнень, накладених відповідно до закону на посадових осіб та громадян за ці порушення;

— благодійних внесків юридичних та фізичних осіб;

— добровільних внесків;

— інших, не заборонених законодавством надходжень.

Основним джерелом доходів Пенсійного фонду є страхові внески на обов'язкове державне пенсійне страхування, що з 01.01.2011 року сплачуються підприємствами, установами, організаціями та фізичними особами в складі єдиного соціального внеску у порядку, визначеному законодавством (власні доходи).

8.3. Видатки Пенсійного фонду та їх характеристика.

Згідно з Положенням про Пенсійний фонд України, затвердженим Указом Президента України від 1 березня 2001р. № 121 кошти Пенсійного фонду України **спрямовуються на:**

– фінансування виплати державних пенсій та інших соціальних виплат, які згідно із законодавством здійснюються за рахунок коштів Пенсійного фонду України, в тому числі громадянам, які виїхали на постійне місце проживання за кордон;

- погашення банківських кредитів та відсотків за їх використання;
- створення та функціонування системи персоніфікованого обліку відомостей у системі обов'язкового державного пенсійного страхування;
- утримання центрального апарату та органів Пенсійного фонду України, розвиток їх матеріально-технічної бази;
- організацію роз'яснювальної роботи серед населення та здійснення інших заходів відповідно до завдань Пенсійного фонду України.

Найбільша частка видатків бюджету Пенсійного фонду України спрямовується на виплату державних пенсій.

8.4. Поняття та види пенсій. Порядок розрахунку пенсії.

У правовій літературі поняття «пенсія» (від лат. — платіж) — це регулярна грошова виплата як матеріальна допомога за віком, з інвалідності, за вислугу років, уразі втрати годувальника.

У тлумачному словнику російської мови С. І. Ожегова слово «пенсія» визначається як «грошове забезпечення за вислугу років, з інвалідності, непрацездатності тощо».

Є.І. Астрахан у 1946р. вперше запропонував розгорнуте визначення поняття «пенсія з соціального страхування». На його думку, пенсія — це «періодичні виплати, що проводяться за рахунок коштів соціального страхування з метою матеріального забезпечення робітника, службовця чи його сім'ї у зв'язку з завершенням певного великого циклу його трудової діяльності або у зв'язку з остаточним чи тривалим вибуттям його з числа повноцінних працівників».

В.Н. Толкунова вважає, що «пенсія — це матеріальне забезпечення громадян у старості, з інвалідності та в разі втрати годувальника, а також за вислугу років у вигляді систематичних грошових виплат».

Нині пенсія призначається громадянам, які припинили чи мають право припинити трудову діяльність з огляду на досягнення встановленого пенсійного віку чи інвалідність, тобто отримання пенсії передбачено певними вимогами. Отже, пенсію не можна розглядати як абсолютну безеквівалентну виплату, хоч вона, звісно, і не є винагородою (компенсацією) за минулу працю.

Що стосується соціально-економічного призначення пенсії, то його здебільшого бачать у тому, що пенсія є основним джерелом засобів до існування для більшості пенсіонерів за віком.

Пенсія — гарантована щомісячна грошова виплата для забезпеченості громадян у старості, на випадок повної чи часткової непраце-

здатності, втрати годувальника, а також у зв'язку з досягненням законодавчо встановленого стажу роботи у сферах трудової діяльності.

Згідно із Законом України «Про пенсійне забезпечення» громадяни України отримують такі види державних пенсій:

а) трудові:

- за віком;
- по інвалідності;
- в разі втрати годувальника;
- за вислугу років;

б) соціальні пенсії.

Згідно з Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», який набув чинності з 1 січня 2004 р., передбачено такі види пенсійних виплат із солідарної системи:

- пенсія за віком;
- пенсія по інвалідності в результаті загального захворювання, інвалідності з дитинства;
- пенсія у зв'язку із втратою годувальника;
- соціальна виплата — допомога на поховання.

Таблиця 8.1

ВИДИ ПЕНСІЙ: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Закон «Про пенсійне забезпечення»	Закон «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»
<p>Трудові пенсії:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. За віком (у тому числі і на пільгових умовах — список № 1, список № 2, трактористи, доярки, текстильниці, водії міського пасажирського транспорту тощо). 2. По інвалідності: <ul style="list-style-type: none"> - трудові каліцтва та професійні захворювання; - загальні захворювання. 3. У разі втрати годувальника. 4. За вислугу років. <p>Соціальні пенсії.</p>	<p>Пенсія за віком. Пенсія по інвалідності в результаті загального захворювання, інвалідності з дитинства. Пенсія у зв'язку із втратою годувальника. Соціальна виплата — допомога на поховання.</p>

Виділяють таке поняття як «страхові пенсії» — це щомісячні грошові виплати в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яку отримує застрахована особа в разі досягнення пенсійного віку чи визнання її інвалідом, або отримують член сім'ї у випадках, передбачених законом.

До страхових пенсій відносять такі:

- за віком;
- по інвалідності;
- у зв'язку з втратою годувальника.

Пенсії за віком. Основні умови пенсійного забезпечення за віком.

Пенсією за віком прийнято називати таку пенсію, яка встановлюється з досягненням певного віку та за наявності необхідного стажу роботи. Вік, який дає право на пенсію за віком, зветься пенсійним¹

Ознаки пенсії за віком, які відрізняють її від інших соціальних виплат:

- вона призначається довічно;
- право на отримання цієї пенсії обумовлюється страховим стажем;
- призначається особам, які досягли певного віку.

Пенсії за віком диференціюються за окремими видами (підвидами) залежно від умов праці, тривалості трудового стажу, спеціальних (додаткових) юридичних підстав і розміру цих пенсій. Всі ці обставини залежать від того, про забезпечення яких категорій громадян йшлося. З огляду на це законодавець поділяє призначення пенсій за віком на три види: на загальних підставах, пільгових і спеціальних юридичних підставах (умовах).

Загальними правовими підставами (умовами) пенсійного страхування за віком є пенсійний вік і страховий (трудоий) стаж установленної тривалості. Саме цими двома умовами (віком і стажем) передбачено право на забезпечення пенсією за віком.

Під **пільговим** пенсіонуванням² слід розуміти можливість вийти на пенсію за віком або в молодшому віці за загальної незмінної тривалості страхового (трудоого) стажу, або за одночасним зниженням вимог до віку і тривалості страхового (трудоого) стажу.

Що ж до **спеціальних** юридичних підстав, то вони мають значення для окремих категорій громадян: потерпілих від Чорнобильської катастрофи; інвалідів, учасників війни і сімей загиблих воїнів; багатодітних матерів і матерів інвалідів з дитинства; жінок, які працювали в текстильному виробництві, механізаторами, а також на деяких видах робіт у сільському господарстві; сліпих і хворих гіпофізарним нанізмом (ліліпутів); за неповного стажу роботи.

Відповідно до **Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи»** № 3668-17, від 08.07.2011 р. право на пенсію за віком на загальних підставах мають:

- **чоловіки** — після досягнення 60 років і при стажі роботи не менше 35 років. Пенсійний вік для чоловіків із 60 до 62 років поета-

¹ У законодавстві термін «пенсійний вік» не вживається. У кожному випадку називається вік, із досягненням якого призначається пенсія за віком.

² Пільгове пенсіонування в окремих випадках означає можливість отримувати більшому розмірі.

пно (починаючи з січня 2013 року) буде підвищено тільки тим із них, які претендуватимуть на пенсію як державні службовці, науковці, посадові особи місцевого самоврядування та за іншими спеціальними законами;

• **жінки** — після досягнення 60 років і при стажі роботи не менше 30 років.

До досягнення 60-річного віку право на пенсію за віком мають жінки 1961 року народження й старші після досягнення такого віку:

Дата народження	Вік для виходу на пенсію
До 30.09.56 р. включно	55 років
3 01.10.56 р. по 31.03.57 р.	55 років і 6 місяців
3 01.04.57 р. по 30.09.57 р.	56 років
3 01.10.57 р. по 31.03.58 р.	56 років і 6 місяців
3 01.04.58 р. по 30.09.58 р.	57 років
3 01.10.58 р. по 31.03.59 р.	57 років і 6 місяців
3 01.04.59 р. по 30.09.59 р.	58 років
3 01.10.59 р. по 31.03.60 р.	58 років і 6 місяців
3 01.04.60 р. по 30.03.60 р.	59 років
3 01.10.60 р. по 31.03.61 р.	59 років і 6 місяців
3 01.04.61 р. по 31.12.61 р.	60 років
3 01.01.62 р.	60 років

Жінкам, які народилися по 31 грудня 1961 року, після виходу на пенсію за віком встановлено підвищення розміру пенсії у розмірі 2,5 відсотка за кожні шість місяців пізнішого виходу на пенсію, починаючи з 55 років до досягнення 60-річного віку.

У законі України «Про заходи щодо реформування пенсійної системи» передбачено, що до 1 січня 2015 року право дострокового виходу на пенсію за віком мають жінки, яким виповнилося 55 років, за наявності страхового стажу не менше як 30 років та за умови звільнення з роботи. У цьому разі розмір їхньої пенсії, обчислений відповідно до статті 27 та з урахування статті 28 вказаного закону, зменшується на 0,5 відсотка за кожний повний чи неповний місяць дострокового виходу на пенсію. Зменшення розміру пенсії за віком застосовують протягом усього періоду отримання пенсії незалежно від її виду.

Такі вікові межі встановлено для отримання пенсій тим, хто мав звичайні умови праці. **Обов'язково потрібно мати не менше 15 років страхового стажу.**

Кожен пенсіонер має право на зароблену ним пенсію, яка залежить від розміру зарплати, з якої сплачували страхові внески, та страхового стажу.

До того ж для осіб, які не поспішають залишати роботу з досягненням пенсійного віку, передбачено підвищення розміру пенсії з урахуванням страхового стажу на день звернення за призначенням пенсії з підвищенням розміру пенсії за віком, на такі відсотки:

- на **0,5 % за кожний повний місяць страхового стажу** після досягнення пенсійного віку в разі відстрочування виходу на пенсію **до 60 місяців**;

- на **0,75% за кожний повний місяць страхового стажу** після досягнення пенсійного віку в разі відстрочування виходу на пенсію **більш як на 60 місяців**.

Мінімальний розмір пенсії за віком за наявності у чоловіків 35 років, а у жінок 30 років страхового стажу встановлюється в розмірі прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, визначеного законом. У разі виплати застрахованій особі довічної пенсії, мінімальний розмір пенсії за віком у солідарній системі зменшується на розмір зазначеної пенсії.

Тобто, мінімальна пенсія за віком встановлюється згідно з величиною мінімального споживчого бюджету для осіб, які втратили працездатність, який визначено у встановленому законодавством порядку.

З січня по грудень 2012 року розмір мінімальної пенсії змінюватиметься шість разів від 822 грн. до 884 грн. (див. Додаток 7).

Якщо обчислена за вищенаведеною формулою пенсія виходить меншою за мінімальну, пенсіонеру встановлюють доплату до зазначеного розміру.

Максимальний розмір пенсії (крім пенсійних виплат, що здійснюються з Накопичувального пенсійного фонду) або щомісячного довічного грошового утримання (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною), призначених (перерахованих) відповідно до Митного кодексу України (92-15), законів України «Про державну службу» (3723-12), «Про прокуратуру» (1789-12), «Про статус народного депутата України» (2790-12), «Про Національний банк України» (679-14), «Про Кабінет Міністрів України» (2591-17), «Про дипломатичну службу» (2728-14), «Про службу в органах місцевого самоврядування» (2493-14), «Про судову експертизу» (4038-12), «Про статус і со-

ціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» (796-12), «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» (540/97-ВР), «Про наукову і науково-технічну діяльність» (1977-12), «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» (2262-12), «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (1058-15), «Про пенсійне забезпечення» (1788-12), «Про судоустрій і статус суддів» (2453-17), Постанови Верховної Ради України від 13 жовтня 1995 року «Про затвердження Положення про помічника-консультанта народного депутата України» (379/95-ВР), *не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність.*

За кожний повний рік страхового стажу понад 35 років чоловікам і 30 років жінкам пенсія за віком збільшується на 1 відсоток розміру пенсії, обчисленої відповідно до статті 27 Закону «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», але не більш як на 1 відсоток мінімального розміру пенсії за віком.

Якщо страховий стаж пенсіонера менший (35 і 30 років відповідно), мінімальний розмір пенсії буде пропорційним до наявного стажу, виходячи з мінімального розміру пенсії за віком.

З 2008 року було передбачено поетапне підвищення величини оцінки року страхового стажу, який застосовується під час обчислення пенсії: з 1 до **1,35%**. Так, вартість одного року дорівнювала: з 1 січня 2008 року — 1,2%, з 1 жовтня — 1,35%.

При призначенні пенсії при неповному стажі не застосовуються встановлені Законом України «Про пенсійне забезпечення» пільгові умови за віком і стажем для призначення пенсій.

До заробітку для обчислення пенсії включаються всі види оплати праці (виплат, доходу), на які відповідно до Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» нараховується єдиний соціальний внесок, **в межах максимальної величини бази нарахування єдиного внеску — максимальної суми доходу застрахованої особи, що дорівнює сімнадцяти розмірам прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом, на яку нараховується єдиний внесок.**

Згідно з Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про пенсійне забезпечення» від 22 травня 2003 р. № 854-IV з 1 липня 2003 р. існував такий загальний порядок визначення середньомісячного заробітку для обчислення пенсій. **Середньомісячний заробіток для обчислення пенсій береться за будь-які 60 календарних місяців роботи підряд протягом усієї трудової діяльності незалежно від перерви у роботі та за період роботи, по-**

чинаючи з 1 липня 2000 р. до моменту звернення за пенсією. За-робіток за період роботи до 1 липня 2000 р. враховується на підставі документів про нараховану заробітну плату (виплату, до-ход), виданих у встановленому законодавством порядку, а за період роботи, починаючи з 1 липня 2000 р. — за даними персо-ніфікованого обліку відомостей у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Відповідно до статті 40 ЗУ «Про ЗОДПС» для обчислення пенсії враховується заробітна плата (дохід) за весь період страхо-вого стажу починаючи з 1 липня 2000 року.

За бажанням пенсіонера та за умови підтвердження довідки про заробітну плату первинними документами у період до 1 січня 2016 року або в разі, якщо страховий стаж починаючи з 1 липня 2000 ро-ку становить менше 60 місяців, для обчислення пенсії також врахо-вується заробітна плата (дохід) за будь-які 60 календарних місяців страхового стажу підряд до 1 липня 2000 року незалежно від перерв.

У разі якщо страховий стаж становить менший період, ніж 60 к.міс., враховується заробітна плата (дохід) за фактичний страховий стаж.

За вибором особи, яка звернулася за призначенням пенсії, з пері-оду, за який враховується заробітна плата (дохід) для обчислення пенсії, виключаються періоди до 60 календарних місяців страхового стажу, з урахуванням будь-яких періодів незалежно від перерв, та будь-якого періоду страхового стажу підряд за умови, що зазначені періоди в сумі складають не більш як 10 відсотків тривалості стра-хового стажу, врахованого в одинарному розмірі. Додатково за ба-жанням особи можуть бути виключені періоди строкової військової служби, навчання, догляду за інвалідом I групи або дитиною-інвалідом віком до 16 років, за пенсіонером, який за висновком ме-дичного закладу потребує постійного стороннього догляду, догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, за період з 1 липня 2000 року до 1 січня 2005 року, а також періоди, коли особа підляга-ла загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню від-повідно до пунктів 8, 13 і 14 статті 11 Закону «Про ЗОДПС» (осо-би, які проходять строкову військову службу у Збройних Силах України, Службі безпеки України, інших утворених відповідно до законів України військових формуваннях, а також в органах Міні-стерства внутрішніх справ України; особи, які відповідно до законів отримують допомогу по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку; один з непрацюючих працездатних батьків, усино-витель, опікун, піклувальник, які фактично здійснюють догляд за дитиною-інвалідом, а також непрацюючі працездатні особи, які

здійснюють догляд за інвалідом I групи або за престарілим, який за висновком медичного закладу потребує постійного стороннього догляду або досяг 80-річного віку, якщо такі непрацюючі працездатні особи отримують допомогу або компенсацію відповідно до законодавства). **У всіх випадках, крім вищезазначеного, період, за який враховується заробітна плата, не може бути меншим, ніж 60 календарних місяців.**

У разі відсутності відомостей про заробітну плату (виплати, дохід) у системі персоніфікованого обліку, подаються документи про нараховану заробітну плату (виплати, дохід), видані в установленому законодавством порядку.

Наприклад, у разі призначення пенсії:

— у січні 2004р. враховували заробіток за будь-які 60місяців до 1 липня 2000р. + 3 роки і 6місяців, які пройшли з 1 липня 2000р., тобто разом — 8,5років;

— у січні 2005р. враховували заробіток за 60місяців + 54місяців (з 1 липня 2000р.), тобто — 9,5років;

— у січні 2010р. — заробіток за 60 місяців + 114 місяців (з 1 липня 2000р.), тобто — 14,5 років.

Що означає 60 календарних місяців незалежно від перерв?

Приклад 8.1

Громадянка В. працювала 323.06.78 р. по 31.01.90 р. та з 01.06.98 р. по 22.05.06 р. для видачі названої довідки перерва в роботі значення не має, оскільки довідку про зарплату за 60 календарних місяців дозволено видати за час роботи:

— або тільки до лютого 1990 року; — або до лютого 1990 року плюс період з 01.06.98 р. по 01.07.2000 р.

Узяти можна хоча б період з березня 1987 року по січень 1990 року плюс червень 1998 року— червень 2000 року. Якщо страховий стаж особи менше, то враховують зарплату за **фактичний страховий стаж.**

Приклад 8.2

Громадянка Н. працювала 301.08.98 р. до настання пенсійного віку (19.05.2028 р.). Аби дізнатися розмір пенсії за віком, враховують зарплату за період з 01.08.98 р. по 30.04.28 р. Пояснимо: — період до 01.07.2000 р. підтвердить довідка, видана адміністрацією підприємства установи, організації (усього —23 місяці): 1998 рік —5 місяців; 1999 рік— 12 місяців; 2000 рік — 6 місяців; — період з 01.07.2000 р, візьмуть **повністю** із системи персоніфікованого обліку.

До речі, за вибором особи, яка звернулася за пенсією, з періоду, за який враховується заробітна плата (дохід) для обчислення пенсії, **виключається період до 60 календарних місяців страхового ста-**

жу підряд за умови, що зазначений період становить не більше ніж **10 відсотків** тривалості страхового стажу, врахованого в одинарному розмірі. У всіх випадках, крім випадку, передбаченого абзацом другим частини першої статті 40 Закону про пенсійне страхування, період, за який враховується заробітна плата, після виключення 10 відсотків тривалості страхового стажу, не може бути меншим ніж 60 календарних місяців (*так звана оптимізація зарплати*).

Пенсії за віком обчислюють за допомогою трискладової формули:

Для визначення пенсій за віком (П) застосовують формулу:

$$П = Зп \times Кс ,$$

де $Zп$ — заробітна плата, з якої обчислюють пенсію;

$Kс$ — коефіцієнт страхового стажу.

$$Зп = Зс \cdot (Ск \div К) ,$$

де $Zс$ — середня заробітна плата (дохід) у середньому на одну застраховану особу в цілому в Україні, з якої сплачено страхові внески, за три календарні роки¹, що передують року звернення за призначенням пенсії. Порядок визначення показників зазначеної заробітної плати затверджується Пенсійним фондом України за погодженням з центральними органами виконавчої влади у галузі статистики, економіки, соціальної політики і фінансів;

$Ск$ — сума коефіцієнтів заробітної плати (доходу) за кожний місяць (знаходять діленням суми зарплати (доходу) застрахованої особи на середню заробітну плату працівників, зайнятих у галузях економіки України, за місяць, за який обчислюють коефіцієнт)

$$(Кз + Кз + Кз + \dots + Кз) ;$$

1 2 3 №

K — кількість місяців страхового стажу, за які розраховано коефіцієнти зарплати (доходу).

$$Кс = (См \cdot Вс) \div (100\% \cdot 12) ,$$

де $См$ — сума місяців страхового стажу;

$Вс$ — величина оцінки одного року страхового стажу (у відсотках).

За період участі тільки в солідарній системі величина оцінки одного року страхового стажу дорівнює 1,35%, а за період участі в солідарній і накопичувальній системах пенсійного страхування — 1,08%.

¹ З 01.01.2012 року при обрахунку пенсії використовується показник середньої зарплати по Україні за 3 к.р., що передують року звернення за призначенням пенсії. До цього періоду показник середньої зарплати враховувався за 1 к.р., що передував року звернення за призначенням пенсії.

Для особи, яка брала участь у солідарній і накопичувальній системах, визначається один коефіцієнт страхового стажу як сума коефіцієнта страхового стажу за період участі тільки в солідарній системі та коефіцієнта страхового стажу, визначеного за період участі в солідарній і накопичувальній системах. Коефіцієнт страхового стажу з урахуванням періодів до набрання чинності ЗУ «Про ЗОДПС» не може перевищувати 0,75, а з урахуванням страхового стажу, передбаченого абзацом другим частини четвертої статті 24 ЗУ «Про ЗОДПС» — 0,85.

Тобто поки останньої (накопичувальної) не було:

$$Kc = C_m \div (100\% \times 12)$$

За цією формулою перераховують пенсії. Пункт 3 ст. 24 Закону України «Про пенсійне страхування» дозволяє зарахувати до страхового стажу не повністю відпрацьовані місяці як повні. Але тільки за умови «якщо застрахована особа підлягала загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню або брала добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування... за умови, що сума сплачених за цей місяць страхових внесків не менша, ніж мінімальний страховий внесок». Якщо сума сплачених внесків буде меншою, цей місяць зараховуватимуть як повний за умови відповідної доплати. Якщо ж останньої не буде, то до страхового стажу зараховують період пропорційно до сплати внесків. Відбуватиметься це за формулою:

$$ТП = C_v \div B$$

де ТП — тривалість періоду, що зараховується до страхового стажу;

C_v — сума фактично сплачених страхових внесків за відповідний місяць. Тут будуть брати суму внесків, сплачених підприємством, тобто нарахування;

B — мінімальний страховий внесок за відповідний місяць.

Коефіцієнт заробітку (доходу) особи за кожний місьць стажу, який враховується для обчислення пенсії, визначається за такою формулою:

$$Kz = Z_v \div Z_c$$

де Kz — коефіцієнт заробітку (доходу) особи;

Z_v — сума заробітку (доходу) особи, з якої сплачено страхові внески та яка відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення» враховується для обчислення пенсії, за місяць, для якого визначається коефіцієнт заробітку;

Z_c — середня заробітна плата працівників, зайнятих у видах економічної діяльності, за місяць, для якого визначається коефіцієнт заробітку.

Законодавством встановлені надбавки до пенсій за віком:

а) непрацюючим пенсіонерам, які мають на своєму утриманні непрацездатних членів сім'ї, — на кожного непрацездатного в розмірі соціальної пенсії;

б) саодиноким пенсіонерам, які за висновком медичної установи потребують постійного стороннього догляду, — на догляд за ними в розмірі соціальної пенсії.

Названі надбавки можуть нараховуватися до пенсії одночасно.

Пенсії за віком призначаються довічно незалежно від стану здоров'я.

У разі якщо застрахована особа після призначення пенсії продовжувала працювати, провадиться перерахунок пенсії з урахуванням не менше ніж 24 місяців страхового стажу після призначення (попереднього перерахунку) пенсії незалежно від перерв у роботі. Перерахунок пенсії здійснюється із заробітної плати (доходу), з якої була обчислена пенсія.

У разі якщо застрахована особа після призначення (перерахунку) пенсії має менше ніж 24 місяці страхового стажу, перерахунок пенсії провадиться не раніше як через два роки після призначення (попереднього перерахунку) з урахуванням страхового стажу після призначення (попереднього перерахунку) з урахуванням заробітної плати, з якої призначено (попередньо перераховано) пенсію.

Якщо пенсіонер, продовжуючи працювати, набув стажу (35 і 30 років відповідно), достатнього для призначення пенсії відповідно до частини першої статті 28 ЗУ «Про ЗОДПС» (нова редакція), то за заявою пенсіонера провадиться відповідний перерахунок пенсії, незалежно від того, скільки часу минуло після призначення пенсії при неповному стажі, з урахуванням заробітної плати, з якої призначено (попередньо перераховано) пенсію.

Обчислення страхового стажу, який дає право на перерахунок пенсії відповідно до цієї частини, здійснюється не раніше дня, наступного за днем, по який обчислено страховий стаж при призначенні (попередньому перерахунку) пенсії.

Достроковий вихід на пенсію. Право на достроковий вихід на пенсію за півтора року до встановленого законодавством строку мають особи передпенсійного віку, яким на день звільнення згідно з пунктом 1 статті 40 КЗпП України¹, до досягнення пенсійного віку залишилося не більше півтора року та які мають необхідний загальний трудовий стаж (у тому числі на пільгових умовах, підтверджених довідкою, виданою підприємством, установою або організацією).

¹ Через зміни в організації виробництва і праці, в тому числі через ліквідацію, реорганізацію, банкрутство або перепрофілювання підприємства, установи, організації, скорочення чисельності або штату працівників

Клопотання про достроковий вихід на пенсію (для подання у виконавчі органи Пенсійного фонду) видається державною службою зайнятості (за бажанням пенсіонерів) за умови їх реєстрації як таких, що шукають роботу, протягом семи календарних днів після звільнення у разі відсутності підходящої роботи.

Працівникам Чорнобильської АЕС, які вивільняються з роботи у зв'язку з достроковим зняттям Чорнобильської АЕС з експлуатації, держава забезпечує додаткові гарантії щодо права на достроковий вихід на пенсію за два роки до встановленого законом пенсійного віку (на день звільнення) осіб, які мають встановлений законодавством про пенсійне забезпечення необхідний загальний трудовий стаж (у тому числі на пільгових умовах), у разі їх реєстрації в державній службі зайнятості як таких, що шукають роботу протягом чотирнадцяти календарних днів після звільнення.

Вислуга років — це особливий вид спеціального стажу окремих категорій працівників, який передбачає пільгове пенсійне забезпечення у зв'язку з утратою професійної працездатності й виходом на пенсію до настання віку, який дає право на пенсію за віком. Пенсія призначається як компенсація втраченої працездатності за професією.

Право на пенсію за вислугу років мають (умови призначення пенсії за вислугу років, встановлених ст. 54 та 55 Закону України «Про пенсійне забезпечення», збережено):

- окремі категорії працівників авіації та льотно-випробного складу;

- робітники локомотивних бригад і окремі категорії працівників, які безпосередньо здійснюють організацію перевезень і забезпечують безпеку руху на залізничному транспорті та метрополітені;

- водії вантажних автомобілів, безпосередньо зайнятих в технологічному процесі на шахтах, у рудниках, розрізах і рудних кар'єрах на вивезенні вугілля, сланцю, руди, породи;

- механізатори (докери-механізатори) комплексних бригад на вантажно-розвантажувальних роботах у портах, а також плавсклад морського, річкового флоту і флоту рибної промисловості (крім суден портових, що постійно працюють на акваторії порту, службово-допоміжних, роз'їзних, приміського і внутріміського сполучення);

- працівники експедицій, партій, загонів, дільниць і бригад, безпосередньо зайняті на польових геологорозвідувальних, пошукових, топографо-геодезичних, геофізичних, гідрографічних, гідрологічних, лісовпорядних і розвідувальних роботах;

- робітники і майстри (у тому числі старші майстри), безпосередньо зайняті на лісозаготівлях і лісосплаві, включаючи зайнятих на обслуговуванні механізмів і обладнання;

- деякі категорії артистів театрів та інших театральньо-видовищних підприємств і колективів;
- працівники освіти, охорони здоров'я, а також соціального забезпечення, які в будинках-інтернатах для престарілих та інвалідів і спеціальних службах безпосередньо зайняті обслуговуванням пенсіонерів та інвалідів;
- спортсмени;
- інші категорії працівників.

Окремими законами врегульовано питання про порядок призначення пенсій державним службовцям, суддям, прокурорам.

Пенсії за вислугу років призначаються у разі звільнення з роботи, що дає право на цей вид пенсії. У разі зарахування після призначення пенсії за вислугу років на роботу, яка дає право на цей вид пенсії, виплата пенсії припиняється і поновлюється з дня, що слідує за днем звільнення з роботи.

Пенсії за вислугу років призначаються в розмірі 55 процентів заробітку, але не нижче мінімального розміру пенсії. За кожний повний рік роботи понад 25 років чоловікам і 20 років жінкам пенсія збільшується на 1% заробітку, але не менш як на 1% мінімального розміру пенсії.

Пенсія з інвалідності — щомісячні грошові виплати з Пенсійного фонду, призначені в разі встановлення медичним органом однієї з трьох груп інвалідності, які тягнуть повну або часткову втрату працездатності внаслідок трудового каліцтва, професійного чи загального захворювання, з інших причин.

Згідно із Законом «Про основи соціальної захищеності інвалідів України», інвалідом є особа зі стійким розладом функцій організму, обумовленим захворюванням, наслідків травм чи уроджених дефектів, що приводять до обмеження життєдіяльності, до необхідності соціальної допомоги й захисту.

Залежно від ступеня втрати працездатності інвалідність диференціюється на три групи: I, II та III.

Законодавство про пенсійне забезпечення вирізняє два види пенсії з інвалідності залежно від причин інвалідності:

- пенсії з інвалідності внаслідок трудового каліцтва чи професійного захворювання;
- пенсії з інвалідності внаслідок загального захворювання (у тому числі не пов'язаного з роботою, інвалідності з дитинства).

Пенсії за інвалідністю призначаються за наявності необхідного страхового стажу в залежності від віку визнання застрахованої особи інвалідом. Розміри пенсії за інвалідністю обчислюються у відсотках до розмірів пенсій за віком та з урахуванням до страхового ста-

жу періоду від дня визнання застрахованої особи інвалідом до дня досягнення нею загальноюстановленого пенсійного віку.

Відповідно до Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» № 3668-17 від 08.07.2011 р. (ст. 32):

Особи, визнані інвалідами, **мають право на пенсію по інвалідності**, залежно від групи інвалідності, за наявності такого страхового стажу на час настання інвалідності або на день звернення за пенсією:

для інвалідів I групи:

- до досягнення особою 25 років включно — 1 рік;
- від 26 років до досягнення особою 28 років включно — 2 роки;
- від 29 років до досягнення особою 31 року включно — 3 роки;
- від 32 років до досягнення особою 34 років включно — 4 роки;
- від 35 років до досягнення особою 37 років включно — 5 років;
- від 38 років до досягнення особою 40 років включно — 6 років;
- від 41 року до досягнення особою 43 років включно — 7 років;
- від 44 років до досягнення особою 48 років включно — 8 років;
- від 49 років до досягнення особою 53 років включно — 9 років;
- від 54 років до досягнення особою 59 років включно — 10 років;

для інвалідів II та III груп:

- до досягнення особою 23 років включно — 1 рік;
- від 24 років до досягнення особою 26 років включно — 2 роки;
- від 27 років до досягнення особою 28 років включно — 3 роки;
- від 29 років до досягнення особою 31 року включно — 4 роки;
- від 32 років до досягнення особою 33 років включно — 5 років;
- від 34 років до досягнення особою 35 років включно — 6 років;
- від 36 років до досягнення особою 37 років включно — 7 років;
- від 38 років до досягнення особою 39 років включно — 8 років;
- від 40 років до досягнення особою 42 років включно — 9 років;
- від 43 років до досягнення особою 45 років включно — 10 років;
- від 46 років до досягнення особою 48 років включно — 11 років;
- від 49 років до досягнення особою 51 року включно — 12 років;
- від 52 років до досягнення особою 55 років включно — 13 років;
- від 56 років до досягнення особою 59 років включно — 14 років.

Пенсії за інвалідністю виплачуються у таких розмірах

- інвалідам I групи — 100 % пенсії за віком;
- інвалідам II групи — 90 % пенсії за віком;
- інвалідам III групи — 50 % пенсії за віком.

Тобто, при обчисленні пенсії по інвалідності спочатку визначається розмір пенсії за віком. При цьому, до страхового стажу для розрахунку розміру пенсії за віком, з якого обчислюється розмір пенсії по інвалідності, крім наявного страхового стажу, зараховується та-

кож і період з дня встановлення інвалідності до досягнення застрахованою особою віку, передбаченого Законом.

Якщо розмір пенсії по інвалідності є меншим за мінімальний розмір пенсії за віком, то встановлюється надбавка, що дорівнює різниці між мінімальним розміром пенсії за віком і розміром пенсії по інвалідності.

Непрацюючі інваліди II групи за їх вибором мають право на призначення пенсії по інвалідності в розмірі пенсії за віком, обчисленої відповідно до статей 27 і 28 вищезазначеного Закону, за наявності такого страхового стажу:

- у жінок — 20 років, а у чоловіків — 25 років, якщо їм вперше встановлено інвалідність у віці до 46 років включно;
- у жінок — 21 рік, а у чоловіків — 26 років, якщо їм вперше встановлено інвалідність у віці до 48 років включно;
- у жінок — 22 роки, а у чоловіків — 27 років, якщо їм вперше встановлено інвалідність у віці до 50 років включно;
- у жінок — 23 роки, а у чоловіків — 28 років, якщо їм вперше встановлено інвалідність у віці до 53 років включно;
- у жінок — 24 роки, а у чоловіків — 29 років, якщо їм вперше встановлено інвалідність у віці до 56 років включно;
- у жінок — 25 років, а у чоловіків — 30 років, якщо їм вперше встановлено інвалідність у віці до 59 років включно.

З 1 вересня 2008 року інвалідам I групи, одиноким інвалідам II групи, які потребують постійного стороннього догляду або досягли пенсійного віку, одиноким інвалідам III групи, які досягли пенсійного віку, які отримують пенсію відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» і «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» (крім осіб, які отримують державну соціальну допомогу на догляд відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам»), виплачується **надбавка на догляд**.

Відповідно до Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» для **інвалідів першої та другої груп загального захворювання передбачено:**

- безплатне забезпечення санаторно-курортними путівками за наявності медичних показань;
- безплатне придбання лікарських засобів за рецептами лікарів у разі амбулаторного лікування для інвалідів, які отримують пенсію, що не перевищує мінімального розміру пенсії, або державну соціальну допомогу, призначену замість пенсії;
- 50% знижка вартості лікарських засобів, що відпускаються за рецептами лікарів при амбулаторному лікуванні;

– безплатне або на пільгових умовах забезпечення технічними та іншими засобами (протезно-ортопедичними виробами, ортопедичним взуттям, засобами пересування, у тому числі кріслами-колясками з електроприводом, автомобілями, індивідуальними пристроями, протезами очей, зубів, щелеп, окулярами, слуховими апаратами тощо) за наявності відповідно медичного висновку;

– першочергове і пільгове встановлення квартирних телефонів;

– інвалідам першої та другої груп і сім'ям, у складі яких є два або більше інвалідів, оплата послуг електрозв'язку за місцеві телефонні розмови з квартирних телефонів за почасовим (похвилинним, посекундним) обліком їх тривалості встановлюється тільки за їх згодою;

– безплатний проїзд у пасажирському міському транспорті (крім метрополітену і таксі), а також всіма видами приміського транспорту;

– 50% знижка вартості проїзду на внутрішніх лініях (маршрутах) повітряного, залізничного, річкового та автомобільного транспорту в період з 1 жовтня по 15 травня.

Пенсія у разі втрати годувальника призначається непрацездатним членам сім'ї померлого годувальника, які були на його утриманні, за наявності в годувальника на день смерті страхового стажу, який був би необхідний йому для призначення пенсії по інвалідності (від 2 до 5 років — залежно від віку померлого годувальника), а в разі смерті пенсіонера або осіб, які померли (загинули) в період проходження строкової військової служби — незалежно від тривалості страхового стажу. При цьому дітям пенсія у зв'язку із втратою годувальника призначається незалежно від того, чи були вони на утриманні годувальника.

Під терміном «втрата годувальника» розуміється смерть, безвісна відсутність чи пропажа громадянина безвісти, посвідчені в установленому порядку органом реєстрації актів цивільного стану, судом чи іншими органами.

Непрацездатними членами сім'ї вважаються:

– чоловік (дружина), батько, мати, якщо вони є інвалідами або досягли пенсійного віку (чоловіки — 60 років, жінки — 55 років);

– діти (у т. ч. діти, які народилися упродовж 10 місяців з дня смерті годувальника) померлого годувальника, які не досягли 18 років або старші цього віку, якщо вони стали інвалідами до досягнення 18 років. Діти, які навчаються за денною формою навчання у вищих навчальних закладах I—IV рівнів акредитації та професійно-технічних навчальних закладах, мають право на пенсію в разі втрати годувальника до закінчення такими дітьми навчальних закладів, але не довше ніж до досягнення ними 23 років, та діти-сироти — до досягнення ними 23 років незалежно від того, навчаються вони чи ні;

– чоловік (дружина), а в разі їх відсутності — один з батьків або брат чи сестра, дідусь чи бабуся померлого годувальника незалежно від віку і працездатності, якщо він (вона) не працюють і зайняті доглядом за дитиною (дітьми) померлого годувальника до досягнення нею (ними) 8 років.

У разі якщо зазначені особи були на повному утриманні померлого годувальника чи одержували від померлого годувальника допомогу, що була для них постійним і основним джерелом засобів до існування, то вони вважаються такими, що були на утриманні померлого годувальника. Усиновлені діти також мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника нарівні з рідними дітьми. Пасинок і падчерка також мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника нарівні з рідними дітьми, якщо вони не одержували аліментів від рідних батьків.

Батьки і чоловік (дружина) померлого, які були на його утриманні, мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника, якщо втратили джерело засобів до існування (факт втрати джерела засобів до існування підтверджується рішенням суду).

Пенсії у разі втрати годувальника призначаються за наявності необхідного страхового стажу на момент смерті застрахованої особи, тривалість якого визначається в залежності від віку, у якому застрахована особа померла. Розміри пенсій у разі втрати годувальника обчислюватимуться у відсотках до розмірів пенсій за віком, з урахуванням до страхового стажу періоду від дня смерті застрахованої особи до дня, коли застрахована особа досягнула би загально-встановленого пенсійного віку.

Необхідний мінімальний стаж у разі смерті годувальника:

- до досягнення 23 років включно — 2 роки
- від 24 років до досягнення особою 26 років включно — 3 роки
- від 27 років до досягнення особою 31 року включно — 4 роки
- для осіб 32 років і старших — 5 років

Розміри пенсій у разі втрати годувальника

- на одну особу — 50 відсотків пенсії за віком померлого годувальника;
- на двох і більше осіб — 100 відсотків пенсії за віком померлого годувальника.
- круглим сиротам пенсія призначається виходячи з розмірів пенсій за віком кожного з батьків.

Пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається на весь період, протягом якого член сім'ї померлого годувальника вважається непрацездатним, а членам сім'ї, які досягли пенсійного віку (55 чи 60 років), — довічно.

ТЕМА 9.

НЕДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ

9.1. Сутність недержавного пенсійного забезпечення. Поняття та особливості функціонування недержавного пенсійного фонду.

9.2. Види недержавних пенсійних фондів

9.3. Обслуговування недержавних пенсійних фондів та управління ними.

9.4. Інвестиційна декларація НПФ: сутність, складові частини та порядок реєстрації

9.5. Види та механізм здійснення пенсійних виплат недержавними пенсійними фондами

9.6. Державний нагляд та контроль у сфері недержавного пенсійного забезпечення

9.1. Сутність недержавного пенсійного забезпечення. Поняття та особливості функціонування недержавного пенсійного фонду.

У сучасних умовах, коли запроваджуються економічні системи, які ґрунтуються на ринкових принципах та керуються приватним сектором, звичайні розподільчі пенсійні системи, які знаходяться в державному управлінні, потребують реформування. Саме тому поряд із системою загальнообов'язкового виділяють недержавне пенсійне забезпечення.

Система недержавного пенсійного забезпечення — це складова частина системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб, крім випадків, передбачених законами, у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного страхування пенсійних виплат.

Недержавні пенсійні фонди як добровільний та ефективний засіб накопичення на старість з'явилися в Англії більше двох з половиною століть тому, пізніше в Росії (у другій половині XVIII ст). У 1897 році в Росії і, зокрема, в Україні успішно діяли більше 200 емеритальних*, пенсійних і страхових кас, найбільш потужними з яких були

* емеритальні каси — пенсійні каси, які здійснюють страхування пенсій та матеріальних допомог.

каси залізничників, вчителів, службовців Товариства пароплавства по Дніпру, деяких великих підприємств.

Принцип «зроби пенсію собі сам» відійшов на другий план з появою державних пенсійних систем. Німеччина запровадила цей соціальний інститут у 1889 році за часів канцлера Бісмарка, Австралія та Велика Британія — у 1908 році, в Сполучених Штатах Америки державна пенсійна система з'явилась в 30-ті роки ХХ сторіччя, у Радянському Союзі — в 1956 році.

Але сучасні пенсійні системи більшості країн включають як розподільчу складову (державну солідарну систему), так і накопичувальну (обов'язкову та добровільну), що є гарантією фінансового благополуччя осіб похилого віку.

Відповідно до чинного законодавства недержавне пенсійне забезпечення (третій рівень) здійснюється:

1. недержавними пенсійними фондами шляхом укладення пенсійних контрактів між адміністраторами пенсійних фондів та вкладниками таких фондів;

2. страховими організаціями шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду;

3. банківськими установами шляхом укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних заощаджень у межах суми, визначеної для відшкодування вкладів Фондом гарантування вкладів фізичних осіб.

Недержавний пенсійний фонд — це фінансова установа, діяльність якої базується на принципах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень. Фонд залучає пенсійні внески фізичних і юридичних осіб, інвестує кошти з метою їх захисту від інфляції та примноження, а пізніше здійснює пенсійні виплати за рахунок накопичених пенсійних активів.

НПФ створюється, провадить діяльність і ліквідується згідно з Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення». НПФ має статус неприбуткової установи, тобто не має на меті одержання прибутку для його подальшого розподілу між засновниками фонду. Весь отриманий фондом інвестиційний дохід розподіляється тільки між його учасниками.

Основні підходи до функціонування НПФ подані на наступній схемі (рис. 9.1).

Пенсійний фонд діє на підставі статуту, який затверджується засновниками фонду, і повинен відповідати вимогам Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення».

Рис.9.1. Система накопичувального недержавного пенсійного забезпечення

Статут пенсійного фонду повинен містити:

- 1) повне і скорочене (за наявності) найменування, вид фонду (відкритий, корпоративний чи професійний), місцезнаходження (юридичну адресу) ради фонду;
- 2) відомості про засновників фонду із зазначенням їх місцезнаходження (юридичної адреси);
- 3) порядок внесення змін до пенсійних схем та їх скасування;
- 4) порядок затвердження і внесення змін до інвестиційної декларації фонду;
- 5) порядок укладення пенсійних контрактів;
- 6) права та обов'язки фонду і порядок їх реалізації, права та обов'язки засновників, роботодавців-платників, вкладників і учасників пенсійного фонду;
- 7) порядок формування порядку денного, скликання, проведення зборів засновників (в тому числі щодо проведення зборів шляхом опитування) та їх компетенцію;
- 8) повноваження ради пенсійного фонду, порядок її утворення та функціонування, скликання її засідань, кваліфікаційні вимоги до її членів;
- 9) умови набуття статусу учасника фонду;

- 10) умови сплати внесків до пенсійного фонду;
- 11) порядок використання пенсійних активів фонду;
- 12) види дозволених витрат, пов'язаних з діяльністю пенсійного фонду;
- 13) порядок організації персоніфікованого обліку учасників недержавного пенсійного фонду та звітності, а також порядок отримання учасниками фонду виписок про стан їх індивідуальних пенсійних рахунків;
- 14) порядок ліквідації та реорганізації пенсійного фонду;
- 15) умови, за яких можуть бути проведені вибір і заміна адміністратора, компанії з управління активами, зберігача та порядок такої заміни із зазначенням дій, спрямованих на захист прав учасників фонду;
- 16) порядок оприлюднення інформації про діяльність пенсійного фонду;
- 17) порядок внесення змін до статуту пенсійного фонду;
- 18) порядок виходу засновників пенсійного фонду;
- 19) інші положення, що не суперечать законодавству.

Статут пенсійного фонду та зміни до нього (які вносяться радою НПФ) реєструються Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України (Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг — далі Нацкомфінпослуг)¹ у встановленому нею порядку.

Єдиним органом управління НПФ є **рада фонду**, яка формується з представників засновників у кількості не менше 5 осіб та погоджується з Нацкомфінпослуг. Члени ради обов'язково проходять спеціальне навчання та отримують сертифікати спеціалістів з питань недержавного пенсійного забезпечення, періодично підтверджуючи свою кваліфікацію.

Основними обов'язками, які покладаються на Раду НПФ з метою захисту пенсійних накопичень, є:

1. Визначення інвестиційної стратегії НПФ, тобто пріоритетних напрямків інвестування пенсійних активів та обмежень щодо забезпечення надійності таких інвестицій;
2. Обрання та укладення договорів з компаніями, які здійснюють обслуговування НПФ;
3. Проведення контролю за діяльністю обслуговуючих НПФ компаній, оцінка їх ефективності та ефективності обраної інвестиційної стратегії.

Рада фонду:

- звітує про діяльність пенсійного фонду перед зборами засновників фонду;

¹ Указ Президента України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 3 листопада 2011 року N 1070/2011

- реєструє в Нацкомфінпослуг зміни до пенсійних схем фонду, погоджені із засновниками;
- затверджує інвестиційну декларацію та зміни до неї;
- обирає голову та секретаря ради фонду з числа членів ради;
- укладає від імені пенсійного фонду договори з адміністратором, компанією з управління активами або іншою особою, яка має право здійснювати управління активами пенсійного фонду, зберігачем, аудитором пенсійного фонду;
- заслуховує звіти про діяльність адміністратора, осіб, які здійснюють управління активами пенсійного фонду, зберігача та приймає рішення щодо цих звітів;
- затверджує інформацію про фінансовий стан пенсійного фонду, яка підлягає оприлюдненню в порядку, встановленому цим Законом, та розглядає аудиторський висновок;
- здійснює контроль за цільовим використанням активів пенсійного фонду;
- розглядає спірні питання, що виникають між пенсійним фондом та його учасниками та (або) вкладниками;
- вирішує інші питання, віднесені статутом пенсійного фонду до компетенції ради цього фонду.

Питання, віднесені до компетенції ради фонду, не можуть бути передані до компетенції виконавчих органів засновника (засновників) фонду, професійного адміністратора або будь-яких інших осіб.

У НПФ будь-якого виду існують вкладники — фізичні або юридичні особи, які здійснюють перерахування пенсійних внесків на свою користь, на користь своїх близьких або своїх співробітників, та учасники — громадяни, на користь яких здійснюються внески.

Вкладник фонду вільно вибирає пенсійну схему, яка визначає умови та порядок недержавного пенсійного забезпечення учасника фонду, та підписує пенсійний контракт.

Пенсійний фонд може використовувати кілька пенсійних схем, які підлягають обов'язковій реєстрації в Нацкомфінпослуг. В пенсійних схемах відображаються:

1. умови та порядок участі у пенсійній схемі;
2. порядок, розмір та строки сплати пенсійних внесків;
3. опис всіх видів та умов здійснення пенсійних виплат;
4. порядок визначення розміру пенсійних виплат;
5. строк, протягом якого здійснюються пенсійні виплати, та порядок їх здійснення;
6. права та обов'язки вкладника, учасника фонду за даною пенсійною схемою;
7. інші умови, що не суперечать законодавству.

Кожен вкладник фонду може укласти один або кілька пенсійних контрактів з адміністратором (адміністраторами) одного чи кількох пенсійних фондів на свою користь та користь інших осіб.

Пенсійний контракт укладається у письмовій формі щонайменше в трьох примірниках, якщо контракт укладається з вкладником, який не є учасником відповідного пенсійного фонду, або у двох примірниках, якщо вкладник є учасником фонду.

Істотними умовами пенсійного контракту є:

- паспортні дані вкладника фонду та його ідентифікаційний номер Державного реєстру фізичних осіб — платників податків та інших обов'язкових платежів (якщо вкладником є фізична особа) або повне найменування, місцезнаходження (юридична адреса) постійно діючого органу управління, реєстраційні та банківські реквізити вкладника фонду (якщо вкладником є юридична особа);

- паспортні дані учасника фонду та його ідентифікаційний номер Державного реєстру фізичних осіб — платників податків та інших обов'язкових платежів;

- посилення на обрану вкладником фонду пенсійну схему;

- строк дії пенсійного контракту, умови його зміни та розірвання;

- порядок розрахунків між пенсійним фондом та учасником фонду у разі дострокового розірвання пенсійного контракту або ліквідації пенсійного фонду;

- права, обов'язки, відповідальність сторін та порядок розв'язання спорів;

- розмір пенсійних внесків та умови його зміни.

У пенсійному контракті також можуть бути зазначені інші умови за згодою сторін.

Разом з примірником пенсійного контракту адміністратор повинен надати вкладнику та учаснику фонду:

- пам'ятку з роз'ясненнями основних положень пенсійного контракту;

- копію зазначеної в пенсійному контракті пенсійної схеми;

- витяг з основних положень статуту пенсійного фонду та (або) на вимогу вкладника фонду — копію статуту пенсійного фонду.

У всіх примірниках пенсійного контракту робиться відмітка та фіксується дата надання вищевказаних документів.

Разом з пенсійним контрактом вкладнику (учаснику) фонду надається інформація про адміністратора, осіб, які здійснюють управління активами, та зберігача пенсійного фонду, яка включає їх реєстраційні, банківські реквізити та реквізити відповідних ліцензій.

Вкладник фонду, який є учасником фонду, має право в односторонньому порядку розірвати пенсійний контракт, який укладено з ним особисто, або вимагати зміни його умов.

9.2. Види недержавних пенсійних фондів

Недержавні пенсійні фонди бувають трьох видів: корпоративні, професійні та відкриті.

Корпоративний фонд створюється одним або кількома юридичними особами-роботодавцями, до яких можуть приєднуватись інші роботодавці-платники.

Роботодавець-платник не є засновником корпоративного пенсійного фонду, але користується багатьма правами і обов'язками по відношенню до обслуговування своїх працівників у такому НПФ. Такий роботодавець має укласти договір про участь у корпоративному пенсійному фонді з радою цього фонду.

Учасниками корпоративного НПФ можуть бути виключно фізичні особи, які перебувають (перебували) у трудових відносинах з роботодавцями-засновниками та роботодавцями-платниками цього фонду.

Професійний фонд може бути заснований об'єднанням юридичних осіб-роботодавців, об'єднанням фізичних осіб, включаючи професійні спілки (об'єднання професійних спілок), або фізичними особами, пов'язаними за родом їх професійної діяльності (занять).

Учасниками такого фонду можуть бути виключно фізичні особи, пов'язані за родом їх професійної діяльності (занять), визначеної у статуті НПФ.

Відкритий фонд створюється однією або кількома юридичними особами і є доступним для будь-яких юридичних та фізичних осіб як вкладників фонду.

Відкритий недержавний пенсійний фонд є прийнятним для всіх. Головне, що відрізняє відкритий фонд від інших, це можливості:

- більшої гнучкості щодо розміру пенсійних внесків;
- участі в недержавному пенсійному забезпеченні тільки частини колективу роботодавця на відміну від корпоративного фонду, де роботодавець зобов'язаний робити перерахування коштів на користь усіх без винятку своїх працівників;
- участі будь-яких фізичних осіб як вкладників на свою користь або на користь своїх найближчих родичів;
- залишитися учасником фонду після припинення трудових відносин з роботодавцем.

Основні відмінності між відкритим, корпоративним і професійним НПФ можна розглянути в таблиці 9.1.

Таблиця 9.1

ВІДМІННОСТІ МІЖ ОСНОВНИМИ ВИДАМИ НПФ

НПФ	Засновники	Учасники
Відкритий	Одна чи кілька юридичних осіб, які можуть бути засновником одного чи кількох відкритих НПФ. Не може бути засновником відкритих НПФ юридична особа, діяльність якої фінансується за рахунок Державного бюджету України або місцевих бюджетів	Фізичні особи (громадяни України, іноземці та особи без громадянства) незалежно від характеру і місця роботи
Корпоративний	Юридична особа — працедавець або кілька юридичних осіб — працедавців, до яких можуть приєднуватися інші працедавці-платники. При цьому юридична особа може бути одночасно засновником не більше як одного корпоративного НПФ*.	Виключно фізичні особи, які перебувають чи перебували у трудових відносинах із працедавцями — засновниками і працедавцями — платниками цього фонду.
Професійний	Об'єднання юридичних осіб — працедавців, які можуть бути одночасно засновником не більше одного корпоративного НПФ. Об'єднання фізичних осіб, включаючи професійні союзи (об'єднання профспілок) Фізичні особи, пов'язані родом їхньої професійної діяльності (занять)	Виключно фізичні особи, пов'язані родом їхньої професійної діяльності (занять), визначеної у статутному фонді НПФ
*Засновниками або працедавцями — платниками можуть бути працедавці — юридичні особи, які проводять свою діяльність беззбитково не менше, ніж протягом фінансового року, крім випадків реорганізації юридичної особи (ст. 8 ЗУ №1057)		

9.3. Обслуговування недержавних пенсійних фондів та управління ними

Обслуговування недержавного пенсійного фонду здійснюється кількома професійними учасниками фінансового ринку, які виконують різні, визначені Законом функції щодо управління активами недержавного пенсійного фонду, адміністрування його діяльності та зберігання пенсійних активів.

Обслуговування фонду за договорами здійснюють:

1. **Адміністратор** НПФ, який займається обліком вкладників та учасників, веденням персональних рахунків учасників, бухгалтерським та податковим обліком НПФ, формуванням звітності НПФ;

2. **Компанія з управління активами (КУА)**, яка інвестує пенсійні кошти з метою збереження їх від інфляції та отримання інвестиційного доходу на користь учасників;

3. **Банк-зберігач**, який відкриває й обслуговує рахунки фонду та зберігає його активи (рис. 9.2).

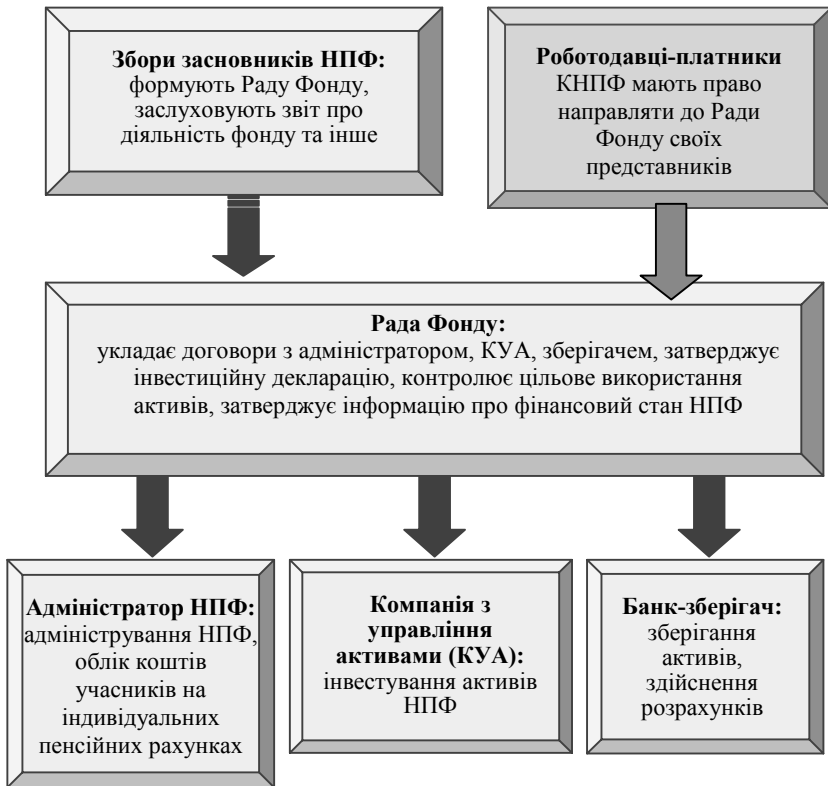

Рис. 9.2. Схема управління НПФ

Адміністратор недержавного пенсійного фонду — юридична особа, що здійснює адміністрування недержавних пенсійних фондів на підставі ліцензії на провадження діяльності з адміністрування пенсійних фондів.

Юридична особа, яка має намір провадити діяльність з адміністрування пенсійних фондів, повинна отримати в Державній комісії з регулювання ринків фінансових послуг України ліцензію на провадження діяльності з адміністрування пенсійних фондів. Надання по-

слуг з адміністрування недержавних пенсійних фондів може поєднуватися лише з діяльністю з управління активами відповідно до вимог, встановлених цим Законом.

Одноосібний засновник корпоративного пенсійного фонду, який самостійно здійснює адміністрування такого фонду, не має права здійснювати управління активами пенсійних фондів, якщо він не є компанією з управління активами.

У разі створення корпоративного пенсійного фонду одноосібним засновником рішення про здійснення адміністрування самим засновником або про залучення професійного адміністратора приймається вищим органом управління або власником такого засновника.

Адміністратор надає послуги пенсійному фонду на підставі договору про адміністрування пенсійного фонду, який укладається з радою пенсійного фонду у письмовій формі. Адміністратор діє від імені пенсійного фонду і в інтересах його учасників.

Істотними умовами договору про адміністрування пенсійного фонду є:

- повна назва та місцезнаходження (юридична адреса) органів управління договірних сторін;
- вид пенсійного фонду (відкритий, корпоративний чи професійний);
- предмет договору;
- права і обов'язки сторін;
- застереження щодо конфіденційності;
- порядок подання звітності та інформації;
- відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання умов договору та порушення конфіденційності;
- строк дії договору;
- розмір оплати послуг з адміністрування пенсійного фонду (за винятком випадків, передбачених частиною одинадцятою статті 20 та частиною другою статті 30 Закону України про НПЗ);
- порядок зміни умов договору;
- умови дострокового розірвання договору.

Договір може містити за згодою сторін інші умови, які не суперечать законодавству. Невід'ємним додатком до договору є інвестиційна декларація пенсійного фонду.

Адміністратор зобов'язаний:

1. вести персоніфікований облік учасників пенсійного фонду відповідно до Закону та нормативно-правових актів;
2. укладати пенсійні контракти від імені пенсійного фонду;
3. забезпечувати здійснення пенсійних виплат учасникам фонду у випадках, передбачених Законом;

4. надавати зберігачу розпорядження щодо перерахування грошових коштів для оплати витрат, що здійснюються за рахунок пенсійних активів відповідно до статті 48 Закону «Про недержавне пенсійне забезпечення»;

5. надавати пенсійному фонду агентські та рекламні послуги, пов'язані з його діяльністю;

6. надавати інформацію відповідно до умов договору та Закону «Про недержавне пенсійне забезпечення»;

7. складати відповідно до вимог Закону та інших нормативно-правових актів звітність у сфері недержавного пенсійного забезпечення, вести бухгалтерський облік та подавати фінансову звітність пенсійного фонду відповідним органам виконавчої влади та раді пенсійного фонду.

Адміністратор планує обсяг грошових коштів, необхідних для здійснення пенсійних виплат учасникам фонду відповідно до укладених пенсійних контрактів, та надає відповідну інформацію особам, що здійснюють управління пенсійними активами цього фонду в порядку, визначеному договором про управління активами.

Вимоги до створення професійного адміністратора недержавних пенсійних фондів:

1. Професійний адміністратор може утворюватися фізичними та юридичними особами, в тому числі особами, що є засновниками пенсійних фондів будь-якого виду, в формі акціонерного товариства або товариства з обмеженою відповідальністю відповідно до законів з питань регулювання діяльності господарських товариств з урахуванням особливостей, встановлених Законом України про НПЗ. Зберігач не може бути засновником адміністраторів тих пенсійних фондів, з радами фондів яких він уклав договори про обслуговування пенсійних фондів.

2. Професійний адміністратор, утворений як акціонерне товариство, має право випускати виключно прості іменні акції.

3. Професійний адміністратор має найменування, яке відображає його організаційно-правову форму, містить слова «адміністратор пенсійного фонду» та відрізняється від найменувань будь-яких інших адміністраторів пенсійних фондів.

Зберігач пенсійного фонду (далі — зберігач) — банк, який провадить депозитарну діяльність зберігача цінних паперів та відповідає вимогам Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення». В установі банку-зберігача відкриваються поточні рахунки пенсійного фонду, через зберігача здійснюються усі операції з пенсійними активами.

Обов'язками зберігача пенсійного фонду є:

1. відкриття та ведення рахунків пенсійного фонду;

2. приймання, передача (переведення), облік та забезпечення зберігання цінних паперів, а також документів, які підтверджують право власності на пенсійні активи в інших формах, документів, пов'язаних з формуванням та використанням пенсійних активів;

3. перевірка підрахунку чистої вартості активів пенсійного фонду і чистої вартості одиниці пенсійних внесків, здійсненого адміністратором та особою (особами), що провадить (провадять) діяльність з управління активами пенсійного фонду;

4. виконання відповідно до Закону розпоряджень адміністратора щодо перерахування пенсійних коштів;

5. виконання розпоряджень адміністратора щодо перерахування грошових коштів для оплати послуг адміністратора, зберігача, винагороди особі, що провадить діяльність з управління активами пенсійного фонду, аудитора (аудиторської фірми), оплати послуг осіб, які надають пенсійному фонду консультаційні та (або) агентські послуги, торговців цінними паперами та інших посередників, здійснення оплати витрат на перереєстрацію прав власності та оплати інших витрат, передбачених Законом;

6. виконання розпоряджень особи, що здійснює управління активами пенсійного фонду, згідно з інвестиційною декларацією пенсійного фонду;

7. зберігання копій розпоряджень щодо операцій з цінними паперами та іншими активами, наданих особами, що здійснюють управління активами пенсійного фонду, торговцям цінними паперами та іншим посередникам;

8. подання звітності, передбаченої Законом та відповідними нормативно-правовими актами;

9. виконання розпоряджень Державної (Національної)¹ комісії з цінних паперів та фондового ринку щодо припинення (блокування) виконання розпоряджень особи, що здійснює управління активами пенсійного фонду, на підставах, визначених законодавством.

Компанія з управління активами (далі — КУА) — юридична особа, яка провадить професійну діяльність з управління активами на підставі відповідної ліцензії на провадження такої діяльності.

Компанія з управління активами зобов'язана:

1. здійснювати операції щодо управління активами відповідно до інвестиційної декларації пенсійного фонду та укладеного договору про управління активами;

¹ Відповідні зміни встановлені Законом України № 3610–VI від 02.08.2011 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо національних комісій, що здійснюють державне регулювання природних монополій, у сфері зв'язку та інформатизації, ринків цінних паперів і фінансових послуг»

2. подавати щороку раді фонду пропозиції щодо внесення змін до інвестиційної декларації фонду;

3. надавати звітність, передбачену Законом.

Рада фонду може у будь-який час замінити компанії, що здійснюють обслуговування фонду, якщо їх діяльність буде визнана неефективною.

Отже, обслуговування та управління активами недержавних пенсійних фондів може здійснюватися такими особами:

- компанією з управління активами;
- банком щодо активів створеного ним корпоративного пенсійного фонду;
- професійним адміністратором, який отримав ліцензію на провадження діяльності з управління активами.

9.4. Інвестиційна декларація НПФ: сутність, складові частини та порядок реєстрації

Формування пенсійних активів НПФ здійснює за рахунок активів в грошових коштах, цінних паперах та інших активах, не заборонених законодавством, відповідно до затвердженої інвестиційної декларації, яка визначає інвестиційну політику фонду. В інвестиційній декларації відображається склад активів пенсійного фонду, основні напрями інвестування пенсійних активів та обмеження інвестиційної діяльності з пенсійними активами, встановлені в межах загальних вимог та обмежень інвестиційної діяльності.

Інвестиційна декларація є обов'язковою для застосування особами, які здійснюють управління пенсійними активами, та зберігачем, невід'ємним додатком до договорів, укладених радою фонду: договору про адміністрування пенсійного фонду, договору про управління активами пенсійного фонду, договору про обслуговування пенсійного фонду зберігачем.

Інвестиційна декларація — це документ, який визначає інвестиційну політику недержавного пенсійного фонду, основні напрями інвестування та обмеження інвестиційної діяльності з пенсійними активами, установлені в межах загальних вимог та обмежень інвестиційної діяльності, визначених Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення».

Інвестиційна декларація фонду та зміни до неї затверджуються радою фонду в порядку, визначеному статутом фонду. Рішення ради фонду про затвердження інвестиційної декларації фонду оформлюється протоколом. Інвестиційна декларація пенсійного фонду підля-

гає обов'язковій реєстрації в Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг протягом 60 календарних днів після формування ради фонду. Примірник зареєстрованої інвестиційної декларації обов'язково подається радою фонду Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку протягом п'яти робочих днів після її реєстрації.

Для реєстрації інвестиційної декларації рада фонду не пізніше ніж через 10 робочих днів з дати її затвердження подає до Нацкомфінпослуг заяву, завірену підписом голови ради фонду та печаткою фонду, складену за відповідною формою.

До заяви про реєстрацію інвестиційної декларації пенсійного фонду обов'язково повинні додаватися такі документи:

- протокол або витяг з протоколу засідання ради фонду про затвердження інвестиційної декларації фонду, засвідчений підписом голови ради фонду та печаткою фонду;

- три прошнуровані та пронумеровані примірники (оригінали) інвестиційної декларації, затвердженої радою фонду в порядку, визначеному статутом пенсійного фонду, зміст якої має відповідати вимогам, встановленим Положенням про інвестиційну декларацію.

- копія договору (договорів), укладеного радою фонду з консультантом (консультантами) з інвестиційних питань (якщо такі консультанти залучалися).

До заяви повинен додаватися опис (перелік) наведених вище документів із обов'язковим зазначенням кількості сторінок та примірників цих документів.

У разі відповідності поданих документів чинному законодавству України Нацкомфінпослуг протягом **10 робочих днів** з дати подання заяви та документів **реєструє** інвестиційну декларацію фонду.

На примірниках інвестиційної декларації фонду робиться напис (штамп) «Зареєстровано» із зазначенням дати реєстрації, він засвідчується печаткою Нацкомфінпослуг та підписом члена Комісії — директора Департаменту нагляду за недержавними пенсійними фондами Нацкомфінпослуг. Два зареєстровані оригінальні примірники інвестиційної декларації фонду видаються заявникові, один з яких протягом п'яти робочих днів після реєстрації інвестиційної декларації рада фонду повинна надати Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Вимоги до інвестиційної декларації встановлюються Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» та Положенням про інвестиційну декларацію, затвердженим Нацкомфінпослуг.

У ній обов'язково зазначаються повне найменування фонду, його код за ЄДРПОУ, вид фонду (відкритий, корпоративний чи профе-

сійний), реєстраційний номер відповідно до Державного реєстру фінансових установ, серія та номер свідоцтва про реєстрацію фінансової установи, а також місцезнаходження ради фонду.

Інвестиційна декларація повинна містити такі розділи:

1. Мета інвестування пенсійних активів. Метою інвестування пенсійних активів може бути приріст пенсійних коштів для забезпечення прав учасників фонду щодо отримання ними додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат відповідно до вимог Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення».

2. Основні напрями інвестиційної політики фонду: опис інвестиційної політики та інвестиційних стратегій фонду, які будуть використовуватися при здійсненні інвестування пенсійних активів фонду.

3. Загальні обмеження інвестиційної діяльності з пенсійними активами фонду під час їх формування та інвестування особою, що здійснює управління активами пенсійного фонду.

4. Вимоги до складу та структури пенсійних активів. У розділі повинен бути наведений перелік видів активів та їх максимальної (і мінімальної) частки (у відсотках) у структурі портфеля пенсійного фонду, також тут можуть бути зазначені країни інвестування та інформація щодо емітентів, у цінні папери яких передбачається розміщення активів фонду. Зазначені відомості повинні відповідати вимогам Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» та можуть бути представлені у вигляді таблиці 9.2.

Таблиця 9.2

ВІДОМОСТІ
щодо об'єктів інвестування, у які можуть бути розміщені
активи недержавного пенсійного фонду

№ з /п	Об'єкт інвестування активів НПФ	Максимальний (мінімальний) відсоток інвестування пенсійних активів фонду в об'єкт інвестування (%від загальної вартості пенсійних активів фонду) ¹
1.1.	Банківські депозитні рахунки та ощадні сертифікати банків	
1.2.	Депозитні рахунки та ощадні сертифікати одного банку	

¹ Установлюються радою фонду, але повинні відповідати вимогам статей 47, 49 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення»

Закінчення таблиця 9.2

№ з /п	Об'єкт інвестування активів НПФ	Максимальний (мінімальний) відсоток інвестування пенсійних активів фонду в об'єкт інвестування (%від загальної вартості пенсійних активів фонду) ¹
2	Цінні папери, а саме:	
2.1.	Цінні папери одного емітента	
2.2.	Цінні папери, доходи за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України	
2.3.	Цінні папери, доходи за якими гарантовано Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими радами	
2.4.	Облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України	
2.5.	Акції українських емітентів	
2.6.	Цінні папери іноземних емітентів	
2.7.	Іпотечні цінні папери	
3.	Об'єкти нерухомості	
4.	Банківські метали	
5.	Інші активи, а саме: (перелік інших активів)	

5. Вимоги до осіб, які здійснюють управління пенсійними активами. Зокрема, зазначаються особи, які можуть здійснювати управління активами:

- компанія з управління активами;
- банк або компанія з управління активами, які є одноосібним засновником корпоративного фонду у випадках, передбачених законодавством;
- професійний адміністратор, який отримав ліцензію на провадження діяльності з управління активами відповідно до законодавства.

У тому числі в розділі надається інформація щодо залучення нерезидентів для здійснення операцій з активами фонду на іноземних ринках, порядок (критерії) розподілу активів фонду між такими особами.

¹ Установлюються радою фонду, але повинні відповідати вимогам статей 47, 49 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення»

В інвестиційній декларації можуть бути зазначені обмеження та вимоги до осіб, які здійснюватимуть управління активами пенсійного фонду, які не суперечать вимогам, установленим законодавством.

6. Порядок здійснення контролю за інвестуванням пенсійних активів фонду. У розділі зазначаються порядок контролю за діяльністю осіб, що здійснюють управління активами фонду, особами, що здійснюють такий контроль (рада фонду, зберігач, засновники фонду, відповідні органи виконавчої влади), а також порядок їх взаємодії та обміну інформацією з метою підвищення ефективності такого контролю та захисту прав учасників (вкладників) фонду.

7. Порядок унесення змін радою фонду до інвестиційної декларації фонду. Цей розділ передбачає визначення критеріїв оцінки радою фонду ефективності інвестування активів пенсійного фонду, періодичності проведення оцінки ефективності інвестування, періодичності перегляду радою інвестиційної декларації (не рідше ніж раз на рік) з метою підвищення ефективності інвестиційної діяльності, а також порядок унесення змін до інвестиційної декларації з урахуванням пропозицій особи (осіб), що здійснюють управління активами фонду, консультанта (консультантів) з інвестиційних питань (якщо останні залучаються), періодичності розрахунку чистої вартості активів фонду відповідно до вимог, установлених Нацкомфінпослуг.

У разі внесення змін до інвестиційної декларації рада фонду не пізніше 10 робочих днів з дати затвердження змін до інвестиційної декларації подає до Нацкомфінпослуг заяву про реєстрацію змін до інвестиційної декларації пенсійного фонду, завірену підписом голови ради фонду та печаткою фонду, складену за установленою формою.

До заяви обов'язково повинні додаватися такі документи:

- протокол або витяг з протоколу засідання ради фонду про внесення змін до інвестиційної декларації фонду, засвідчений підписом голови ради фонду та печаткою фонду, що містить причини внесення змін до інвестиційної декларації та текст таких змін, в тому числі пропозиції щодо внесення змін до інвестиційної декларації, надані особою (особами), що здійснюють управління активами фонду, консультантом (консультантами) з інвестиційних питань (у разі укладення відповідного договору);

- текст змін до інвестиційної декларації фонду, затверджений радою фонду, прошнурований, пронумерований, засвідчений підписом голови ради фонду та печаткою фонду (у трьох примірниках);

- відомості щодо проведення аналізу ефективності (розрахунки відповідних показників) інвестиційної діяльності фонду (у разі, як-

що зміни до інвестиційної декларації вносяться за результатами проведення такого аналізу з метою підвищення ефективності інвестиційної діяльності фонду).

До заяви повинен додаватися опис (перелік) наведених вище документів із обов'язковим зазначенням кількості сторінок та примірників цих документів.

На примірниках тексту змін до інвестиційної декларації фонду робиться напис (штамп) «Зареєстровано» із зазначенням дати реєстрації. Напис (штамп) засвідчується печаткою Нацкомфінпослуг та підписом члена Нацкомфінпослуг — директора Департаменту нагляду за недержавними пенсійними фондами Нацкомфінпослуг. Два зареєстровані оригінальні примірники тексту змін до інвестиційної декларації фонду видаються заявникові.

Рада фонду зобов'язана подати один оригінальний примірник зареєстрованих змін до інвестиційної декларації фонду Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку протягом п'яти робочих днів після їх реєстрації.

Рада фонду повинна надати особі (особам), яка здійснює управління активами фонду, та зберігачу зареєстровані зміни до інвестиційної декларації протягом п'яти робочих днів з дати реєстрації.

Підставою для прийняття Нацкомфінпослуг рішення про відмову в реєстрації інвестиційної декларації фонду чи змін до неї можуть бути:

1. невідповідність поданих документів вимогам чинного законодавства України;
2. відсутність будь-якого документа, подання якого передбачено Положенням про інвестиційну декларацію;
3. недостовірність інформації у документах, поданих для реєстрації інвестиційної декларації (змін до інвестиційної декларації);
4. несвоєчасне подання документів до Нацкомфінпослуг для реєстрації інвестиційної декларації фонду (змін до неї).

За наявності підстав для відмови в реєстрації інвестиційної декларації (змін до неї) Нацкомфінпослуг відмовляє заявнику протягом 30 календарних днів з дня надходження заяви та документів. Повідомлення про відмову в реєстрації інвестиційної декларації (змін до інвестиційної декларації) доводиться до заявника письмово із зазначенням причин відмови протягом трьох робочих днів з дня прийняття відповідного рішення.

При відмові в реєстрації один примірник документів, поданих для реєстрації інвестиційної декларації (змін до інвестиційної декларації), залишається в Нацкомфінпослуг, інші — повертаються заявнику разом із відповідним повідомленням про відмову.

Рада фонду протягом 30 календарних днів після отримання повідомлення про відмову в реєстрації інвестиційної декларації фонду (змін до неї) мають право усунути недоліки або подати додаткові документи та інформацію Нацкомфінпослуг та повторно подати заяву та документи для проведення такої реєстрації, які розглядаються у порядку, передбаченому цим Положенням.

Після усунення недоліків або подання додаткової інформації Нацкомфінпослуг протягом 30 календарних днів приймає рішення щодо реєстрації інвестиційної декларації (змін до неї).

У разі коли реєстрацію інвестиційної декларації (змін до інвестиційної декларації) у встановлений термін не проведено або в ній відмовлено з причин, які заявник вважає необґрунтованими, заявник може звернутися в установленому порядку до суду.

Унесення змін до інвестиційної декларації здійснюється за рішенням ради фонду у разі, якщо:

1) за наслідками проведення аналізу ефективності інвестиційної діяльності радою фонду (не рідше одного разу на рік) було прийнято рішення щодо доцільності внесення таких змін;

2) особами, які здійснюють управління пенсійними активами, а також консультантами з інвестиційних питань (у разі їх залучення) було надано пропозиції раді фонду щодо доцільності внесення змін до інвестиційної декларації;

3) раді фонду було рекомендовано Нацкомфінпослуг унести зміни до інвестиційної декларації у випадку, коли за висновком органів державної влади, які здійснюють нагляд та контроль у сфері недержавного пенсійного забезпечення, річний прибуток пенсійного фонду визнаний неприйнятно низьким порівняно з середніми ринковими показниками або середніми річними прибутками інших пенсійних фондів. У разі надання рекомендації раді фонду Нацкомфінпослуг надає відповідне повідомлення Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку протягом п'яти робочих днів з дати прийняття відповідного висновку.

У разі відсутності у складі ради фонду осіб, професійно підготовлених до роботи у сфері інвестиційної діяльності, рада зобов'язана залучити до розроблення інвестиційної декларації консультантів з інвестиційних питань. Рішення про залучення одного чи кількох консультантів з інвестиційних питань приймається радою фонду з обов'язковим повідомленням про це адміністратора фонду, осіб, які здійснюють управління пенсійними активами, а також Нацкомфінпослуг протягом трьох робочих днів з дня укладення відповідного договору. Оплата послуг таких консультантів здійснюється за рахунок засновників фонду.

Консультантом з інвестиційних питань може бути юридична особа, яка надає консалтингові послуги з інвестиційних питань (в тому числі компанія з управління активами), або фізична особа, яка має відповідну професійну підготовку та досвід роботи.

З метою підвищення інвестиційної доходності пенсійних активів консультант з інвестиційних питань відповідно до умов договору, укладеного з радою фонду, може надавати такі послуги:

- моніторинг інформації щодо інвестиційних та економічних умов на національному і зарубіжному ринках, яка пов'язана або може вплинути на ефективність інвестування пенсійних коштів фонду;
- надання раді фонду консультацій та порад під час розроблення основних напрямів інвестиційної політики та нормативів інвестування пенсійних коштів;
- надання раді фонду консультацій та порад під час проведення щорічного аналізу ефективності інвестиційної діяльності;
- подання раді фонду обґрунтованих пропозицій щодо необхідності підготовки та унесення змін до інвестиційної декларації.

9.5. Види та механізм здійснення пенсійних виплат недержавними пенсійними фондами

Учасник НПФ має право розпоряджатися своїми пенсійними коштами згідно із законодавством, тобто протягом періоду накопичення — переводити до іншого НПФ, а за певних підстав — отримувати у вигляді пенсійних виплат.

Пенсійні фонди можуть здійснювати такі види пенсійних виплат:

1. пенсія на визначений строк;
2. одноразова пенсійна виплата.

Розміри пенсійних виплат визначаються виходячи з сум пенсійних коштів, що обліковуються на індивідуальному пенсійному рахунку учасника фонду, тривалості виплати та формули розрахунку величини пенсії на визначений строк згідно з

Недержавна пенсія виплачується в національній валюті України додатково до державної та незалежно від неї і ніяким чином не впливає на розмір державної пенсії. Її величина залежить від розміру пенсійних внесків, періоду накопичення, професійності обслуговування фонду та суми отриманого інвестиційного прибутку і розраховується відповідно до методики, затвердженої Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Підставами для здійснення пенсійних виплат пенсійними фондами є:

1. досягнення учасником фонду пенсійного віку, зазначеного в договорі;
2. визнання учасника фонду інвалідом;
3. медично підтверджений критичний стан здоров'я (онкозахворювання, інсульт тощо) учасника фонду;
4. виїзд учасника фонду на постійне проживання за межі України;
5. смерть учасника фонду.

Пенсійний вік, після досягнення якого учасник має право на отримання пенсійних виплат, визначається ним самостійно і зазначається при укладенні договору про недержавне пенсійне забезпечення. Цей вік може відрізнятись від пенсійного віку визначеного в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, але не більше, ніж на 10 років, тобто на сьогодні в межах: від 50 до 70 років — для чоловіків, від 45 до 65 років — для жінок.

Договір на виплату пенсії укладається на визначений термін, який вкладник визначає самостійно, але не менше, ніж на 10 років.

Не пізніше, ніж за 2 місяці до настання вказаного в договорі пенсійного віку, учасник зобов'язаний подати адміністратору пенсійного фонду заяву, у якій зазначає вид обраної ним пенсійної виплати.

Учасник фонду також має право змінити визначений ним пенсійний вік не пізніше, ніж за 15 робочих днів до настання визначеного ним пенсійного віку (шляхом подання адміністратору відповідної заяви).

У разі набуття учасником фонду права на отримання пенсії по інвалідності за загальнообов'язковим державним пенсійним страхуванням виплата пенсії за рахунок коштів пенсійного фонду допускається раніше настання визначеного пенсійного віку. У цьому випадку учасник фонду має право визначити свій пенсійний вік після настання інвалідності без урахування вказаних вище часових обмежень.

Якщо учасник НПФ хоче отримувати довічну пенсію, то укладається договір зі страховою компанією і кошти, накопичені у НПФ, переводяться до страхової компанії.

Розглянемо детальніше як це відбувається:

1. Учасник фонду подає страховій організації довідку, надану адміністратором недержавного пенсійного фонду, про обсяг належних йому пенсійних коштів.

2. Учасник фонду повідомляє адміністратора про обрану ним страхову організацію та подає письмову заяву про перерахування до цієї страхової організації належних йому пенсійних коштів у повній сумі або частково.

3. Страхова організація розраховує розмір довічної пенсії, який зазначається в договорі страхування довічної пенсії, на основі актуарних розрахунків згідно з сумою, що визначена особою, яка укла-

дає договір, та довідкою, виданою адміністратором пенсійного фонду, про наявність у такої особи цієї суми пенсійних коштів.

4. Укладається договір зі страховою компанією на виплату довічної пенсії.

5. Протягом п'яти робочих днів після отримання заяви, адміністратор забезпечує перерахування відповідній страховій організації пенсійних коштів, що належать учаснику фонду.

6. Страхова організація зобов'язана надати учаснику фонду, з яким укладено договір, письмове повідомлення про надходження грошових коштів від пенсійного фонду та їх розмір протягом семи робочих днів після їх отримання, а також про скоригований розмір довічної пенсії у разі проведення такого коригування.

У разі коли сума пенсійних коштів, що підлягає перерахуванню страховій організації, не досягає розміру мінімальної суми пенсійних накопичень, встановленого Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, учасник фонду (а в разі його смерті — спадкоємці) має право отримати належні йому пенсійні кошти як одноразову пенсійну виплату.

Учасник має право на одноразові виплати з НПФ, якщо:

1. на момент виходу на пенсію сума коштів, що знаходиться на індивідуальному рахунку, є меншою від законодавчо визначеної мінімальної суми;

2. він виїжджає на постійне місце проживання за кордон;

3. медично підтверджено критичний стан його здоров'я (онкозахворювання, інсульт, інвалідність I групи).

Пенсійні кошти можуть також успадковуватися.

Для отримання пенсійної виплати, що здійснюється одноразово, учасники фонду, а у разі смерті учасника — його спадкоємці, подають адміністратору заяву та документи, які підтверджують їхнє право на отримання цієї виплати.

Розмір одноразової виплати, визначається виходячи із суми пенсійних коштів, які обліковуються на індивідуальному пенсійному рахунку учасника фонду на день подання заяви на отримання такої виплати.

Пенсійна виплата, що здійснюється одноразово, провадиться протягом п'яти робочих днів після отримання відповідної заяви та необхідних документів.

Виплата пенсії на визначений строк здійснюється адміністратором пенсійного фонду:

1) за бажанням учасника фонду, який має право на отримання пенсійних виплат відповідно до його заяви;

2) на вимогу учасника фонду (з дня виникнення у нього права згідно з умовами пенсійного контракту на страхування довічної пе-

нсії, якщо придбання довічного ануїтету може негативно вплинути на розмір пенсійних виплат).

Пенсія на визначений строк розраховується виходячи із строку не менш як десять років від початку здійснення першої виплати за методикою, затвердженою Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Виплата пенсії на визначений строк, що здійснюється за рахунок коштів пенсійного фонду, розпочинається з дня досягнення учасником фонду віку, визначеного в його заяві, із здійсненням першої виплати протягом 45 робочих днів.

Протягом періоду виплати пенсії на визначений строк учасник фонду у будь-який час може:

1) перейти до іншого пенсійного фонду з метою подальшого отримання пенсії обраного виду. При цьому пенсійний фонд, до якого перейшов учасник фонду, продовжує виплату такої пенсії протягом строку, що залишився;

2) укласти із страховою організацією договір страхування довічної пенсії з оплатою такого договору за рахунок пенсійних коштів, які обліковуються на його індивідуальному пенсійному рахунку в пенсійному фонді.

У разі укладення договору про виплату пенсії на визначений строк з іншим пенсійним фондом учасник фонду подає адміністратору обраного пенсійного фонду копію виписки з індивідуального пенсійного рахунку та копію заяви адміністратору пенсійного фонду, в якому накопичувалися пенсійні кошти учасника фонду.

На підставі поданої заяви учасника фонду такі пенсійні кошти повинні бути перераховані до обраного ним пенсійного фонду протягом п'яти робочих днів після отримання заяви.

Для учасників фонду, які отримують пенсійні виплати з пенсійного фонду, додатково безоплатно надається інформація про загальний обсяг і розмір щомісячних виплат та залишку на індивідуальному пенсійному рахунку (у разі здійснення пенсійної виплати). У разі смерті отримувача пенсії особі, яка має право на отримання належної їй суми пенсійних коштів, інформація, передбачена у цій частині, надається безоплатно станом на день смерті отримувача пенсії.

9.6. Державний нагляд та контроль у сфері недержавного пенсійного забезпечення

В Україні діяльність недержавних пенсійних фондів та обслуговуючих компаній знаходиться під постійним перехресним наглядом та суворим контролем з боку державних органів.

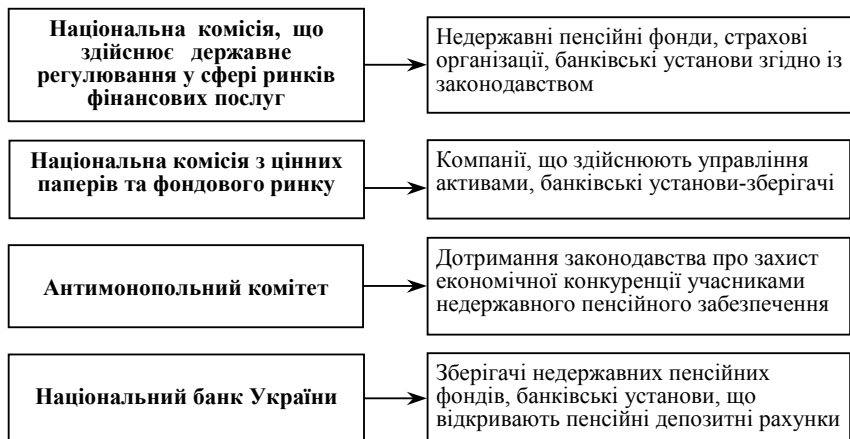

Рис 9.3. Система державного регулювання недержавного пенсійного забезпечення

Передбачені такі механізми захисту пенсійних накопичень:

1. виключність виду діяльності НПФ, неможливість займатися чимось іншим.

2. НПФ — неприбуткова організація. Увесь прибуток, отриманий НПФ має бути розподілений між його учасниками.

3. На пенсійні активи не може бути звернене стягнення за зобов'язаннями засновників пенсійного фонду, роботодавців-платників, КУА та банків-зберігачів активів НПФ.

4. Неможливість банкрутства НПФ (сума зобов'язань перед учасниками завжди дорівнює вартості його майна).

5. Обов'язкове залучення до процесу адміністрування, розміщення та зберігання пенсійних коштів окремих спеціалізованих та ліцензованих компаній.

6. З метою мінімізації ризиків та захисту пенсійних накопичень **активи** недержавного пенсійного фонду обов'язково **диверсифікуються**, тобто розподіляються між різними фінансовими інструментами, що дозволяє зменшити ризики негативного впливу кожного з них на доходність та загальний стан пенсійних активів в цілому. Законодавство чітко визначає напрями та ліміти інвестування пенсійних активів — тобто куди і скільки інвестувати. Це дозволяє не лише захистити кошти учасників від інфляції, але й суттєво перекрыти її рівень, а отже — отримати реальний прибуток на пенсійні накопичення.

7. Вкладники перераховують пенсійні внески на рахунок НПФ, відкритий у зберігачі. Адміністратор НПФ обліковує інформацію

про суми внесків та інвестиційного доходу на індивідуальних пенсійних рахунках учасників. КУА примножує кошти, що надходять, шляхом їх інвестування в акції, облігації та інші інвестиційні продукти. Але КУА не має прямого доступу до пенсійних коштів. Усі операції з пенсійними коштами здійснюються через зберігача, який після перевірки відповідності вимогам з інвестування перераховує гроші на придбання різних фінансових інструментів.

8. Інвестиційний дохід, за вирахуванням адміністративних витрат на обслуговування фонду, розподіляється між учасниками та обліковується на рахунку кожного учасника. Отриманий дохід повторно інвестується, в результаті чого кошти НПФ зростають за принципом складного відсотка.

9. Така структура НПФ була передбачена з метою недопущення втрати пенсійних накопичень і забезпечення «прозорості» діяльності фондів. НПФ юридично відокремлений від засновників, роботодавців — вкладників і компаній, які надають послуги. Тому навіть у разі банкрутства або ліквідації будь-якої з цих компаній, в тому числі й зберігача, пенсійні кошти не будуть втрачені.

10. Чинним законодавством **заборонено проголошення процедури банкрутства** щодо недержавного пенсійного фонду. Існує особлива **процедура переведення пенсійних коштів** від однієї пенсійної установи до іншої з метою унеможливлення втрати пенсійних коштів кожного учасника НПФ.

11. Недержавні пенсійні фонди та компанії, які їх обслуговують, щорічно проходять перевірку незалежними аудиторськими компаніями. Причому один і той же аудитор не може провадити перевірку двох і більше юридичних осіб, що обслуговують фонд.

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національний банк України і Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку в межах своєї компетенції мають право організувати перевірку діяльності пенсійного фонду, адміністратора, компанії з управління активами, зберігача, страхової організації та банківської установи, що надають послуги у сфері недержавного пенсійного забезпечення, самостійно або із залученням аудитора. Оплата таких перевірок не може здійснюватися за рахунок особи, що перевіряється.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Економічна сутність соціального страхування.
2. Соціальне страхування в Україні: загальна характеристика та етапи розвитку.
3. Роль соціального страхування в економіці.
4. Перелічіть принципи соціального страхування.
5. Функції соціального страхування.
6. Дайте визначення терміна «соціальне забезпечення».
7. Дайте визначення соціальним гарантіям.
8. Охарактеризуйте види соціальних гарантій.
9. Форми надання соціальних послуг.
10. Види соціальних послуг.
11. Що представляють собою соціальні стандарти й соціальні нормативи?
12. Шляхи впровадження персоналізованого обліку внесків на обов'язкове державне соціальне страхування.
13. Основні завдання Пенсійного фонду та джерела його формування?
14. Роль ЄСВ в структурі доходів Пенсійного фонду.
15. Охарактеризуйте систему пенсійного забезпечення в Україні.
16. Сутність солідарної системи пенсійного забезпечення.
17. Особливості накопичувальної системи пенсійного забезпечення.
18. Роль, мета створення та основні завдання Асоціації недержавних пенсійних фондів України.
19. Дайте визначення поняття «страховий стаж».
20. У яких розмірах здійснюються внески до Фонду соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням?
21. З яких джерел формується Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття?
22. Охарактеризуйте основні види допомог з ФСС ВБ.
23. Визначте зайнятість населення за статусами зайнятості, видами економічної діяльності.
24. У яких розмірах здійснюються внески до Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань?
25. Проблеми становлення й розвитку медичного страхування в Україні.
26. Визначення поняття «індексація».
27. Соціальна політика як могутній засіб розвитку держави в системі соціального страхування України.
28. Механізм управління страховими фондами в Україні.
29. Державне регулювання у сфері соціального страхування.
30. Недержавне пенсійне страхування: суть та умови його проведення в Україні.

ТЕСТИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

«Сутність, принципи, роль соціального страхування
та його державне регулювання»

1. Основними складовими соціального захисту населення України є:

- а) соціальне забезпечення;
- б) соціальне обслуговування;
- в) соціальна ревізія;
- г) соціальна допомога;
- д) соціальне страхування.

2. Короткострокова виплата, цільовим призначення якої є компенсація втраченого заробітку чи додаткова підтримка громадян у випадку настання соціального ризику за рахунок коштів соціальних страхових фондів чи бюджету:

- а) соціальне забезпечення;
- б) соціальна допомога;
- в) соціальна підтримка;
- г) соціальна пільга;
- д) соціальне обслуговування.

3. Передбачене законом повне або часткове звільнення певних категорій громадян від виконання обов'язку або надання додаткових прав при настанні соціального ризику — це:

- а) соціальна амністія;
- б) соціальна допомога;
- в) соціальна підтримка;
- г) соціальна пільга;
- д) соціальне обслуговування.

4. Соціальна допомога буває двох видів:

- а) поворотна і безповоротна;
- б) страхова і не страхова;
- в) компенсаційна і профілактична;
- г) немає вірної відповіді.

5. Назвіть ознаки державних допомог:

- а) право на їх отримання мають незастраховані особи;
- б) право на їх отримання мають лише застраховані особи;
- в) основною метою надання є компенсація втраченого заробітку;

- г) основною метою надання є матеріальна підтримка осіб;
- д) фінансується за рахунок бюджетних коштів;
- е) фінансується за рахунок державних цільових фондів.

6. Формами надання соціальних послуг є:

- а) соціальна підтримка;
- б) соціальне обслуговування;
- в) соціальне забезпечення;
- г) соціальне страхування;
- д) матеріальна допомога.

7. Соціально-економічні гарантії — це:

- а) система соціальних заходів, що передбачає надання соціальних послуг окремим особам чи групам населення для подолання життєвих труднощів;
- б) встановлені законодавчо мінімальні розміри оплати праці та інших видів соціальних виплат, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму;
- в) основні стандарти у сфері соціального забезпечення;
- г) основні стандарти у сфері соціального страхування;
- д) немає вірної відповіді.

8. За характером задоволення соціальних потреб соціальні нормативи поділяються на:

- а) нормативи споживання;
- б) нормативи мінімального споживання;
- в) нормативи раціонального споживання;
- г) нормативи забезпечення;
- д) нормативи доходу;
- е) статистичні нормативи.

9. За рівнем задоволення соціальних потреб соціальні нормативи поділяють на:

- а) нормативи споживання;
- б) нормативи мінімального споживання;
- в) нормативи раціонального споживання;
- г) нормативи забезпечення;
- д) нормативи доходу;
- е) статистичні нормативи.

10. Базовим державним соціальним стандартом є:

- а) мінімальна заробітна плата;

- б) мінімальний розмір споживчого кошика;
- в) прожитковий мінімум;
- г) немає вірної відповіді.

11. Мінімальна кількість життєвих засобів, необхідних для підтримки життєдіяльності працівника та відновлення його робочої сили:

- а) мінімальна заробітна плата;
- б) мінімальний розмір споживчого кошика;
- в) прожитковий мінімум;
- г) немає вірної відповіді.

12. Що є підґрунтям для проведення індексації грошових доходів населення:

- а) індекс споживчих цін;
- б) індекс Ласпейреса;
- в) дефлятор ВВП;
- г) немає вірної відповіді.

13. Індексація проводиться у випадку, коли індекс споживчих цін перевищив:

- а) 101 відсоток;
- б) 105 відсотків;
- в) 110 відсотків;
- г) 115 відсотків.

14. Державне соціальне страхування, залежно від страхового випадку, поділяється на такі види:

- а) пенсійне страхування;
- б) страхування у зв'язку із тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням і похованням;
- в) медичне страхування;
- г) страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, що спричинили втрату працездатності;
- д) страхування на випадок безробіття;
- е) всі відповіді вірні.

15. Суб'єктами соціального страхування є:

- а) страховики;
- б) страхувальники;
- в) застраховані особи;
- г) немає вірних відповідей.

16. Період, протягом якого особа підлягала державному соціальному страхуванню і сплачувала соціальні страхові внески (самостійно або через роботодавця) називається:

- а) страховий період;
- б) страховий стаж;
- в) трудовий стаж;
- г) немає вірної відповіді.

17. Які грошові виплати не підлягають індексації:

- а) пенсії;
- б) стипендії;
- в) допомога при народженні дитини;
- г) допомога на поховання;
- д) немає вірної відповіді.

18. Вартість товарів та послуг необхідних для задоволення основних фізіологічних потреб, практично без придбання одягу, взуття та інших непродовольчих товарів — це:

- а) прожитковий мінімум;
- б) соціальний мінімум;
- в) фізіологічний мінімум;
- г) бюджет мінімального достатку.

19. Управління фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування здійснюють:

- а) правління фонду;
- б) виконавча дирекція фонду;
- в) наглядова рада фонду;
- г) усі відповіді правильні.

20. Наглядова рада фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування складається із:

- а) представників застрахованих осіб;
- б) представників роботодавців;
- в) представників держави;
- г) представників фонду;
- д) усі відповіді правильні.

21. Імовірність погіршення матеріального становища внаслідок втрати тимчасово або назавжди заробітної плати або трудового доходу через настання об'єктивних соціально значущих причин — це:

- а) соціальний стан;
- б) соціальне положення;
- в) соціальний ризик;
- г) соціальне страхування.

22. Соціальні ризики:

- а) мають винятково суб'єктивний характер;
- б) потенційно закономірні для кожної людини;
- в) покращують життєдіяльність кожної людини;
- г) не відображаються в національному законодавстві.

23. Страхувальниками за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням є:

- а) роботодавці;
- б) військовослужбовці;
- в) цільові фонди;
- г) держава;
- д) громадяни України, на користь яких здійснюється страхування.

24. В якому співвідношенні входять до складу наглядової ради представники застрахованих осіб, роботодавців та держави:

- а) 2:1:2; б) 2:1:1;
- в) 1:1:1; г) 1:1:2.

**«Соціальне страхування
з тимчасової втрати працездатності»**

1. За якої умови особи, які не підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності мають право на матеріальне забезпечення та соціальні послуги з ФСС ТВП:

- а) подання заяви про настання страхового випадку;
- б) попередньої реєстрації їх як платників ФСС ТВП;
- в) сплати страхових внесків до ФСС ТВП;
- г) інша відповідь.

2. Джерелами формування бюджету ФСС ТВП не можуть бути:

- а) асигнування із Державного бюджету України;
- б) кошти, котрі надійшли від приватизації;

- в) благодійні внески підприємств, організацій, установ, фізичних осіб;
- г) грошові кошти, які надійшли від операцій ФСС ТВП на фондовій біржі.

3. Які з наведених тверджень вірні:

- а) кошти ФСС ТВП не включаються до Державного бюджету України;
- б) кошти ФСС ТВП включаються до Державного бюджету України;
- в) при невикористанні коштів ФСС ТВП у поточному році, вони спрямовуються у вигляді дотацій в місцеві бюджети;
- г) при невикористанні коштів ФСС ТВП у поточному році, вони переходять на наступний рік.

4. Хто не належить до страхувальників ФСС ТВП:

- а) філії, відділення та інші відокремлені підрозділи страхувальників, що не мають статусу юридичної особи і самостійно проводять розрахунки з оплати праці;
- б) фізичні особи, як використовують найману працю;
- в) розташовані в Україні іноземні підприємства, які використовують працю найманих працівників;
- г) немає правильної відповіді.

5. За рахунок ФСС ТВП не виплачуються такі види матеріального забезпечення:

- а) одноразова допомога при народженні дитини;
- б) допомога на поховання пенсіонерів;
- в) оплачуються путівки на санаторно-курортне лікування;
- г) допомога по догляду за хворою дитиною.

6. Документи про призначення допомоги з тимчасової непрацездатності, з вагітності та пологів розглядаються:

- а) не пізніше 5 днів з дня їх надходження;
- б) не пізніше 10 днів з дня їх надходження;
- в) не пізніше 15 днів з дня їх надходження;
- г) не пізніше дня, на який припадає перше після подання документів засідання Наглядової Ради.

7. До страхового стажу не зараховуються періоди:

- а) тимчасової втрати працездатності;
- б) перебування у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами;
- в) отримання пенсій;
- г) немає правильних відповідей.

8. Особам, які підлягають ЗДСС ТВП та витратами, зумовленими похованням, видається:

- а) сертифікат на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, який є єдиним для всіх видів страхування;
- б) договір про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, який є єдиним для всіх видів страхування;
- в) свідоцтво про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, яке є єдиним для всіх видів страхування.

9. Кошти загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням:

- а) входять до складу Державного бюджету України;
- б) не входять до складу Державного бюджету України;
- в) використовуються тільки за цільовим призначенням.

10. Порядок обчислення середньої заробітної плати для надання допомоги з тимчасової непрацездатності, по вагітності та пологах визначається:

- а) Кабінетом Міністрів України;
- б) Верховною Радою України;
- в) Фондом соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням;
- г) Виконавчою дирекцією Фонду соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням;
- д) Наглядовою Радою.

11. Максимальна сума заробітної плати, з якої сплачуються страхові внески до Фонду соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням:

- а) десяти розмірам мінімальної заробітної плати;
- б) сімнадцяти розмірам прожиткового мінімуму;
- в) п'ятнадцяти розмірам прожиткового мінімуму;
- г) немає вірної відповіді.

12. Лікарняний у зв'язку з хворобою працівника виплачують:

- а) повністю за рахунок підприємства;
- б) повністю за рахунок коштів ФСС ТВП;
- в) 5 календарних днів за рахунок підприємства, решту календарних днів — за рахунок ФСС ТВП;
- г) немає правильних відповідей.

13. Допомога на поховання надається застрахованій особі, члену її сім'ї або іншим юридичним чи фізичним особам, які здійснили поховання:

- а) повністю за рахунок підприємства;
- б) повністю за рахунок коштів ФСС ТВП;
- в) 5 календарних днів за рахунок підприємства, решту — за рахунок ФСС ТВП;
- г) немає правильних відповідей.

14. Строк повноважень членів правління Фонду становить:

- а) чотири роки;
- б) шість років;
- в) вісім років.

15. Які види допомоги з ФСС ТВП виплачуються не пізніше наступного дня за днем звернення:

- а) допомога з вагітності та пологів;
- б) допомога при народженні дитини;
- в) допомога на поховання;
- г) для опрацювання документів законодавчо встановлений термін 5 днів.

16. За рахунок ФСС ТВП виплачуються такі види матеріального забезпечення:

- а) допомога при народженні дитини;
- б) допомога на поховання пенсіонерів;
- в) оплачуються путівки на санаторно-курортне лікування;
- г) допомога по догляду за хворою дитиною;

17. Хто належить до страхувальників ФСС ТВП:

- а) філії, відділення та інші відокремлені підрозділи страхувальників, що не мають статусу юридичної особи і самостійно проводять розрахунки з оплати праці;
- б) фізичні особи, як використовують працю працівників;
- в) розташовані в Україні іноземні підприємства, які використовують працю найманих працівників;
- г) інша відповідь.

18. Які з наведених тверджень не вірні:

- а) кошти ФСС ТВП не включаються до Державного бюджету України;
- б) кошти ФСС ТВП включаються до Державного бюджету України;

в) при невикористанні коштів ФСС ТВП у поточному році, вони спрямовуються у вигляді дотацій в місцеві бюджети;

г) при невикористанні коштів ФСС ТВП у поточному році, вони переходять на наступний рік.

19. Загальнообов'язковому ДСС ТВП не підлягають:

а) особи, які працюють на умовах трудового договору;

б) члени колективних підприємств, сільськогосподарських та інших виробничих кооперативів;

в) особи, які мають депутатську недоторканість;

г) нелегальні емігранти та іммігранти.

20. Управління Фондом здійснюється:

а) Кабінетом Міністрів України;

б) правлінням та виконавчою дирекцією Фонду;

в) Наглядовою радою;

г) головою правління.

21. Основним фінансовим документом, який визначає доходи та витрати страхових коштів на матеріальне забезпечення застрахованих осіб і надання їм соціальних послуг є:

а) бюджет Фонду;

б) звіт про фінансові результати Фонду;

в) балансовий звіт Фонду.

22. Застрахованим особам, які мають страховий стаж від п'яти до восьми років, допомога з тимчасової непрацездатності виплачується в такому розмірі:

а) 60 відсотків середньої заробітної плати (доходу);

б) 80 відсотків середньої заробітної плати (доходу);

в) 100 відсотків середньої заробітної плати (доходу).

23. Виплата допомоги при народженні дитини здійснюється:

а) за рахунок коштів Фонду соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням;

б) за рахунок коштів місцевих бюджетів;

в) за рахунок субвенції з Державного бюджету України;

г) немає вірної відповіді.

24. Лікарняний у зв'язку з вагітністю та пологами виплачується

а) повністю за рахунок підприємства;

- б) повністю за рахунок коштів ФСС ТВП;
- в) 5 календарних днів за рахунок підприємства, решту — за рахунок ФСС ТВП;
- г) немає правильних відповідей.

25. Підставами для відмови в наданні допомоги по тимчасовій непрацездатності є:

- а) навмисне заподіяння шкоди своєму здоров'ю з метою ухилення від роботи чи інших обов'язків чи симуляції хвороби;
- б) період перебування застрахованої особи у відпустці без збереження заробітної плати, творчій відпустці, додатковій відпустці у заявку з навчанням;
- в) догляд за хворою дитиною;
- г) всі відповіді вірні.

26. Які види матеріального забезпечення надаються за рахунок коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності:

- а) допомога з тимчасової втрати працездатності;
- б) допомога з вагітності та пологів;
- в) допомога на перекваліфікацію працівників;
- г) допомога при народженні дитини;
- д) допомога на поховання безробітних.

27. Як обчислюється середньоденна заробітна плата для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності:

- а) шляхом ділення нарахованої за шість місяців заробітної плати, з якої сплачувалися страхові внески на кількість календарних днів у розрахунковому періоді;
- б) шляхом ділення нарахованої за три місяці заробітної плати, з якої сплачувалися страхові внески на кількість відпрацьованих днів у розрахунковому періоді;
- в) шляхом ділення нарахованої за шість місяців заробітної плати, з якої сплачувалися страхові внески на кількість відпрацьованих днів у розрахунковому періоді;
- г) інша відповідь.

28. Допомога з вагітності та пологів застрахованій особі надається у розмірі:

- а) 60, 80 чи 100% середньої заробітної плати за шість місяців, в залежності від страхового стажу;

- б) 80% середньої заробітної плати за шість місяців незалежно від страхового стажу;
- в) 100% середньої заробітної плати за шість місяців незалежно від страхового стажу;
- г) немає вірної відповіді.

29. Тривалість відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами становить:

- а) 70 календарних днів до пологів і 56 (70 — у разі ускладнених пологів) календарних днів після;
- б) 70 робочих днів до пологів і 56 (70 — у разі ускладнених пологів) робочих днів після;
- в) 56 календарних днів до пологів і 56 (70 — у разі ускладнених пологів) календарних днів після;
- г) немає вірної відповіді.

30. Які чинники впливають на розмір допомоги з тимчасової непрацездатності:

- а) сімейний стан;
- б) середня заробітна плата працівника;
- в) страховий стаж;
- г) усі відповіді вірні.

«Страховання від нещасного випадку на виробництві та професійних захворювань»

1. Страховання від нещасного випадку є самостійним видом загальнообов'язкового державного соціального страхування, за допомогою якого здійснюється:

- а) соціальний захист;
- б) охорона життя та здоров'я громадян у процесі їх трудової діяльності;
- в) виплата субсидій населенню.

2. Завданнями страхування від нещасного випадку є:

- а) проведення профілактичних заходів, спрямованих на усунення шкідливих і небезпечних виробничих факторів, запобігання нещасним випадкам на виробництві, професійним захворюванням та іншим випадкам загрози здоров'ю застрахованих, викликаним умовами праці;

- б) відновлення здоров'я та працездатності потерпілих на виробництві від нещасних випадків або професійних захворювань;
- в) відшкодування матеріальної шкоди застрахованим і членам їх сімей;
- г) усі відповіді правильні.

3. Дія Закону «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» поширюється на:

- а) осіб, які працюють на умовах трудового договору (контракту) на підприємствах, в установах, організаціях, незалежно від їх форм власності та господарювання;
- б) осіб, які забезпечують себе роботою самостійно;
- в) осіб пенсійного віку;
- г) громадян — суб'єктів підприємницької діяльності.

4. Заподіяння шкоди зародку внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання жінки під час її вагітності, у зв'язку з чим дитина народилася інвалідом та відповідно до медичного висновку вважається застрахованою:

- а) до 16 років або до закінчення навчання, але не більше, ніж до досягнення 23 років, їй надається допомога Фонду соціального страхування від нещасних випадків;
- б) до 18 років або до закінчення навчання, але не більше, ніж до досягнення 23 років, їй надається допомога Фонду соціального страхування від нещасних випадків;
- в) до 16 років або до закінчення навчання, але не більше, ніж до досягнення 25 років, їй надається допомога Фонду соціального страхування від нещасних випадків.

5. Для страхування від нещасного випадку на виробництві:

- а) не потрібно згоди або заяви працівника;
- б) потрібна заява працівника.

6. Страхування від нещасного випадку на виробництві здійснюється у формі:

- а) особовій;
- б) безособовій.

7. Добровільно, за письмовою заявою можуть застрахуватися:

- а) наймані працівники;
- б) особи, які забезпечують себе роботою самостійно;

- в) особи пенсійного віку, що працюють на виробництві;
- г) громадяни — суб'єкти підприємницької діяльності.

8. Професійне захворювання є:

а) страховим випадком у разі його встановлення чи виявлення в період, коли потерпілий не перебував у трудових відносинах з підприємством, на якому він захворів;

б) нещасним випадком на виробництві, що спричинили застрахованому професійно зумовлену фізичну чи психічну травму за обставин, із настанням яких виникає право застрахованої особи на отримання матеріального забезпечення та/або соціальних послуг;

в) нещасним випадком або професійним захворюванням, яке сталося внаслідок порушення нормативних актів про охорону праці застрахованим.

9. Коли не може бути припинено страхові виплати і надання соціальних послуг потерпілому:

а) на весь час проживання потерпілого за кордоном;

б) на весь час, протягом якого потерпілий перебуває на державному утриманні, а частка виплати перевищує вартість такого утримання

в) якщо з'ясувалося, що виплати призначено на підставі документів, які містять неправдиві відомості;

г) якщо страховий випадок настав внаслідок навмисного наміру заподіяння собі травми;

д) якщо потерпілий ухиляється від медичної чи професійної реабілітації, порушує правила поведінки та встановлений для нього режим, що перешкоджає одужанню;

е) немає правильних відповідей

10. Одноразова допомога виплачується потерпілому

а) у місячний строк з дня визначення МСЕК стійкої втрати професійної працездатності;

б) не пізніше, ніж два місяці з дня з дня визначення МСЕК стійкої втрати професійної працездатності;

в) не пізніше 3 місяців з дня настання страхового випадку;

г) на наступний день після звернення постраждалої особи до Фонду.

11. У разі відбування потерпілим покарання у вигляді позбавлення волі належні суми страхових виплат

а) щомісячно виплачуються йому;

б) щомісячно у повному обсязі виплачуються його сім'ї;

- в) перераховуються на спеціальний рахунок і виплачуються йому після звільнення з місця позбавлення волі;
- г) залишаються у розпорядженні Фонду;
- д) частково виплачуються членам сім'ї, які були на утриманні потерпілого.

12. Фінансування Фонду соціального страхування від нещасних випадків не може здійснюватись за рахунок:

- а) добровільних внесків та інших надходжень;
- б) приватизації державних підприємств;
- в) капіталізованих платежів, що надійшли у випадках ліквідації страхувальників;
- г) прибутку, одержаного від тимчасово вільних коштів Фонду на депозитних рахунках;

13. До складу правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків включаються представники трьох представницьких сторін:

- а) держави;
- б) незалежних експертів;
- в) застрахованих осіб;
- г) страховиків;
- д) роботодавців.

14. У разі смерті потерпілого від нещасного випадку або професійного захворювання розмір одноразової допомоги його сім'ї не повинен бути меншим:

- а) за 3-річну заробітну плату потерпілого;
- б) за річну заробітну плату потерпілого;
- в) за 5-річну заробітну плату потерпілого;
- г) немає вірної відповіді.

15. Чи може надаватись допомога на поховання сім'ї померлого від нещасного випадку на виробництві одночасно з одноразовою допомогою кожній особі, яка перебувала на його утриманні:

- а) так, але це залежить від кількості членів, які перебували на утриманні померлого;
- б) ні не може, надається лише один вид допомоги за вибором членів сім'ї померлого;
- в) у разі смерті потерпілого надається одноразова допомога сім'ї померлого і крім того одноразова допомога кожній особі, яка перебувала на утриманні померлого.

16. Обмежена в часі подія, або раптовий вплив на працівника небезпечного виробничого фактора чи середовища, що сталися у процесі виконання ним трудових обов'язків, внаслідок яких заподіяно шкоду здоров'ю чи настала смерть — це:

- а) професійне захворювання;
- б) страховий випадок;
- в) нещасний випадок;
- г) інша відповідь.

17. Як обчислюється середньоденна заробітна плата для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасного випадку на виробництві та професійним захворюванням:

- а) шляхом ділення нарахованої за шість місяців заробітної плати, з якої сплачувалися страхові внески на кількість календарних днів у розрахунковому періоді;
- б) шляхом ділення нарахованої за три місяці заробітної плати, з якої сплачувалися страхові внески на кількість відпрацьованих днів у розрахунковому періоді;
- в) шляхом ділення нарахованої за шість місяців заробітної плати, з якої сплачувалися страхові внески на кількість відпрацьованих днів у розрахунковому періоді;
- г) інша відповідь.

18. Які види страхових виплат здійснюються з ФСС НБВ:

- а) виплата потерпілому під час професійної реабілітації;
- б) щомісячну грошову суму, в разі часткової чи повної втрати працездатності, що компенсує відповідну частину втраченого заробітку;
- в) пенсію по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання;
- г) оплата витрат на поховання застрахованої особи;
- д) усі відповіді вірні.

19. Розмір допомоги у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю до відновлення працездатності або встановлення інвалідності, що виплачується за рахунок коштів ФСС НБВ становить:

- а) 100% втраченої середньої заробітної плати за робочі дні (години) згідно з графіком роботи підприємства;
- б) 90% втраченої середньої заробітної плати за робочі дні (години) згідно з графіком в) роботи підприємства;
- г) цей вид допомоги не виплачується з ФСС НБВ;
- д) інша відповідь.

20. Компенсація шкоди, заподіяної працівникові ушкодженням здоров'я, пов'язаним із виконанням ним трудових обов'язків, здійснюється:

- а) Фондом соціального страхування від нещасного випадку на виробництві у повному розмірі;
- б) власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом повністю;
- в) частково Фондом соціального страхування від нещасного випадку на виробництві, частково власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом;
- г) немає вірної відповіді.

21. Які документи постраждалий повинен додати ФСС НВВ для того, щоб отримати страхові виплати:

- а) акт розслідування нещасного випадку;
- б) заяву встановленої форми;
- в) довідку про заробітну плату;
- г) копію трудової книжки, завірену нотаріусом або роботодавцем;
- д) висновок МСЕК про стан здоров'я;
- е) всі відповіді вірні.

22. Часткова втрата працездатності — це:

- а) досягнення пенсійного віку;
- б) догляд за хворим членом сім'ї;
- в) інвалідність;
- г) безробіття.

«Соціальне страхування на випадок безробіття»

1. Дайте визначення терміну «послуги з працевлаштування»:

- а) пошук підходящої роботи, сприяння у працевлаштуванні та соціальне супроводження працевлаштованої особи;
- б) надання консультацій з питань чинного законодавства, здійснення захисту прав та інтересів осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах;
- в) виявлення та сприяння розвитку різнобічних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, організація індивідуального навчального, виховного та корекційного процесів, дозвілля, спортивно-оздоровчої, технічної та художньої діяльності тощо, а також залучення до роботи різноманітних закладів, громадських організацій, заінтересованих осіб.

2. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття — це:

а) система соціальних заходів, яка передбачає сприяння, підтримку і послуги, що надають соціальні служби окремим особам чи групам населення для подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримки їх соціального статусу та повноцінної життєдіяльності;

б) система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає матеріальне забезпечення на випадок безробіття з незалежних від застрахованих осіб обставин та надання соціальних послуг за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття;

в) державні та комунальні спеціалізовані підприємства, установи та заклади соціального обслуговування, підпорядковані центральним, місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування, юридичні особи, створені відповідно до законодавства, які не мають на меті отримання прибутку, фізичні особи.

3. Представниками застрахованих осіб є:

а) профспілки або їх об'єднання чи інші уповноважені найманими працівниками органи (представники);

б) Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття;

в) державні та комунальні спеціалізовані підприємства, установи та заклади соціального обслуговування.

4. Об'єкт страхування на випадок безробіття:

а) інформація, необхідна для вирішення складної життєвої ситуації; розповсюдження просвітницьких та культурно-освітніх знань; поширення об'єктивної інформації про споживчі властивості та види соціальних послуг, формування певних уявлень і ставлення суспільства до соціальних проблем;

б) задоволення матеріальних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, що реалізуються у формі надання натуральної чи грошової допомоги, а також допомоги у вигляді одноразових компенсацій;

в) страховий випадок, із настанням якого у застрахованої особи (члена її сім'ї, іншої особи) виникає право на отримання матеріального забезпечення та надання соціальних послуг.

5. Дайте визначення терміну «часткове безробіття»:

а) вимушене тимчасове скорочення нормальної або встановленої законодавством тривалості робочого часу, перерва в одержанні за-

робітку або скорочення його розміру через тимчасове припинення виробництва без припинення трудових відносин з причин економічного, технологічного, структурного характеру;

б) пошук роботи, сприяння у працевлаштуванні та соціальне супроводження працевлаштованої особи;

в) задоволення матеріальних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, що реалізуються у формі надання натуральної чи грошової допомоги, а також допомоги у вигляді одноразових компенсацій.

6. Страхуванню на випадок безробіття підлягають:

- а) особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту);
- б) особи, які проходять альтернативну (невійськову) службу;
- в) особи, які працюють неповний робочий день або неповний робочий тиждень;
- г) усі відповіді правильні.

7. Свідоцтво про загальнообов'язкове державне соціальне страхування є:

- а) різновидом договору про страхування;
- б) єдиним для всіх видів соціального страхування;
- в) нормативно-правовим актом, що регулює діяльність зі страхування на випадок безробіття.

8. Порядок видачі та зразок свідоцтва про загальнообов'язкове державне соціальне страхування затверджуються:

- а) Кабінетом Міністрів України.
- б) Верховною Радою України;
- в) Наглядовою Радою.

9. Допомога по частковому безробіттю не надається:

- а) відмовився від підходящої роботи на цьому або іншому підприємстві з повним робочим днем;
- б) працює на цьому підприємстві за сумісництвом;
- в) проходить альтернативну (невійськову) службу;
- г) всі відповіді вірні.

10. Страхуванню на випадок безробіття не підлягають:

- а) працюючі пенсіонери та особи, у яких відповідно до законодавства України виникло право на пенсію;
- б) особи, що перебувають у складних життєвих обставинах, які вони не в змозі подолати за допомогою наявних засобів і можливостей;

в) громадяни, які не здатні до самообслуговування у зв'язку з похилим віком, хворобою, інвалідністю і не мають рідних, які повинні забезпечити їм догляд і допомогу;

г) іноземці та особи без громадянства, які тимчасово працюють за наймом в Україні, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

11. Допомога з безробіття виплачується після реєстрації застрахованої особи в установленому порядку в державній службі зайнятості з:

- а) 8 дня;
- б) 14 дня;
- в) 29 дня.

12. Якщо розрахований середньомісячний розмір допомоги по безробіттю застрахованої особи складає 1025 грн., то розмір одноразової її виплати цій же особі, складатиме:

- а) 5840 грн.;
- б) 12300 грн.;
- в) 10000 грн.;
- г) інша відповідь.

13. Видами соціального забезпечення відповідно до Закону України «Про державне загальнообов'язкове соціальне страхування на випадок безробіття є:

- а) допомога по безробіттю;
- б) допомога по тимчасовій непрацездатності безробітного;
- в) матеріальна допомога у період професійної підготовки та перепідготовки безробітного;
- г) допомога на поховання безробітного;
- д) допомога безробітному по догляду за дитиною до 3 років.

14. Джерелами формування коштів Фонду загальнообов'язкового соціального страхування на випадок безробіття не можуть бути:

- a. благодійні внески та інші надходження;
- b. надходження від приватизації державних підприємств;
- c. капіталізовані платежі, що надійшли у випадках ліквідації страхувальників;
- d. прибуток, одержаний від тимчасово вільних коштів Фонду на депозитних рахунках.

15. Які видатки бюджету Фонду загальнообов'язкового соціального страхування на випадок безробіття є захищеними:

- а) на забезпечення роботи Фонду;
- б) на створення резерву коштів Фонду;
- в) на виплату допомоги по безробіттю;
- г) інша відповідь.

16. Якщо стаж безробітного понад 10 років, то виплата допомоги по безробіттю здійснюється у відсотках до середньої заробітної плати (обчисленої відповідно)у розмірі:

- а) 50%
- б) 70%
- в) 80%
- г) 100%

17. Залежно від тривалості безробіття допомога по безробіттю зменшується і виплачується у відсотках до визначеного розміру:

- а) перші 90 календарних днів — 100%, далі 70%;
- б) перші 90 календарних днів — 100%, наступні 90 днів — 90%, далі — 80%
- в) перші 90 календарних днів — 100%, наступні 90 днів — 80%, далі — 70%
- г) у розмірі 100% протягом всього часу виплати допомоги.

18. Страхуванню на випадок безробіття не підлягають:

- а) іноземці, які тимчасово працюють в Україні;
- б) військовослужбовці Державної прикордонної служби України, інших військових формувань;
- в) працюючі особи, які отримують або мають право на призначення пенсії за віком;
- г) працюючі особи, які отримують або мають право на призначення пенсії за вислугу років;
- д) немає вірної відповіді.

19. Що дає право на отримання матеріального забезпечення чи соціальних послуг відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»?

- а) праця за наймом;
- б) сплата страхових внесків;
- в) вихід на пенсію;

г) звільнення працівника відповідно до ст. 38-41 Кодексу законів про працю України.

20. Який розмір допомоги з безробіття, встановлений для осіб, які шукають роботу вперше та для інших незастрахованих осіб, визнаних в установленому порядку безробітними:

- а) мінімальної заробітної плати;
- б) розмір варіюється залежно від здобутої безробітним освіти;
- в) прожиткового мінімуму;
- г) немає вірної відповіді.

21. Не можуть бути визнані безробітними громадяни:

- а) яких тільки-що звільнили з роботи;
- б) які активно шукають роботу;
- в) які вперше шукають роботу і не мають професії;
- г) які відмовилися від однієї пропозиції підходящої роботи.

22. Тимчасове припинення виробництва без припинення трудових відносин з економічних, технологічних, структурних причин призводить до:

- а) повного безробіття;
- б) інституційного безробіття;
- в) часткового безробіття;
- г) відновлюваного безробіття;
- д) структурного безробіття.

23. Для осіб передпенсійного віку тривалість виплати допомоги по безробіттю не може перевищувати:

- а) 360 календарних днів;
- б) 180 календарних днів;
- в) 720 календарних днів;
- г) 560 календарних днів.

24. Застрахованим особам, які протягом 12 місяців, що передували початку безробіття, працювали і сплачували внески не менше 26 календарних тижнів, розмір допомоги по безробіттю визначається:

- а) у відсотках до їх середньої заробітної плати;
- б) у відсотках до їх мінімальної заробітної плати;
- в) у відсотках до максимального фонду оплати праці;
- г) у відсотках до прожиткового мінімуму.

25. Право на допомогу по частковому безробіттю мають застраховані особи, в яких простій на підприємствах становлять:

- а) 30 і більше відсотків робочого часу;
- б) 20 і більше відсотків робочого часу;
- в) 50 і більше відсотків робочого часу;
- г) 40 і більше відсотків робочого часу.

26. Допомога по частковому безробіттю не надається:

- а) якщо простій підприємства має сезонний характер;
- б) якщо простій охопив менше 30% чисельності працівників;
- в) простій має тривалий характер;
- г) простій охопив 20 і більше відсотків робочого часу.

27. Чи виплачується допомога по безробіттю особам, яким встановлено інвалідність:

- а) так;
- б) ні;
- в) за певних, законодавчо встановлених умов.

28. Чи є обмеження по віку при виплаті одноразової допомоги для організації безробітним підприємницької діяльності:

- а) немає ніяких обмежень;
- б) вік особи, яка претендує на виплату такої допомоги обмежується з 23 до 35 років;
- в) особі повинно виповнитися 18 років на момент отримання допомоги;
- г) інша відповідь.

«Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»

1. Вітчизняне законодавство передбачає дві форми пенсійного страхування:

- а) обов'язкову;
- б) загальнодержавну;
- в) добровільну;
- г) тимчасову.

2. Бюджет Пенсійного фонду формується за рахунок таких внесків:

- а) збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, що сплачується підприємствами, установами, організаціями та фізичними особами в порядку, встановленому законодавством;

- б) коштів Державного бюджету України;
- в) добровільних внесків і пожертвувань громадян;
- г) банківських кредитів;
- д) сум пені, фінансових штрафів.

3. При здійсненні яких операцій справляється збір до Пенсійного фонду:

- а) операції з купівлі — продажу валюти;
- б) операції з торгівлі ювелірними виробами, в тому числі обручок;
- в) відчуженні легкових автомобілів;
- г) придбанні нерухомості;
- д) усі відповіді вірні.

4. Видатки Пенсійного фонду не можуть спрямовуватися:

- а) погашення банківських кредитів та відсотків за їх користування;
- б) розвиток матеріально-технічної бази органів Пенсійного фонду;
- в) створення та функціонування системи персоналізованого обліку відомостей у системі обов'язкового державного пенсійного страхування;
- г) немає вірної відповіді.

5. На що спрямовується найбільша частка видатків Пенсійного Фонду України:

- а) на утримання центрального апарату та органів Пенсійного фонду України;
- б) виплату державних пенсій;
- в) фінансування державних програм, що здійснюються у межах пенсійної реформи;
- г) організацію роз'яснювальної роботи серед населення.

6. Які види пенсій передбачені відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення»:

- а) пенсія за віком;
- б) пенсія за вислугу років;
- в) пенсія у зв'язку з втратою годувальника;
- г) допомога на соціальне обслуговування пенсіонерів;
- д) допомога на поховання.

7. Система пенсійного забезпечення України складається з:

- а) одного рівня;
- б) двох рівнів;
- в) трьох рівнів;
- г) чотирьох рівнів.

8. Систему накопичувального пенсійного забезпечення становить:

- а) перший і другий рівні;
- б) другий і третій рівні;
- в) перший і третій рівні;
- г) другий рівень.

9. В солідарній системі за рахунок коштів Пенсійного фонду відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» здійснюються такі пенсійні виплати:

- а) пенсія за віком;
- б) довічна обумовлена пенсія;
- в) одноразова пенсійна виплата;
- г) пенсія по інвалідності;
- д) пенсія у зв'язку із втратою годувальника.

10. Які види пенсійних виплат можна віднести до страхових:

- а) пенсія за віком;
- б) пенсія по інвалідності;
- в) пенсії у зв'язку із втратою годувальника;
- г) всі відповіді вірні.

11. Якщо особа одночасно має право на різні види пенсій (за віком, по інвалідності, у зв'язку із втратою годувальника), то їй виплачується:

- а) всі види пенсій одночасно;
- б) один із цих видів пенсій за її вибором;
- в) всі види пенсій у розмірі, який не перевищує гранично встановленого розміру пенсії на відповідний рік;
- г) немає вірної відповіді.

12. Допомога на поховання пенсіонера належить до:

- а) соціальних виплат за рахунок коштів Пенсійного фонду;
- б) пенсійних виплат за рахунок коштів Пенсійного фонду;
- в) виплат з Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності;
- г) соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду.

13. У разі смерті пенсіонера особам, які здійснили його поховання, виплачується допомога на поховання у розмірі:

- а) місячної пенсії, яку отримував пенсіонер на момент смерті;
- б) двомісячної пенсії, яку отримував пенсіонер на момент смерті;

- в) прожиткового мінімуму;
- г) 1000 гривень.

14. Коли в Україні планується введення Накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування:

- а) вона вже введена;
- б) коли буде забезпечено бездефіцитність бюджету пенсійного фонду;
- в) коли будуть прийняті відповідні зміни до Закону України «Про пенсійне страхування»
- г) введення цієї системи в Україні не планується.

15. Для визначення розміру пенсії страховий стаж обчислюється у:

- а) днях;
- б) роках;
- в) місяцях.

16. Розмір пенсії за віком (II) визначається за формулою:

- а) $P = 3c \times \frac{C_m}{Bc} \times \frac{100\%}{12}$;
- б) $P = 3c \times \frac{C_m \times Bc}{100\% \times 12}$;
- в) $P = 3c \times \frac{C_k}{K} \times \frac{C_m \times Bc}{100\% \times 12}$;

де $3c$ — середня заробітна плата працівників, в середньому на одну застраховану особу в цілому по Україні, з якої сплачено страхові внески за 3 календарні роки, що передують року звернення за призначенням пенсії;

C_m — сума місяців страхового стажу;

Bc — величина оцінки одного року страхового стажу (у відсотках)

C_k — сума коефіцієнтів заробітної плати за кожний місяць страхового стажу;

K — кількість місяців страхового стажу, за які розраховано коефіцієнти заробітної плати;

17. Якщо особа пропрацювала на роботах з особливо шкідливими і особливо важкими умовами праці (Список №1) 5 років і 3 місяці до страхового стажу цієї особи додатково зараховується:

- а) 2,5 роки;
- б) 5 років і 3 місяці;

- в) 5 років;
- г) 10 років.

18. Якщо особа мала право на отримання пенсії у 2004 році, але не звернулася до органів Пенсійного фонду з власної вини, то у 2010 році:

- а) нараховані суми пенсії виплачуються за весь період (2004—2010);
- б) нараховані суми пенсії виплачуються за період, який не перевищує трьох років до дня звернення за отриманням пенсії;
- в) виплата пенсії відбуватиметься з дня звернення за її призначенням.

19. Який розмір пенсії виплачується пенсіонеру під час його перебування на повному державному утриманні у відповідній установі:

- а) не менше 25% належної йому пенсії;
- б) не менше 50% належної йому пенсії;
- в) не менше 10% належної йому пенсії;
- г) нічого не виплачується.

20. Пенсія у зв'язку із втратою годувальника на одного непрацездатного призначається у розмірі:

- а) 50% пенсії за віком померлого годувальника;
- б) 25% пенсії за віком померлого годувальника;
- в) 100% пенсії за віком померлого годувальника;
- г) немає вірної відповіді.

21. Вкажіть, у яких випадках може проводитися перерахунок раніше призначеної пенсії:

- а) збільшення середньої заробітної плати працівників, зайнятих у галузях економіки України;
- б) збільшення прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність;
- в) коли застрахована особа після призначення пенсії продовжувала працювати;
- г) усі відповіді вірні.

22. Які з перелічених нижче категорій населення не мають права на пільгову пенсію:

- а) працівники, які зайняті повний робочий день на підземних роботах, на роботах з особливо шкідливими умовами праці за Списком №1;

- б) жінки, які народили троє дітей і виховували їх до шести років;
- в) трактористи — машиністи, безпосередньо зайняті у виробництві сільськогосподарської продукції;
- г) водії міського пасажирського транспорту;
- д) немає вірної відповіді.

23. Яка особливість розрахунку розміру пенсії у зв'язку із втратою годувальника:

- а) страховий стаж годувальника береться у подвійному розмірі;
- б) до страхового стажу додатково зараховують період із дня смерті годувальника до дня, коли б він досяг пенсійного віку;
- в) є законодавчо встановлений розмір страхового стажу для розрахунку пенсії у зв'язку із втратою годувальника;
- г) страховий стаж годувальника ніяким чином не впливає на розмір пенсії.

24. Вкажіть за скільки років буде враховуватися заробітна плата, якщо особа досягла пенсійного віку у липні 2010 року і дані про її заробітну плату є у системі персоніфікованого обліку:

- а) 15 років;
- б) 5 років;
- в) 10 років;
- г) 14,5 років.

25. Якщо застрахована особа продовжує працювати після призначення пенсії перерахунок пенсії проводиться:

- а) не раніше, ніж через 12 місяців страхового стажу після призначення пенсії незалежно від перерв у роботі;
- б) не раніше, ніж через 24 місяці страхового стажу після призначення пенсії незалежно від перерв у роботі;
- в) не раніше, ніж через 32 місяці страхового стажу після призначення пенсії незалежно від перерв у роботі;
- г) будь-коли за зверненням особи, яка має право на перерахунок.

26. Яким категоріям населення встановлені надбавки до пенсії за віком:

- а) непрацюючим пенсіонерам, які мають на своєму утриманні непрацездатних членів сім'ї;
- б) пенсіонерам, які перебувають на державному утриманні;
- в) самотнім пенсіонерам, які за висновком медичної установи потребують постійного стороннього догляду;
- г) усі відповіді вірні.

27. Який страховий стаж дає право на одержання пенсії за віком на загальних підставах:

- а) 20 років для чоловіків, 15 років для жінок;
- б) 25 років для чоловіків, 20 років для жінок;
- в) 35 років для чоловіків, 30 років для жінок;
- г) інша відповідь.

28. Чи є обмеження стосовно максимального розміру пенсії:

- а) обмежень немає;
- б) максимальний розмір пенсії не може перевищувати 17 розмірів прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб;
- в) максимальний розмір пенсії не може перевищувати 12 розмірів прожиткового мінімуму, встановленого для непрацездатних осіб;
- г) максимальний розмір пенсії не може перевищувати 10 розмірів прожиткового мінімуму, встановленого для непрацездатних осіб.

«Іноземний досвід соціального страхування»

1. На перших етапах розвитку системи соціального захисту основним його суб'єктами була:

- а) держава;
- б) громадянські структури;
- в) церква;
- г) інша відповідь.

2. Що стало основним нововведенням Бісмарка і використовується країнами до сьогоднішнього дня:

- а) запровадження обов'язкового характеру системи соціального страхування;
- б) право матеріального забезпечення мали лише особи, які працювали;
- в) система управління забезпеченням (забезпеченням управляли роботодавці та працівники);
- г) інша відповідь.

3. Які принципи покладені в основу системи соціального забезпечення Беверіджа:

- а) універсальності забезпечення;
- б) солідарності та субсидування;
- в) обов'язковості фінансування страховими фондами витрат, пов'язаних із наданням матеріального забезпечення та соціальних послуг в обсягах, передбачених законами;

- г) єдності у забезпеченні;
- д) інтеграції;
- е) усі відповіді вірні.

4. Назвіть три основні джерела фондів соціального страхування у країнах світу:

- а) страхові внески працівників;
- б) страхові внески роботодавців;
- в) внески засновників;
- г) благодійні внески;
- д) субсидії держави.

5. Який соціальний ризик був покладений в основу перших солідарних пенсійних систем, що впроваджувалися в країнах Європи на межі XIX—XX ст.:

- а) настання старості;
- б) бідність;
- в) інвалідність;
- г) малозабезпеченість.

6. Континентальний варіант фінансування соціальних видатків передбачає:

- а) покриття за рахунок соціального страхування близько половини всіх соціальних видатків;
- б) значна частина соціальних видатків покривається за рахунок бюджету;
- в) приблизно 2/3 усіх соціальних видатків покривається за рахунок соціального страхування;
- г) інша відповідь.

7. Основною метою соціального страхування в США є:

- а) забезпечення основних життєвих потреб;
- б) недопущення суттєвого зниження доходів внаслідок дії факторів соціального ризику;
- в) підтримка мінімального рівня життя населення;
- г) інша відповідь.

8. Визначити поняття «соціальне страхування»:

- а) комбінація програми пенсійних заощаджень, програми страхування та програми перерозподілу Національного доходу;
- б) система економічних відносин, за допомогою якої формуються та використовуються фонди грошових засобів для матеріального забезпечення незабезпечених;

в) комплекс законодавчо закріплених соціальних норм, що гарантує держава окремим верствам населення, а також за певних економічних умов усім членам суспільства.

9. Організація соціального страхування базується на принципах:

- а) особистої відповідальності;
- б) солідарності;
- в) добровільності;
- г) неприбутковості страхових операцій для страхувальника;
- д) обов'язковості;
- е) контрибуції;
- є) суброгації.

10. Система соціального страхування Німеччини Бісмарка ґрунтується на таких трьох законодавчих актах:

- а) закон про тимчасову втрату працездатності;
- б) закон про страхування на випадок хвороби;
- в) закон про страхування від нещасних випадків на виробництві;
- г) закон про страхування від безробіття;
- д) закон про страхування на випадок старості та інвалідності.

11. Які відмінності між системами соціального захисту Беве-ріджа і Бісмарка:

- а) застосування страхового принципу;
- б) розширення кола осіб, що підлягали соціальному забезпеченню;
- в) головним було забезпечення повної зайнятості населення;
- г) адекватний характер страхових внесків і виплат.

12. У країнах світу існують такі види обов'язкового соціального страхування:

- а) обов'язкове загальне страхування;
- б) обов'язкове професійне страхування;
- в) добровільне соціальне страхування;
- г) усі відповіді вірні

13. Країни, у яких частка соціальних видатків становить приблизно 30% ВВП, дві третини з них покриваються за рахунок систем соціального страхування за типологією належать до:

- а) північного-європейського варіанту;
- б) континентального варіанту;
- в) американського варіанту;
- г) неможливо віднести до жодного з перелічених вище типів.

14. Які види допомоги відповідно до Плану Беверіджа не були включені до виплат з уніфікованої системи соціального страхування:

- а) сімейна допомога;
- б) допомога по хворобі;
- в) допомога по безробіттю;
- г) допомога по старості;
- д) допомога у разі настання нещасного випадку.

15. Північно-європейський варіант фінансування соціальних видатків передбачає:

- а) покриття за рахунок соціального страхування близько половини всіх соціальних видатків;
- б) значна частина соціальних видатків покривається за рахунок бюджету;
- в) приблизно 2/3 усіх соціальних видатків покривається за рахунок соціального страхування;
- г) немає вірних відповідей.

16. Основною метою соціального страхування в країнах ЄС є:

- а) забезпечення основних життєвих потреб;
- б) недопущення суттєвого зниження доходів внаслідок дії факторів соціального ризику;
- в) підтримка мінімального рівня життя населення;
- г) інша відповідь.

«Недержавне пенсійне страхування»

1. У якій країні вперше з'явилися недержавні пенсійні фонди:

- а) Росія;
- б) Англія;
- в) Німеччина;
- г) Австралія;
- д) Україна.

2. Які установи не можуть здійснювати недержавне пенсійне забезпечення:

- а) недержавні пенсійні фонди;
- б) страхові організації;
- в) банківські установи;
- г) немає вірної відповіді.

3. Знайдіть невірне твердження:

- а) недержавний пенсійний фонд провадить діяльність і ліквідується згідно із Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення»
- б) недержавний пенсійний фонд має статус неприбуткової установи;
- в) пенсійний фонд діє на підставі Положення про недержавний пенсійний фонд;
- г) усі твердження вірні.

4. Органом управління недержавного пенсійного фонду є:

- а) рада фонду;
- б) адміністратор фонду;
- в) голова правління фонду;
- г) компанія з управління активами.

5. Знайти відповідність:

1. Учасники фонду 2. Вкладники фонду

- а) вільно обирають пенсійну схему та підписують пенсійний контракт;
- б) громадяни, на користь яких здійснюються пенсійні внески;
- в) здійснюють перерахування внесків на свою користь, на користь своїх близьких або співробітників.

6. Рада недержавного пенсійного фонду формується з представників засновників у кількості не менше:

- а) 3 осіб;
- б) 5 осіб;
- в) 10 осіб;
- г) 15 осіб.

7. Який вид недержавного пенсійного фонду створюється одним або кількома юридичними особами — роботодавцями, а його учасниками можуть бути виключно фізичні особи, які перебувають чи перебували у трудових відносинах із цими роботодавцями:

- а) відкритий;
- б) корпоративний;
- в) професійний;
- г) закритий.

8. Який вид недержавного пенсійного фонду може бути заснований об'єднанням юридичних осіб — роботодавців та фізичних

осіб, включаючи професійні спілки, пов'язаними за родом їх професійної діяльності:

- а) відкритий;
- б) корпоративний;
- в) професійний;
- г) закритий

9. Не може бути засновником відкритих НПФ юридична особа:

- а) діяльність якої була збитковою протягом попереднього фінансового року;
- б) яка є засновником іншого виду недержавного пенсійного фонду;
- в) діяльність якої фінансується за рахунок Державного бюджету України або місцевих бюджетів;
- г) яка має найманих працівників.

10. До професійних учасників фондового ринку, які можуть здійснювати обслуговування недержавного пенсійного фонду належать:

- а) брокери;
- б) адміністратор;
- в) банк — зберігач;
- г) фірма — девелопер;
- д) клірингова установа;
- е) компанія з управління активами.

11. Документ, який визначає інвестиційну політику недержавного пенсійного фонду, основні напрями інвестування та обмеження інвестиційної діяльності з пенсійними активами, установлені в межах загальних вимог та обмежень інвестиційної діяльності, визначених Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» — це:

- а) пенсійна схема;
- б) пенсійний контракт;
- в) інвестиційна декларація;
- г) інше.

12. Пенсійні фонди (без укладання договору зі страховою компанією) можуть здійснювати такі види виплат:

- а) пенсія на визначений строк;
- б) довічна пенсія;
- в) пенсія у зв'язку із втратою годувальника;
- г) одноразова пенсійна виплата;
- д) пенсія за вислугу років.

13. У якій валюті може виплачуватися недержавна пенсія:

- а) національній;
- б) іноземній;
- в) у тій валюті, в якій здійснювались внески до недержавного пенсійного фонду.

14. Пенсійний вік, після якого учасник має право на отримання пенсійних виплат за недержавним пенсійним страхуванням може відрізнятися від пенсійного віку, визначеного в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування не більше, ніж на:

- а) 5 років;
- б) 8 років;
- в) 10 років;
- г) 1 рік.

15. Що з нижченаведеного може стати підставою для здійснення пенсійних виплат недержавним пенсійним фондом:

- а) визнання учасника фонду інвалідом;
- б) втрата учасником фонду годувальника;
- в) виїзд учасника фонду на постійне проживання за межі України;
- г) смерть адміністратора недержавного пенсійного фонду;
- д) медично підтверджений критичний стан здоров'я учасника фонду;
- е) усі відповіді вірні.

16. Договір на виплату пенсії за недержавним пенсійним страхуванням укладається не менше, ніж на:

- а) 5 років;
- б) 8 років;
- в) 10 років;
- г) 1 рік.

17. Який крайній термін подання учасником заяви адміністратору пенсійного фонду із зазначенням обраної ним пенсійної виплати:

- а) не пізніше, ніж 6 місяців до настання вказаного в договорі пенсійного віку;
- б) не пізніше, ніж 15 днів до настання вказаного в договорі пенсійного віку;
- в) не пізніше, ніж 2 місяці до настання вказаного в договорі пенсійного віку;
- г) немає вірної відповіді.

18. Хто виплачує довічну пенсію за рахунок коштів накопичених у недержавному пенсійному фонді

- а) недержавний пенсійний фонд;
- б) Пенсійний фонд України;
- в) страхова компанія;
- г) інша відповідь.

19. Протягом скількох днів після подання заяви учасником недержавний фонд здійснює одноразову пенсійну виплату:

- а) протягом трьох робочих днів;
- б) на наступний робочий день;
- в) протягом п'яти робочих днів;
- г) протягом десяти робочих днів.

20. Назвіть органи контролю у сфері недержавного пенсійного забезпечення:

- а) Державна податкова адміністрація;
- б) Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг;
- в) Державна контрольно-ревізійна служба;
- г) Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку;
- д) Антимонопольний комітет;
- е) Рахункова палата;
- ж) Національний банк України.

ТЕСТ ЗАГАЛЬНИЙ

1. Джерел формування грошових Фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування:

- а) страхові внески;
- б) кошти з бюджету;
- в) інші джерела.

2. Основними видами загальнообов'язкового державного соціального страхування є:

- а) пенсійне страхування;
- б) медичне страхування;
- в) страхування на випадок безробіття;
- г) страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності;
- д) страхування від нещасних випадків на виробництві та від професійного захворювання;
- е) недержавне соціальне страхування;
- є) інші види страхування, визначені законами України.

3. Кошти цільових страхових фондів:

- а) входять до складу державного бюджету України;
- б) не входять до складу державного бюджету України;
- в) використовуються тільки за цільовим призначенням.

4. Тарифи обов'язкових внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування встановлюються:

- а) Кабінетом Міністрів України;
- б) Верховною Радою України;
- в) Міністерством праці та соціальної політики України.

5. Розподіл відрахувань у Фонд соціального страхування України визначає:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Верховна Рада України;
- в) усі відповіді правильні.

6. Визначити поняття «соціальне страхування»:

- а) комбінація програми пенсійних заощаджень, програми страхування та програми перерозподілу Національного доходу;
- б) система економічних відносин, за допомогою якої формуються та використовуються фонди грошових засобів для матеріального забезпечення незапрацездатних;
- в) комплекс законодавчо закріплених соціальних норм, що гарантує держава окремим верствам населення, а також за певних економічних умов усім членам суспільства.

7. Добрати до наступних понять правильні варіанти визначення:

1) страховий ризик; 2) страховий випадок; 3) страховий стаж.

а) подія, передбачена договором страхування або законодавством, яка відбулася та з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити виплату страхової суми страхувальнику, застрахованій або іншій третій особі;

б) певна подія, на випадок якої проводиться страхування й яка має ознаки ймовірності та випадковості настання;

в) період, на протязі якого особа підлягає загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню та відбувається відшкодування внесків на страхування.

8. Вказати правильне визначення терміна «прожитковий мінімум»:

а) соціально прийнятий рівень споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг, визначений за нормами соціальних або фізіологічних потреб;

б) норматив, що визначається на основі показників фактичного споживання або забезпеченості для всього населення або окремих соціальних груп;

в) вартісна оцінка мінімуму життєвих засобів, необхідних для підтримки життєдіяльності та відновлення робочої сили працівника.

9. До функцій соціального страхування як складової соціальної політики належать:

а) компенсаційна;

б) функція превенції;

в) захисна функція;

г) відтворювальна;

д) перерозподільна;

е) стабілізуюча;

є) контрольна;

ж) формування страхового фонду.

10. Організація соціального страхування базується на принципах:

а) особистої відповідальності; б) солідарності;

в) добровільності;

г) неприбутковості страхових операцій для страхувальника;

д) обов'язковості;

е) контрибуції;

є) організаційного самоуправління;

ж) суброгації;

з) державного регулювання.

11. Існуючі соціальні нормативи за характером задоволення соціальних потреб:

а) статистичні нормативи;

б) нормативи споживання;

в) нормативи мінімального споживання;

г) нормативи забезпечення;

д) нормативи доходу.

12. Джерела фінансування соціальних гарантій:

а) Державний бюджет;

- б) кошти місцевих бюджетів;
- в) страхові фонди;
- г) підприємства, об'єднання й організації, що перебувають на господарському розрахунку;
- д) організації та установи, що фінансуються за рахунок бюджетів різного рівня.

13. Джерелами фінансування соціальної сфери є:

- а) Державний бюджет;
- б) страхові фонди;
- в) місцеві бюджети;
- г) власні доходи організацій та установ соціальної сфери (самофінансування).

14. Управління страховими фондами здійснюється:

- а) Верховною Радою України;
- б) Кабінетом Міністрів України;
- в) державою та представниками суб'єктів соціального страхування.

15. Види державних пенсій:

- а) трудові;
- б) економічні;
- в) соціальні.

16. Забороняється використовувати кошти Пенсійного фонду.

- а) не за цільовим призначенням;
- б) на придбання державних цінних паперів у разі відсутності заборгованості з виплати пенсій;
- в) на кредитні операції;
- г) надання позик.

17. Державні цільові фонди поділяють на:

- а) спеціальні;
- б) економічні;
- в) соціальні;
- г) політичні.

18. Діяльність недержавних пенсійних фондів відповідно до своїх статутів не належить до:

- а) банківської;
- б) страхової;
- в) діяльності на фондовому ринку;
- г) усі відповіді правильні.

19. Яка послідовність з огляду на субординацію нижче наведених правових актів:

- а) міжнародні угоди, що містять положення зі соціального страхування;
- б) Конституція України; в) постанови Уряду;
- г) рішення міністрів і відомств України;
- д) Цивільний Кодекс України;
- е) Закон України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування»?

20. До числа основних державних соціальних гарантій відносяться:

- а) мінімальний розмір заробітної плати;
- б) мінімальний розмір пенсії за віком;
- в) величина порога індексації грошових доходів громадян;
- г) неоподатковуваний мінімум доходів громадян;
- д) розміри державної соціальної допомоги;
- е) пільги щодо оплати житлово-комунальних, транспортних послуг, послуг зв'язку та критерії їх надання.

ВІДПОВІДІ ДО ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

№ з/п	Сутність, принципи, роль страхування та його державне регулювання	Соціальне страхування з тимчасової втрати працездатності	Страхування від нещасного випадку на виробництві та професійних захворювань	Соціальне страхування на випадок безробіття	Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування	Іноземний досвід соціального страхування	Недержавне пенсійне страхування
1	<i>a, з, д</i>	<i>в</i>	<i>a, б</i>	<i>a, б</i>	<i>a, в</i>	<i>в</i>	<i>б</i>
2	<i>з</i>	<i>б, з</i>	<i>з</i>	<i>б</i>	<i>a, б, в, д</i>	<i>a</i>	<i>з</i>
3	<i>з</i>	<i>a, з</i>	<i>a, б, з</i>	<i>a</i>	<i>д</i>	<i>a, з, д</i>	<i>з</i>
4	<i>б</i>	<i>з</i>	<i>б</i>	<i>в</i>	<i>з</i>	<i>a, б, д</i>	<i>a</i>
5	<i>a, з, д</i>	<i>a, б</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>б</i>	<i>в</i>	<i>1. б 2. a, в</i>
6	<i>б, д</i>	<i>б</i>	<i>б</i>	<i>з</i>	<i>a, б, в</i>	<i>в</i>	<i>б</i>
7	<i>б</i>	<i>в</i>	<i>б, в, з</i>	<i>б</i>	<i>в</i>	<i>в</i>	<i>б</i>
8	<i>a, з, д</i>	<i>в</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>б</i>	<i>в</i>	<i>в</i>
9	<i>б, в, е</i>	<i>б, в</i>	<i>е</i>	<i>з</i>	<i>a, з, д</i>	<i>б, з, д</i>	<i>a, в</i>
10	<i>в</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a, в, з</i>	<i>з</i>	<i>б, в, д</i>	<i>б, в, е</i>
11	<i>в</i>	<i>б</i>	<i>в</i>	<i>a</i>	<i>б</i>	<i>б, в, з</i>	<i>в</i>
12	<i>a</i>	<i>з</i>	<i>б</i>	<i>б</i>	<i>a</i>	<i>a, б</i>	<i>a, з</i>
13	<i>a</i>	<i>б</i>	<i>a, в, д</i>	<i>a, в, з</i>	<i>б</i>	<i>б</i>	<i>a</i>
14	<i>е</i>	<i>б</i>	<i>в</i>	<i>б, в</i>	<i>з</i>	<i>a, д</i>	<i>в</i>
15	<i>a, б, в</i>	<i>в</i>	<i>в</i>	<i>в</i>	<i>в</i>	<i>a</i>	<i>a, в, д</i>
16	<i>б</i>	<i>в, з</i>	<i>в</i>	<i>б</i>	<i>в</i>	<i>a, б</i>	<i>в</i>
17	<i>в, з</i>	<i>a, б, в</i>	<i>a</i>	<i>в</i>	<i>б</i>		<i>в</i>
18	<i>в</i>	<i>б, в</i>	<i>д</i>	<i>a, в, з</i>	<i>б</i>		<i>в</i>
19	<i>a, б</i>	<i>з</i>	<i>a</i>	<i>б</i>	<i>a</i>		<i>в</i>
20	<i>a, б, в</i>	<i>б</i>	<i>в</i>	<i>з</i>	<i>a</i>		<i>б, з, д, ж</i>
21	<i>в</i>	<i>a</i>	<i>е</i>	<i>в, з</i>	<i>з</i>		
22	<i>б</i>	<i>б</i>	<i>в</i>	<i>в</i>	<i>б</i>		
23	<i>a</i>	<i>в</i>		<i>в</i>	<i>б</i>		
24	<i>в</i>	<i>б</i>		<i>a</i>	<i>a</i>		
25		<i>a, б</i>		<i>б</i>	<i>б</i>		
26		<i>a, б</i>		<i>a, б</i>	<i>a, в</i>		
27		<i>в</i>		<i>б</i>	<i>в</i>		
28		<i>в</i>		<i>в</i>	<i>з</i>		
29		<i>a</i>					
30		<i>б, в</i>					

ПРИКЛАДИ РОЗВ'ЯЗКІВ ТИПОВИХ ЗАДАЧ

Задача 1

Працівника прийнято на роботу з 23 лютого 2011 року і в перший же день він захворів. Перебував на лікарняному по 1 березня. Його посадовий оклад згідно з трудовим договором — 1300 грн. Стаж роботи — 6 років і 5 місяців (визначено на підставі трудової книжки). Кількість робочих днів, встановлених на підприємстві, за розрахунковий період (серпень — січень) — 124. Обчислити лікарняні.

Розв'язок задачі

Якщо працівник захворів у перший робочий день, тоді лікарняні обчислюють виходячи з розміру посадового окладу:

1) середньомісячна кількість робочих днів:

$$124 \text{ р. д.} / 6 \text{ міс.} = 21 \text{ р. д.}$$

2) середньоденна зарплата:

$$1300 \text{ грн.} / 21 \text{ р. д.} = 61,90 \text{ грн.};$$

3) Розмір лікарняних, враховуючи стаж — 80%.

оплата перших 5-ти днів за рахунок підприємства (з 23.02 по 25.02 — 3 р. д.):

$$61,90 \text{ грн.} \times 3 \text{ р. д.} \times 80\% = 148,56 \text{ грн.};$$

4) допомога за рахунок Фонду страхування від непрацевдатності (за 2 р. д.):

$$61,90 \text{ грн.} \times 2 \text{ р. д.} \times 80\% = 99,04 \text{ грн.}$$

Усього нараховано лікарняних — **247,60 грн.**

Задача 2

Працівник приніс листок непрацевдатності з 1 по 9 лютого 2011 року. Розрахунковий період: серпень 2010 року — січень 2011 року. В серпні він був 14 днів у щорічній відпустці, а у вересні 7 днів хворів. Стаж роботи — 12 років і 2 місяці. Обчислити розмір лікарняних.

У серпні — січні нараховано:

Розрахунковий період	Відпрацьовано днів	Нарахована зарплата, грн.
серпень	8	10250
вересень	14	11580
жовтень	21	13620
листопад	22	13620
грудень	23	13700
січень	19	12010
Всього		

Розв'язок задачі

Розглянемо у таблиці, як обчислити середню зарплату та суму лікарняних в такому випадку.

Розрахунковий період	Відпрацьовано днів	Нарахована зарплата, грн.	Зарплата, з якої обчислюють середню зарплату, грн.	Середньоденна зарплата, грн.
серпень	8	10250	10250	
вересень	14	11580	11580	
жовтень	21	13620	13605	
листопад	22	13620	13605	
грудень	23	13700	13700	
січень	19	12010	12010	
Всього	107		74750	698,60

Але середньоденна зарплата не повинна перевищувати максимальної величини, з якої сплачують страхові внески¹, у розрахунку на один день останнього місяця розрахункового періоду. А у січні це — **742,89** грн. (14115 грн. / 19 р. д.). Оскільки фактичний розмір максимальної середньоденної заробітної плати менший, ніж максимально встановлений, то допомогу обчислюємо виходячи з фактичної суми.

Розмір лікарняних, враховуючи стаж — 100%.

Отже, оплата перших 5 днів тимчасової непрацездатності за рахунок коштів роботодавця становить: **2794,4** грн. (698,60 грн. x 4 р. д.).

Допомога за рахунок Фонду страхування від непрацездатності (за 3 р. д.): 698,6 грн. x 3 р. д. = **2095,8** грн.

Усього нараховано лікарняних — **4890,2** грн.

Задача 3

Співробітниця принесла на підприємство лікарняний листок у зв'язку з вагітністю та пологами, виписаний на період з 29 жовтня 2010 р. по 2 березня 2011 року. За графіком роботи підприємства на даний період припадає 88 робочих днів, і відповідно — 183 календарних дні. За розрахунковий період (квітень — вересень 2010 року), їй нарахували 17200 грн. зарплати. Визначити суму допомоги по вагітності і пологах.

Розв'язок задачі

У розрахунковому періоді з квітня по вересень 2010 року було 183 календарних дні. 3 грудня 2009 року розмір середньоденного

¹ До 01.01.2011 р. максимальна величина доходів, з якої сплачувались страхові внески на соціальне страхування становила 15 розмірів прожиткових мінімумів на одну працюючу особу за відповідний період, з 01.10.2011 ця величина становить 17.

заробітку працівниці визначається виходячи з кількості календарних днів, а не з фактично відпрацьованих.

Середньоденний заробіток працівниці буде дорівнювати:

$$17200 \text{ грн.} / 183 \text{ к.д.} = 93,99 \text{ грн}$$

Сума допомоги по вагітності та пологах розраховується також виходячи з кількості календарних днів і становитиме:

$$93,99 \text{ грн.} \times (70 + 56 \text{ к.д.}) = 11842,74 \text{ грн.}$$

Якщо лікарняний у зв'язку з вагітністю та пологами продовжать ще на 14 календарних днів, то треба просто помножити розраховану суму середньоденної зарплати на 14.

Якщо працівниця йде в декрет пізніше, ніж відкрито її лікарняний, то допомогу за дні роботи їй не виплачують. За ці дні вона отримує зарплату.

Декретні повністю виплачують за рахунок Фонду.

Задача 4

Працівник Самійленко А.П. доглядала за хворою дитиною з 22.10.10 р. по 03.11.10 р. (9 р.д.). Страховий стаж — 15 років і 5 місяців. Максимальний розмір заробітної плати, з якої сплачуються страхові внески у даному періоді становив 13605 грн. За розрахунковий період (квітень — вересень 2010 року) їй **нараховано:**

квітень: — зарплата — 1900 грн.;

— нецільова благодійна допомога (разова) — 500 грн.;

травень: — зарплата — 1900 грн.;

червень: — лікарняні (з 7 по 15 — 6 р. д.) — 570 грн.;

— зарплата за 15 р. д. — 1330 грн.;

— матеріальна допомога на оздоровлення — 900 грн.;

— виробнича премія — 1200 грн.;

липень: — відпускні (з 2 по 23) — 1400 грн.;

— зарплата (5 р. д.) — 345 грн.;

серпень: — зарплата — 1900 грн.;

вересень: — зарплата — 1900 грн.

Знайти суму лікарняних, які виплатять Самійленко А.П.

Розв'язок задачі

Подивимось, які з цих виплат потраплять до розрахунку.

Нецільову благодійну допомогу взяти не можна, навіть якщо з неї утримано податок на доходи громадян, оскільки це не зарплатна виплата і її не обкладають соціальними внесками.

Більше всього в даному прикладі нас цікавить червень. Лікарняні з розрахунку випадають (і дні, і оплата). Зарплату і премію включають повністю. А от матеріальну допомогу беруть пропорційно до

відпрацьованих днів. А саме: робочих днів за графіком — 21, відпрацьовано — 15. Сума матеріальної допомоги, яка увійде до розрахунку, складає **642,85 грн. (900 грн. : 21 р. д. x 15 р. д.)**.

Отже, до розрахунку беремо заробіток у сумі:

1900 грн. + 1900 грн. + 1330 грн. + 642,85 грн. + 1200 грн. + 345 грн. + 1900 грн. + 1900 грн. = 11117,85 грн.

У розрахунковому періоді А. П. Самійленко відпрацювала 106 днів.

Середня зарплата дорівнює: **11117,85 грн / 106 р.д. = 104,88 грн.**

Вона не перевищує граничного розміру середньоденної зарплати, який у вересні становить **618,40 грн. (13605 грн./22 р. д.)**.

Розмір лікарняних, враховуючи стаж — 100%.

Сума лікарняних: 104,88 грн. x 9 р. д. = 943,92 грн. (уся сума оплачується за кошти Фонду, оскільки листок непрацездатності — по догляду за дитиною).

Задача 5

Потерпілому 06.12.2011 р. встановлено МСЕК стійку втрату професійної працездатності — 30 %. Середня заробітна (дохід) перед настанням страхового випадку складала — 2500 грн. Розмір прожиткового мінімуму на даний час складав 1004 грн.

1) Визначити, якою буде сума одноразової допомоги. Обґрунтувати відповідь.

2) Чи встановлено обмеження щодо розміру одноразової допомоги внаслідок нещасного випадку?

3) За рахунок яких коштів і ким (підприємства, ФСС ТВП, ФСС НВВ чи ін.) буде проводитись виплата одноразової допомоги?

Розв'язок задачі

Розрахуємо суму одноразової допомоги: сума одноразової допомоги визначається із розрахунку середньомісячного заробітку потерпілого за кожний відсоток втрати потерпілим професійної працездатності, але не більше чотирикратного розміру граничної суми заробітної плати, з якої справляються внески до Фонду.

2500 грн. * 30 = 75000 грн.,

Проте, зважаючи на те, що з 1 жовтня 2011 року, розмір граничного ФОП складає 17 розмірів прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб. До виплати належить сума, яка не перевищує чотирикратного розміру граничного ФОП на момент настання права на виплату

1004 * 17 * 4 = 68272 грн.

Одноразова допомога буде виплачуватись повністю за рахунок коштів ФСС НВВ.

Задача 6

Потерпілому встановлено стійку втрату працездатності 70% та І групу інвалідності. Середньомісячний заробіток перед настанням страхового випадку складав 3890 грн., а пенсія у зв'язку з інвалідністю 1200 грн.

Розрахувати розмір щомісячної страхової виплати.

Розв'язок задачі

Розрахунок щомісячної страхової виплати проводиться наступним чином:

$$3890 * 0,7 = 2723 \text{ грн.}$$

Разом сума пенсії та щомісячної страхової виплати становитиме:

$$2723 + 1200 = 3923 \text{ грн.}$$

Ця сума перевищує заробітну плату потерпілого до настання страхового випадку на **33 грн. (3923-3890)**.

Оскільки, метою щомісячної страхової виплати є компенсація втраченого заробітку у зв'язку із втратою працездатності, то її розмір становитиме:

$$2723 - 33 = 2690 \text{ грн.}$$

Задача 7

Працівник із страховим стажем 11 років звільнився 1 листопада 2010 року. Його заробіток за останні 6 місяців склав:

Місяці розрахункового періоду	Кількість календарних днів періоду	Нарахована заробітна плата, грн.
Травень	31	1980
Червень	30	2200
Липень	31	1980
Серпень	31	1980
Вересень	30	1970
Жовтень	31	1980
Всього:	?	?

Граничний обсяг ФОП у відповідному періоді — 13605 грн.

Середня заробітна плата по Івано-Франківській обл. у 2010 році — 2367,00 грн.

1) За скільки днів (років) виплачується допомога по безробіттю в даному випадку? З якого дня починається виплата?

2) В яких розмірах виплачується допомога по безробіттю? Чи залежить її розмір від страхового стажу, в яких випадках?

3) Чи встановлено обмеження щодо розміру допомоги по безробіттю? Якщо так, то які?

4) Визначити суму допомоги по безробіттю у перші 90 календарних днів з моменту призначення допомоги.

Розв'язок задачі

Середньоденна заробітна плата — $12090 : 184 = 65,70$ грн.

У перші 90 календарних днів буде виплачуватись 70% заробітку, оскільки страховий стаж більше 10 років.

$65,70$ грн. \times 70% = $45,99$ грн.

У даному періоді максимальна сума (гранична величина) заробітної плати (доходу) та оподаткованого доходу (прибутку), з яких сплачуються страхові внески, становить 13605 гривень, а в розрахунку на один календарний день — **446,94 грн. (13605 грн. / 30,4 д.)**. Як бачимо, розмір середньоденної заробітної плати не перевищує цієї суми.

В місяць виплата складатиме: $65,70 \times 30,4 = 1999,90$ грн.

Середня з/п по Івано-Франківській обл. у 2010 році склала 2367,00 грн. Допомога не може перевищувати ці межі.

В даному прикладі вона і не перевищує.

Тому за 90 днів допомога по безробіттю складає: $90 * 65,70 = 5913$ грн.

Задача 8

Особа, що пропрацювала на підприємстві 5 років, була звільнена 17 січня 2011 року і 26 січня звернулася до центру зайнятості за сприянням у працевлаштуванні. До 3 вересня 2010 року включно зазначена особа перебувала у відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, а з 25 жовтня до 9 листопада 2010 року включно хворіла. Стаж роботи 7 років.

Виплати, одержані особою у розрахунковому періоді:

у серпні 2010 р. — премія разового характеру;

у вересні — заробітна плата у розмірі 2300 гривень;

у жовтні — заробітна плата у розмірі 3100 гривень, у тому числі 800 гривень — премія разового характеру;

у листопаді — заробітна плата у розмірі 2800 гривень;

у грудні — заробітна плата у розмірі 2800 гривень.

Визначте розмір допомоги по безробіттю.

Розв'язок задачі

Оскільки особа працювала за попередні 12 місяців більше 26 тижднів, то вона має право на допомогу по безробіттю, виходячи із заробітної плати.

Розрахунковим періодом для обчислення допомоги є період з липня по грудень 2010 року. Проте до вересня особа перебувала у відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, тому перші два місяці випадають з розрахункового періоду.

У жовтні 2010 року було 21 робочий день, з них особа 5 робочих днів хворіла. Премія разового характеру включається до розрахунку пропорційно кількості відпрацьованих днів (особа відпрацювала 16 днів): $800:21*16=609,52$ грн.

До розрахунку включаються наступні виплати:

$2300+(3100-800)+609,52+2800+2800=10809,52$ грн.

Середньоденна заробітна плата розраховується:

$10809,52:(27+31+30+31) = 90,8$ грн.

Ця зарплата є меншою, за гранично встановлені розміри.

Страховий стаж особи 7 років, тому розмір допомоги становитиме 60% від середньоденної заробітної плати:

$90,8*30,4*0,6=1656,19$ грн.

Допомога не перевищує середньої заробітної плати по Івано-Франківській обл., тому виплачується у повному обсязі.

Примітка: 30,4 — це середньомісячна кількість днів у 2010 році (365:12)

Задача 9

У зв'язку зі скороченням штату 18 листопада 2010 року з роботи звільнено трьох осіб Яцурак, Василечко, Богданюк що мають страховий стаж 6, 8 і 11 років відповідно. Середньоденна заробітна плата Яцурака складала 90 грн., Василечко — 110 грн., Богданюка — 135 грн. Визначте розмір допомоги по безробіттю.

Розв'язок задачі

Розмір допомоги по безробіттю залежить не лише від заробітної плати, а й від страхового стажу. Також є обмеження стосовно розміру середньоденної заробітної плати.

У даному періоді максимальна сума (гранична величина) заробітної плати (доходу) та оподаткованого доходу (прибутку), з яких сплачуються страхові внески, становить 13605 гривень, а в розрахунку на один календарний день — **446,94 грн. (13605 грн. / 30,4 д.)**. Як бачимо, розмір середньоденної заробітної плати жодного з працівників не перевищує цієї суми.

Отже, розмір допомоги по безробіттю за місяць складає:

для п. Яцурака **$90*30,4*0,6=1641,6$ грн.**

для п. Василечко **$110*30,4*0,6=2006,4$ грн.**

для п. Богданюка **$135*30,4*0,7=2872,8$ грн.**

Оскільки середня заробітна плата по Івано-Франківській обл. у 2010 році становила 2367,00 грн, а розмір допомоги по безробіттю не може перевищувати цієї величини, п. Богданюк отримує допомогу у розмірі **2367,00 грн.**

Задача 10

У зв'язку зі скороченням 19 листопада 2011 року з роботи було звільнено трьох осіб Кривенко, Іванюк, Сидоренко, що мають страховий стаж 4, 5 і 11 років відповідно. Їх загальна заробітна плата протягом травня — жовтня 2011 року становить Кривенко — 12 340 грн., Іваненко — 14 190 грн., Сидоренко — 10 330 грн. Визначте розмір допомоги по безробіттю.

Розв'язок задачі

У розрахунковому періоді (з травня по жовтень) було 184 календарних дні.

Знайдемо середньоденну заробітну плату кожного працівника:

п. Кривенко: $12340:184=67,06$ грн.

п. Іванюк: $14190:184=77,12$ грн.

п. Сидоренко: $10330:184=56,14$ грн.

Розміри середньоденної заробітної плати цих працівників є низькими і не перевищують граничного ФОП, з якого сплачуються страхові внески.

Тому розмір допомоги по безробіттю за місяць складатиме:

п. Кривенко: $67,06*30,4*0,55=1121,24$ грн.

п. Іванюк: $77,12*30,4*0,55=1289,45$ грн.

п. Сидоренко: $56,14*30,4*0,7=1194,65$ грн.

Допомога буде виплачуватися у повному обсязі.

Допомога по безробіттю в такому розмірі виплачуватиметься протягом перших 90 календарних днів, протягом наступних 90 календарних днів — її розмір становитиме 80% від розрахованої суми, в подальшому — 70%.

Задача 11

Особа подала до служби зайнятості дві довідки про середню заробітну плату — за основним місцем роботи та за сумісництвом.

За основним місцем роботи вона перебувала у відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку з 23 березня 2008 року до 23 березня 2011 року, після чого була звільнена з роботи (розрахунковий період вересень 2010 року — лютий 2011 року, посадовий оклад — 2350 гривень), але одночасно працювала за сумісництвом (звільнена 1 березня 2011 року, розрахунковим періо-

дом є вересень 2010 року — лютий 2011 року, заробітна плата за місяцями розрахункового періоду для обчислення середньої заробітної плати становила:

Місяці розрахункового періоду	Кількість календарних днів	Посадовий оклад за основним місцем роботи	Заробітна плата за сумісництвом
Вересень	30	2350	580
Жовтень	31	2350	620
Листопад	30	2350	540
Грудень	31	2350	700
Січень	31	2350	580
Лютий	29	2350	540
Разом	181	14100	3560

Визначте середню заробітну плату для розрахунку допомоги по безробіттю, якщо страховий стаж особи складає 8 років.

Розв'язок задачі

Якщо за основним місцем роботи особа перебувала у відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, то середньоденна заробітна плата враховується, виходячи з розміру посадового окладу:

$$14100:181=174,07 \text{ грн.}$$

Нагадаємо, що розмір заробітної плати, з якої сплачувались страхові внески не може перевищувати граничного ФОП. Сума заробітної плати за сумісництвом і за основним місцем роботи не перевищувала цієї межі, тому всі виплати включаються до розрахунку повністю.

Середньоденна заробітна плата за сумісництвом дорівнює:

$$3560:181=19,66 \text{ грн.}$$

Стаж особи становить 8 років, тому розмір допомоги становитиме 60% від середньої заробітної плати. За місяць її сума складе:

$$(174,07 + 19,66) * 30,4 * 0,6 = 3533,63 \text{ грн.}$$

Допомога по безробіттю в такому розмірі виплачуватиметься протягом перших 90 календарних днів, протягом наступних 90 календарних днів — її розмір становитиме 80% від розрахованої суми, в подальшому — 70%.

Задача 12

Громадянка звернулася за призначенням пенсії за віком 10 лютого 2012 року. Вона надала довідку про заробітну плату за 60 місяців

до 01.07.2000р. та за 138 місяців (липень 2000р. — грудень 2011р.) — інформацію про заробіток із системи персоніфікованого обліку відомостей (СПОВ). Стаж громадянки 32 років 5 місяців 10 днів. Сума коефіцієнтів заробітної плати складає 183,33821. Середня заробітна плата по Україні за 2009 — 2011 рр. — 2001,19 грн. **Обчислити розмір пенсії за віком.**

Розв'язок задачі

1. Коефіцієнт страхового стажу, що застосовується для обчислення розміру пенсії, визначається із заокругленням до п'яти знаків після коми за формулою:

$$Kc = (Cm \cdot Bc) \div (100\% \cdot 12),$$

де: **Kc** — коефіцієнт страхового стажу;

Cm — сума місяців страхового стажу;

Bc — величина оцінки одного року страхового стажу (у відсотках).

$$Kc = (389 * 1,35) \div (100\% \cdot 12) = 0,43763$$

2. Визначити розмір зарплати, з якої буде обчислена пенсія за вислугу років (Z_n).

$$Zn = Zc \cdot (Ck \div K),$$

де **Zn** — заробітна плата (дохід) застрахованої особи, з якої обчислюється пенсія, у грн.;

Zc — середня заробітна плата працівників, в середньому на одну застраховану особу в цілому по Україні, з якої сплачено страхові внески за 3 календарні роки, що передують року звернення за призначенням пенсії¹;

Ck — сума коефіцієнтів заробітної плати за визначені місяці;

K — кількість місяців страхового стажу, за які розраховані коефіцієнти зарплати (доходу).

$$Zn = 2001,19 * (183,33821 \div 198) = 1852,9$$

3. Розрахувати пенсію (**П**).

$$P = Zn \cdot Kc$$

$$P = 1852,9 * 0,43763 = 810,89 \text{ грн}$$

¹ З 01.01.2012 року при обрахунку пенсії використовується показник середньої зарплати по Україні за 3 календарні роки, що передують року звернення за призначенням пенсії. До цього періоду показник середньої зарплати враховувався за 1 к.р., що передувало року звернення за призначенням пенсії.

Мінімальна пенсія станом на 01.01.2012 р. становить 822 грн. Отже, громадянка буде отримувати саме таку пенсію, оскільки розмір її пенсії нижчий за мінімальний.

Задача 13

За призначенням пенсії за віком 20.04.2012 р. звернувся громадянин Петров І.І., що народився 20.04.1957 р. Стаж роботи за Списком № 1 — 6 повних років (з 10.01.2006 р. по 20.04.2012 р.). Загальний стаж роботи — 35 років 5 місяців. Петров І.І. надав довідку про заробіток.

Він має право вийти на пенсію за віком на пільгових умовах, адже пенсійний вік чоловіків, що працювали на роботах з особливо шкідливими й особливо важкими умовами праці за Списком № 1, зменшується на 1 рік за кожний повний рік зазначеної роботи (ст. 13 Закону про пенсійне забезпечення).

Сума коефіцієнтів заробітної плати (C_K) Петрова І.І. — 287,99155 (обчислено за 118 місяців).

Середня заробітна плата на одну застраховану особу в цілому по Україні за 2009 — 2011 рр. — 2001,19 грн. **Обчислити розмір пенсії за віком** (враховуючи умови праці за Списком №1).

Розв'язок задачі

1. У страховий стаж працівників, що працювали на роботах з особливо шкідливими й особливо важкими умовами праці за Списком № 1, додатково зараховується по одному року за кожний рік таких робіт. Тобто у стаж Петрова І.І. потрібно додатково зарахувати 6 років. Знайдемо, суму місяців страхового стажу:

$$C_M = 35 * 12 + 5 + 6 * 12 = 497$$

2. Розрахуємо коефіцієнт страхового стажу (K_C):

$$K_C = (C_M \cdot B_C) \div (100\% \cdot 12) = (497 * 1,35) / (100 * 12) = 0,559125$$

3. Необхідно визначити розмір зарплати, що врахують під час призначення пенсії (3_n)

$$3_n = 3_c \cdot (C_K \div K) = 2001,19 * (287,99155 / 118) = 4884,12 \text{ грн.},$$

4. Розрахувати пенсію ($П$)

$$П = 3_n \cdot K_C = 4884,11 * 0,559125 = 2730,83 \text{ грн.}$$

Задача 14

За призначенням пенсії за вислугу років 20.02.2012 р. звернулася громадянка Соловійова І. М. Загальний стаж роботи — 38 років 4 місяці (зокрема з 13.03.1985 р. по день звертання вона працювала вчи-

телем у школі, тобто має стаж, що дає право на призначення пенсії за вислугу років, — 25 років 11 місяців 7 днів).

Сума коефіцієнтів заробітної плати (C) за 127 місяців — 193,53687.

Середня заробітна плата на одну застраховану особу в цілому по Україні за 2009 — 2011 рр. — 2001,19 грн.

Розрахувати *пенсію за вислугу років*.

Розв'язок задачі

Пенсія за вислугу років від пенсії за віком відрізняється тим, що для її призначення не потрібно досягнення пенсійного віку, а лише наявність страхового (трудового) стажу за професією, яка дає право на призначення пенсії за вислугу років.

Розрахунок пенсії за вислугу років проводиться за такою ж схемою, як і пенсії по віку.

Розрахуємо коефіцієнт страхового стажу:

$$K_c = (C_m \cdot B_c) \div (100\% \cdot 12) = (38 \cdot 12 + 4) \cdot 1,35 / (100 \cdot 12) = 0,5175$$

Необхідно визначити розмір зарплати, з якої буде обчислена пенсія за вислугу років:

$$3n = 3c \cdot (C_k \div K) = 2001,19 \cdot (193,53687 / 127) = 3049,64 \text{ грн.}$$

Розмір пенсії за вислугу років становитиме:

$$П = 3n \cdot K_c = 3049,64 \cdot 0,5175 = 1578,19 \text{ грн.}$$

Задача 15

Розрахувати пенсію Макарова О. І. та Петрова Т. В. Порівняти фактори, що вплинули на розмір пенсії громадян.

ВИХІДНІ ДАНІ ДЛЯ РОЗРАХУНКУ

Показники	Коефіцієнт заробітної плати, K_z	Сума місяців страхового стажу, C_m	Оцінка одного року стажу (%), B_c
Макаров О. І.	1,1	415	1,35
Петров Т. В.	1,33	297	1,35

Розв'язок задачі

У даному випадку пенсія розраховується за формулою:

$$П = 3c \cdot K_z \cdot K_c,$$

де $3c$ — середня заробітна плата працівників, в середньому на одну застраховану особу в цілому по Україні, з якої сплачено страхові

внески за 3 календарні роки, що передують року звернення за призначенням пенсії;

K_z — коефіцієнт заробітної плати (доходу).

K_c — коефіцієнт страхового стажу.

Розрахуємо коефіцієнти страхового стажу:

Макарова О.І. $K_c = (C_m \cdot V_c) \div (100\% \cdot 12) = (415 \cdot 1,35) / (100 \cdot 12) = 0,4668$

Петрова Т.В. $K_c = (C_m \cdot V_c) \div (100\% \cdot 12) = (297 \cdot 1,35) / (100 \cdot 12) = 0,334125$

Розмір пенсії:

Макарова О.І. становитиме $\Pi = 2001,19 \cdot 1,1 \cdot 0,4668 = 1027,57$ грн.

Петрова Т.В. $\Pi = 2001,19 \cdot 1,33 \cdot 0,334125 = 889,30$ грн.

Як бачимо, на розміри пенсії впливають такі фактори:

1) коефіцієнти заробітної плати (доходу) працівника.

Чим більша їх сума, тим більша майбутня пенсія. Коефіцієнт заробітної плати розраховується шляхом ділення заробітної плати за певний місяць на розмір середньої заробітної плати на одну застраховану особу в цілому по Україні за відповідний місяць. Тому величина коефіцієнта (співвідношення), в першу чергу, залежить від величини заробітної плати самого працівника. Чим вища вона за середню заробітну плату по Україні або, чим ближча вона до неї, тим більшим буде коефіцієнт заробітної плати.

2) Величина страхового стажу працівника, на основі якого розраховується сума місяців страхового стажу.

Задача 16

Жінка виховує двох дітей — 1990 і 1998 років народження. При цьому одна дитина навчається у вищому навчальному закладі з заочною формою навчання і не працює. Їх батько народився 17.03.1964 р., помер — 10.01.2012 р.

На момент смерті він мав 27 років і 8 місяців страхового стажу, з яких за Списком № 1 пропрацював 10 років. Сума коефіцієнтів заробітної плати (доходу), розрахованих за 150 місяців страхового стажу — 223,97006. Середня заробітна плата на одну застраховану особу в цілому по Україні за 2009—2011 рр. — 2001,19 грн.

Розрахувати *пенсію у зв'язку з утратою годувальника*.

Розв'язок задачі

Право на пенсію у зв'язку з утратою годувальника має тільки одна дитина, що народилася в 1998 році. Друга дитина, що навчається у вищому навчальному закладі з заочною формою навчання, пенсії не буде одержувати, оскільки не вважається непрацездатним членом родини.

Розрахунок пенсії у зв'язку із втратою годувальника проводиться так само як і розрахунок пенсії за віком, лише до страхового стажу загиблої особи додатково зараховують період із дня смерті годувальника до дня, коли б він досяг пенсійного віку. Також до страхового стажу включається додатково 10 років роботи за професією, що входить до переліку професій за Списком №1.

Розрахуємо суму місяців страхового стажу загиблого:

$$C_m = 27 \cdot 12 + 8 + 10 \cdot 12 + 142 = 594 \text{ місяці}$$

Визначаємо коефіцієнт страхового стажу:

$$K_c = (C_m \cdot B_c) \div (100\% \cdot 12) = (594 \cdot 1,35) / (100 \cdot 12) = 0,66825$$

Далі слід визначити розмір заробітної плати, з якої будуть розраховувати розмір пенсії:

$$Z_n = Z_c \cdot (C_k \div K) = 2001,19 \cdot (223,97006 / 150) = 2988,04 \text{ грн.}$$

Розмір пенсії складає:

$$P = Z_n \cdot K_c = 2988,04 \cdot 0,66825 = 1996,76 \text{ грн.}$$

Пенсію у зв'язку із втратою годувальника на одного члена сім'ї розраховують у розмірі пенсії за віком померлого годувальника:

$$P_{вз} = 0,5 \cdot 1996,76 = 998,38 \text{ грн.}$$

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Задача 1

Працівника прийнято на роботу з 20 вересня 2010 року і в перший же день він захворів. Перебував на лікарняному по 29 вересня. Його посадовий оклад згідно з трудовим договором — 3300 грн. Стаж роботи — 6 років і 5 місяців (визначено на підставі трудової книжки). Отже, оплата лікарняних — 80%. Кількість робочих днів, встановлених на підприємстві, за розрахунковий період (березень — серпень) — 124. **Обчислити лікарняні.**

Задача 2

Працівник подав листок непрацездатності з 16.06.2010 до 24.06.2010 включно. Страховий стаж менше п'яти років. Заробітна плата 1800 грн. Працівник був прийнятий на роботу 01.02.2008 року.

Розрахунковий період — 6 місяців: грудень 2009 — травень 2010 року.

Кількість відпрацьованих днів: у грудні — 23 дні; січні — 18 днів; лютому — 20;

березні — 22 дні; квітні — 21 день; травні — 18.

Розрахувати суму допомоги по тимчасовій непрацездатності. Хто і в якому розмірі оплачуватиме цю допомогу?

Задача 3

Громадянка Самійленко подала листок непрацездатності з 16.06.2011 до 24.06.2011 включно. Страховий стаж сім років. Заробітна плата 2678 грн. Працівниця була прийнята на роботу 01.02.2008 року. У лютому перебувала у відпустці з 01.02.11 по 13.02.11 включно. Заробітна плата за 10 відпрацьованих днів у лютому — 900 грн. Сума відпускних 500 грн. Одноразова допомога до відпустки 400 грн.

Розрахунковий період — 6 місяців: грудень 2010 — травень 2011 року.

Кількість відпрацьованих днів: у грудні — 22 дні; січні — 18 днів; лютому — 10 днів; березні — 23 дні; квітні — 21 день; травні — 18.

Задача 4

Співробітниця принесла на підприємство лікарняний листок у зв'язку з вагітністю та пологами, виписаний на період з 29 жовтня 2010 р. по 4 березня 2011 року і побажала піти у декрет на весь цей

термін. За графіком роботи підприємства на даний період припадає 88 робочих днів. За розрахунковий період (квітень — вересень 2010 року) їй нарахували 9200 грн. зарплати. **Визначити суму допомоги по вагітності і пологах.**

Задача 5

Працівник із страховим стажем 9 років звільнився 1 листопада 2010 року. Його заробіток за останні 6 місяців склав:

- травень — 1980 грн.;
- червень — 2200 грн.;
- липень — 1980 грн.;
- серпень — 1980 грн.;
- вересень — 1980 грн.;
- жовтень — 1970 грн.

Граничний обсяг ФОП у відповідному періоді — 13605 грн.

Середня заробітна плата по Івано-Франківській обл. у 2010 році — 2367,00 грн.

Визначити суму допомоги по безробіттю у перші 90 календарних днів з моменту призначення допомоги.

Задача 6

Особа виконувала роботи (надавала послуги) згідно з укладеними цивільно-правовими договорами і підлягала загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню на випадок безробіття.

Термін дії договорів:

16.02.2010 — 30.04.2010
04.05.2010 — 30.06.2010
02.08.2010 — 22.10.2010
13.09.2010 — 15.11.2010

Дата реєстрації особи в державній службі зайнятості як безробітної — 25 листопада 2010 року.

Місяці розрахункового періоду	Кількість календарних днів	Сума винагороди за цивільно-правовими договорами, грн.
квітень	30	1500
травень	31	1300
червень	30	1720
серпень	31	900
вересень	30	2100
жовтень	31	3900
Усього	183	11420

Обчислити розмір допомоги по безробіттю, якщо загальний страховий стаж особи складає 8 років.

Задача 7

Потерпілому встановлено МСЕК стійку втрату професійної працездатності — 60% у зв'язку з нещасним випадком на виробництві. Через деякий час йому встановлюється 30% професійної працездатності внаслідок з вини одного й того ж роботодавця. Сукупний відсоток стійкої втрати професійної працездатності по двох страхових випадках МСЕК встановила — 80%. Середній заробіток (дохід) перед настанням першого страхового випадку складала 4500 грн., перед другим страховим випадком — 5600 грн. Граничний обсяг ФОП у відповідному періоді — 13605 грн.

1) За рахунок яких коштів і ким (підприємства, ФСС ТВП, ФСС НВ чи ін.) буде проводитись виплата одноразової допомоги?

2) В яких випадках потерпілий має право обрати за власним бажанням розмір середнього заробітку для визначення одноразової допомоги, якщо ТВП пов'язана з кількома НВ?

3) Чи встановлено обмеження щодо розміру одноразової допомоги внаслідок НВ?

Визначити, якою буде сума одноразової допомоги. Обґрунтувати відповідь.

Задача 8

Жінка виховує двох дітей — 1991 і 1998 років народження. При цьому одна дитина навчається у вищому навчальному закладі з заочною формою навчання і не працює. Їх батько народився 11.03.1963 р., помер — 10.11.2012 р. Середня зарплата на одну застраховану особу в цілому по Україні за 2008 — 2010 роки — 1855,20 грн. Середня заробітна плата на одну застраховану особу в цілому по Україні за 2009 — 2011 рр. — 2001,19 грн. На момент смерті він мав 29 років і 3 місяців страхового стажу. Сума коефіцієнтів заробітної плати (доходу), розрахована за 150 місяців склала 184,97006.

Розрахувати пенсію у зв'язку з утратою годувальника.

Задача 9

За призначенням пенсії за вислугу років 20.02.2012 р. звернулася громадянка Соловійова І. М. Загальний стаж роботи — 38 років 4 місяці (зокрема з 13.03.1986 р. по день звертання вона працювала вчителем у школі, тобто має стаж, що дає право на призначення пенсії за вислугу років, — 25 років 11 місяців 7 днів).

Сума коефіцієнтів заробітної плати (С) за 127 місяців — 193,53687.

Середня заробітна плата на одну застраховану особу в цілому по Україні за 2009 — 2011 рр. — 2001,19 грн.

Розрахувати пенсію за вислугу років.

Задача 10

Громадянка звернулася за призначенням пенсії за віком 9 листопада 2012 року. Вона надала довідку про заробітну плату за 60 місяців до 01.07.2000 р. та за 146 місяців (липень 2000 р. — вересень 2012 р.) — інформацію про заробіток із системи персоніфікованого обліку відомостей (СПОВ). Стаж громадянки 32 років 5 місяців 10 днів. Сума коефіцієнтів заробітної плати складає 163,33821. Середня заробітна плата на одну застраховану особу в цілому по Україні за 2009 — 2011 рр. — 2001,19 грн. **Обчислити розмір пенсії за віком.**

СИТУАЦІЙНІ ЗАВДАННЯ

Мета поданих нижче ситуаційних завдань з роз'ясненнями — продемонструвати майбутнім випускникам економічних вузів, яким чином їм доведеться працювати у соціальній сфері і як правильно будувати обґрунтовані відповіді на запитання громадян.

Також ця частина навчального посібника стане у пригоді будь-кому, кого цікавить вирішення певних проблемних питань, пов'язаних з пенсійним чи соціальним забезпеченням.

ПЕНСІЇ ЗА ВІКОМ

Як обчислюють страховий стаж для призначення пенсій?

Відповідно до частини першої статті 24 Закону «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування «страховий стаж — це період (строк), протягом якого особа підлягає загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню та за який щомісяця сплачено страхові внески в сумі, не меншій за мінімальний страховий внесок.

Якщо сума сплачених за відповідний місяць страхових внесків є меншою за мінімальний страховий внесок, цей період зараховують до страхового стажу як повний місяць за умови здійснення в порядку, визначеному правлінням Пенсійного фонду, відповідної доплати до суми страхових внесків таким чином, щоб загальна сума сплачених коштів за відповідний місяць була не меншою за мінімальний страховий внесок.

У разі якщо зазначену доплату не було здійснено, до страхового стажу зараховують період, визначений за кожний місяць пропорційно до сплачених страхових внесків.

Тобто, після 1 січня 2004 року стаж обчислюють залежно від сплати внесків у Пенсійний фонд за даними, що містяться в системі персоналізованого обліку.

Який показник середньої заробітної плати буде застосовано для призначення пенсії?

У статтю 40 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» внесено зміни, відповідно до яких під час призначення пенсії буде застосовано показник середньої заробітної плати (доходу) в середньому на одну застраховану особу в цілому по Україні, з якої сплачено страхові внески, за три календарні роки, що передують року звернення з приводу призначення пенсій.

Однак ці зміни набувають чинності з 1 січня 2012 року. Тобто, якщо особа звернеться з приводу призначення пенсії 2011 року,

то під час її призначення буде враховано показник середньої заробітної плати (доходу) в Україні за рік, що передує року звернення щодо призначення пенсії (за 2010 рік).

А в разі звернення з приводу призначення пенсії після 1 січня 2012 року буде застосовано показник середньої заробітної плати (доходу) в середньому на одну застраховану особу в цілому по Україні, з якої сплачено страхові внески, за три календарні роки, що передуватимуть року звернення щодо призначення пенсії.

Чи встановлено в законодавстві максимальний розмір пенсії?

Так, у законодавстві, що набуло чинності з 1 жовтня цього року, передбачено, що максимальний розмір пенсії (з урахуванням надбавок, доплат, підвищень тощо) не може перевищувати *десяти* прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність.

Станом на 1 січня 2012 року це 8220 грн.

Проте сказане вище стосуватиметься лише пенсій, розмір яких призначатимуть (перераховуватимуть) після набуття чинності Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи».

Оскільки в зазначеному законі сказано, що обмеження пенсії (щомісячного довічного грошового утримання) максимальним розміром, установленим у цьому Законі, не поширюється на пенсіонерів, яким пенсію призначено до набуття чинності цього Закону, у подальшому виплату їм пенсії (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, установлених у законодавстві, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) здійснюватимуть без індексації, не застосовуючи положень частин другої й третьої статті 42 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Це стосується й здійснення інших перерахунків, передбачених у законодавстві. Усе це відбуватиметься доти, доки розмір пенсії (з урахуванням надбавок і підвищень тощо) не відповідатиме максимальному розмірові пенсії, установленому в цьому Законі.

Як зменшується розмір пенсії в жінок, які виходять на пенсію за віком достроково?

У Прикінцевих положеннях Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (в редакції, що чинна з 1 жовтня 2011 року) (далі — Закон) передбачено, що до 1 січня 2015 року право дострокового виходу на пенсію за віком мають жінки, яким виповнилося 55 років,

Відсоток, на який було зменшено розмір пенсії, також може бути переглянуто з урахуванням відповідної кількості повних місяців

страхового стажу, якщо особа після досягнення віку, передбаченого у статті 26 Закону, продовжує працювати й відмовилася від отримання пенсії. Закону, зменшується на 0,5 відсотка за кожний повний чи неповний місяць дострокового виходу на пенсію.

Зменшення розміру пенсії за віком застосовують протягом усього періоду отримання пенсії незалежно від її виду.

У разі коли жінка, якій достроково призначено пенсію, до досягнення віку, передбаченого у статті 26 Закону, працювала, виплату дострокової пенсії на час роботи припиняють. У цьому випадку після досягнення віку, передбаченого у статті 26 Закону, відсоток, на який зменшено розмір пенсії, переглядають з урахуванням кількості повних місяців страхового стажу, набутого за період роботи після дострокового виходу на пенсію.

Відсоток, на який було зменшено розмір пенсії, також може бути переглянуто з урахуванням відповідної кількості повних місяців страхового стажу, якщо особа після досягнення віку, передбаченого у статті 26 Закону, продовжує працювати й відмовилася від отримання пенсії.

Я мати дитини — інваліда. У скільки років я матиму право на пенсію за віком згідно з новим законодавством?

Законом України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», що набрав чинності з 1 жовтня цього року, підвищено пенсійний вік для жінок.

Однак збільшення пенсійного віку не стосуватиметься матерів інвалідів з дитинства, котрі виховали їх до шестирічного віку. Ці матері, як і раніше, мають право на призначення дострокової пенсії за віком після досягнення 50 років і за наявності не менш як 15 років страхового стажу.

Працюю лікарем у районній лікарні. Скільки потрібно мати страхового стажу для отримання пенсії за віком?

За нормами статті 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (у новій редакції) (далі — Закон) громадяни мають право на призначення пенсії за віком після досягнення 60 років та за наявності страхового стажу не менш як 15 років.

Водночас згідно зі статтею 28 Закону мінімальний розмір пенсії за віком на рівні прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, призначають за наявності в чоловіків 35 років страхового стажу.

І за кожний повний рік страхового стажу понад 35 років у чоловіків пенсія за віком зростає на 1 відсоток од розміру пенсії, обчисленої відповідно до статті 27 Закону, але не більше як на 1 відсоток од мінімального розміру пенсії за віком.

За наявності страхового стажу меншої тривалості пенсію за віком призначають у розмірі, пропорційному наявному страховому стажеві, виходячи з мінімального розміру пенсії за віком.

Чи входить до трудового стажу період навчання у вищих навчальних закладах із денною формою навчання?

Час навчання у вищих навчальних закладах зараховують до страхового стажу, якщо навчання відбувалось до 1 січня 2004 року. Це передбачено в статті 56 Закону України «Про пенсійне забезпечення». Щоб зарахували у страховий стаж цей період, слід подати документ про освіту (диплом, атестат, довідку тощо).

Час навчання після 1 січня 2004 року не зараховують у страховий стаж, оскільки після цієї дати згідно зі статтями 11, 14 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (далі — Закон), у яких визначено коло осіб, котрі підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню, студентів не передбачено. Тож вони не є застрахованими особами, а цей період навчання не зараховують у страховий стаж.

У той же час студенти, які досягли 16 — річного віку та не належать до осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню, відповідно до статті 11 Закону мають право на добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. У разі подання в територіальний орган Пенсійного фонду за місцем проживання відповідної заяви за формою, яку визначило правління Пенсійного фонду, і документів відповідно до затвердженого переліку, укладають договір про добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Це передбачено в статті 12 Закону.

Слід зазначити, що в спеціальний стаж, який дає право на пенсію за вислугу років, час навчання не зараховують як до 1 січня 2004 року, так і після цієї дати.

31 січня 2012 року мені виповниться 55 років (працюю вчителькою в школі), моєму чоловікові — лікарю районної лікарні в лютому 2012 року виповниться 60 років. У якому віці я та мій чоловік матимемо право на пенсію за віком?

Законом України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» (далі — Закон), котрий набув чинності із жовтня цього року, унесено зміни в статтю 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Відповідно до цих змін підвищується пенсійний вік для жінок, народжених після 1 жовтня 1956 року. Оскільки Ви народилися 31 січня 1957 року, Ваш пенсійний вік — 55 років 6 місяців.

Отже, право на пенсію за віком Ви набудете після 31 липня 2012 року.

Що стосується Вашого чоловіка, то після досягнення 60-річного віку він матиме право пенсії за віком.

Якщо йому раніше не було призначено жодного виду пенсії (за вислугу років, по інвалідності тощо) і він на день досягнення пенсійного віку працюватиме в закладі чи установі державної або комунальної форми власності на посаді, робота на якій дає право на призначення пенсії за вислугу років, і матиме страховий стаж не менш як 35 років на таких посадах, то під час призначення пенсії за віком йому буде виплачено грошову допомогу, яка не підлягає оподаткуванню, у розмірі десяти його місячних пенсій станом на день її призначення.

Слід зазначити, що й Ви після досягнення 55 років 6 місяців за умови дотримання всіх вищезазначених вимог також матимете право на грошову допомогу. До того ж Вам, як жінці, треба буде мати страхового стажу на таких посадах і в таких закладах не менш як 30 років.

Чи має право на достроковий вихід на пенсію особа, яку звільнено за станом здоров'я чи за скороченням чисельності на підприємстві?

Так. Право на достроковий вихід на пенсію таких осіб збереглося.

Відповідно до підпункту «г» пункту 1 статті 26 Закону України «Про зайнятість населення» такі особи мають право на достроковий вихід на пенсію за півтора року до досягнення пенсійного віку, встановленого у статті 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», або віку, що дає право на призначення пенсії відповідно до законів України «Про державну службу», «Про статус народного депутата України», «Про прокуратуру», «Про наукову і науково — технічну діяльність» (за наявності відповідних умов), у разі якщо до визнання такої особи безробітною для неї неможливо було підібрати підходящу роботу та якщо особа має страховий стаж: для чоловіків — 35 років, для жінок — 30 років.

Зауважимо, до заяви про призначення пенсії за віком з урахуванням підпункту «г» пункту 1 статті 26 Закону «Про зайнятість населення» додають клопотання (направлення) центру зайнятості про достроковий вихід на пенсію.

Крім того, згідно зі статтею 21 Закону України «Про основні заходи соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» особам, трудовий договір з якими розірвано за півтора року до досягнення пенсійного віку, встановленого у статті 26 Закону «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», або віку, що дає право на призначення пенсії відповідно до законів України «Про державну службу», «Про статус народного де-

путата України «, « Про прокуратуру», «Про наукову і науково — технічну діяльність» (за наявності відповідних умов), з ініціативи власника або уповноваженого ним органу у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці, скороченням чисельності або штату працівників, а також виявленою невідповідністю працівника займаний посаді за станом здоров'я, гарантується право на достроковий вихід на пенсію за півтора року до встановленого законодавством строку, якщо особа має необхідний страховий стаж: для чоловіків — 35 років, для жінок — 30 років.

Однак достроково призначену пенсію за віком із зазначених вище підстав у період до досягнення пенсійного віку, встановленого у статті 26 Закону «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», пенсіонерам, які працюють, не виплачують.

З 2006 року я отримую пенсію у зв'язку з інвалідністю III групи від загального захворювання. 2012 року мені виповниться 60 років. Який показник середньої заробітної плати по країні буде застосовано в разі переведення з пенсії у зв'язку з інвалідністю на пенсію за віком?

У разі переведення з одного виду пенсії на інший за бажанням особи може бути враховано заробітну плату (дохід) за періоди страхового стажу, зазначені в частині першій статті 40 цього Закону «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», із застосуванням показника середньої заробітної плати (доходу), який враховували під час призначення (попереднього перерахунку) попереднього виду пенсії. Виняток може бути лише в тому разі, якщо особа після призначення пенсії у зв'язку з інвалідністю продовжувала працювати та набула не менш як 24 місяці страхового стажу після призначення (попереднього перерахунку) пенсії незалежно від перерв у роботі. У разі переведення вперше з пенсії у зв'язку з інвалідністю на пенсію за віком застосовують середню заробітну плату (дохід), визначену в частині другій статті 40 зазначеного закону для призначення пенсії (у разі звернення після 1 січня 2012 року — за три календарні роки, що передують року звернення щодо призначення пенсії).

Я працюю і отримую пенсію в розмірі 1560 грн. У жовтні мою пенсію не перерахували у зв'язку зі зміною прожиткового мінімуму. Чому?

У Законі України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» передбачено, що в разі збільшення визначеного в законі розміру прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, підвищують розмір пенсії, обчислений відповідно до статті 28 цього закону (окрім пенсіонерів, які працюють(провадять діяльність, пов'язану з отриманням доходу, що є базою для нарахування

єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування)). Перерахунок пенсії здійснюють із дня встановлення нового розміру прожиткового мінімуму.

Оскільки на час здійснення вказаного перерахунку Ви працювали, пенсію Вам не перераховували.

Водночас у законодавстві передбачено, що пенсіонерам, які працюють (проводять діяльність, пов'язану з отриманням доходу, що є базою для нарахування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування), після звільнення з роботи або припинення такої діяльності пенсію перераховують з урахуванням визначеного в законі прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, який встановлено на дату звільнення з роботи або припинення такої діяльності.

У грудні цього року я набуду право на перерахунок пенсії, оскільки після її призначення пропрацювала 2 роки. Як будуть визначати доплату за понаднормативний стаж (понад 20 чи 30 років стажу)?

Згідно зі статтею 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» за кожний повний рік страхового стажу понад 35 років чоловікам і 30 років жінкам пенсію за віком збільшують на 1 відсоток від розміру пенсії, обчисленої відповідно до статті 27 цього закону, але не більш як на 1 відсоток від мінімального розміру пенсії за віком.

Водночас, для осіб, яким пенсію призначено до набрання чинності Законом України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» (до 1 жовтня 2011 року), окрім тих, яким після набуття чинності зазначеним законом здійснювали перерахунок пенсії з урахуванням заробітної плати за періоди страхового стажу після призначення (попереднього перерахунку) пенсії, збільшення пенсії за понаднормативний стаж встановлюють за кожний повний рік страхового стажу понад 25 років чоловікам і 20 років жінкам.

Отже, у разі якщо перерахунок Вашої пенсії (за Вашим вибором) буде здійснено лише з урахуванням набутого страхового стажу (заробіток залишиться той, що був під час призначення), доплату за понаднормативний стаж буде встановлено понад 20 років. Якщо пенсію буде перераховано з урахуванням і страхового стажу, і заробітку (за періоди, визначені у статті 40 вказаного закону, з урахуванням заробітку за ці два роки), то доплату за понаднормативний стаж буде встановлено понад 30 років страхового стажу.

У будь-якому випадку буде обрано найбільш вигідний для Вас варіант перерахунку, в цьому Вам допоможуть фахівці Пенсійного фонду.

15 грудня 2011 року мені виповниться 55 років. Маю страховий стаж 37 років 10 місяців. Не працюю. В якому віці я матиму право на пенсію за віком?

Відповідно до статті 26 Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» (далі — Закон), Ви матимете право на пенсію після досягнення 55 років 6 місяців (із 15 червня 2012 року).

Також Ви маєте право на достроковий вихід на пенсію після досягнення 55 років (це передбачено в пункті 7-2 розділу XV Закону). А саме: до 1 січня 2015 року право дострокового виходу на пенсію за віком мають жінки, яким виповнилося 55 років, за наявності страхового стажу не менш як 30 років і за умови звільнення з роботи. У цьому випадку розмір їхньої пенсії, обчислений відповідно до статті 27 і з урахуванням статті 28 Закону, зменшується на 0,5 % за кожний повний чи неповний чи неповний місяць дострокового виходу на пенсію.

ПЕНСІЇ ПО ІНВАЛІДНОСТІ

Надайте роз’яснення розрахунку заробітку для обчислення пенсії по інвалідності в розмірі відшкодування фактичних збитків на прикладі особи, яка відпрацювала в зоні відчуження два повні місяці.

З 1 січня 2012 року під час обчислення заробітку за роботу в зоні відчуження для визначення розміру пенсії по інвалідності застосовуватимуть формульний підхід. Тобто заробітну плату визначатимуть за формулою, наведеною в постанові Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1210 (далі — Постанова).

Наприклад, гр. Б. брав участь у роботах з ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС у період з 6 квітня по 10 липня 1987 року.

Відповідно до Постанови заробітну плату буде враховано за два повні місяці роботи в зоні відчуження, тобто за травень — червень 1987 року.

У травні заробітна плата, отримана за роботу в зоні відчуження, становила 876 крб., у червні — 864крб.

Визначаємо коефіцієнт заробітної плати.

За формулою, наведеною в Постанові, заробітну плату (за довідкою про заробіток) ділимо на показник заробітної плати за місяць, за який її розраховують. Слід зазначити, що показник заробітної плати 1987 року становив 185,01 крб.

$$876 : 185,01 = 4,73488$$

$$864 : 185,01 = 4,67002$$

$9,40490 : 2$ (кількість місяців) = 4,70245 (середньомісячний коефіцієнт заробітної плати).

Визначаємо заробітну плату для обчислення пенсій .
 $4,70245 \times 928,81$ грн. (середня заробітна плата за 2006 рік) =
4367,68 грн.

Заробіток для обчислення розміру пенсії становить 4367,68 грн.

Розмір пенсії визначають у відсотках, які встановлюють органи медико-соціальної експертизи, від отриманого заробітку.

Якщо втрата працездатності, визначена органами МСЕК, становить 80 відсотків, основний розмір пенсії становитиме 3494,14 грн. (4367,68 грн. x 80 %).

За яких умов призначають пенсію по інвалідності III групи та в якому розмірі ?

Згідно зі статтею 30 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» пенсію по інвалідності призначають у разі настання інвалідності, що спричинила повну або часткову втрату працездатності внаслідок загального захворювання (у тому числі каліцтва, не пов'язаного з роботою, інвалідності з дитинства) за наявності страхового стажу, передбаченого статтею 32 цього Закону.

Відповідно до Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» № 3668-17, від 08.07.2011 р. (ст. 32): особи, визнані інвалідами, мають право на пенсію по інвалідності за наявності страхового стажу:

- до досягнення особою 23 років включно — 1 рік;
- від 24 років до досягнення особою 26 років включно — 2 роки;
- від 27 років до досягнення особою 28 років включно — 3 роки;
- від 29 років до досягнення особою 31 року включно — 4 роки;
- від 32 років до досягнення особою 33 років включно — 5 років;
- від 34 років до досягнення особою 35 років включно — 6 років;
- від 36 років до досягнення особою 37 років включно — 7 років;
- від 38 років до досягнення особою 39 років включно — 8 років;
- від 40 років до досягнення особою 42 років включно — 9 років;
- від 43 років до досягнення особою 45 років включно — 10 років;
- від 46 років до досягнення особою 48 років включно — 11 років;
- від 49 років до досягнення особою 51 року включно — 12 років;
- від 52 років до досягнення особою 55 років включно — 13 років;
- від 56 років до досягнення особою 59 років включно — 14 років.

Пенсію по інвалідності III групи призначають у розмірі 50 відсотків від пенсії за віком. При цьому розмір пенсії залежить від того, скільки пенсіонер має страхового стажу, який у нього був заробіток та коли призначається пенсія.

Пенсію по інвалідності призначають на весь строк встановлення інвалідності.

У разі відсутності страхового стажу, необхідного для призначення пенсії по інвалідності відповідно до Закону «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», органи праці та соціального захисту населення призначають державну соціальну допомогу.

ПЕНСІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З ВТРАТОЮ ГОДУВАЛЬНИКА

Мій чоловік помер 2008 року в 27-річному віці. Від шлюбу з ним я маю доньку 2005 року народження. Чи має моя дитина право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника? За яких умов призначають таку пенсію?

За нормами статті 36 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (далі — Закон) пенсію у зв'язку з втратою годувальника призначають непрацездатним членам сім'ї померлого годувальника, що були на його утриманні, за наявності в годувальника на день смерті страхового стажу, який був би йому необхідний для призначення пенсії по III групі інвалідності. У разі смерті пенсіонера або осіб, зазначених у частині другій статті 32 Закону (якщо смерть настала в період проходження строкової військової служби), такий вид пенсії призначають незалежно від тривалості страхового стажу.

При цьому дітям пенсію у зв'язку з втратою годувальника призначають незалежно від того, чи були вони на утриманні годувальника.

Право на таку пенсію мають діти померлого годувальника, що не досягли 18 років або старші цього віку, якщо вони стали інвалідами до досягнення ними 18 років.

Оскільки ваш чоловік помер, коли йому було 27 років, для призначення пенсії дитині необхідно, щоб він мав страховий стаж три роки (стаж, який був би йому необхідний для призначення пенсії по III групі інвалідності, відповідно до статті 32 Закону про пенсійне страхування).

Отримую пенсію у разі втрати годувальника, обчислену відповідно до Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», та щомісячну компенсацію за втрату годувальника. Чи буде з 1 січня 2012 року збільшено розмір отримуваної пенсійної виплати ?

Так, розмір отримуваної Вами пенсійної виплати буде збільшено. Якщо пенсію обчислено із заробітної плати померлого годувальника, отримуваної ним за роботу в зоні відчуження, буде здійснено її осучаснення із застосуванням показника середньої заробітної плати по Україні за 2006 рік. У разі якщо нарахування пенсії здійснювали на підставі мінімальної пенсії померлого годувальника, то пенсійну

виплату також буде переглянуто, оскільки уряд суттєво збільшив мінімальні розміри пенсій інвалідам — ліквідаторам.

Слід також зауважити, що з 1 січня буде збільшено розмір щомісячної компенсації до 12 відсотків від прожиткового мінімуму, визначеного для осіб, які втратили працездатність.

На сьогодні розмір щомісячної компенсації встановлено постановою Кабінету Міністрів України від 6 липня 2011 року на рівні 10 відсотків від прожиткового мінімуму, визначеного для осіб, які втратили працездатність.

Моя донька отримує пенсію у зв'язку з втратою годувальника. У січні наступного року їй виповниться 18 років. Чи будуть їй і надалі виплачувати пенсію?

За нормами статті 36 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (у редакції, що була чинною під час призначення пенсії дитині), право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника мають діти померлого годувальника, які не досягли 18 років або старші цього віку, якщо вони стали інвалідами до досягнення 18 років.

Діти, що навчаються за денною формою навчання в загальноосвітніх навчальних закладах системи загальної середньої освіти, а також професійно-технічних, вищих навчальних закладах мають право на пенсію до закінчення навчальних закладів але не довше як до досягнення ними 23 років.

Згідно з Порядком подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», для призначення (продовження виплати) пенсії в разі втрати годувальника дитині, що досягла 18 років, потрібно надати довідку навчального закладу про те, що вона навчається за денною формою навчання.

Я вдова інваліда, захворювання якого пов'язане з роботами з ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. На день смерті чоловіка я була працездатною. Тепер одержую пенсію за віком. Чи маю я право на призначення пенсії у зв'язку із втратою годувальника?

Пенсію у зв'язку із втратою годувальника призначають непрацездатним членам сім'ї померлого годувальника, які були на його утриманні (дітям пенсію призначають незалежно від того, чи були вони на утриманні годувальника).

До непрацездатних членів сім'ї померлого годувальника належать особи, зазначені в статті 36 «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (далі — Закон), зокрема : чоловік (дружина), батько, мати, якщо вони є інвалідами або досягли пенсійного віку, передбаченого в статті 26 Закону.

У Порядку подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» визначено, що під час призначення пенсії в разі втрати годувальника подають, зокрема, експертний висновок щодо причинного зв'язку смерті годувальника з роботами з ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС і довідку про перебування н повному утриманні померлого годувальника чи одержання від померлого годувальника допомоги, яка була постійним та основним джерелом засобів до існування, або про спільне проживання з годувальником на момент його смерті.

Отже, у разі надання зазначених вище документів буде визначено Ваше право на призначення пенсії в разі втрати годувальника.

Чи має право дитина на пенсію у зв'язку з втратою годувальника, якщо її батька визнано таким, що пропав безвісти ?

Згідно із статтею 36 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» пенсію у зв'язку з втратою годувальника призначають непрацездатним членам сім'ї померлого годувальника, що були на його утриманні, за наявності в годувальника на день смерті страхового стажу, який був би необхідний йому для призначення пенсії по інвалідності:

- до досягнення особою 23 років включно — 2 роки;
- від 24 років до досягнення особою 26 років включно — 3 роки;
- від 27 років до досягнення особою 31 року включно — 4 роки;
- для осіб 32 років і старших — 5 років.

У разі відсутності права на призначення пенсії у зв'язку з втратою годувальника вирішити питання щодо поліпшення пенсійного забезпечення сімей з дітьми можна через систему державних соціальних допомог сім'ям з дітьми та малозабезпеченим сім'ям.

ПЕНСІЇ ЗА ВИСЛУГУ РОКІВ

Працюю лаборантом у школі, отримую пенсію за вислугу років як учитель. Чи не зменшиться розмір моєї пенсії у зв'язку з тим, що я продовжуватиму працювати й отримувати заробітну плату?

Згідно зі статтею 7 Закону України «Про пенсійне забезпечення» пенсії за вислугу років призначають у разі звільнення з роботи, що дає право на цю пенсію.

Перелік закладів та установ освіти, охорони здоров'я та соціального захисту і посад, робота на яких дає право на пенсію за вислугу років, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 4 листопада 1993 року № 909 (зі змінами). Лаборантів загальноосвітніх

навчальних закладів у цьому Переліку немає, тобто ця посада не дає право на пенсію за вислугу років.

Отже, і в подальшому Ви маєте право працювати на цій посаді й одержувати пенсію в повному розмірі.

Я 25 років пропрацював у сільських будинках культури та міських палацах культури. Чи маю я право на призначення пенсії за вислугу років як педагогічний працівник?

Перелік позашкільних навчальних закладів, робота в яких дає право на призначення пенсії за вислугу років, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 2001 року № 433. Згідно із цим Переліком до позашкільних навчальних закладів відносять, зокрема: центр, будинок, клуб еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді, станцію юних натуралістів.

Сільські будинки культури та міські палаци культури не є закладами позашкільної освіти, тому періоди роботи в них не зараховують до спеціального стажу, що дає право на призначення пенсії за вислугу років.

Працюю в дитячому санаторії на посаді молодшої медичної сестри (санітарки). Чи матиму я право на призначення пенсії за вислугу років незалежно від віку ?

Відповідно до пункту «е» статті 55 Закону України «Про пенсійне забезпечення» право на пенсію за вислугу років мають працівники освіти, охорони здоров'я та соціального забезпечення незалежно від віку за наявності спеціального стажу роботи від 25 років за переліком, що затверджує кабінет Міністрів України.

Постановою Кабінету Міністрів України від 4 листопада 1993 року № 909 затверджено Перелік закладів і установ освіти, охорони здоров'я та соціального захисту і посад, робота на яких дає право на пенсію за вислугу років.

Відповідно до цього Переліку право на пенсію за вислугу років мають, зокрема, лікарі та середній медичний персонал. Оскільки Ви працювали на посаді санітарки (молодшої медичної сестри) до посад молодшого медичного персоналу, права на призначення пенсії за вислугу років Ви не маєте.

Чи входить до стажу роботи , що дає право на призначення пенсії за вислугу років, трудова діяльність на посаді головної акушерки пологового будинку?

Умовою для призначення пенсії за вислугу років є наявність спеціального стажу не менше 25 років, до якого зараховують роботу на відповідних посадах та в закладах. Перелік таких посад і закладів затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 4 листопада 1993 року № 909 (із змінами від 26 вересня 2002 року № 1436).

Згідно з наказом Міністерства охорони здоров'я України від 28 жовтня 2002 року № 385, яким затверджено перелік закладів охорони здоров'я, обласний, міський, районний пологовий будинок належить до лікарняних закладів.

Відповідно до наказу Міністерства охорони здоров'я від 23 листопада 2007 року №742 головні та старші медичні сестри (фельдшери, акушери) закладів охорони здоров'я проходять атестацію як молодші спеціалісти з медичною освітою (середні медичні працівники).

Головні медичні сестри можуть бути атестовані за будь — якою спеціальністю, що передбачено номенклатурою для атестації медичних сестер. Молодшим спеціалістам із медичною освітою для атестації за спеціальністю «акушерська справа» зараховують період роботи на посадах акушерок та фельдшерів усіх найменувань незалежно від типу закладу.

Отже, період Вашої роботи на посаді головної акушерки пологового будинку зараховують до спеціального стажу, що дає право на пенсію за вислугу років.

Чи призначають до пенсії за вислугу років надбавку на дитину? Який розмір цієї надбавки та за яких умов її призначають?

Відповідно до пункту «а» статті 21 Закону України «Про пенсійне забезпечення» пенсіонерам, які не працюють та мають на своєму утриманні непрацездатних членів сім'ї, встановлюють надбавку до пенсії на їх утримання.

Під час призначення до пенсій надбавок потрібно надати, зокрема, документи про перебування на утриманні заявника непрацездатних членів сім'ї, відповідну заявку, свідоцтво про народження дитини та документ, який підтверджує, що особа звільнена з роботи та не здійснює підприємницьку діяльність.

Слід зазначити, що вказану надбавку не нараховують на тих членів сім'ї, які одержують трудову або соціальну пенсію. У разі наявності в сім'ї двох або більше пенсіонерів, які не працюють, кожного непрацездатного члена сім'ї який перебуває на їхньому спільному утриманні, враховують для нарахування надбавки тільки одному з пенсіонерів за їх вибором (вимоги статі 76 Закону «Про пенсійне забезпечення»).

Розмір надбавки на утриманців визначено постановою Кабінету Міністрів України від 16 липня 2008 року № 654 та з 1 вересня 2008 року становить 150 грн. на кожного.

Таку надбавку виплачують до досягнення дитиною віку 18 років у період, коли пенсіонер не працює. Тобто в разі працевлаштування (в тому числі реєстрації як суб'єкта підприємницької діяльності) пенсіонер, який отримує надбавку на дитину, повинен протягом трьох

днів повідомити органи Пенсійного фонду України про своє працевлаштування.

Чи входить період навчання на курсах підвищення кваліфікації фельдшера станції швидкої допомоги у стаж роботи для призначення пенсії за вислугу років?

Умовою для призначення пенсії за вислугу років є наявність спеціального стажу не менше 25 років роботи на посадах та в закладах, перелік яких затверджено постановою Кабінету Міністрів України «Про перелік закладів і установ освіти, охорони здоров'я та соціального захисту і посад, робота на яких дає право на пенсію за вислугу років « від 4 листопада 1993 року №909.

Зарахування до спеціального стажу часу навчання в навчальних закладах чинне пенсійне законодавство України не передбачає.

Отже, для визначення права на зарахування до спеціального стажу певного періоду роботи необхідно, щоб людина працювала в закладах і на посадах, які дають право на пенсію за вислугу років.

Якщо Ви навчалися на курсах підвищення кваліфікації без відриву від виробництва, тобто в цей період не були звільнені із закладу охорони здоров'я (за Вами зберігали робоче місце — посаду, яка дає право на пенсію за вислугу років), то цей період навчання буде зараховано до Вашого спеціального стажу, який дає право на пенсію за вислугу років.

ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖСЛУЖБОВЦІВ

Чи має державний службовець право на дострокове призначення пенсії згідно з підпунктом « г » пункту 1 статті 26 Закону України «Про зайнятість населення» ?

Відповідно до статті 37 Закону України «Про державну службу» на одержання пенсії державних службовців мають право, зокрема, жінки які досягли пенсійного віку, встановленого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», за наявності страхового стажу 30 років, зокрема стажу державної служби не менш як 10 років, та які на час досягнення зазначеного віку працювали на посадах державних службовців, а також особи, які мають не менш як 20 років стажу роботи на посадах, віднесених до категорій посад державних службовців, незалежно від місця роботи на час досягнення зазначеного віку.

Підпунктом «г» пункту 1 статті 26 Закону України «Про зайнятість населення» передбачено, що працівникам, трудовий договір з якими було розірвано з ініціативи власника або уповноваженого ним органу у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці, зокрема ліквідацією, реорганізацією, перепрофілюванням підприємств,

установ, організацій, скороченням чисельності або штату працівників, за умови їх реєстрації в службі зайнятості протягом семи календарних днів після звільнення як таких, що шукають роботу, гарантовано право на достроковий вихід на пенсію за півтора року до досягнення пенсійного віку, встановленого статтею 26 Закону «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», або віку, що дає право на призначення пенсії, зокрема відповідно до Закону України «Про державну службу», у разі якщо до визнання такої особи безробітною для неї неможливо було підібрати підходящу роботу та якщо вона має страховий стаж 30 років.

3 липня 2009 року отримую пенсію держслужбовця . У липні 2011 року звільнилася з посади держслужбовця. У жовтні прийнята на роботу службовцем (не держслужба). Відповідно до якого закону перерахують мою пенсію ?

Відповідно до статті 37 Закону України «Про державну службу» пенсію, призначену відповідно до цієї статті, у період роботи на посадах, які дають право на призначення пенсії в порядку і на умовах, передбачених цим Законом, законами України «Про статус народного депутата України», «Про прокуратуру», «Про наукову і науково — технічну діяльність», виплачують у розмірі, обчисленому відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», а після звільнення з таких посад — у розмірі, обчисленому відповідно до цього Закону.

Зазначена норма не поширюється на пенсіонерів — державних службовців, які працевлаштувалися на будь — яку роботу до 1 жовтня 2011 року або працевлаштуються на посади, які не дають права на отримання пенсії за спеціальними законами, після 1 жовтня 2011 року.

Отже, виплату Вам пенсії здійснюватимуть за нормами Закону «Про державну службу».

Працюю на посаді державного службовця,у листопаді 2011 року досягаю пенсійного віку(60 років). Стаж державної служби становить 22 роки,страховий стаж-32 роки. Чи маю я право на призначення пенсії за нормами Закону України «Про державну службу»?

Згідно зі статтею 37 Закону України «Про державну службу» обов'язковими умовами, за яких призначають пенсію державного службовця, є досягнення пенсійного віку; наявність страхового стажу, необхідного для призначення пенсії за віком у мінімальному розмірі, передбаченого Законом «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», зокрема, для чоловіків — 35 років, у тому числі стажу державної служби не менш як 10 років; і робота на час

досягнення пенсійного віку на посадах державних службовців. Це також стосується осіб, які мають не менш як 20 років стажу роботи на посадах державних службовців, незалежно від місця роботи на час досягнення пенсійного віку. Враховуючи те, що Ви не маєте необхідного страхового стажу, підстав для призначення Вам пенсії за нормами Закону України «Про державну службу» немає.

Який порядок призначення й виплати пенсії державним службовцям, які мають право на пенсію за віком, але виявили бажання працювати до досягнення ними граничного віку перебування на державній службі?

Відповідно до статті 37 Закону України «Про державну службу» пенсію державним службовцям призначають у розмірі 80 відсотків від суми їх заробітної плати, з якої сплачено єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а до 1 січня 2011 року — страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. А особам, які на час звернення з приводу призначення пенсії не є державними службовцями, пенсію призначають у розмірі 80 відсотків від заробітної плати працюючого державного службовця відповідної посади та рангу за останнім місцем роботи на державній службі, з якої було сплачено єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а до 1 січня 2011 року — страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.

Пенсію, призначену відповідно до статті 37 Закону України «Про державну службу», у період роботи на посадах, які дають право на призначення пенсії в порядку й на умовах, передбачених цим законом, виплачують у розмірі, обчисленому відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Після звільнення з таких посад пенсію виплачують у розмірі, обчисленому відповідно до Закону України «Про державну службу».

Отримую пенсію, призначену відповідно до Закону України «Про державну службу». 5 жовтня 2011 року влаштувався на роботу в недержавну установу. Чи маю я право на отримання пенсії державного службовця?

Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», що набрав чинності 1 жовтня 2011 року. Відповідно до цього закону внесено зміни, зокрема, у статтю 37 Закону України «Про державну службу» (далі — Закон).

Згідно зі статтею 37 Закону пенсію, призначену у період роботи на посадах, які дають право на призначення пенсії в порядку й на умовах, передбачених у Законі, виплачують у розмірі, обчисленому

відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», а після звільнення з таких посад — у розмірі, обчисленому відповідно до Закону.

Зазначена норма не поширюється на пенсіонерів — державних службовців, які працевлаштовуються на посади, що не дають права на отримання пенсії за спеціальними законами.

Тобто, за викладених умов Ви маєте право на отримання пенсії, призначеної за нормами Закону України «Про державну службу».

У грудні 2011 року мені виповниться 55 років, не працюю. Маю 25 років стажу роботи в комунальних засобах масової інформації на журналістських посадах. Чи матиму я право на призначення журналістської пенсії ?

У статті 16 Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» визначено, що під час нарахування пенсії журналісту державного або комунального засобу масової інформації застосовують норми, методику та порядок нарахування пенсії державному службовцю. Тобто в частині пенсійного забезпечення на зазначену категорію осіб поширюється дія Закону України «Про державну службу» (далі — Закон).

Відповідно до статті 37 Закону (у редакції, що діє з 1 жовтня 2011 року) на одержання пенсії державних службовців мають право жінки, які досягли пенсійного віку, визначеного в статті 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», за наявності 30 років страхового стажу, з них стажу державної служби не менше як 10 років, та які на час досягнення пенсійного віку працювали на посадах державних службовців.

Отже, Ви матимете право на призначення пенсії за нормами Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» за умови, що на час досягнення пенсійного віку — 55 років 6 місяців працюватимете на журналістських посадах в державних або комунальних засобах масової інформації.

У січні цього року мені було призначено пенсію за віком (у віці 50 років). У лютому 2012 року мій стаж державної служби становитиме 10 років. Чи матиму я право на призначення пенсії відповідно до Закону України «Про державну службу»?

Законом України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», який набув чинності з 1 жовтня 2011 року, внесено зміни, зокрема, до статті 37 Закону України «Про державну службу».

Тепер право на одержання пенсії державних службовців мають, зокрема, чоловіки, які досягли віку 62 роки, за наявності страхового

стажу, необхідного для призначення пенсії за віком у мінімальному розмірі, передбаченого абзацом першим частини першої статті 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (для чоловіків 35 років), та стажу державної служби не менш як 10 років, та які на час досягнення зазначеного віку працювали на посадах державних службовців, а також особи, які мають не менш як 20 років стажу роботи на посадах, віднесених до категорій посад державних службовців, незалежно від місця роботи на час досягнення зазначеного віку.

До досягнення 62 років право на пенсію за віком мають державні службовці чоловіки 1955 року народження і старші після досягнення ними такого віку :

60 років які народилися по 31 грудня 1952 року;

60 років 6 місяців які народилися з 1 січня 1953 року по 31 грудня 1953 року;

61 рік які народилися з 1 січня 1954 року по 31 грудня 1954 року;

61 рік 6 місяців які народилися з 1 січня 1955 року по 31 грудня 1955 року.

Тобто Ви матимете право на призначення пенсії за нормами Закону «Про державну службу» після досягнення 62 років та за умови, що на вказану дату працюватимете на посаді державного службовця або матимете 20 років стажу роботи на посадах, віднесених до категорій посад державних службовців.

Чи зараховують у стаж державної служби період перебування на військових зборах ?

Стаж державної служби обчислюють згідно з Порядком обчислення стажу державної служби, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 3 травня 1994 року № 283. Відповідно до цього Порядку в стаж державної служби включають, зокрема, час військової служби в Збройних силах та інших військових формуваннях.

У Законі України «Про військовий обов'язок і військову службу» є вичерпний перелік видів військової служби, у якому не зазначено такого виду військової служби, як перебування військовозобов'язаних на військових зборах. Військовозобов'язаних може бути призвано на збори, але в цей час вони не набувають статусу військовослужбовців.

Отже, для зарахування до стажу державної служби періоду Вашого перебування на військових зборах із 15 квітня 1989 року по 17 вересня 1989 року немає законних підстав.

Водночас повідомляємо, що обчислення стажу роботи й стажу державної служби належить до компетенції відповідного кадрового підрозділу державного органу чи органу місцевого самоврядування,

з яким державний службовець або посадова особа перебувають чи перебували в трудових відносинах. Кадрова служба на підставі вивчення записів у трудовій книжці та наданих документів має самостійно зробити відповідний висновок стосовно порушеного питання, що не суперечитиме чинному законодавству.

ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВИХ ПРАЦІВНИКІВ

Роз'ясніть, будь ласка, чи потрібно під час оформлення пенсії наукового працівника звільнитися з посади наукового працівника ?

Відповідно до статті 24 Закону України «Про наукову і науково — технічну діяльність» пенсію науковим (науково — педагогічним) працівникам відповідно до цього Закону призначають із дня звернення за призначенням пенсії та за умови звільнення з посади наукового (науково — педагогічного) працівника, за винятком осіб, які працюють за строковим трудовим договором (контрактом), що укладений після досягнення пенсійного віку.

За який період під час призначення 2012 року пенсії за нормами Закону України «Про наукову і науково — технічну діяльність» враховуватимуть заробітну плату? Чи застосовуватимуть при цьому показник середньої заробітної плати (доходу) в Україні за рік, що передує року звернення за призначенням пенсії?

Відповідно до статті 24 Закону України «Про наукову і науково — технічну діяльність» для обчислення пенсії враховують заробітну плату наукового (науково — педагогічного) працівника за основним місцем роботи за весь період страхового стажу на посадах наукового (науково — педагогічного) працівника починаючи з 1 липня 2000 року. За бажанням пенсіонера та за умови підтвердження довідки про заробітну плату первинними документами в період до 1 січня 2016 року або якщо період страхового стажу на посадах наукового (науково — педагогічного) працівника починаючи з 1 липня 2000 року становить менш як 60 календарних місяців, для обчислення пенсії також враховують заробітну плату за основним місцем роботи за будь — які 60 календарних місяців страхового стажу на посадах наукового (науково — педагогічного) працівника підряд до 1 липня 2000 року незалежно від перерв.

За вибором особи, яка звернулася за призначенням пенсії, з періоду, за який враховують заробітну плату для обчислення пенсії, включають період до 60 календарних місяців підряд за умови, що зазначений період становить не більше ніж 10 відсотків тривалості наукового стажу.

У всіх випадках період, за який враховують заробітну плату, з урахуванням виключення, передбаченого цим Законом, не може бути меншим ніж 60 календарних місяців.

Крім того, починаючи з 1 січня 2012 року для обчислення заробітку під час призначення пенсії науковому (науково — педагогічному) працівнику застосовуватимуть середню заробітну плату працівників, зайнятих у галузях економіки України, за три календарні роки, що передують року звернення за призначенням пенсії.

Чи зараховують до наукового стажу період роботи науково — педагогічних працівників у державному навчальному закладі, якому надано ліцензію на здійснення освітньої діяльності за III—IV рівнями акредитації ?

Відповідно до статті 22–3 Закону України «Про наукову і науково — технічну діяльність» до стажу наукової роботи зараховують, зокрема, час роботи на посадах науково — педагогічних працівників вищих навчальних закладів III- IV рівнів акредитації, визначених у частині другій статті 48 Закону України «Про вищу освіту».

Постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2004 року № 257 затверджено Перелік посад наукових (науково — педагогічних) працівників, перебування на яких дає право на призначення пенсії та виплату грошової допомоги в разі виходу на пенсію відповідно до статті 24 Закону України «Про наукову і науково — технічну діяльність». Пунктом 2 цього Переліку передбачено відповідні посади науково — педагогічних працівників у вищих навчальних закладах III—IV рівнів акредитації чи в наукових підрозділах у їх складі.

Зауважимо, що до стажу наукової роботи в державних вищих навчальних закладах зараховують періоди роботи на посадах науково — педагогічних працівників лише в період дії сертифіката про акредитацію вищого навчального закладу за III—IV рівнями.

Я є інвалідом з дитинства, маю стаж наукової роботи понад 20 років. Чи маю я право на призначення пенсії за нормами Закону України « Про наукову і науково — технічну діяльність»? Якщо так, то за який період буде враховано заробітну плату?

Відповідно до Закону України «Про наукову і науково — технічну діяльність» (в редакції, що була чинною до 1 жовтня 2011 року) однією з умов призначення пенсії у зв'язку з інвалідністю було визнання особи інвалідом на науковій (науково-педагогічній посаді). Зазначена вимога позбавляла права на наукову пенсію тих осіб, яких було визнано інвалідами з дитинства.

Відповідно до змін у статтю 24 Закону України « Про наукову і науково-технічну діяльність», внесених із 1 жовтня 2011 року, пе-

редбачено, що науковим (науково-педагогічним) працівникам, яких визнано інвалідами I, II, III груп, призначають пенсію у зв'язку з інвалідністю в розмірі пенсії наукового (науково — педагогічного) працівника незалежно від віку за наявності стажу наукової роботи, передбаченого в частині другій статті 24 закону про науковців (для жінок — 15 років, для чоловіків — 20 років), і страхового стажу, передбаченого у статті 32 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», а особам з-поміж інвалідів з дитинства — незалежно від часу встановлення інвалідності.

Згідно з частинами третьою — сьомою статті 24 закону про науковців для обчислення пенсії враховують заробітну плату наукового (науково-педагогічного) працівника за основним місцем роботи за весь період страхового стажу на посадах науково (науково-педагогічного) працівника починаючи з 1 липня 2000 року. За бажанням пенсіонера й за умови підтвердження довідки про заробітну плату первинними документами в період до 1 січня 2016 року, або якщо період страхового стажу на посадах наукового (науково-педагогічного) працівника починаючи з 1 липня 2000 року становить менш як 60 календарних місяців, для обчислення пенсії також враховують заробітну плату за основним місцем роботи за будь-які 60 календарних місяців страхового стажу на посадах наукового (науково-педагогічного) працівника підряд до 1 липня 2000 року незалежно від перерв.

За вибором особи, що звернулася з приводу призначення пенсії, з періоду, за який враховують заробітну плату для обчислення пенсії, виключають період до 60 календарних місяців підряд за умови, що зазначений період становить не більш як 10 відсотків від тривалості наукового стажу.

В усіх випадках період, за який враховують заробітну плату, з урахуванням виключення не може бути меншим як 60 календарних місяців.

З 18 травня 2009 року отримую пенсію, призначену за нормами Закону України «Про наукову і науково — технічну діяльність». Продовжую працювати на науковій посаді, маю науковий ступінь — кандидат технічних наук. За яких умов буде здійснено перерахунок наукової пенсії?

Згідно зі статтею 24 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (в редакції, що чинна з 1 жовтня 2011 року) пенсіонерам, які після призначення пенсії відповідно до цього закону працювали за строковим трудовим договором (контрактом) на посадах наукових (науково-педагогічних) працівників і набули не менш як 24 місяці страхового стажу, здійснюють перерахунок пенсії з

урахуванням стажу наукової роботи після призначення пенсії. Перерахунок пенсії здійснюють із заробітної плати наукового (науково-педагогічного) працівника, з якої обчислено пенсію, або із заробітної плати, визначеної в порядку, передбаченому в частинах третій — сьомій цієї статті, із застосуванням показника середньої заробітної плати (доходу), який враховували під час призначення (попереднього перерахунку) пенсії.

Відповідно до статті 22–1 зазначеного закону до наукових працівників належать особи, що мають науковий ступінь і працюють за спеціальністю відповідно до групи спеціальностей галузі науки, з якої присуджено науковий ступінь. Отже, під час визначення права на здійснення перерахунку наукової пенсії обов'язковою умовою є робота за строковим трудовим договором (контрактом), наявність страхового стажу не менш як 24 місяці на посадах наукових (науково-педагогічних) працівників.

Стаж наукової роботи підтверджують довідкою, яку видають за формою, затвердженою Постановою правління Пенсійного фонду України від 6 квітня 2011 року №10-3.

ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯН НА ПІЛЬГОВИХ УМОВАХ

Мені 49 років. Маю 30 років стажу роботи, із яких 10 років — робота в шахті з підземними умовами праці. На сьогодні ще працюю, однак наше підприємство ліквідується і нас попередили про звільнення. Прошу роз'яснити, чи можна мені призначити пенсію на пільгових умовах з більш раннього терміну у зв'язку зі скороченням ?

Згідно зі статтею 26 Закону України «Про зайнятість населення» в редакції Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», який набрав чинності з 1 жовтня 2011 року, працівникам, трудовий договір з якими було розірвано з ініціативи власники або уповноваженого ним органу у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці, зокрема ліквідацією, реорганізацією, перепрофілюванням підприємств, установ, організацій, скороченням чисельності або штату працівників, за умови їх реєстрації в службі зайнятості протягом семи календарних днів після звільнення як таких, що шукають роботу, гарантується право на достроковий вихід на пенсію за півтора року до досягнення пенсійного віку, встановленого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», у разі якщо до визнання такої особи безробітною для неї неможливо було підібрати підходящу роботу та якщо вона має страховий стаж, необхідний для

призначення пенсії за віком у мінімальному розмірі (чоловіки — 35 років, жінки — 30 років).

Статтею 26 Закону «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» передбачено, що чоловіки мають право на призначення пенсії за віком після досягнення 60 — річного віку. Оскільки Вас буде звільнено з роботи у зв'язку з ліквідацією підприємства у віці 49 років, призначити Вам пенсію зі зниженням пенсійного віку відповідно до статті 26 Закону «Про зайнятість населення» підстав немає. Одночасно повідомляємо, що відповідно до пункту «а» статті 13 Закону України «Про пенсійне забезпечення» як працівник, який був зайнятий більше 10 років протягом повного робочого дня на підземних роботах Ви маєте право на призначення пенсії за віком на пільгових умовах за Списком №1 після досягнення 50 років.

Я 8 років 9 місяців працювала в шкідливих умовах (за Списком №2). Коли я матиму право на пенсію за віком?

Відповідно до пункту «б» Закону України «Про пенсійне забезпечення» право на пенсію за віком на пільгових умовах мають працівники, зайняті повний робочий день на роботах із шкідливими і важкими умовами праці, — за Списком №2 виробництв, робіт, професій, посад і показників, затверджуваним Кабінетом Міністрів України, і за результатами атестації робочих місць :

чоловіки — після досягнення 55 років і за наявності стажу роботи не менш як 25 років, із них не менш як 12 років 6 місяців на зазначених роботах;

жінки — після досягнення 50 років і за наявності стажу роботи не менш як 20 років, із них не менш як 10 років на зазначених роботах.

Працівникам, які мають не менш як половину стажу роботи з шкідливими і важкими умовами праці, пенсії на пільгових умовах призначають із зменшенням віку, передбаченого у статті 12 зазначеного закону (чоловікам — 60, а жінкам — 55 років), на 1 рік за кожні 2 роки 6 місяців такої роботи чоловікам і за кожні 2 роки такої роботи — жінкам.

Отже, враховуючи те, що Ви маєте 8 років 9 місяців стажу роботи за Списком №2, Ви, як і раніше, матимете право на пенсію після досягнення 51 року (на 4 роки від 55 років (за кожні 2 роки шкідливого стажу — на 1 рік)).

Проте треба пам'ятати що є законодавчо встановлений порядок підтвердження пільгового стажу.

Чи маю я право на зарахування до пільгового стажу за Списком №1 періодів роботи з 12 жовтня 1972 року по 15 грудня 1974 року та з серпня 1992 року по грудень 1996 року в рентгенкабінеті районної лікарні?

Зарахувати до пільгового стажу роботи за Списком №1 період роботи з 12 жовтня 1972 року по 15 грудня 1974 року підстав немає, оскільки під час призначення пенсії Ви не надали уточнювальну довідку про роботу за Списком №1, а довідка від 10 березня 2004 року, видана управлінням охорони здоров'я Київської обласної державної адміністрації не може бути підставою для такого зарахування, оскільки видана установою, у якій Ви не працювали.

Період роботи з 1 серпня 1992 року по 28 грудня 1996 року не може бути зараховано до пільгового стажу роботи за Списком №1, тому що згідно з довідкою від 26 лютого 2004 року в лікарні не проводили атестацію робочих місць.

Крім того, згідно з актом зустрічної перевірки, проведеної спеціалістами Пенсійного фонду, за період з 2 квітня по 12 травня 1990 року Ви працювали за сумісництвом лікарем — педіатром, з 25 вересня 1990 року по 2 січня 1991 року та з 2 січня по 1 квітня 1991 року — лікарем — дієтологом (разом 7 місяців 15 днів). Посади, які Ви обіймали за сумісництвом, не передбачено Списком №1. Тобто Ви не були зайняті повний робочий день у рентгенівському кабінеті, тому зазначені періоди також не може бути зараховано до пільгового стажу роботи за Списком №1.

З 1979-го по 1985 рік я працювала в інфекційному відділенні районної лікарні, на пенсію пішла 1998 року і після призначення пенсії не працювала. Чи правомірна відмова спеціалістів Пенсійного фонду у застосуванні пільг з обчислення стажу (рік за два)?

Відповідно до статті 60 Закону України «Про пенсійне забезпечення» (із змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 60 Закону України «Про пенсійне забезпечення», який набув чинності з 15 серпня 2003 року), роботу в інфекційних закладах (відділеннях) охорони здоров'я зараховують до стажу роботи в подвійному розмірі.

Зазначений закон не передбачає перерахунку раніше призначених пенсій.

У статті 58 Конституції України зазначено, що закони та інші нормативно — правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи.

Оскільки Вам пенсію було призначено до 15 серпня 2003 року і після призначення пенсії Ви не продовжували працювати та не маєте права на перерахунок пенсії за нормами частини четвертої статті 42 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», права на пільгове (рік за два) обчислення стажу роботи в інфекційному відділенні районної лікарні Ви не маєте.

З 4 березня 1983 року по 28 лютого 1994 року працював на посаді санітара психлікарні. Чи маю я право на призначення пенсії за віком на пільгових умовах за Списком №2 ?

Згідно з Порядком застосування Списків №1 і №2 виробництв, робіт, професій, посад і показників при обчисленні стажу роботи, що дає право на пенсію за віком на пільгових умовах, затвердженим наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 18 листопада 2005 року № 383, під час визначення права на пенсію за віком на пільгових умовах застосовують Списки, що чинні на період роботи особи.

У період Вашої роботи був чинним Список №2 виробництв, цехів, професій, посад і показників, затверджений постановою Ради Міністрів СРСР від 22 серпня 1956 року № 1173, та Список №2, затверджений постановою Кабінету Міністрів СРСР від 26 січня 1991 року №10.

У зазначених Списках було передбачено посади молодших медичних працівників, які працюють у психіатричних і психоневрологічних закладах та які безпосередньо обслуговують психічно хворих осіб.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про психіатричну допомогу» психіатричний заклад — психоневрологічний, наркологічний чи інший спеціалізований заклад, центр, відділення тощо всіх форм власності, діяльність яких пов'язана з наданням психіатричної допомоги.

Згідно зі статтею 60 Закону України «Про пенсійне забезпечення» роботу в психіатричних закладах охорони здоров'я зараховують до стажу роботи в подвійному розмірі.

Отже, період Вашої роботи з 4 березня 1983 року по 21 серпня 1992 року на посаді санітара психіатричної лікарні має бути зараховано до пільгового стажу роботи за Списком №2 в подвійному розмірі.

Щодо періоду роботи з 21 серпня 1992 року по 28 лютого 1994 року, то оскільки не було проведено атестацію Вашого робочого місця, підстав для зарахування до пільгового стажу зазначеного періоду роботи немає.

ПРАВА ТА ПІЛЬГИ РІЗНИМ КАТЕГОРІЯМ СОЦІАЛЬНО НЕЗАХИЩЕНИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ

На які пільги мають право інваліди в Україні?

Відповідь надало Міністерство соціальної політики.

Відповідно до Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» інваліди мають право, зокрема, на такі пільги :

– безплатний проїзд у пасажирському міському транспорті (крім метрополітену і таксі), а також усіма видами приміського транспор-

ту (ця пільга також поширюється на особу, яка супроводжує інваліда I групи);

– 50-відсоткову знижку вартості проїзду на внутрішніх лініях (маршрутах) повітряного, залізничного, річкового та автомобільного транспорту в період з 1 жовтня по 15 травня (ця пільга також поширюється на особу, яка супроводжує інваліда I групи).

Інваліди I групи по зору мають право на безплатний проїзд у метро (ця пільга також поширюється на осіб, які їх супроводжують).

Згідно із законами України «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про місцеві державні адміністрації» місцеві органи виконавчої влади та місцевого самоврядування можуть надавати додаткові пільги малозабезпеченим верствам населення за рахунок коштів місцевих бюджетів.

Мій дідусь — пенсіонер, репресований. На які пільги він має право?

Відповідь надало Міністерство соціальної політики.

У Законі України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» передбачено, що реабілітовані особи згідно зі статтею 1 цього Закону, які стали інвалідами або є пенсіонерами, мають право на :

– одержання пільгових путівок для санаторно-курортного лікування та відпочинку;

– за наявності медичних показань — для забезпечення автомобілем, а за відсутності протипоказань до керування ним — забезпечення автомобілем безоплатно, за наявності медичних показань для забезпечення автомобілем і протипоказань до керування ним — забезпечення автомобілем із правом передачі керування автомобілем члену сім'ї на пільгових умовах, що визначає Кабінет Міністрів України;

– безплатний проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту (крім таксі) і на автомобільному транспорті загального користування (за винятком таксі) у сільській місцевості в межах адміністративного району;

– зниження оплати жилої площі та комунальних послуг на 50 відсотків у межах норм, передбачених чинним законодавством;

– позачергове надання медичної допомоги і 50 — відсоткове зниження вартості ліків за рецептом;

– переважне право на вступ до садівницьких товариств, першочергове право на вступ до житлово-будівельних кооперативів;

– першочергове встановлення телефону.

Які документи повинен надати пенсіонер — інвалід для поселення в будинок — інтернат?

Відповідь надало Міністерство соціальної політики.

Приймають в інтернат за путівкою, яку оформляють і видають головні управління праці та соціального захисту населення обласних державних адміністрацій. Для цього слід подати такі документи:

- заяву особи, яка виявила бажання проживати в інтернаті, або її опікуна (піклувальника) про прийняття в інтернатну установу;
- паспорт або інший документ, що посвідчує особу;
- медичну картку;
- довідку про розмір призначеної пенсії;
- довідку про склад сім'ї;
- висновок лікарської комісії з участю лікаря — психіатра про можливість перебування в психоневрологічному інтернаті;
- довідку медико-соціальної експертної комісії про групу інвалідності (за наявності).

Я народилася в німецькому концтаборі, де перебувала моя мати. Мати померла. Чи можу я претендувати на видачу посвідчення жертви нацистських переслідувань ?

Відповідь надало Міністерство соціальної політики.

Згідно зі статтею 4 Закону «Про жертви нацистських переслідувань» (далі — Закон) діти, які народилися в місцях примусового тримання батьків, належать до жертв нацистських переслідувань.

Відповідно до абзацу другого й третього статті 6 Закону держава забезпечує соціальний захист колишнім неповнолітнім (яким не виповнилося 18 років) в'язням концтаборів, гетто та інших місць примусового тримання, котрі створили фашистська Німеччина та її союзники під час Другої світової війни. Таким особам надано пільги відповідно до статті 6-1 Закону.

Колишні малолітні (котрим на час ув'язнення не виповнилося 14 років) в'язні концтаборів, гетто та інших місць примусового тримання, яких визнано інвалідами внаслідок загального захворювання, трудового каліцтва та з інших причин, мають пільги відповідно до статті 6-2 Закону.

Посвідчення жертв нацистських переслідувань видають особам, яких згідно із Законом визнано такими, що належать до жертв нацистських переслідувань на підставі одного з наведених нижче документів :

- довідки, яку видали органи служби безпеки, державні архіви, архіви Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, архівні установи інших держав;
- довідки Військово — медичного музею колишнього СРСР(м. Санкт-Петербург);
- довідки Міжнародної служби розшуку Червоного Хреста;
- довідки з архівів — музеїв, які розташовані на територіях колишніх фашистських концтаборів (Освенцим, Бухенвальд, Дахау,

Маутхаузен, Равенсбрюк тощо), гетто та інших місць примусового тримання й примусових робіт у роки Другої світової війни, а також із архівів іноземних антифашистських організацій.

За яких умов і в якому розмірі призначають компенсацію особі, що доглядає за інвалідом I групи?

Відповідь надало Міністерство соціальної політики. У постанові Кабінету Міністрів України від 26 липня 1996 року № 832 «Про підвищення розмірів державної допомоги окремим категоріям громадян» передбачено, що працездатній особі, що не працює і доглядає за інвалідом I групи, а також за престарілим, який досяг 80-річного віку, призначають компенсаційну виплату.

У законі України «Про соціальні послуги» передбачено компенсаційні виплати фізичним особам за надання соціальних послуг. На виконання цього Закону постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2004 року № 558 затверджено Порядок призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги (далі — Порядок).

Відповідно до Порядку, непрацюючим фізичним особам, які постійно надають соціальні послуги громадянам похилого віку, інвалідам, дітям — інвалідам, хворим, які не здатні до самообслуговування й потребують постійної сторонньої допомоги (крім осіб, яких обслуговують соціальні служби), призначають щомісячну компенсаційну виплату (далі — компенсацію).

Пунктом 2 Порядку визначено, що компенсацію призначають виходячи з прожиткового мінімуму для працездатних осіб у таких розмірах :

15 відсотків — фізичним особам, які надають соціальні послуги інвалідам I групи;

10 відсотків — фізичним особам, які надають соціальні послуги громадянам похилого віку, інвалідам II групи та дітям — інвалідам;

7 відсотків — фізичним особам, які надають соціальні послуги інвалідам III групи та хворим, які не здатні до самообслуговування й потребують постійної сторонньої допомоги, визнаним такими в порядку, затвердженому МОЗ.

Компенсацію фізичним особам пенсійного віку, які надають соціальні послуги призначають у зазначеному розмірі виходячи з прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність.

Відповідно до Закону України «Про державний бюджет на 2012 рік» прожитковий мінімум для осіб, які втратили працездатність, становить: з 1 січня — 822 гривні, з 1 квітня — 838 гривень, з 1 липня — 844 гривні, з 1 жовтня — 856 гривень, з 1 грудня — 884 гривні.

Чи має право учасник війни отримати талон на придбання квитка для проїзду по території держав — учасниць СНД ?

Відповідь надало Міністерство соціальної політики. Відповідно до пункту 16 статті 14 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (далі — Закон) учасники війни мають право на безплатний проїзд один раз на два роки (туди й назад) залізничним, водним, повітряним або міжміським автомобільним транспортом незалежно від наявності залізничного сполучення або проїзд один раз на рік (туди й назад) вказаними видами транспорту з 50 — відсотковою знижкою.

Угодою про взаємне визнання прав на пільговий проїзд для інвалідів і учасників Великої Вітчизняної війни, а також осіб прирівняних до них, від 12 березня 1993 року (далі — Угода) для інвалідів і учасників Великої Вітчизняної війни встановлено пільги на проїзд відповідними видами транспорту по території держав — учасниць СНД.

У статті 7 Угоди визначено, що підставою для придбання пільгового проїзного квитка є посвідчення й аркуш талонів на пільговий проїзд, які видано відповідними органами колишнього Союзу РСР або Сторонами за формою, чинною станом на 1 січня 1992 року, за місцем постійного проживання особи, що має право на пільговий проїзд.

Відповідно до пункту 7-1 Положення про порядок видачі посвідчень і нагрудних знаків ветеранів війни, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 травня 1994 року № 302, аркуші талонів на право одержання інвалідами війни, учасниками війни та особами, на яких поширюється чинність Закону, проїзних документів (квитків) безплатно і з 50— відсотковою знижкою їх вартості, видають органи праці та соціального захисту населення за місцем реєстрації громадянина.

Згідно з додатком № 2 Угоди право на проїзд у міжміському транспорті мають учасники війни, які проходили службу чи займали штатні посади у підрозділах, частинах, штабах і установах, що входили до складу діючої армії.

Чи має право на грошову компенсацію за невикористану санаторну путівку чоловік — інвалід війни?

Відповідь надало Міністерство соціальної політики. Грошову компенсацію замість санаторно-курортної путівки виплачують інвалідам війни за місцем їх реєстрації один раз на два роки з дня звернення із заявою про виділення путівки або виплату грошової компенсації за бажанням, якщо ці особи протягом двох років не одержували безоплатних санаторно-курортних путівок, незалежно

від наявності медичного висновку про необхідність санаторно-курортного лікування або медичних показань.

Грошову компенсацію виплачують у таких розмірах: інвалідам війни I та II груп — 100% від середньої вартості путівки, інвалідам III групи — 75%. Середню вартість санаторно-курортної путівки визначає Міністерство праці за поданням Фонду соціального захисту інвалідів та за погодженням із Міністерством фінансів щороку в межах обсягу бюджетних коштів, виділених відповідно до закону України про державний бюджет на поточний рік.

У 2011 році середню вартість путівки для виплати грошової компенсації замість санаторно-курортної путівки в межах обсягу бюджетних коштів виділених відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2011 рік», встановлено в розмірі 300 грн.

Я маю 35 років загального стажу, понад два роки отримую пенсію. Чи маю я право на статус ветерана праці?

Відповідь надало Міністерство соціальної політики.

Згідно зі статтею 6 Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» ветеранами праці визнають громадян, які працювали на підприємствах, в установах, організаціях, об'єднаннях громадян, фізичних осіб, мають стаж роботи 40 років для чоловіків і 35 років для жінок і вийшли на пенсію.

Ветеранами праці визнають також :

а) громадян, яким призначено пенсії на пільгових умовах:

за Списком №1 виробництв, робіт, професій, посад і показників на підземних роботах, на роботах з особливо шкідливими і особливо важкими умовами праці, зайнятість у яких повний робочий день дає право на пенсію за віком на пільгових умовах — за наявності стажу роботи в жінок — 25 років і в чоловіків — 30 років;

за Списком №2 виробництв, робіт, професій, посад і показників із шкідливими і важкими умовами праці, зайнятість у яких повний робочий день дає право на пенсію за віком на пільгових умовах — за наявності стажу роботи в жінок — 30 років і в чоловіків — 35 років;

відповідно до пунктів «в» — «з» статті 13 і статті 52 Закону України «Про пенсійне забезпечення» — за наявності стажу роботи в жінок — 30 років і в чоловіків — 35 років;

відповідно до частини першої статті 18 Закону України «Про пенсійне забезпечення» — за наявності стажу роботи в жінок — 25 років і в чоловіків — 30 років;

б) пенсіонери, яких нагороджено медаллю «Ветеран праці» за законодавством колишнього Союзу РСР;

в) інваліди I та II груп, які одержують пенсії у зв'язку з інвалідністю, якщо вони мають стаж роботи не менш як 15 років.

Чи може інвалід II групи внаслідок трудового каліцтва звернутися за отриманням путівки в управління соціального захисту?

Відповідь надало Міністерство соціальної політики.

Осіб, інвалідність яких пов'язана з нещасним випадком на виробництві або професійним захворюванням, санаторними путівками забезпечує Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань на підставі висновку МСЕК про необхідність лікування за прямими наслідками виробничої травми чи професійного захворювання. Водночас органи праці та соціального захисту населення можуть забезпечувати путівками осіб, інвалідність яких пов'язана з нещасним випадком на виробництві або професійним захворюванням, що потребують лікування супутніх захворювань відповідно до медичних рекомендацій, на загальних підставах, у порядку черговості в міру надходження путівок.

Управління праці та соціального захисту населення районних державних адміністрацій також мають можливість придбати санаторно-курортні путівки для ветеранів війни за рахунок коштів субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання пільг для ветеранів війни до інших санаторіїв, розташованих по всій території України.

Я колишній військовослужбовець, нині пенсіонер . На які пільги з оплати за житлово-комунальні послуги я маю право?

Відповідь надало Міністерство соціальної політики.

Пунктом 6 статті 6 Закону України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист» передбачено надання 50 — відсоткової знижки плати за користування житлом та плати за комунальні послуги ветеранам військової служби і членам їхніх сімей, які проживають разом із ними, у жилих будинках усіх форм власності в межах норм, передбачених законодавством.

Норми , у межах яких надають пільги з оплати житлово-комунальних послуг, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 1 серпня 1996 року №879, а саме: споживання електричної енергії на комунально-побутові потреби у сільських і міських населених пунктах (крім будинків, які обладнано електричними плитами та електроопалювальними установками)- 75кВт год. на сім'ю з однієї — двох осіб на місяць, зокрема якщо обидва члени сім'ї мають право на знижку.

На які соціальні пільги має право депортована особа?

Відповідь надало Міністерство соціальної політики.

Згідно з пунктом 11 статті 9 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» особи, яких після 9 вересня 1944 року було переселено на територію України з території інших країн, належать до учасників війни.

Згідно зі статтею 14 згаданого закону передбачено надання пільг і підвищення до пенсії зазначеній категорії осіб.

Також інформуємо, що Міністерство юстиції України розробило проект закону «Про визначення статусу осіб, примусово виселених (депортованих) з території Польщі у 1944- 1951 роках», у якому передбачено відшкодування особам матеріальних збитків, завданих їм унаслідок примусового виселення.

Який порядок забезпечення інвалідів війни I групи спецавтотранспортом?

Відповідь надало Міністерство соціальної політики.

Відповідно до статті 13 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» та пункту 25 Порядку забезпечення інвалідів автомобілями, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19 липня 2006 року №999, інваліди війни мають право на позачергове отримання автомобіля.

Згідно з пунктом 30 зазначеного Порядку за наявності медичних показань для забезпечення автомобілем із ручним керуванням та протипоказань до керування ним забезпечуються позачергово безкоштовно автомобілями інваліди війни з передачею права користування автомобілем будь — якій особі, у тому числі й незарєстрованій за місцем проживання інваліда, на власний розсуд.

Облік інвалідів, які мають право на забезпечення спецавтотранспортом, здійснюється регіональними управліннями праці та соціального захисту населення.

Однак через щорічне обмежене фінансування цієї програми з державного бюджету серед осіб, які мають право на забезпечення спецавтотранспортом, утворилася черга.

Під час забезпечення інвалідів спецавтотранспортом за рахунок коштів державного бюджету Міністерство соціальної політики України не має права надавати перевагу будь-якому з них на отримання автомобілів, оскільки це призведе до порушення прав інших інвалідів.

Які пільги передбачено в українському законодавстві для ветеранів праці?

Відповідь надало Міністерство соціальної політики.

Згідно зі статтею 7 Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» ветерани праці мають право на такі пільги:

– користування в разі виходу на пенсію чи зміни місця роботи поліклініками, до яких їх було прикріплено за попереднім місцем роботи;

– першочергове безплатне зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів);

– переважне право на забезпечення санаторно-курортним лікуванням, а також на компенсацію вартості самостійного санаторно-курортного лікування в порядку й розмірах, визначених Кабінетом Міністрів України; щорічне медичне обстеження і диспансеризація із залученням необхідних спеціалістів;

– першочергове обслуговування в лікувально-профілактичних закладах, аптеках і першочергова госпіталізація; переважне право на встановлення домашніх телефонів;

– безплатний проїзд всіма видами міського пасажирського транспорту (за винятком таксі), автомобільним транспортом загального користування (за винятком таксі) у сільській місцевості, а також залізничним і водним транспортом приміського сполучення й автобусами приміських маршрутів у межах області (АР Крим) за місцем проживання.

Кому та за які заслуги встановлено довічну державну стипендію?

Відповідь надало Міністерство соціальної політики.

Указом Президента України від 12 жовтня 2004 року №1226 «Про довічні державні стипендії для осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною» засновано довічні державні стипендії для осіб, котрі мають особливі заслуги перед Батьківщиною, — Героїв Радянського Союзу, повних кавалерів ордена Слави, нагороджених чотирма й більше медалями «За відвагу», а також Героїв Соціалістичної Праці, удостоєних цього звання за працю в період Великої Вітчизняної війни 1941—1945 років.

Слід зауважити, що пенсію за особливі заслуги перед Україною встановлюють відповідно до Закону України «Про пенсії за особливі заслуги перед Україною» як надбавку до розміру пенсії.

Які пільги мають сільські освітяни на плату за спожитий природний газ ?

Відповідь надало Міністерство соціальної політики.

Згідно із частиною четвертою статті 57 Закону України «Про освіту» педагогічним працівникам, які працюють у сільській місцевості та селищах міського типу, а також пенсіонерам, котрі раніше працювали педагогічними працівниками в цих населених пунктах і проживають у них, держава забезпечує безплатне користування житлом з опаленням та освітленням у межах визначених норм.

У постанові Кабінету Міністрів України від 1 серпня 1996 року № 879 визначено норми, у межах яких надають знижку на плату за спожиті житлово-комунальні послуги. А саме :споживання природного газу для побутових потреб у разі використання на опалення житла — у розмірі 21 кв. м опалювальної площі на кожну особу, яка постійно проживає в житловому приміщенні (будинку) і має право на знижку оплати, і додатково 10,5 кв. м на сім'ю — 11 куб. м природного газу на 1 кв. м площі на місяць в опалювальний період.

Які пільги щодо оплати житлово-комунальних послуг мають інваліди війни та члени їхніх сімей?

Відповідь надало Міністерство соціальної політики.

Згідно зі статтею 13 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» інваліди війни та члени їхніх сімей мають право на 100 — відсоткове зниження плати за користування житлом і комунальними послугами у межах норм споживання.

Відповідно до пункту 5 статті 51 Бюджетного кодексу України (у редакції від 8 липня 2010 року №2456-VI) до членів сім'ї пільговика належить дружина (чоловік), їхні неповнолітні діти (до 18 років), неодружені повнолітні діти, визнані інвалідами з дитинства I та II груп або інвалідами I групи; особа, яка проживає разом з інвалідом війни I групи й доглядає за ним, за умови, що інвалід війни не перебуває в шлюбі; непрацездатні батьки; особа, яка перебуває під опікою або піклуванням громадянина, який має право на пільги, і проживає разом із ним¹.

¹ Пенсійний кур'єр. — 2011. — № № 39-51. — Режим доступу до журн.: <http://www.courier-pfu.com.ua/>. — Пенсійний кур'єр. Тижневик Пенсійного фонду України

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ»

№ з/п	Перелік питань, які вивчаються на практичному (семінарському) занятті	Рекомендовані джерела
1	<p>Сутність, принципи й роль соціального страхування</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Система соціальних ризиків та їх характеристика. 2. Система соціальних гарантій населення: соціальні нормативи та джерела фінансування соціальних гарантій. 3. Визначення та економічна сутність соціального страхування. 4. Види соціальних послуг та їх надання. 5. Функції соціального страхування як складової соціальної політики. 6. Принципи соціального страхування. 7. Загальні поняття та етапи розвитку системи загальнообов'язкового державного соціального страхування 8. Види загальнообов'язкового державного соціального страхування 9. Суб'єкти й об'єкти соціального страхування. 	<p>НПБ* — 1, 2, 3, 4, 5,6,7,8,9,10,11,11,12,13,14,15,16,29,30,31,32</p> <p>НМЛ** — 1,2,4,5,6,7,8,9,10,12,17,23,24,25,25,28,33,35,37,38</p>
2	<p>Державне регулювання соціального страхування</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Мета й форми державного регулювання діяльності в системі надання соціальних послуг 2. Функції органів державного регулювання діяльності в системі надання соціальних послуг в Україні 3. Фінансовий механізм регулювання соціального страхування. 4. Правова база соціального страхування. 5. Організаційно-правові форми та види державного соціального страхування і соціального забезпечення. 6. Регулювання діяльності окремих видів страхових фондів 7. Заходи впливу щодо порушників законодавства в галузі соціального страхування в Україні 	<p>НПБ — 1, 2, 3, 4, 5,6,7,8,9,10,11,11,12,13,14,15,16,29,30,31,32</p> <p>НМЛ — 1,2,4,5,6,7,8,9,10,12,17,23,24,25,25,28,33,35,37,38</p> <p>ЗУ «Про Державний бюджет України на відповідний рік»</p>
3	<p>Іноземний досвід у сфері соціального страхування</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Міжнародні норми і принципи соціального страхування. Модель Бісмарка і план Беверіджа. 2. Типологія зарубіжних систем соціального страхування. 3. Іноземний досвід в пенсійному забезпеченні 4. Переваги соціальної політики розвинутих країн 5. Використання соціальних технологій та соціальних гарантій для розвитку соціального страхування 	<p>НМЛ — 9,11,25,37</p>

№ з/п	Перелік питань, які вивчаються на практичному (семінарському) занятті	Рекомендовані джерела
4	<p>Страховання тимчасової втрати працездатності</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням 2. Принципи загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності 3. Мета створення Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності 4. Формування джерел надходжень у ФССТВП 5. Види матеріального забезпечення та соціальних послуг Фонду 6. Напрямки використання коштів Фонду 7. Управління Фондом соціального страхування з тимчасової втрати працездатності 	<p>НПБ — 4,5,9,12,13, 14,15,16,17,18,1 90,20,21,22,23,2 4,25,26, 27,28,30,39,43,44</p> <p>НМЛ — 1,8,9,14, 17,24,25,27,30,2 9,36,37</p> <p>ЗУ «Про Державний бюджет України на відповідний рік»</p>
5	<p>Медичне страхування</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сутність і роль добровільного медичного страхування та його види 2. Суб'єкти й об'єкти медичного страхування 3. Види медичного страхування в Україні 5. Обсяг відповідальності страховика. Страхова сума 6. Права й обов'язки сторін страхових відносин 7. Медичне страхування громадян, які виїздять за кордон 	<p>НМЛ — 1,2,5,6,9, 35,37</p>
6	<p>Страховання від нещасних випадків на виробництві та від професійного захворювання</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сутність та роль страхування від нещасних випадків 2. Завдання та принципи страхування від нещасних випадків 3. Суб'єкти й об'єкти страхування від нещасних випадків 4. Управління Фондом соціального страхування від нещасних випадків 5. Фінансування страхових відшкодувань, соціальних послуг та профілактичні міри 6. Нагляд у сфері страхування від нещасних випадків 	<p>НПБ — 4,10,32,36, 37</p> <p>НМЛ -1,8,9,23, 36,37</p> <p>ЗУ «Про Державний бюджет України на відповідний рік»</p>
7	<p>Страховання на випадок безробіття</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття 2. Принципи страхування на випадок безробіття 3. Умови, розмір і тривалість виплати різних видів допомог з ФСС ВБ 4. Порядок надання дотації роботодавцю на створення додаткових робочих місць для працевлаштування безробітних. 	<p>НПБ — 1,2,3,8, 33 — 37, НМЛ — 1, 8,9,12,29, 31,36,37</p> <p>ЗУ «Про Державний бюджет України на відповідний рік»</p>

№ з/п	Перелік питань, які вивчаються на практичному (семінарському) занятті	Рекомендовані джерела
7	5. Забезпечення незастрахованих осіб на випадок безробіття. 6. Управління Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття 7. Органи нагляду у сфері страхування на випадок безробіття	
8	Державне пенсійне страхування 1. Сутність пенсійного страхування 2. Завдання Пенсійного фонду України 3. Джерела надходжень у Пенсійного фонд. Єдиний соціальний внесок в структурі доходів ПФУ. 4. Порядок реєстрації в органах Пенсійного фонду платників збору, терміни сплати, звітність. 5. Персоніфікований облік громадян у пенсійному забезпеченні. 6. Напрямки використання коштів Пенсійного фонду 7. Основні умови пенсійного забезпечення за віком. 8. Реформування системи пенсійного забезпечення. Накопичувальна система пенсійного страхування.	НПБ — 1 — 4,6,11, 29,41,42 НМЛ — 1,2,8,9,13,20, 21,22,24,25,30, 34,37,39 ЗУ «Про Державний бюджет України на відповідний рік»
9	Недержавне пенсійне страхування 1. Сутність недержавного пенсійного страхування 2. Асоціація недержавних пенсійних фондів 3. Доходи та витрати недержавних пенсійних фондів 4. Види НПФ та види послуг, які ними надаються. 5. Обслуговування недержавних пенсійних фондів 6. Інвестиційна декларація та проспект НПФ 7. Договір про недержавне пенсійне страхування 8. Державний нагляд та контроль у сфері недержавного пенсійного забезпечення.	НПБ -6,7 НМЛ — 1,13,20,8,9, 21,24,25,27
10	Напрямки вдосконалення соціального страхування в Україні 1. Державні соціальні стандарти у сфері соціального страхування в Україні 2. Організація та аналіз соціального захисту на випадок безробіття 3. Недержавне соціальне страхування: перспективи та проблеми розвитку 4. Державне регулювання та моніторинг системи соціального страхування	НМЛ — 1,5,6,7,10, 23,27,34,36,38

*НПБ — нормативно-правова база; **НМЛ — навчально-методична література

САМОСТІЙНА НАВЧАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Зміст самостійної роботи	Форма контролю
Тема 1. Порядок здійснення платежів і резервування коштів на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.	реферат
Тема 2. Види соціальних послуг та матеріального забезпечення за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням.	реферат
Тема 3. Характеристика страхових випадків та умови надання соціальних послуг і матеріального забезпечення особам за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням.	реферат
Тема 4. Соціальне і пенсійне страхування.	реферат
Тема 5. Порядок виплата пенсій, рент і допомог.	реферат
Тема 6. Управління і нагляд у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування.	реферат
Тема 7. Необхідність і значення державного регулювання страхової діяльності.	реферат
Тема 8. Економічна політика України у сфері соціального страхування.	реферат
Тема 9. Законодавча база державного регулювання страхової діяльності у сфері соціального страхування.	реферат
Тема 10. Управління Фондом та нагляд у сфері страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності.	реферат
Тема 11. Джерела, розміри та порядок сплати страхових внесків при страхуванні у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності.	реферат
Тема 12. Договір обов'язкового медичного страхування його зміст.	реферат
Тема 13. Управління обов'язковим медичним страхуванням.	реферат
Тема 14. Фонд медичного страхування України, його органи в областях і районах. Управління Фондом медичного страхування.	реферат
Тема 15. Суб'єкти та об'єкти страхування від нещасного випадку на виробництві та від професійного захворювання.	реферат
Тема 16. Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та від професійного захворювання його значення та управління ним.	реферат

Закінчення табл.

Зміст самостійної роботи	Форма контролю
Тема 17. Соціальні послуги та виплати, які здійснюються Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та від професійного захворювання їх характеристика.	реферат
Тема 18. Страхові тарифи, розміри та порядок здійснення страхових внесків до Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та від професійного захворювання.	реферат
Тема 19. Суб'єкти страхування на випадок безробіття їх характеристика та функції.	реферат
Тема 20. Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття його управління.	реферат
Тема 21. Порядок обчислення та сплати страхових внесків до фонду страхування на випадок безробіття.	реферат
Тема 22. Поняття та обчислення страхового стажу в страхуванні на випадок безробіття. Умови та тривалість виплати допомоги по безробіттю.	реферат
Тема 23. Умови призначення пенсій за віком.	реферат
Тема 24. Органи, що призначають пенсії його функції.	реферат
Тема 25. Виплата пенсій. Відрахування з пенсій. Розміри соціальних пенсій.	реферат

ІНДИВІДУАЛЬНА НАВЧАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Індивідуальна контрольна робота (ІКР) з даного курсу є підсумковим завданням, яке спрямоване на вдосконалення навичок самостійної роботи із закріпленням тих знань, які були отримані під час його викладання.

Індивідуальна робота виконується кожним студентом окремо. Найбільш складні теми можуть бути розроблені творчим колективом, але з обов'язковим виділенням частки кожного виконавця.

Робота не обмежена в обсязі, але в цілому вона має бути викладена на 10—20 сторінках з написанням змісту та обов'язково списку використаної літератури з посиланнями на неї за текстом.

Мета роботи формулюється у вигляді очікуваних результатів, які являють собою внесок у практику теми, що розглядається.

Індивідуальна робота має бути представлена на перевірку за 2 тижні до закінчення семестру та захищена.

Оцінювання роботи виконується за бальною системою. Виконання цієї роботи є обов'язковим елементом навчального процесу.

Зміст індивідуальної роботи	Форма контролю
1. Соціальне страхування: загальна характеристика та етапи розвитку.	ІКР
2. Визначення та формування системи соціального страхування.	ІКР
3. Склад, структура, відносини в системі соціального страхування.	ІКР
4. Економіка соціальної сфери: склад, напрямки розвитку в Україні.	ІКР
5. Принципи й роль соціального страхування в економічній системі.	ІКР
6. Історичні передумови виникнення соціального страхування.	ІКР
7. Етапи розвитку соціального страхування.	ІКР
8. Іноземний досвід у сфері соціального страхування.	ІКР
9. Описати систему соціального страхування в одній із країн світу.	ІКР
10. Напрямки вдосконалення соціального страхування в Україні.	ІКР
11. Проблеми та перспективи розвитку соціального страхування в Україні.	ІКР
12. Переваги та недоліки системи соціального страхування в Україні.	ІКР

Продовження табл.

Зміст індивідуальної роботи	Форма контролю
13. Соціальний захист населення в умовах ринкової трансформації економіки.	ІКР
14. Соціальне страхування в забезпеченні суспільного добробуту.	ІКР
15. Система управління фінансами сфери соціального страхування.	ІКР
16. Фінансування сфери соціального страхування.	ІКР
17. Фінансове забезпечення соціальних послуг.	ІКР
18. Управління якістю соціальних послуг.	ІКР
19. Органи нагляду та контролю в системі соціального страхування.	ІКР
20. Соціальне страхування та соціальне забезпечення населення.	ІКР
21. Скласти організаційну структуру фондів соціального страхування.	Схема, опис
22. Менеджмент соціальних послуг.	ІКР
23. Розглянути значення рівня розвитку соціального страхування для ефективної роботи підприємств (підприємництва) у сучасних умовах.	Аналітика з розрахунками і описом
24. Визначити найбільш важливі аспекти підготовки фахівців для сфери соціального страхування в Україні.	Реферативний опис
25. Скласти схему взаємозв'язку Закону України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та Закону України «Про страхування».	Блок-схема, опис
26. Скласти схему взаємозв'язку Закону України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» і Закону України «Про соціальні послуги».	Блок-схема, опис
27. Скласти анотований покажчик статей в українській пресі (журнали, газети) з проблеми розвитку соціального страхування 2010-201_ рр.	Покажчик
28. Проаналізувати нормативну базу (НБ), що регулює систему загальнообов'язкового державного соціального страхування.	Покажчик НБ, аналіз
29. Привести практику прийняття рішень, пов'язаних із наданням матеріального забезпечення (соціальної послуги) на підприємстві (організації, установі).	Приклади з розрахунками, підтверджуючими документами
30. Провести опитування серед студентів свого чи іншого курсу на предмет їх ставлення до рівня розвитку соціального страхування.	Лист опитування, аналітика

Закінчення табл.

Зміст індивідуальної роботи	Форма контролю
31. Недержавне соціальне страхування: сутність, організація, проблеми та перспективи розвитку.	ІКР
32. Описати систему накопичувального пенсійного забезпечення недержавними пенсійними фондами в Росії.	Реферативний опис
33. Основи організації та роботи Фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування.	ІКР
34. Перспективи розвитку Фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування.	ІКР
35. Оптимізація розподілу ресурсів страхових фондів.	ІКР
36. Координація діяльності фондів соціального страхування.	ІКР
37. Соціальне страхування, пенсійна політика та пенсійні фонди.	ІКР
38. Поняття й завдання пенсійного страхування.	ІКР
39. Управління процесом формування й функціонування Пенсійного фонду України в умовах ринкових перетворень.	ІКР
40. Реформування пенсійної системи України: завдання, напрямки, проблеми.	ІКР
41. Специфіка функціонування Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття.	ІКР
42. Проаналізувати інформацію щодо безробіття в Україні, опубліковану в пресі, зробити висновки.	Аналітичний звіт
43. Скласти порівняльну таблицю системи соціального страхування на випадок безробіття Швеції, США та України.	Порівняльна таблиця
44. Етапи впровадження в Україні системи загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування.	Блок-схема, опис
45. Особливості та шляхи підвищення ефективності державного соціального медичного страхування.	ІКР
46. Соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві в системі соціального страхування трансформаційного періоду в Україні.	ІКР
47. Основні завдання Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та джерела його формування.	ІКР

ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ З КУРСУ «СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ»

(Варіант 1)

1. Визначення та економічна сутність соціального страхування.
2. Види соціальних послуг та форми їх надання.
3. Принципи надання соціальних послуг.
4. Місце соціального страхування в системі економічних категорій.
5. Функції соціального страхування як складової соціальної політики.
6. Принципи соціального страхування.
7. Система соціальних гарантій населення: соціальні нормативи та джерела фінансування соціальних гарантій.
8. Виникнення та етапи розвитку соціального страхування.
9. Організація діяльності з надання соціальних послуг.
10. Державні цільові фонди як основа страхового захисту.
11. Види та шляхи утворення Фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування в залежності від страхового випадку.
12. Взаємозв'язок соціальних послуг і соціального страхування.
13. Роль соціального страхування у відновленні та збереженні працездатності робітників та гарантуванні матеріального забезпечення громадян, які втратили працездатність або не мали її.
14. Правові основи діяльності з надання соціальних послуг.
15. Визначальні риси Закону України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування».
16. Загальна характеристика Закону України «Про соціальні послуги».
17. Особливості соціальної політики в системі соціального страхування України.
18. Соціальні технології США.
19. Мета й форми державного регулювання діяльності в системі надання соціальних послуг в Україні.
20. Контроль за діяльністю фондів соціального страхування.
21. Захист прав споживачів соціальних послуг.
22. Засоби державного нагляду за діяльністю фондів.
23. Організація та контроль за наданням соціальних послуг.
24. Роль та місце Кабінету Міністрів України в державному регулюванні розвитку соціального страхування.
25. Мета створення та завдання Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності.

26. Принципи загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності.

27. Види матеріального забезпечення та соціальних послуг Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності.

28. Формування джерел надходження коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності.

29. Напрямки використання коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності.

30. Види фінансово-економічного забезпечення у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності.

31. Управління та нагляд у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням.

32. Бюджет та облік страхових засобів Фонду соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності.

33. Медичне страхування та його основні види.

34. Добровільне медичне страхування обсяг відповідальності страховика, страхова сума, порядок визначення розміру страхових премій та їх сплати.

35. Медичне страхування громадян, які перетинають кордон.

36. Шляхи підвищення ефективності добровільного медичного страхування.

37. Економічна сутність та завдання Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та від професійного захворювання.

38. Принципи страхування від нещасних випадків на виробництві та від професійного захворювання.

39. Види страхування від нещасних випадків.

40. Добровільне страхування від нещасних випадків.

41. Управління Фондом соціального страхування від нещасних випадків.

42. Нагляд у сфері страхування від нещасних випадків на виробництві та від професійного захворювання.

43. Поняття та принципи загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

44. Види безробіття.

45. Соціальні гарантії як форма забезпечення достатнього рівня суспільного добробуту.

46. Управління Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття.

47. Органи нагляду у сфері страхування на випадок безробіття.
48. Зайнятість населення за статусами зайнятості, формами власності, видами економічної діяльності.
49. Сутність та поняття загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.
50. Пенсійний фонд України як самостійна фінансова установа.
51. Завдання Пенсійного фонду.
52. Джерела надходження у Пенсійний фонд.
53. Персоніфікований облік громадян у пенсійному забезпеченні.
54. Переваги та недоліки системи пенсійного забезпечення в Україні.
55. Напрямки використання коштів Пенсійного фонду.
56. Актуальність та місце пенсійного страхування в системі економічних відносин.
57. Особливості та етапи реформування пенсійного страхування в Україні: мета та завдання Пенсійної реформи.
58. Недержавне пенсійне страхування: економічна сутність та роль у системі соціального страхування.
59. Види та послуги недержавних пенсійних фондів.
60. Доходи та витрати недержавних пенсійних фондів.
61. Асоціація недержавних пенсійних фондів України: мета та основні завдання,
62. Договір про недержавне пенсійне страхування: особливості складання для фізичних та юридичних осіб.
63. Управління страховими фондами: держава та представники суб'єктів соціального страхування.
64. Забезпечення економічного розвитку та формування його соціального ресурсу діючою системою пільг та субсидій у сфері соціальної допомоги населенню.
65. Створення ефективної системи державного регулювання й контролю у сфері пенсійного страхування, зберігання та управління пенсійними активами, виконання заходів для забезпечення якості життя населення.
66. Посилення механізму регулювання соціального захисту на випадок безробіття.
67. Упровадження державних соціальних стандартів у сфері медичного обслуговування населення.

ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ З КУРСУ «СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ»

(Варіант 2)

1. Сутність, ознаки та класифікація соціальних ризиків: безробіття, малозабезпеченість, втрата працездатності, втрата годувальника.
2. Сутність та види державних соціальних гарантій.
3. Прожитковий мінімум як базовий державний соціальний стандарт. Умови та порядок його встановлення.
4. Система соціальних гарантій населення: соціальні нормативи та джерела фінансування соціальних гарантій.
5. Визначення та економічна сутність соціального страхування.
6. Фінансовий механізм регулювання соціального страхування.
7. Правова база соціального страхування в Україні.
8. Види державного соціального страхування.
9. Принципи організації загальнообов'язкового державного соціального страхування.
10. Види матеріального забезпечення та соціальних послуг за державним соціальним страхуванням.
11. Механізм функціонування трьох рівнів пенсійної системи України.
12. Джерела формування бюджету Пенсійного фонду та напрямки його використання.
13. Єдиний соціальний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.
14. Платники єдиного соціального внеску.
15. Реєстрація та облік платників єдиного соціального внеску
16. База для нарахування єдиного соціального внеску
17. Ставки єдиного соціального внеску. Нарухування єдиного соціального внеску. Утримання єдиного соціального внеску
18. Порядок сплати єдиного соціального внеску. Звітність платників єдиного соціального внеску
19. Відповідальність за порушення законодавства про єдиний соціальний внесок
20. Механізм сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій.
21. Персоніфікований облік доходів громадян у пенсійному забезпеченні.
22. Основні умови пенсійного забезпечення за віком.
23. Категорії громадян, які мають право на пенсію за віком на пільгових умовах.

24. Порядок визначення середньомісячного заробітку для обчислення пенсій.
25. Підстави та особливі умови призначення пенсії з інвалідності.
26. Умови призначення та розміри пенсії на випадок втрати годувальника.
27. Економічний зміст та принципи загальнообов'язкового соціального страхування з тимчасової втрати працездатності.
28. Особи, які підлягають загальнообов'язковому соціальному страхуванню з тимчасової втрати працездатності.
29. Джерела формування коштів соціального страхування з тимчасової втрати працездатності.
30. Умови та порядок надання допомоги з тимчасової непрацездатності.
31. Порядок обчислення середньої заробітної плати для розрахунку виплат за соціальним страхуванням з ТВП.
32. Умови та порядок надання допомоги із вагітності та пологів.
33. Умови та порядок надання допомоги при народженні дитини.
34. Умови та порядок надання допомоги із догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.
35. Умови та порядок надання допомоги на поховання.
36. Економічна суть, завдання та принципи страхування від нещасного випадку на виробництві та професійних захворювань.
37. Джерела формування доходів ФСС НВВ.
38. Умови для призначення виплат потерпілому при нещасному випадку на виробництві та професійному захворюванні.
39. Порядок розрахунку середньої заробітної плати при визначенні розміру страхових виплат ФСС НВВ.
40. Види страхових виплат у разі нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, що можуть призначатися потерпілому.
41. Порядок призначення допомоги у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання.
42. Порядок призначення одноразової допомоги у разі стійкої втрати професійної працездатності внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання.
43. Умови і порядок призначення щомісячної страхової виплати у разі втрати працездатності внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання.
44. Виплати потерпілому при тимчасовому переведенні його на легшу роботу внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання.

45. Механізм визначення щомісячної страхової виплати особам, які мають на неї право у разі смерті потерпілого внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання.

46. Визначення одноразової допомоги у разі смерті потерпілого внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання.

47. Суть, принципи загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

48. Умови, розмір і тривалість виплати допомоги з безробіття застрахованим особам.

49. Умови надання, розмір та тривалість виплати допомоги з часткового безробіття.

50. Розмір та тривалість виплати матеріальної допомоги у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації безробітного.

51. Умови надання та тривалість виплати матеріальної допомоги з безробіття.

52. Характеристика одноразової матеріальної допомоги з безробіття.

53. Підстави та порядок надання допомоги на поховання у разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні.

54. Порядок надання дотації роботодавцю на створення додаткових робочих місць для працевлаштування безробітних.

55. Забезпечення незастрахованих осіб на випадок безробіття.

56. Міжнародні норми і принципи соціального страхування. Модель Бісмарка і план Беверіджа.

57. Типологія зарубіжних систем соціального страхування

58. Сутність недержавного пенсійного забезпечення (НПФ). Поняття та особливості функціонування недержавного пенсійного фонду.

59. Види НПФ та види послуг, які ними надаються.

60. Обслуговування недержавних пенсійних фондів (адміністраторами, зберігачами, компаніями з управління активами (КУА)).

61. Інвестиційна декларація: сутність, складові частини та порядок реєстрації

62. Види та механізм здійснення пенсійних виплат НПФ.

63. Державний нагляд та контроль у сфері недержавного пенсійного забезпечення.

РЕКОМЕНДОВАНА ТА ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативно-правова база соціального страхування

1. Конституція України: за станом на 08.12.2011р. [Електронний ресурс]: сайт Верховної ради України. — Режим доступу — <http://zakon№1.rada.gov.ua/cgi-bin№/laws/>.
2. Кодекс законів про працю України: за станом на 05.01.2012 [Електронний ресурс]: сайт Верховної ради України. — Режим доступу — <http://zakon№1.rada.gov.ua/cgi-bin№/laws/>.
3. Концепція соціального забезпечення населення України // Постанова Верховної Ради України № 3758-ХІІ від 21 грудня 1993 р. . [Електронний ресурс]: сайт Верховної ради України. — Режим доступу — <http://zakon№1.rada.gov.ua/cgi-bin№/laws/>.
4. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14 січня 1998 року №16/98-ВР. . [Електронний ресурс]: сайт Верховної ради України. — Режим доступу — <http://zakon№1.rada.gov.ua/cgi-bin№/laws/>.

Закони України

5. Закон України «Про збір та облік єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» за станом на 07.07.2011. / Верховна рада України. — Офіц. Вид. — К.: Парлам. вид-во, 2011. — № 2 — 3. — С. 11
6. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» за станом на 01.01.2012 [Електронний ресурс]: сайт Верховної ради України. — Режим доступу — <http://zakon№1.rada.gov.ua/cgi-bin№/laws/>.
7. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» за станом на 01.10.2011 р. [Електронний ресурс]: сайт Верховної ради України. — Режим доступу — <http://zakon№1.rada.gov.ua/cgi-bin№/laws/>
8. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» за станом на 19.05.2011 [Електронний ресурс]: сайт Верховної ради України. — Режим доступу — <http://zakon№1.rada.gov.ua/cgi-bin№/laws/>
9. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» за станом на 01.01.2011 р. [Електронний ресурс]: сайт Верховної ради України. — Режим доступу — <http://zakon№1.rada.gov.ua/cgi-bin№/laws/>
10. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності
11. Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» (№6368-VI) <http://zakon№1.rada.gov.ua/cgi-bin№/laws/mai№.cgi?№reg=3668-17&p=1316876763996322>
12. Закон України «Про внесення зміни до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» щодо виплати допомоги при народженні ди-

тини» 17 березня 2011 року № 3164-VI. [Електронний ресурс]: сайт Верховної ради України. — Режим доступу — <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/>.

13. Податковий кодекс України за станом на 01.01.2012 р. . [Електронний ресурс]: сайт Верховної ради України. — Режим доступу — <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/>.

Нормативно-правові документи, які можуть бути корисними щодо призначення і виплати допомоги при народженні

14. Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми». [Електронний ресурс]: сайт Верховної ради України. — Режим доступу — <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/mai№.cgi?№reg=2811-12&p=1270204897733506>

15. Закон України «Про державний бюджет України на 2011 рік» за станом на 29.12.2011 р. [Електронний ресурс]: сайт Верховної ради України. — Режим доступу — <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/>.

16. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р. №1751 «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми» . [Електронний ресурс]: сайт Верховної ради України. — Режим доступу — <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/mai№.cgi?№reg=1751-2001-%EF&p=1270204897733506>

Нормативно-правові документи, які можуть бути корисними щодо призначення і виплати допомоги по вагітності та пологах

17. Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» [Електронний ресурс]: сайт Верховної ради України. — Режим доступу — <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/mai№.>

18. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» [Електронний ресурс]: сайт Верховної ради України. — Режим доступу — <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/mai№.cgi?№reg=2240-14&p=1270204897733506>

19. Постанова Кабінету міністрів України від 27 грудня 2001 р. № 1751 «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми» [Електронний ресурс]: сайт Верховної ради України. — Режим доступу — <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/mai№.cgi?№reg>

20. Постанова Кабінету міністрів України від 26 вересня 2001 р. № 1266 «Про обчислення середньої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням» [Електронний ресурс]: сайт Верховної ради України. — Режим доступу — <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/mai№.cgi?№reg=1266-2001-%EF&p=1270204897733506>

21. Постанова Правління Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності від 26 червня 2001 року № 16 «Про затвердження Інструкції про порядок надходження, обліку та витрачання коштів Фонду» [Електронний ресурс]: сайт Верховної ради України. — Режим доступу — <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/mai№.cgi?№reg=z0634-99&p=1292491562016008>

22. «Інструкція про порядок видачі документів, що засвідчують тимчасову непрацездатність громадян», [затверджена наказом Міністерства охорони здоров'я України від 13.11.2001 р. № 455] в редакції від 28.11.06р. [Електронний ресурс]: сайт Верховної ради України. — Режим доступу — <http://zako№.rada.gov.ua/cgi-bin№/laws/mai№.cgi?№reg=z1005-01>

23. Лист Міністерства праці та соціальної Політики «Щодо оплати листків непрацездатності по вагітності та пологах « від 13.02.2010 № 36/18/99-10. [Електронний ресурс]: сайт Верховної ради України. — Режим доступу — <http://zako№.№au.ua/doc/?uid=1152.357.0>

24. «Інструкція зі статистики заробітної плати» [затверджена Наказом Державного Комітету Статистики України від 28.09.2005 №286] зі змінами внесеними Наказом Державного комітету статистики від 05.10.2006. [Електронний ресурс]: сайт Державного комітету статистики. — Режим доступу — http://ukrstat.org/uk/№orm_doc/2006/466/466.htm

25. Лист Держказначейства від 12.04.2011 р. №17-04/969-5120 «Щодо нарахування допомоги з тимчасової непрацездатності за рахунок Фонду соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності» [Електронний ресурс]: сайт для бюджетних установ України. — Режим доступу — http://kaz№a.ucoz.ua/№ews/derzhav№e_kaz№achejstvo-ukraji№ei_list_

Про обчислення середньої заробітної плати для розрахунку декретних та лікарняних

26. Лист Міністерства праці та соціальної політики України від 13.06.2010 № 139/18/99-10 «Про розрахунок декретних у період відпустки для догляду за дитиною» // Дебет кредит. — 2010. — №28. — С. 46

27. Лист Міністерства праці та соціальної політики України від 01.04.2010 № 91/18/99-10 «Щодо обчислення середньої заробітної плати для розрахунку допомоги по тимчасовій непрацездатності, вагітності та пологах» // Дебет кредит. — 2010. — №28. — С. 43

28. Лист Міністерства праці та соціальної політики України «Про нарахування допомоги по вагітності та пологах» від 06.05.2010 № 150/18/153-10 // Дебет кредит. — 2010. — №28. — С. 44

Нормативно-правові документи, які можуть бути корисними щодо призначення і виплати допомоги на поховання

29. Закон України від 09.07.2003 р. №1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». [Електронний ресурс]: сайт Верховної ради України. — Режим доступу — <http://zako№1.rada.gov.ua/cgi-bin№/laws/mai№.>

30. Закон України від 18.01.2001 р. №2240-III «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності і витратами, зумовленими народженням і похованням». [Електронний ресурс]: сайт Верховної ради України. — Режим доступу — <http://zako№1.rada.gov.ua/cgi-bin№/laws/mai№.>

31. Закон України від 02.03.2000 р. №1533-III «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття». [Елек-

тронний ресурс]: сайт Верховної ради України. — Режим доступу — <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/mai>.

32. Закон України від 23.09.99 р. №1105-XIV «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві і професійного захворювання, які призвели до втрати працездатності». [Електронний ресурс]: сайт Верховної ради України. — Режим доступу — <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/mai>.

Нормативно-правові документи, які можуть бути корисними щодо призначення і виплати допомоги по безробіттю

33. Закон України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 р. № 5067-VI за станом на 01.01.2013 р. [Електронний ресурс]: сайт Верховної ради України. — Режим доступу — <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>

34. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» [Електронний ресурс]: сайт Верховної ради України. — Режим доступу — <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/mai.cgi?№reg=1533-14>.

35. Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 20.11.2000р. №307 «Про затвердження Порядку надання допомоги по безробіттю, у тому числі одноразової її виплати для організації безробітними підприємницької діяльності» [Електронний ресурс]: сайт Верховної ради України. — Режим доступу — <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/mai.cgi?№reg=z0915-00&p=1314627761835151>

36. Постанова Правління Фонду загальнообов'язкового державного страхування на випадок безробіття від 16.12.2010 року № 227 «Про мінімальний розмір допомоги по безробіттю у 2011 році» [Електронний ресурс]: сайт Верховної ради України. — Режим доступу — <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/mai.cgi?№reg=z0008-11>

Постанови Кабінету Міністрів України, листи

37. Постанова Кабінету Міністрів України №1170 від 22.12.2010 «Про затвердження переліку видів виплат, що здійснюються за рахунок коштів роботодавців, на які не нараховується єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [Електронний ресурс]: сайт НАУ. — Режим доступу — <http://zakon1.nau.ua/doc/?uid=1193.1168.0>

38. Постанова Кабінету Міністрів України №178 від 02.03.2011р. «Про затвердження Порядку нарахування та сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за деякі категорії застрахованих осіб» [Електронний ресурс]: сайт НАУ. — Режим доступу — <http://zakon1.nau.ua/doc/?uid=1200.179.0>

39. Постанова Кабінету Міністрів України №430 від 20.04.2011р. «Про підвищення розміру пенсій деяким категоріям громадян у зв'язку із зростанням середньомісячної заробітної плати штатного працівника» [Електронний ресурс]: сайт Верховної ради України. — Режим доступу — <http://zakon1.nau.ua/doc/?uid=1200.447.0>

40. Постанова Кабінету Міністрів України №1191 від 23.11.2011 р. «Про затвердження Порядку обчислення страхового стажу, що дає право

на призначення грошової допомоги, та її виплати» [Електронний ресурс]: сайт НАУ. — Режим доступу — <http://zakon№.№au.ua/doc/?uid=1200.1204.0>

41. Постанова Пенсійного Фонду України №26-І від 19.09.2011р. «Про зміни до Інструкції про порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [Коментар] // Бухгалтерія. — 2011. — №43. — С. 57—60.

42. Лист Пенсійного Фонду України від 22.06.2011р. №12657/03-20 «Про єдиний внесок з приватних підприємців» [Коментар] // Бухгалтерія. — 2011. — № 40. — С. 47.

43. Лист Пенсійного Фонду України від 28.11.2011р. №26339/03-20 «Єдиний внесок: база нарахування, звітність» // Бухгалтерія. — 2011. — №50. — С.48.

44. Лист Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності від 26.05.2011р. №07-35-1406 «Про строки призначення та виплати матеріального забезпечення» [Коментар] // Бухгалтерія. — 2011. — №40. — С. 50.

45. Лист Фонду соціального страхування з тимчасової втрати втрати працездатності від 09.09.2011р. №2595- 07. [Пояснення про травми невиробничого характеру] // Бухгалтерія. — 2011. — №41. — С. 54.

Навчально-методична література та інші матеріали:

1. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: науковий збірник 2005 — 2011 / [За ред. І.Г. Ткачук]. — Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. — Вип. І—VII.

2. Базилевич В. Д. Страхова справа: 5-те вид., стер. / Базилевич В. Д., Базилевич К. С. — К.: Знання, 2006. — 351с.

3. Батченко Л.В. Ринок праці: стан і перспективи розвитку / Л.В. Батченко, М.М. Деліні // Актуальні проблеми економіки. — 2011. — №6. — С. 18—23.

4. Безугла В.О. Соціальне страхування. Навч. Посіб./ Безугла В.О., Загірняк Д.М., Шаповал Л.П. — К.: Центр учбової літератури, 2011. — 208 с.

5. Белінська О.В., Бастричев В.С. // Сучасні підходи, методи і моделі в управлінні фінансами: економічний і соціальний аспекти. [Збірник статей та доповідей II Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених (14-15 травня 2009р.)] Базилевич В. Д., Базилевич К. С. — 2009. — Т.2. — С.16—18.

6. Боков О. Інноваційно-інвестиційна модель розвитку економіки України як передумова підвищення рівня життя населення / О.Боков // Україна: аспекти праці. — 2011. — №5. — С. 45 — 51.

7. Бровенко М. О. Проблеми та перспективи розвитку системи соціального страхування в Україні / Бровенко М. О. // Фінанси. — 2009. — С. 50—56.

8. Внукова Н. М. Соціальне страхування: Кредитно-модульний курс. Навч. пос. // Внукова Н. М., Кузьминчук Н. В. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 412 с.

9. Внукова Н.М. Соціальне страхування: навч. Посіб / Внукова Н.М., Кузьминчук Н.В.. — К: «Кондор», 2006. — 348с.
10. Гошовська В.А. Державне управління соціальною сферою в Україні: навч. посіб. / Гошовська В.А. Ільчук Л.І., [за заг. ред. В. А. Гошовської]. — К.: НАДУ, 2008. — 52 с.
11. Григораш Г.В. Системи соціального страхування зарубіжних країн. Навч. пос./ Григораш Г.В., Григораш Т.Ф., Олійник В.Я., Субачов І.Т. — К.: Центр учбової л-ри, 2008. — 144 с.
12. Гриненко А.М. Соціальна політика: сутнісно-концептуальний аспект / Гриненко А.М. // Вісник соціально-економічних досліджень. — 2008. — № 32. — С. 75—80.
13. Губіна І. Пенсійна реформа: початок. / І.Губіна // Бухгалтерія. — 2011. — №40. — С.11—13.
14. Губіна І. Фінансування лікарняних: про що не сказав Фонд / І. Губіна // Бухгалтерія. — 2011. — №8 (943) — С. 76—80.
15. Донбровський В. Автоматизація розрахунку нарахувань на фонд заробітної плати у фонди соціального страхування / В. Донбровський. // Бухгалтерський облік і аудит. — 2005. — № 10 — С. 30—33.
16. Дуброва Л. Допомога на поховання: виплати за рахунок фонду страхування від нещасних випадків / Л. Дуброва // Баланс. — 2006. — №29. — С. 45—47.
17. Журавська В.Г. Управління якістю надання соціальних послуг : системний підхід / Журавська В.Г. //Соціальний захист. — 2007. — № 1. — С. 15—16
18. Журавська І. Єдиний внесок — 2011: ось таке реформування соціального страхування.../ І.Журавська // Бухгалтерія. — 2011. — №52. — С. 65—66.
19. Іванкевич В. Забезпечення надійного соціального захисту / В. Іванкевич // Праця і зарплата. — 2008. — № 40. — С. 4, 5.
20. Кирязова Т.О. Пенсійна система як частина соціального страхування / Т.О. Кирязова // Вісник соціально-економічних досліджень. — 2009. — № 26. — С. 158—163
21. Коваль О.П. Механізми забезпечення гарантій збереження коштів пенсійних накопичень / О.П. Коваль // Формування ринкових відносин в Україні. — 2011. — №1. — С. 41—44.
22. Коваль О.П. Пенсійна система як фактор економічної безпеки держави / О.П. Коваль, О.О. Кошечев // зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. — 2011. — №6. — С. 75—82.
23. Колосок А.М. Соціальне страхування в контексті становлення соціального діалогу / Колосок А.М. //Актуальні проблеми економіки. — 2008. — №3(81). — С. 129—134.
24. Конопліна Ю.С. Соціальне страхування: Навч. Посібник / Конопліна Ю.С. — Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. — 224 с.
25. Кропельницька С.О. Соціальне страхування: Навчальний посібник / кропельницька С.О., Солоджук Т.В. — Івано-Франківськ, ПП Курилюк, 2010. — 247 с.

26. Кушина О. Виплати працівникам і соціальні: податкові витрати, але з різним статусом. / О.Кушина // Збірник систематизованого законодавства [Бухгалтерія] // — 2011. — Випуск 10. — С.192—193.
27. Максимчук Є.О. Підвищення ефективності функціонування соціального страхування шляхом введення єдиного соціального внеску / Максимчук Є.О. // Наукові праці НДФІ. — 2009. — №14(45). — С. 102—110.
28. Мачуський В. Історико-правові аспекти виникнення страхування: Руська Правда і Жалувана грамота містам / Мачуський В. // Юридична Україна. — 2007. — № 10 — С. 10—16.
29. О.Скрипник Визначення розміру зарплати для виплат за соціальне страхування. / О.Скрипник // Баланс. — 2006. — №20 — С. 43—46.
30. Папінова О. Сумна допомога (виплати, пов'язані з похованням) / Папінова О. // Бухгалтерія. — 2011. — №44. — с. 71—75.
31. Скрипкіна К. Про новий порядок виплати соціальних допомог [Коментар редакції] // Податки та бухгалтерський облік — 2011. — №23 (1416) березень. — С. 14—15.
32. Соловійов О. Особливості соціального страхування від нещасних випадків на виробництві / О.Соловійов // Вісник Академії прав. наук Укр. — 2007 — №1 — С. 269—275.
33. Социальное страхование: Учебн. / [Под ред. д.э.н., проф. Н. А. Кричевского]. — М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2007. — 316с.
34. Стожок Л. Напрями вдосконалення системи державного пенсійного страхування в Укр. / Л. Стожок // Україна: аспекти праці — 2006 — №1 — С. 13—18.
35. Столяров В.Ф. Економічний механізм соціального страхування / Столяров В.Ф., Васечко Л.І. // Фінанси України. — 2007. — №2 — С. 31—43.
36. Ткаченко Л. Проблеми цільового використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування та можливості зниження страхових тарифів в Україні / Л. Ткаченко // Україна аспекти праці — 2006 — №8 — С. 21—26.
37. Юрій С.І. Соціальне страхування Підруч./ С.І.Юрій, М.П.Шаварина, Н.В.Шаманська. — К: Кондор, 2007. — 507 с.
38. Ярошенко І. Сутність державного управління у сфері соціального захисту / І. Ярошенко //Юридична Україна. — 2007. — № 10. — С. 27—35.
39. Пенсійний кур'єр. — 2011. — № № 39-51. — Режим доступу до журн.: <http://www.courier-pfu.com.ua/>. — Пенсійний кур'єр. Тижневик Пенсійного фонду України

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Астрахан Є. І.	142
Беверідж У.	39—44
Бісмарк О.	38—40
Васечко Л. І.	27
Ожегова С. І.	142
Толкунова В. Н.	142

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

Адміністратор недержавного пенсійного фонду *166—171*

Безробіття *7, 8, 15, 20—22, 28, 29, 39, 40, 117—158, 312*

Втрата працездатності *13, 20, 28, 32, 60, 62, 66—86, 200, 279, 293, 295, 296*

Державні соціальні стандарти і нормативи *23*

Державні цільові фонди *11, 31, 222*

Дотації на створення додаткових робочих місць підприємствам *135*

Емеритальні каси *160*

Єдиний соціальний внесок *52—65, 289*

Заробітна плата мінімальна *58, 310*

Зберігач *167—171*

Інвалід, інвалідність *46—49, 203, 229, 250*

І група *155, 327*

ІІ група *155, 327*

ІІІ група *155, 327*

Інвестиційна декларація *160, 164, 171—178*

Індекс споживчих цін *22, 187*

Індексація *23, 295*

Компанія з управління активами *168—172*

Медичне страхування *75, 85—97, 289*

Медичні установи *90, 94*

Моніторинг *179, 281*

Недержавне пенсійне страхування *159*
Непрацездатність *18, 70, 294*

Одноразова допомога при народженні дитини *78—79*

Пенсійне забезпечення *15, 83, 157, 159, 165, 274*

Пенсійні активи *170, 183*

Пенсійний фонд

відкритий *168, 169*

професійний *168, 169*

корпоративний *168, 169*

Персоніфікований облік *15, 175, 177, 289*

Прожитковий мінімум *22, 302, 314*

Професійне захворювання *99, 103, 111, 219*

Профілактичні заходи *33*

Ризик соціальний *46, 213*

Система

обов'язкового медичного страхування *278*

солідарна *143, 146*

соціальних гарантій населенню *11*

соціального страхування *11, 20*

фінансування *11, 29*

Соціальна політика *12, 38, 190, 292*

Соціальне

обслуговування *21*

страхування *11—262, 302, 324*

Соціальні послуги *21*

Соціальні стандарти *22*

Тариф *23, 60, 74, 101, 113, 283, 305*

Тимчасова непрацездатність *11, 20, 25, 28, 57, 60, 64—84, 203*

Управління Фондом *13, 193, 279*

Фонд оплати праці *56, 61*

Формування *3, 310*

Функції страхування *16, 25, 28*

ДОДАТКИ

**ПРОПОРЦІ РОЗПОДІЛУ ЄСВ
за видами загальнообов'язкового державного соціального
страхування, у відсотках**

Клас професійного ризику виробництва	Розмір єдиного внеску	Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (до солідарної системи)	Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття	Загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням	Загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності
1	2	3	4	5	6
1	36,76	90,3156	4,0805	3,8085	1,7954
2	36,77	90,291	4,0794	3,8075	1,8221
3	36,78	90,2665	4,0783	3,8064	1,8488
4	36,79	90,2419	4,0772	3,8054	1,8755
5	36,8	90,2174	4,0761	3,8043	1,9022
6	36,82	90,1683	4,0739	3,8023	1,9555
7	36,83	90,1439	4,0728	3,8012	1,9821
8	36,85	90,0949	4,0706	3,7992	2,0353
9	36,86	90,0704	4,0695	3,7982	2,0619
10	36,88	90,0217	4,0672	3,7961	2,115
11	36,9	89,973	4,065	3,794	2,168
12	36,92	89,9242	4,0628	3,792	2,221
13	36,93	89,8998	4,0617	3,791	2,2475
14	36,95	89,8512	4,0595	3,7889	2,3004
15	37	89,7297	4,0541	3,7838	2,4324
16	37,04	89,6328	4,0497	3,7797	2,5378
17	37,06	89,5844	4,0475	3,7777	2,5904
18	37,13	89,4156	4,0399	3,7705	2,774
19	37,16	89,3434	4,0366	3,7675	2,8525
20	37,17	89,3193	4,0355	3,7665	2,8787
21	37,18	89,2953	4,0344	3,7655	2,9048
22	37,19	89,2713	4,0333	3,7645	2,9309
23	37,26	89,1035	4,0258	3,7574	3,1133
24	37,3	89,008	4,0214	3,7534	3,2172
25	37,33	88,9366	4,0182	3,7503	3,2949
26	37,39	88,7938	4,0118	3,7443	3,4501
27	37,45	88,6516	4,0053	3,7383	3,6048
28	37,51	88,5098	3,9989	3,7323	3,759

Закінчення дод. 1

1	2	3	4	5	6
29	37,58	88,3448	3,9915	3,7254	3,9383
30	37,6	88,2978	3,9894	3,7234	3,9894
31	37,61	88,2744	3,9883	3,7224	4,0149
32	37,65	88,1805	3,9841	3,7185	4,1169
33	37,66	88,1572	3,983	3,7175	4,1423
34	37,77	87,9005	3,9714	3,7066	4,4215
35	37,78	87,8771	3,9704	3,7057	4,4468
36	37,86	87,6915	3,962	3,6978	4,6487
37	37,87	87,6683	3,9609	3,6969	4,6739
38	37,96	87,4605	3,9515	3,6881	4,8999
39	37,97	87,4375	3,9505	3,6871	4,9249
40	37,99	87,3914	3,9484	3,6852	4,975
41	38	87,3684	3,9474	3,6842	5,0
42	38,03	87,2995	3,9443	3,6813	5,0749
43	38,05	87,2536	3,9422	3,6794	5,1248
44	38,1	87,1392	3,937	3,6745	5,2493
45	38,11	87,1162	3,936	3,6736	5,2742
46	38,19	86,9338	3,9277	3,6659	5,4726
47	38,24	86,8201	3,9226	3,6611	5,5962
48	38,26	86,7747	3,9205	3,6592	5,6456
49	38,28	86,7293	3,9185	3,6573	5,6949
50	38,45	86,3459	3,9012	3,6411	6,1118
51	38,47	86,3011	3,8991	3,6392	6,1606
52	38,52	86,1889	3,8941	3,6345	6,2825
53	38,54	86,1442	3,8921	3,6326	6,3311
54	38,57	86,0773	3,889	3,6298	6,4039
55	38,66	85,8769	3,88	3,6213	6,6218
56	38,74	85,6995	3,872	3,6138	6,8147
57	39,01	85,1064	3,8452	3,5888	7,4596
58	39,02	85,0846	3,8442	3,5879	7,4833
59	39,1	84,9105	3,8363	3,5806	7,6726
60	39,48	84,0932	3,7994	3,5461	8,5613
61	39,76	83,5011	3,7726	3,5211	9,2052
62	39,9	83,208	3,7594	3,5088	9,5238
63	40,19	82,6075	3,7323	3,4835	10,1767
64	40,4	82,1782	3,7129	3,4653	10,6436
65	42,61	77,916	3,5203	3,2856	15,2781
66	42,72	77,7153	3,5112	3,2772	15,4963
67	49,7	66,8008	3,0181	2,8169	27,3642

Максимальна величина оподаткованого доходу, з якого утримуються страхові внески у 2010—2013 роках

2010 рік		2011 рік	
15 прожиткових мінімумів для працездатних осіб		15 (з 1.10—17) прожиткових мінімумів для працездатних осіб	
01.01. — 31.03.	13035 грн.	01.01. — 31.03.	14115 грн.
01.04. — 30.06.	13260 грн.	01.04. — 30.09.	14400 грн.
01.07. — 30.09.	13320 грн.	01.10. — 30.11.	16745 грн.
01.10. — 30.11.	13605 грн.	01.12. — 31.12.	17068 грн.
01.12. — 31.12.	13830 грн.		
2012 рік		2013 рік	
17 прожиткових мінімумів для працездатних осіб		17 прожиткових мінімумів для працездатних осіб	
01.01. — 31.03.	18241 грн.	01.01. — 30.11.	19499 грн.
01.04. — 30.06.	18598 грн.		
01.07. — 30.09.	18734 грн.	01.12. — 31.12.	20706 грн.
01.10. — 30.11.	19006 грн.		
01.12. — 31.12.	19278 грн.		

**Розмір мінімального страхового внеску
до Пенсійного фонду України у 2004—2009 рр*.**

Період дії	Розмір мінімальної заробітної плати (грн.)	Ставка нарахування (розмір) страхового внеску	Розмір мінімального страхового внеску (грн.)	Розмір внеску за осіб, які проходять строкову військову службу, отримують допомогу по догляду за дитиною до досягнення нею 3-х років, здійснюють догляд за дитиною-інвалідом та ін.*	Розмір внеску для фізичних осіб, які обрали спосіб оподаткування — фіксований або єдиний податок**
1	2	3	4	5	6
01.01.2004 — 31.08.2004	205,00	32,0 %	65,60	—	—
01.09.2004 — 31.12.2004	237,00	32,0 %	75,84	—	—
01.01.2005 — 31.03.2005	262,00	32,0 %	83,84	8,38	83,84
01.04.2005 — 30.06.2005	290,00	32,3 %	93,67	9,37	93,67
01.07.2005 — 31.08.2005	310,00	32,3 %	100,13	10,01	100,13
01.09.2005 — 31.12.2005	332,00	32,3 %	107,24	10,72	107,24
01.01.2006 — 30.06.2006	350,00	31,8 %	111,30	22,26	111,30
01.07.2006 — 30.11.2006	375,00	31,8 %	119,25	23,85	119,25
01.12.2006 — 31.12.2006	400,00	31,8 %	127,20	25,44	127,20
01.01.2007 — 30.03.2007	400,00	33,2 %	132,80	39,84	132,80
01.04.2007 — 30.06.2007	420,00	33,2 %	139,44	41,83	139,44

Період дії	Розмір мінімальної заробітної плати (грн.)	Ставка нарахування (розмір) страхового внеску	Розмір мінімального страхового внеску (грн.)	Розмір внеску за осіб, які проходять строкову військовою службу, отримують допомогу по догляду за дитиною до досягнення нею 3-х років, здійснюють догляд за дитиною-інвалідом та ін.*	Розмір внеску для фізичних осіб, які обрали спосіб оподаткування — фіксований або єдиний податок**
1	2	3	4	5	6
01.07.2007 — 03.09.2007	440,00	33,2 %	146,08	44,82	146,08
з 01.10.2007	460,00	33,2 %	152,72	45,81	152,72
01.01.2008 — 30.03.2008	515,00	33,2 %	170,98	45,81	170,98
01.04.2008 — 30.09.2008	525,00	33,2 %	174,3	69,72	174,3
01.10.2008 — 30.11.2008	545,00	33,2 %	180,94	54,28	180,94
01.12.2008 — 31.12.2008	605,00	33,2 %	200,89	60,27	200,89
01.01.2009 — 31.03.2009	605,00	35,2%	212,96	—	—
01.04.2009 — 30.06.2009	625,00	35,2%	220,00	—	—
01.07.2009 — 30.09.2009	630,00	35,2%	221,76	—	—
01.10.2009 — 30.11.2009	650,00	35,2%	228,80	—	—
01.12.2009 — 31.12.2009	669,00	35,2%	235,49	—	—

* Мінімальний страховий внесок — сума коштів, що визначається розрахунково як добуток мінімального розміру заробітної плати на розмір страхового внеску, встановлених законом на день отримання заробітної плати (доходу).

Розмір мінімального страхового внеску використовується як мінімальний розмір внеску, сплачуваній: при добровільному страхуванні — при визначенні періодів, з яких складається страховий стаж у солідарній системі пенсійного страхування.

**Розміри мінімального страхового внеску до Пенсійного фонду
у 2010 році залежно від категорії застрахованих осіб**

Категорії застрахованих осіб	Ставка страхового внеску	Період				
		01.01.2010 — 31.03.2010	01.04.2010 — 30.06.2010	01.07.2010 — 30.09.2010	01.10.2009 — 30.11.2010	01.12.2010 — 31.12.2010
		Розмір мінімальної заробітної плати, грн.				
		869,00	884,00	888,00	907,00	922,00
		Розмір мінімального страхового внеску, грн.				
1	2	3	4	5	6	7
Особи, які працюють на підприємствах, в установах, організаціях, у фізичних осіб — підприємців на умовах трудового договору (контракту) за договорами цивільно-правового характеру, у тому числі інваліди, які працюють у платників фіксованого сільськогосподарського податку та фізичних осіб — підприємців	35,2 %	305,89	311,17	312,58	319,26	324,54
Особи з числа осіб льотних екіпажів повітряних суден цивільної авіації (пілоти, штурмани, бортиженери, бортеханіки, бортрадісти, льотчикиспостерігачі) та бортоператори, які виконують спеціальні роботи в польотах	44 %	382,36	388,96	390,72	399,08	405,68

Категорії застрахованих осіб	Ставка страхового внеску	Період				
		01.01.2010 — 31.03.2010	01.04.2010 — 30.06.2010	01.07.2010 — 30.09.2010	01.10.2009 — 30.11.2010	01.12.2010 — 31.12.2010
		Розмір мінімальної заробітної плати, грн.				
		869,00	884,00	888,00	907,00	922,00
		Розмір мінімального страхового внеску, грн.				
1	2	3	4	5	6	7
Особи, які працюють на підприємствах всеукраїнських громадських організацій інвалідів, де чисельність інвалідів становить не менше 50 % загальної кількості працюючих	6 %	52,14	53,04	53,28	54,42	55,32
Особи, які працюють на підприємствах, в установах, організаціях та які мали та/або мають статус інвалідів (крім осіб, які працюють у платників фіксованого сільськогосподарського податку та фізичних осіб — підприємців)	6 %	52,14	53,04	53,28	54,42	55,32
Фізичні особи — підприємці, у тому числі ті, які обрали особливий спосіб оподаткування (фіксований, єдиний податок), а також члени їх сімей, які беруть участь у здійсненні ними підприємницької діяльності*	33,2 %	288,51	293,49	294,82	301,12	306,10

Особи, які забезпечують себе роботою самостійно, — займаються адвокатською, нотаріальною, творчою та іншою діяльністю, пов'язаною з одержанням доходу безпосередньо від цієї діяльності	33,2 %	288,51	293,49	294,82	301,12	306,10
* Фізичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності, які обрали особливий спосіб оподаткування (фіксований, єдиний податок) сплачують внески до Пенсійного фонду за себе автоматично: установленням законодавством відсоток від суми фіксованого або єдиного податку. Однак, якщо такі суб'єкти підприємницької діяльності бажають, щоб місяць заняття підприємницькою діяльністю повністю зараховувався до стажу, то їм необхідно здійснити доплату до розміру не менше мінімального страхового внеску. Така доплата здійснюється добровільно.						

— фізичними особами — суб'єктами підприємницької діяльності, у тому числі тими, які обрали особливий спосіб оподаткування (фіксований податок, єдиний податок, фіксований сільськогосподарський податок, придбали спеціальний торговий патент), та за членів сімей зазначених фізичних осіб, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності (п. 3 ст. 11 Закону № 1058-IV від 09.07.2003 р.);

— особами, які забезпечують себе роботою самостійно, — займаються адвокатською, нотаріальною, творчою та іншою діяльністю, пов'язаною з отриманням доходу безпосередньо від цієї діяльності (п. 4 ст. 11 Закону № 1058-IV від 09.07.2003 р.);

— за осіб, які проходять строкову військову службу у Збройних Силах України, Службі безпеки України, інших утворених відповідно до законів України військових формуваннях, а також в органах Міністерства внутрішніх справ України (п. 8. ст. 11 Закону № 1058-IV від 09.07.2003 р.);

— за осіб, які відповідно до законів отримують допомогу по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку (п. 13 ст. 11 Закону № 1058-IV від 09.07.2003 р.);

— за одного з непрацюючих працездатних батьків, усиновитель, опікуна, піклувальника, які фактично здійснюють догляд за дитиною-інвалідом, а також непрацюючі працездатні особи, які здійснюють догляд за інвалідом I групи або за престарілим, який за висновком медичного закладу потребує постійного стороннього догляду або досяг 80-річного віку, якщо такі непрацюючі працездатні особи отримують допомогу або компенсацію відповідно до законодавства (п. 14. ст. 11 Закону № 1058-IV від 09.07.2003 р.).

* Відповідно до п. 3. ч. 8 Прикінцевих положень Закону «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 р. № 1058-IV розмір внеску за осіб, зазначених у пунктах 8, 13, 14 ст. 11 цього Закону, дорівнює 10 % (у 2005 році) мінімального страхового внеску з наступним збільшенням шороку на 10 % (20 % у 2006 році, 30 % у 2007 році) до 100-відсоткового розміру мінімального страхового внеску.

** Відповідно до п. 2 ч. 8 Прикінцевих положень Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 р. № 1058-IV внесок сплачується також за осіб — членів сімей, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності.

**Розміри мінімального та максимального страхового внеску у 2012 році
(у розрахунку на місяць) залежно від видів страхування та розміру мінімальної заробітної плати,
установленої законом на місяць, за який здійснюється сплата ЄСВ**

Види страхування, які включає ЄСВ	Ставка ЄСВ	Період											
		01.01.2012 — 31.03.2012		01.04.2012 — 30.06.2012		01.07.2012 — 30.09.2012		01.10.2012 — 30.11.2012		01.12.2012 — 31.12.2012			
		ЄСВ мін.	ЄСВ макс.	ЄСВ мін.	ЄСВ макс.	ЄСВ мін.	ЄСВ макс.	ЄСВ мін.	ЄСВ макс.	ЄСВ мін.	ЄСВ макс.		
«Обов'язкове» страхування, яке включає пенсійне страхування та страхування на випадок безробіття	34,7 %	372,33	6329,63	379,62	6453,51	382,39	6500,70	387,95	6595,08	393,50	6689,47		
«Обов'язкове» страхування + добровільне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності	36,6 %	392,72	6676,21	400,40	6806,87	403,33	6856,64	409,19	6956,20	415,04	7055,75		
«Обов'язкове» страхування + добровільне страхування від нещасного випадку	36,21 %	388,53	6605,07	396,14	6734,34	399,03	6783,58	404,83	6882,07	410,62	6980,56		
«Обов'язкове» страхування + добровільне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та від нещасного випадку	38,11 %	408,92	6951,65	416,92	7087,70	419,97	7139,53	426,07	7243,19	432,17	7346,85		

Мінімальний розмір єдиного внеску на загальнообов'язкове державне страхування деяких категорій застрахованих осіб у 2013 році

Застраховані особи	Ставка нараховування страхового внеску (%)	Період	
		01.01.—30.11.	01.01.—30.11.
		Мінімальна заробітня плата, грн.	
		1147,00	1147,00
		Мінімальний страховий внесок, грн.	
Обов'язкова сплата			
Фізичні особи — підприємці (крім тих, які обрали спрощену систему оподаткування) та члени сімей цих осіб, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності	34,7	398,01	422,65
Особи, які забезпечують себе роботою самостійно — займаються незалежно професійною діяльністю, а саме науковою, літературною, артистичною, художньою, освітньою або викладацькою, а також медичною, юридичною практикою, в тому числі адвокатською, нотаріальною діяльністю, або особи, які провадять релігійну (місіонерську) діяльність, іншу подібну діяльність та отримують дохід безпосередньо від цієї діяльності, за умови, що такі особи не є найманими працівниками чи підприємцями			
Фізичні особи — підприємці, які обрали спрощену систему оподаткування, та члени сімей цих осіб, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності ¹			
Добровільна сплата			
Фізичні особи — підприємці (крім тих, які обрали спрощену систему оподаткування) та члени сімей цих осіб, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності. Особи, які забезпечують себе роботою самостійно — займаються незалежно професійною діяльністю, а саме науковою, літературною, артистичною, художньою, освітньою або викладацькою, а також медичною, юридичною практикою, в тому числі адвокатською, нотаріальною діяльністю, або особи, які провадять релігійну (місіонерську) діяльність, іншу подібну діяльність та отримують дохід безпосередньо від цієї діяльності, за умови, що такі особи не є найманими працівниками чи підприємцями	36,6 (обов'язкове страхування + ТВНІ)	419,00	445,79
Фізичні особи — підприємці, які обрали спрощену систему оподаткування, та члени сімей цих осіб, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності ¹			

Закінчення табл.

Застраховані особи	Ставка нарахування страхового внеску (%)	Період	
		01.01.—30.11.	01.01.—30.11.
		Мінімальна заробітна плата, грн.	
		1147,00	1147,00
Мінімальний страховий внесок, грн.			
	36,21 (обов'язкове страхування + страхування від НВ)	415,33	441,04
	38,11 (страхування за всіма видами)	437,12	464,18
Громадяни України, які працюють за межами України (абз. 4 ч. 1 ст. 10 Закону № 2464, пп. 5.1.3 Інструкції № 21-5) ² :			
— на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування	33,2	380,80	404,38
— на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття	1,5	17,21	18,24
— на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням	1,9	21,79	23,14
Члени фермерського господарства, особистого селянського господарства (абз. 3 ч. 1 ст. 10 Закону № 2464, пп. 5.1.2 Інструкції № 21-5) ² :			
— на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування	33,2	380,80	404,38
— на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття	1,5	17,21	18,24
— на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності	1,9	21,79	23,14
— на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності	1,51	17,32	18,39

¹ Відповідно до ч. 4 ст. 4 Закону № 2464 фізичні особи — підприємці, які обрали спрощену систему оподаткування, звільнюються від сплати ЄСВ за себе, якщо вони є пенсіонерами за віком або інвалідами та отримують відповідно до закону пенсію або соціальну допомогу. Такі особи можуть бути платниками єдиного внеску виключно за умови їх добровільної участі у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Водночас, у листі від 28.02.2012 р. № 4691/03-20 ПФУ роз'яснив, що фізичні особи — підприємці, які одержують пенсію за вислугу років відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», не звільнюються від сплати єдиного внеску.

² Громадяни України, які працюють за межами України та члени фермерського господарства, особистого селянського господарства, які виявили бажання брати участь у декількох видах загальнообов'язкового державного соціального страхування, сплачують ЄСВ у розмірах, встановлених відповідно до ч. 11 ст. 8, абз. 4 ч. 5 ст. 10 Закону № 2464 та п. 3.4, пп. 5.6.3 Інструкції № 21-5.

ОСНОВНІ ДЕРЖАВНІ СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ І ГАРАНТІЇ У 2010-2011 РОКАХ

Вид соціального стандарту(гарантії)	01.01.10	01.04.10	01.07.10	01.10.10	01.12.10	01.01.11	01.04.11	01.10.11	01.12.11	
	За 2009 рік — 1841,3 грн.									
Прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць, грн. на дітей віком до 6 років дітей віком від 6 до 18 років працездатних осіб осіб, які втратили працездатність	825,0	839,0	843,0	861,0	875,0	894,0	911,0	934,0	953,0	
Мінімальна заробітна плата, грн.	01.01.10 — 869,0 01.04.10 — 884,0 01.07.10 — 888,0 01.10.10 — 907,0 01.11.10 — 922,0					01.01.11 — 941,0 01.04.11 — 960,0 01.10.11 — 985,0 01.12.11 — 1004,0				
Середня заробітна плата, грн.	За 2010 рік — 2239 грн.									
Мінімальна пенсія разом з допomoгою, грн.	Мінімальний розмір: 01.01.10 — 695,0 01.04.10 — 706,0 01.07.10 — 709,0 01.10.10 — 723,0 01.12.10 — 734,0									
- Надбавка учасникам війни та дітям війни згідно з Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального статусу»	Дітям війни 01.01.10- 49,80 Надбавка учасникам війни — 10% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність 01.01.10 — 69,50 01.10.10 — 72,30 01.04.10-70,60 01.12.10- 73,40 01.07.10-72,30									
- Підвищення учасникам війни нагороджених медаллю	15% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність 01.01.10 — 104,25 01.10.10 — 108,45 01.04.10 — 105,90 01.12.10 — 110,10 01.07.10 — 106,35									
	Дітям війни 01.01.11 — 49,80 -10% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність 01.01.11 — 75,00 01.10.11 — 78,40 01.04.11 — 76,40 01.12.11 — 80,00									
	15% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність Ч 01.01.11-112,50 01.04.11-114,60 01.10.11-117,60 01.12.11-120,00									

ОСНОВНІ ДЕРЖАВНІ СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ І ГАРАНТІЇ У 2012-2013 РОКАХ

Вид соціального стандарту(гарантії)	01.01.12	01.04.12	01.07.12	01.10.12	01.12.12	01.01.13	01.12.13
Прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць, грн. на дітей віком до 6 років дітей віком від 6 до 18 років працездатних осіб осіб, які втратили працездатність	1017 893 1112 1073 822	1037 911 1134 1094 838	1044 917 1144 1102 844	1060 930 1161 1118 856	1095 961 1197 1134 884	1108 972 1210 1147 894	1176 1032 1286 1218 949
Мінімальна заробітна плата, грн.	01.01.12- 1073,0 01.04.12—1094,0 01.07.12-1102,0 01.10.12—1118,0 01.11.12—1134,0					01.01.13 — 1147,0	
Середня заробітна плата, грн.	За січень-вересень 2011 року — 2478,82 грн.					01.12.13 — 1218,0	
Мінімальна пенсія разом з допомогого, грн.	Мінімальний розмір: 01.01.12—822,0 01.04.12—838,0 01.07.12—844,0 01.10.12—856,0 01.12.12—884,0					За січень — вересень 2012 року — 2797,99 грн.	
- Надбавка учасникам війни та дітям війни згідно з Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального статусу»	Дітям війни з 01.01.12—49,80; учасникам війни — 10% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність 01.01.12—82,20 01.07.12—84,40 01.04.12—83,80 01.10.12—85,60 01.12.12—88,40					Мінімальний розмір: 01.01.13—894,0 01.12.13 — 949,0	Дітям війни — 7% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність 01.01.13—62,58 01.12.13—66,43 учасникам війни — 15% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність 01.01.13—034,10 01.12.13—142,35
- Підвищення учасникам війни нагороджених медаллю	15% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність 01.01.12—123,30 01.07.12—126,60 01.04.12—125,70 01.10.12—128,40 01.12.12—132,60					20% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність 01.01.13—178,80 01.12.13—189,80	

ОКРЕМІ ВИДИ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ У 2010—2011 РОКАХ

Вид соціального стандарту (гарантії)	2010 рік	2011				
		з 01.01.	з 01.04.	з 09.04.	з 01.10.	з 01.12.
Допомога при народженні дитини	на перша дитину 12240 грн., із них 4800 грн. одноразова, решта протягом наступних 12 місяців по 620 щомісячно;	17952	18304	24960	25590	26100
	на другу дитину 25000 грн, в них 4840 грн. одноразова, решта протягом наступних 24 місяців по 840 грн. щомісячно;	36720	37440	49920	51180	52200
	на третю дитину 50000 грн., із них 5000 грн. одноразова, решта протягом наступних 36 місяців по 1250 грн. щомісячно;	73440	74880	99840	102360	104400
		Щомісячна виплата				
		на першу	901,33	693,33	710,83	725,00
		на другу	1224	866,67	888,54	906,25
		на третю	1836	1872	1271,11	1329,17
Допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку	Допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб	Допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку Різниця між 100% прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб				
трирічного	трирічного віку	працездатних осіб				
прожиткового мінімуму,	прожиткового мінімуму,	з 01.01.11 -941,00 грн.				
встановленого для працездатних осіб	встановленого для працездатних осіб	з 01.04.11 -960,00 грн.				
з 01.01.10 - 869 грн. з 01.10.10 — 907 грн.	з 01.01.10 - 869 грн. з 01.10.10 — 907 грн.	з 01.10.11 -985,00 грн.				
з 01.04.10 — 884 грн. з 01.12.10 — 922 грн.	з 01.04.10 — 884 грн. з 01.12.10 — 922 грн.	з 01.12.11-1004,00 грн.				
з 01.07.10 — 888 грн.	з 01.07.10 — 888 грн.	та середньомісячним сукупним доходом сім'ї у розрахунку на одну особу за попередні 6 місяців, але не менше 130 грн.				
та середньомісячним сукупним доходом сім'ї у розрахунку на одну особу	та середньомісячним сукупним доходом сім'ї у розрахунку на одну особу	за попередні 6 місяців, але не менше 130 грн.				

Допомога при вагітності та пологах	25% від прожиткового мінімуму для працездатних осіб з 01.01.10 — 217,25 грн. з 01.10.10 — 226,75 грн. з 01.04.10 — 221,00 грн. з 01.12.10 — 230,50 грн. з 01.07.10 — 222,00 грн.	25% від прожиткового мінімуму для працездатних осіб з 01.01.11 — 235,25 грн. з 01.10.11 — 246,25 грн. з 01.04.11 — 240,00 грн. з 01.12.11 — 251,50 грн.
Допомога на дітей, які перебувають під опікою чи піклуванням	Різниця між двома прожитковими мінімумами на дитину: <i>дити до 6р</i> — з 01.01.10 — 1510 грн.; з 01.04.10 -1534 грн. з 01.07.10 -1542 грн.; з 01.10.10 -1574 грн. з 01.12.10 — 1598 грн. <i>від 6 до 18р</i> — з 01.01.10 — 1802 грн.; з 01.04.11 -1834 ппн. з 01.07.10-1842 грн.; з 01.10.10-2044 грн.; з 01.12.11-2084 та середньомісячним розміром одержуваних на неї аліментів, пенсії, стипендії, соціальної допомоги за попередні шість місяців	Різниця між двома прожитковими мінімумами на дитину: <i>дити до 6р</i> — з 01.01.11 — 1632 грн.; з 01.04.11 -1664 грн. з 01.10.11 -1706 грн.; з 01.12.11 -1740 грн. <i>від 6 до 18р</i> — з 01.01.11 — 1954 ппн.; з 01.04.11 — 1994 грн. з 01.10.11 — 2044 грн. з 01.12.11 — 2084 грн. та середньомісячним розміром одержуваних на неї аліментів, пенсії, стипендії, соціальної допомоги за попередні шість місяців
		з 01.01.11 -17952 грн.; з 01.04.11-18304 грн.; з 09.04.11-24960 грн., з 01.10.11-25590 грн. з 01.12.11-26100 грн. <i>одноразова виплата</i> з 01.01.11-7344 грн.; з 01.04.11-7488 грн. з 09.04.11 — 8320 грн.; з 01.10.11 -8530 грн.; з 01.12.11,- 7830 грн. <i>щомісячна</i> з 01.01.11-884 грн.; з 01.04.11 -901,33 грн.; з 01.10.11 -924,08 грн.; з 01.12.11 -942,50 грн
Допомога при усиновленні дитини	призначається на кожну усиновлену дитину у розмірі 12 240 гривень, одноразово в сумі 4 800 гривень, решта суми виплачується протягом наступних 12 місяців (по 620 гривень щомісяця).	
Допомога на дітей одиноким матерям	Різниця між 50% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку та середньомісячним сукупним доходом сім'ї в розрахунку на одну особу, але не < 30% прожиткового мінімуму.	

ОКРЕМІ ВИДИ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ У 2012—2013 РОКАХ

Допомога у зв'язку з вагітністю та пологами

Право на державну допомогу у зв'язку з вагітністю та пологами мають вагітні жінки (у тому числі неповнолітні), які не застраховані в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування, а саме:

- жінки з числа військовослужбовців Збройних Сил, Державної прикордонної служби, СБУ, Служби зовнішньої розвідки, військ цивільної оборони, інших військових формувань та з числа осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та Державної кримінально-виконавчої служби;
- жінки, звільнені з роботи у зв'язку з ліквідацією підприємства, установи та організації незалежно від форми власності за умови, що вагітна жінка була звільнена з роботи не раніше ніж за шість місяців до набуття права на одержання допомоги;
- жінки, зареєстровані в центрі зайнятості як безробітні;
- аспірантки, докторантки, клінічні ординатори, студентки вищих навчальних закладів I-IV рівня акредитації та професійно-технічних навчальних закладів;
- непрацюючі жінки;
- жінки, зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності, які не сплачують страхові внески до Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності.

Розмір допомоги встановлюється шляхом множення середньоденного доходу на кількість календарних днів тривалості відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, але не менш як 25 відсотків розміру встановленого законом прожиткового мінімуму для працездатної особи з розрахунку на місяць.

Прожитковий мінімум для працездатної особи	2012					2013	
	з 01.01.	з 01.04.	з 01.07.	з 01.10.	з 01.12.	з 01.01.	з 01.12.
	1073	1094	1102	1118	1134	1147	1218

Підставою для призначення допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами є видана лікувально-профілактичним закладом довідка встановленого зразка, заява матері, а також довідка:

- 1) з основного місця служби, навчання про те, що жінка служить, навчається;

2) ліквідаційної комісії про те, що жінка звільнена з роботи у зв'язку з ліквідацією підприємства, установи та організації;

3) центру зайнятості про те, що жінка зареєстрована в центрі зайнятості як безробітна;

4) Пенсійного фонду України про те, що жінка, яка є фізичною особою — підприємцем, перебуває (не перебуває) на обліку в органах Пенсійного фонду України та не бере участь на добровільних засадах у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням.

Особи, які усиновили чи взяли під опіку дитину протягом двох місяців з дня її народження, подають рішення про усиновлення чи встановлення опіки.

Допомога при народженні дитини

Допомога при народженні дитини надається одному з батьків дитини, опікуну, які постійно проживають разом з дитиною, з метою створення належних умов для її повноцінного утримання та виховання.

Прожитковий мінімум для працездатної особи	2012					2013	
	з 01.01.	з 01.04.	з 01.07.	з 01.10.	з 01.12.	з 01.01.	з 01.12.
одноразова виплата	8 930	9110	9170	9300	9610	9720	10320
щомісячна виплата на першу дитину 24 місяці	744,17	759,17	764,17	775	800,83	810	860
щомісячна виплата на другу дитину 48 місяців	930,21	948,96	955,21	968,75	1001,04	1012,50	1075
щомісячна виплата на третю та наступну дитину 72 місяці	1364,30	1391,80	1400,97	1420,83	1468,19	1485	1576,67

Для призначення допомоги подаються такі документи:

- 1) паспорт або інший документ, що посвідчує особу;
- 2) заява одного з батьків (опікуна);
- 3) копія свідоцтва про народження дитини;
- 4) витяг з Державного реєстру актів цивільного стану громадян про народження дитини

для виплати допомоги у зв'язку з народженням дитини, виданий відділом реєстрації актів цивільного стану, або довідка для призначення допомоги при народженні дитини, видана виконавчим орга-

ном сільської, селищної, міської (крім міст обласного значення) рад. Жінки, які постійно проживають (зареєстровані) на території України і народили дитину під час тимчасового перебування за межами України, подають видані компетентними органами країни перебування і легалізовані в установленому порядку документи, що засвідчують народження дитини, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України.

Особи, що звертаються за призначенням допомоги при народженні другої дитини або наступних дітей, подають також довідку про склад сім'ї та копію свідоцтва про народження кожної дитини, яка враховується при визначенні розміру допомоги.

Опікуни подають, крім зазначених документів, копію рішення про встановлення опіки. Під час звернення до управління праці та соціального захисту населення при собі потрібно мати паспорт та ідентифікаційний номер.

Виплата допомоги припиняється у разі:

- позбавлення отримувача допомоги батьківських прав;
- відмови отримувача допомоги від виховання дитини;
- нецільового використання коштів і незабезпечення отримувачем допомоги належних умов для повноцінного утримання та виховання дитини;
- відібрання дитини в отримувача допомоги без позбавлення батьківських прав;
- тимчасового влаштування дитини на повне державне утримання;
- припинення опіки або звільнення опікуна від його повноважень щодо конкретної дитини;
- перебування отримувача допомоги у місцях позбавлення волі за рішенням суду;
- усиновлення дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування;
- смерті дитини;
- смерті отримувача допомоги;
- виникнення інших обставин.

Допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку

Право на виплату допомоги має один з батьків дитини, усиновлювач, опікун, дідусь, бабуся або інший родич, який фактично здійснює догляд за дитиною.

Допомога виплачується у розмірі, що дорівнює різниці між: 100 відсотками прожиткового мінімуму, встановленого для працездат-

них осіб, та середньомісячним сукупним доходом сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців, але не менш як 130 гривень.

Необхідні документи для призначення допомоги

- 1) заява одержувача;
- 2) копія або витяг з наказу (розпорядження) роботодавця про надання відпустки;
- 3) копія свідоцтва про народження дитини;
- 4) копія трудової книжки одержувача;
- 5) довідка з місця навчання — для осіб, які навчаються;
- 6) довідка про те, що виплата допомоги по безробіттю або матеріальної допомоги по безробіттю не проводиться, — для непрацюючих осіб, які перебувають на обліку в центрі зайнятості;
- 8) копія свідоцтва про державну реєстрацію фізичної особи-підприємця — для осіб, що провадять підприємницьку діяльність.

Усиновлювачі та опікуни подають також копію рішення про усиновлення або встановлення опіки. Під час звернення до управління праці та соціального захисту населення при собі потрібно мати паспорт та ідентифікаційний номер.

Розмір допомоги	2012				2013	
	з 01.01.	з 01.04.	з 01.07.	з 01.10.	з 01.01.	з 01.12.
Мінімальний розмір	130					
Максимальний розмір	1073	1094	1102	1118	1134	1147 1218

Виплата допомоги припиняється

- 1) у разі:
 - позбавлення отримувача допомоги батьківських прав;
 - відмови отримувача допомоги від виховання дитини;
 - тимчасового влаштування дитини на повне державне утримання;
 - відібрання дитини в отримувача допомоги без позбавлення батьківських прав;
 - припинення опіки або звільнення опікуна від його повноважень;
 - перебування отримувача допомоги у місцях позбавлення волі за рішенням суду;
 - скасування рішення про усиновлення дитини або визнання його недійсним;
 - смерті дитини;
 - смерті отримувача допомоги;
 - виникнення інших обставин;
- 2) у разі, коли особа, що отримує допомогу

- звернулася до центру зайнятості за сприянням у працевлаштуванні — з дня призначення їй допомоги по безробіттю чи матеріальної допомоги по безробіттю.

- виявила бажання працювати — з дня працевлаштування (початку виконання трудових обов'язків).

Не припиняється виплата допомоги особам, що працюють у режимі неповного робочого часу, вдома, у виборчій комісії, в тому числі у день голосування, дні встановлення підсумків голосування та результатів виборів, або провадять підприємницьку діяльність.

Допомога на дітей, на якими встановлено опіку чи піклування

Допомога призначається особам, визначеним в установленому порядку опікунами чи піклувальниками дітей, які внаслідок смерті батьків, позбавлення їх батьківських прав, хвороби батьків чи з інших причин залишилися без батьківського піклування та відповідно до законодавства набули статусу дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування.

Допомога призначається в розмірі, що становить два прожиткових мінімуми для дитини відповідного віку.

У разі коли на дитину виплачуються призначені в установленому порядку пенсія, аліменти, стипендія, державна допомога, розмір допомоги визначається як різниця між двома прожитковими мінімумами для дитини відповідного віку та розміром призначених пенсії, аліментів, стипендії, державної допомоги.

Максимальний розмір допомоги	2012					2013	
	з 01.01.	з 01.04.	з 01.07.	з 01.10.	з 01.12.	з 01.01.	з 01.12.
для дітей до 6 років	1786	1822	1834	1860	1922	1944	2064
від 6 до 18 років	2224	2268	2288	2322	2394	2420	2372

Необхідні документи для призначення допомоги

- 1) заява одержувача
- 2) копія рішення органу опіки та піклування або суду про встановлення опіки чи піклування над дитиною-сиротою або дитиною, позбавленою батьківського піклування;
- 3) копія свідоцтва про народження дитини;
- 4) довідка з місця проживання заявника про склад сім'ї;
- 5) довідки про місячні розміри пенсії, аліментів, стипендії, державної допомоги, що одержує на дитину опікун чи піклувальник

Під час звернення до управління праці та соціального захисту населення при собі потрібно мати паспорт та ідентифікаційний номер.

Виплата допомоги припиняється у разі:

- звільнення від виконання обов'язків опікуна чи піклувальника;
- працевлаштування або взяття шлюбу дитиною до досягнення нею 18-річного віку;
- усиновлення дитини, передача дитини батькам;
- досягнення дитиною 18-річного віку;
- надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності, якщо вона записана матір'ю або батьком дитини.

Допомога на дітей одиницям матерям

Право на допомогу на дітей мають одинокі матері (які не перебувають у шлюбі), одинокі усиновлювачі, якщо у свідоцтві про народження дитини (рішенні про усиновлення дитини) відсутній запис про батька (матір) або запис про батька (матір) проведено в установленому порядку державним органом реєстрації актів цивільного стану за вказівкою матері (батька, усиновлювача) дитини. Також право на допомогу мають вдова та вдівець з дітьми, мати (батько) дітей у разі смерті одного з батьків, шлюб між якими було розірвано до дня смерті, які не одержують на них пенсію в разі втрати годувальника або соціальну пенсію.

Допомога надається у розмірі, що дорівнює різниці між 50 відсотками прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку та середньомісячним сукупним доходом сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців, але не менш як 30 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку. Якщо діти навчаються за денною формою у вищих навчальних закладах I—IV рівня акредитації та професійно-технічних навчальних закладах, виплата допомоги на дітей одиницям матерям продовжується на підставі довідки навчального закладу до закінчення такими дітьми навчання, але не довше ніж до досягнення ними 23 років

Розміри допомоги	2012					2013	
	з 01.01.	з 01.04.	з 01.07.	з 01.10.	з 01.12.	з 01.01.	з 01.12.
Мінімальний розмір для дітей до 6 років	267,90	273,30	275,10	279	288,30	291,60	309,60
від 6 до 18 років	333,60	340,20	343,20	348,30	359,10	363	385,80
від 18 до 23 років	321,90	328,20	330,60	335,40	340,20	344,10	365,40
Максимальний розмір до 6 років	446,50	455,50	458,50	465	480,50	486	516
від 6 до 18 років	556	567	572	580,50	598,50	605	643
від 18 до 23 років	536,50	547	551	559	567	573	609

Необхідні документи для призначення допомоги

1) заява одержувача;

2) витяг з Державного реєстру актів цивільного стану громадян про реєстрацію народження дитини із зазначенням відомостей про батька дитини для призначення допомоги, виданий відділом реєстрації актів цивільного стану, або довідка про народження із зазначенням підстав внесення відомостей про батька дитини, видана виконавчим органом сільської, селищної, міської (крім міст обласного значення) рад для виплати допомоги;

3) копія свідоцтва про народження дитини;

4) довідка про проживання дитини з матір'ю, видана за місцем проживання сім'ї

Під час звернення до управління праці та соціального захисту населення при собі потрібно мати паспорт та ідентифікаційний номер.

Усиновлювачі подають також копію рішення про усиновлення.

Допомога при усиновленні дитини

Допомога при усиновленні дитини призначається усиновлювачу, який є громадянином України, постійно проживає на її території та усиновив дитину з числа дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування (якщо усиновлювачами є подружжя — одному з них на їх розсуд).

Допомога при усиновленні дитини призначається особам, які усиновили дитину після 1 січня 2009 року, незалежно від одержання на дитину інших видів допомоги.

Допомога при усиновленні дитини призначається на кожну дитину у розмірі та в порядку, що встановлені для виплати допомоги при народженні першої дитини, на дату набрання законної сили рішенням про усиновлення.

Розміри допомоги	2012					2013	
	з 01.01.	з 01.04.	з 01.07.	з 01.10.	з 01.12.	з 01.01.	з 01.12.
одноразова виплата	8 930	9 110	9 170	9 300	9 610	9720	10320
щомісячна виплата	744,17	759,17	764,17	775	800,83	810	860

Необхідні документи для призначення допомоги

1) заява одного з усиновлювачів;

2) копія свідоцтва про народження дитини, виданого державним органом реєстрації актів цивільного стану після внесення змін до актового запису про народження дитини на підставі рішення суду про усиновлення дитини;

3) копія рішення суду про усиновлення дитини.

Під час звернення до управління праці та соціального захисту населення при собі потрібно мати паспорт та ідентифікаційний номер.

Виплата допомоги при усиновленні дитини припиняється у разі:

- позбавлення отримувача допомоги батьківських прав;
- нецільового використання коштів і незабезпечення отримувачем допомоги належних умов для повноцінного утримання та виховання дитини;
- відібрання дитини в отримувача допомоги без позбавлення батьківських прав;
- смерті дитини або отримувача допомоги;
- перебування отримувача допомоги у місцях позбавлення волі за рішенням суду;
- скасування рішення про усиновлення дитини або визнання його недійсним;
- тимчасового влаштування дитини на повне державне утримання.

Державна соціальна допомога на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях за принципом «гроші ходять за дитиною»

Державна соціальна допомога на дітей призначається в грошовій формі батькам-вихователям на кожну дитину-вихованця і прийомним батькам на кожну прийомну дитину.

Органи праці та соціального захисту населення призначають соціальну допомогу та грошове забезпечення за заявою батьків-вихователів і одного з прийомних батьків, до якої додаються:

— рішення виконавчих органів влади та місцевого самоврядування про влаштування дитини до дитячого будинку сімейного типу або прийомної сім'ї;

— документи, що підтверджують статус дитини;

— довідка органу державної виконавчої служби про розмір аліментів;

— довідка з місця навчання про розмір стипендії.

Якщо батьки, місце перебування яких відоме, не сплачують аліменти, уповноважений орган призначає соціальну допомогу та грошове забезпечення без урахування їх суми. При цьому протягом 10 днів після подання батьками-вихователями або одним з прийомних батьків заяви уповноважений орган повідомляє відповідну службу у справах дітей про неотримання аліментів.

Якщо особа з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, віком від 18 до 23 років або до закінчення відповідних навчальних закладів навчається за денною формою у вищих навчальних закладах I—IV рівня акредитації та професійно-технічних навчальних закладах, подаються довідки про розмір стипендії та про те, що вона не перебуває на повному державному утриманні.

Призначення соціальної допомоги та грошового забезпечення здійснюється з моменту влаштування дитини у дитячий будинок сімейного типу або прийомну сім'ю включно до дня досягнення дитиною 18-річного віку, а у разі навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, за денною формою у вищих навчальних закладах I—IV рівня акредитації та професійно-технічних навчальних закладах — до 23 років або до закінчення відповідних навчальних закладів.

У разі проживання у період навчання дитини-вихованця або прийомної дитини окремо від сім'ї в іншій місцевості соціальна допомога призначається на загальних підставах за умови подання довідки з місця навчання про те, що дитина не перебуває на повному державному утриманні.

Розмір соціальної допомоги становить два прожиткових мінімуми для дітей відповідного віку. Для осіб з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які навчаються у загальноосвітніх навчальних закладах, за денною формою навчання у вищих навчальних закладах I—IV рівня акредитації та професійно-технічних навчальних закладах, до закінчення відповідних навчальних закладів розмір соціальної допомоги становить два прожиткових мінімуми для працездатної особи.

Максимальний розмір допомоги	2012					2013	
	з 01.01.	з 01.04.	з 01.07.	з 01.10.	з 01.12.	з 01.01.	з 01.12.
для дітей до 6 років	1786	1822	1834	1860	1922	1944	2064
від 6 до 18 років	2224	2268	2288	2322	2394	2420	2572
для дітей, які навчаються від 18 до 23 років	2146	2188	2204	2236	2268	2294	2436

У разі коли дитині виплачуються призначені в установленому порядку пенсія, аліменти, стипендія чи державна допомога, розмір соціальної допомоги визначається як різниця між двома прожитковими мінімумами для дитини відповідного віку та розміром зазначених виплат за попередній повний місяць на момент влаштування дитини у дитячий будинок сімейного типу або прийомну сім'ю.

У разі зміни розміру пенсії, аліментів, стипендії чи державної допомоги батьки-вихователі або прийомні батьки зобов'язані пові-

домити про це уповноважений орган для проведення відповідного перерахунку розміру раніше призначеної соціальної допомоги.

Розмір грошового забезпечення становить 35 відсотків двох прожиткових мінімумів для дітей відповідного віку на кожну дитину-вихованця та кожну прийомну дитину і не залежить від пенсії, аліментів, стипендії чи державної допомоги на кожну дитину-вихованця та на кожну прийомну дитину.

Сумарний обсяг грошового забезпечення не повинен перевищувати п'яти прожиткових мінімумів для працездатної особи і розподіляється між батьками-вихователями рівними частинами за їх згодою.

Розмір грошового забезпечення одному з прийомних батьків не повинен перевищувати півтора прожиткового мінімуму для працездатної особи.

Максимальний розмір грошового забезпечення	2012					2013	
	з 01.01.	з 01.04.	з 01.07.	з 01.10.	з 01.12.	з 01.01.	з 01.12.
для батьків-вихователів	5365	5470	5510	5590	5670	5735	6090
для прийомних батьків	1609,50	1641	1653	1677	1701	1720,50	1827

Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям

Розмір такої допомоги визначається як різниця між рівнем забезпечення прожиткового мінімуму для сім'ї, який встановлюється Законом України «Про державний бюджет» на відповідний рік.

Для кожної дитини (крім дитини-інваліда), яка входить до складу малозабезпеченої сім'ї, рівень забезпечення прожиткового мінімуму збільшується на 10 відсотків, а для кожної дитини-інваліда, яка входить до складу малозабезпеченої сім'ї, для кожної дитини, яка утримується матір'ю (батьком, усиновителем), що не перебуває у шлюбі, і запис про батька (матір) цієї дитини у Книзі реєстрації народжень провадиться в установленому порядку за вказівкою матері (батька), для кожної дитини, в якій один або обоє батьків є інвалідами I або II групи, — на 20 відсотків.

При цьому розмір допомоги не може бути більше ніж 75 відсотків від рівня забезпечення прожиткового мінімуму для сім'ї.

Розмір допомоги (в тому числі максимальний), збільшується на кожну дитину віком від 3 до 13 років у 2011 році на 60 гривень, у 2012 році — на 120, у 2013 році — на 180, у 2014 році — на 250 гривень, а на кожну дитину віком від 13 до 18 років збільшується у 2011 році на 100 гривень, у 2012 році — на 230, у 2013 році — на 360, у 2014 році — на 500 гривень.

Рівень забезпечення прожиткового мінімуму	2012					2013	
	з 1.01.	з 1.04.	з 1.07.	з 1.10.	з 1.12.	з 1.01.	з 1.12.
Працевдатні особи	225,33	229,74	231,42	234,78	238,14	240,87	255,78
Непрацевдатні особи та інваліди	657,60	670,40	675,20	684,80	707,20	894	979
для дітей до 6 років	446,50	455,50	458,50	465	480,50	729	774
від 6 до 18 років	556	567	572	580,50	598,50	907,50	964,50
від 18 до 23 (за умови навчання)	536,50	547	551	559	567	860,25	913,50

Необхідні документи для призначення допомоги

- 1) заява;
- 2) довідка про склад сім'ї;
- 3) декларація про доходи та майно(заповнюється на підставі довідок про доходи кожного члена сім'ї);
- 4) довідка про наявність та розмір земельної частки (паю).

Під час звернення до управління праці т соціального захисту населення при собі потрібно мати паспорт та ідентифікаційний номер.

Державна допомога не призначається у випадках коли:

- працевдатні члени малозабезпеченої сім'ї не працюють, не слухать, не вчать за денною формою навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних, вищих навчальних закладах I—IV рівня акредитації протягом трьох місяців, що передують місяцю звернення за призначенням державної соціальної допомоги (крім осіб, які в установленому порядку визнані безробітними та за інформацією центрів зайнятості не порушують законодавство про зайнятість щодо сприяння своєму працевлаштуванню; осіб, які доглядають за дітьми до досягнення ними трирічного віку або за дітьми, які потребують догляду протягом часу, визначеного у медичному висновку лікарсько-консультативної комісії, але не більше ніж до досягнення ними шестирічного віку; осіб, які доглядають за інвалідами I групи або дітьми-інвалідами віком до 18 років, а також за особами, які досягли 80-річного віку);

- під час вибіркового обстеження матеріально-побутових умов сім'ї з'ясовано, що малозабезпечена сім'я має додаткові джерела для існування, не зазначені у декларації про доходи та майно (здача у найм або оренду житлового приміщення (будинку) або його частини; один чи кілька членів сім'ї працюють без оформлення трудових відносин у встановленому порядку; можливість отримання доходу від утримання худоби, птиці, інших тварин; дохід від народних промислів, використання наявної сільськогосподарської техніки, вагтажної машини, мікроавтобуса тощо);

- особи, які входять до складу малозабезпеченої сім'ї, протягом 12 місяців перед зверненням за наданням соціальної допомоги здійснили купівлю земельної ділянки, квартири (будинку), автомобіля, транспортного засобу (механізму), будівельних матеріалів, інших товарів довгострокового вжитку тощо або оплатили послуги з навчання, будівництва, ремонту квартири (будинку) або автомобіля, транспортного засобу (механізму), телефонного (в тому числі мобільного) зв'язку тощо (крім житлово-комунальних послуг, у межах норм споживання та медичних послуг, пов'язаних із забезпеченням життєдіяльності) в сумі, яка на час звернення перевищує 10-кратну величину прожиткового мінімуму для сім'ї;

- у власності чи володінні малозабезпеченої сім'ї (крім сімей, що складаються лише з дітей та осіб, які досягли 65-річного віку або є інвалідами I і II групи, та сімей, в яких є діти-інваліди) є земельна ділянка площею понад 0,6 гектара (крім випадків, коли така земельна ділянка з незалежних від сім'ї причин не приносить дохід);

- у власності чи володінні малозабезпеченої сім'ї є друга квартира (будинок) за умови, що загальна площа житла перевищує 21 кв. метр на одного члена сім'ї та додатково 10,5 кв. метра на сім'ю, чи більше одного автомобіля, транспортного засобу (механізму). При цьому не враховуються транспортні засоби, які згідно із законодавством не є об'єктами оподаткування (крім тракторів на гусеничному ході).

За наявності таких обставин допомога може бути призначена на підставі рішень комісій:

- у складі сім'ї є інвалід;

- у малозабезпеченій багатодітній сім'ї виховуються троє або більше дітей віком до 18 років (якщо діти навчаються за денною формою навчання у загальноосвітніх, а також професійно-технічних, вищих навчальних закладах I—IV рівня акредитації, але не довше ніж до досягнення ними 23 років);

- неможливість отримання будь-яких джерел для існування пов'язана з тривалою хворобою одного та/або кількох членів сім'ї.

Рішення про призначення державної соціальної допомоги у таких випадках приймається на підставі обстеження матеріально-побутових умов сім'ї, яка звернулася за призначенням такої допомоги.

Державна соціальна допомога інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам

Державну соціальну допомогу призначають інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам віком до 18 років. Група інвалідності та її строк визначаються органом медико-соціальної експертизи згідно із законодавством України. Допомога виплачується з дня звернення за її призначенням та протягом всього строку інвалідності.

Якщо інвалід з дитинства або дитина-інвалід має право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника і державну соціальну допомогу відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам», ці виплати призначаються одночасно.

Розміри допомоги	2012					2013	
	з 01.01.	з 01.04.	з 01.07.	з 01.10.	з 01.12.	з 01.01	з 01.12
Інвалідам з дитинства I групи підгрупи А з надбавкою на догляд	1438,50	1466,50	1477	1498	1547	1564,50	1660,75
Інвалідам з дитинства I групи підгрупи Б з надбавкою на догляд	1233	1257	1266	1284	1326	1341,00	1423,50
Інвалідам з дитинства II групи, одиноким інвалідам з дитинства II групи, які за висновком МСЕК потребують постійної сторонньої допомоги	822	838	844	856	884	894,00	949,00
Інвалідам з дитинства III групи, одиноким інвалідам з дитинства III групи, які за висновком МСЕК потребують постійної сторонньої допомоги	822	838	844	856	884	894,00	949,00
на дітей-інвалідів	822	838	844	856	884	894	949
На дітей-інвалідів до 6 років з надбавкою на догляд	1021,90	1042,10	1049,30	1064,20	1099,30	1111,80	1180,30
На дітей-інвалідів від 6 до 18 років з надбавкою на догляд	1131,40	1153,60	1162,80	1179,70	1217,30	1230,80	1307,30
на дітей-інвалідів, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою	863,10	879,90	886,20	898,80	928,20		
На дітей-інвалідів до 6 років з надбавкою на догляд, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою	1309,60	1335,40	1344,70	1363,80	1408,70	1424,70	1512,45
На дітей-інвалідів від 6 до 18 років з надбавкою на догляд, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою	1419,10	1446,90	1458,20	1479,30	1526,70	1543,70	1639,45

Якщо встановлений розмір допомоги менше ніж прожитковий мінімум для осіб, які втратили працездатність, допомоги виплачується в розмірі такого прожиткового мінімуму.

Необхідні документи для призначення допомоги

1. заява;
2. паспорт або в разі його відсутності інший документ, що може засвідчувати особу, яка подає заяву;
3. довідка про присвоєння ідентифікаційного номера Єдиного державного реєстру фізичних осіб;
4. оригінал та копія свідоцтва про народження дитини-інваліда;
5. довідка про місце проживання інваліда з дитинства або дитини-інваліда чи копія паспорта інваліда з дитинства або дитини-інваліда з відомостями про постійне місце проживання;
6. довідка про місце проживання батьків усиновителів, опікуна, піклувальника, який подав заяву, чи копія паспорта з відомостями про постійне місце проживання

Іноземці та особи без громадянства додатково подають копію посвідки на постійне або тимчасове проживання.

Заява про призначення державної соціальної допомоги подається інвалідом з дитинства до органу праці та соціального захисту населення за місцем постійного проживання або за місцем фактичного проживання, при умові подання довідки про недержання цієї допомоги в органі праці та соціального захисту населення за місцем постійного проживання.

Заява про призначення державної соціальної допомоги інваліду з дитинства, який визнаний недієздатним, а також на дитину-інваліда подається одним із батьків, усиновителів, опікуном, піклувальником за місцем постійного проживання або за місцем фактичного проживання особи, яка подає заяву, при умові подання довідки про недержання цієї допомоги в органі праці та соціального захисту населення за місцем постійного проживання.

Якщо один з батьків, усиновителів постійно проживає за інкшою адресою, ніж дитина-інвалід, то разом із заявою він подає довідку органу праці та соціального захисту населення про те, що другий з батьків, усиновителів не отримує державну соціальну допомогу на дитину-інваліда за місцем свого постійного проживання.

Державна соціальна допомога призначається з дня звернення за її призначенням.

У тих випадках, коли до заяви про призначення державної соціальної допомоги додані не всі необхідні документи, заявнику повідомляється, які документи повинні бути подані додатково. Якщо вони

будуть подані не пізніше 3 місяців з дня відправлення повідомлення про необхідність подання додаткових документів, то днем звернення за призначенням державної соціальної допомоги вважається день прийняття або відправлення заяви про призначення такої допомоги.

Тимчасова державна допомога дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме

Тимчасова допомога призначається дитині віком до 18 років кожні шість місяців починаючи з місяця, в якому подані усі необхідні документи. в розмірі 30 відсотків прожиткового мінімуму, встановленого законом для дитини відповідного віку.

Необхідні документи для призначення допомоги

- 1) заява;
- 2) копію свідоцтва про народження дитини;
- 3) довідку про реєстрацію місця проживання (перебування) дитини;
- 4) довідку про реєстрацію місця проживання (перебування) одержувача.

Залежно від підстав, на яких призначається тимчасова допомога, додатково подаються такі документи:

- 1) рішення суду (виконавчий лист) про стягнення з одного з батьків аліментів на дитину; довідка державної виконавчої служби, що підтверджує факт несплати аліментів одним з батьків протягом шести місяців, що передують місяцю звернення;
- 2) довідка відповідної установи про перебування одного з батьків під арештом, слідством, на примусовому лікуванні, у місцях позбавлення волі, визнання його в установленому порядку недієздатним, а також перебування на строковій військовій службі;
- 3) повідомлення органу внутрішніх справ про те, що місце проживання (перебування) одного з батьків дитини не встановлено.

Розміри допомоги	2012					2013	
	з 01.01.	з 01.04.	з 01.07	з 01.10.	з 01.12.	з 01.01.	з 01.12.
для дітей до 6 років	267,90	273,30	275,10	279	288,30	291,60	309,60
від 6 до 18 років	333,60	340,20	343,20	348,30	359,10	363,00	385,80

Виплата тимчасової допомоги припиняється у разі:

- встановлення місця проживання (перебування) особи, яка зобов'язана сплачувати аліменти за рішенням суду;

- виявлення обставин, що свідчать про можливість одного з батьків утримувати свою дитину;
- досягнення дитиною 18-річного віку;
- виконання в повному обсязі зобов'язань одного з батьків щодо сплати аліментів у разі виїзду на постійне місце проживання за кордон;
- влаштування дитини до відповідної установи (закладу) на повне державне утримання;
- скасування або визнання усиновлення недійсним;
- усиновлення дитини (чоловіком матері або дружиною батька);
- відмови від стягнення аліментів;
- добровільного виконання рішення суду особою, зобов'язаною сплачувати аліменти;
- скасування в установленому законодавством порядку рішення суду щодо стягнення аліментів;
- смерті дитини, якій була призначена тимчасова допомога;
- смерті одного з батьків, зобов'язаного сплачувати аліменти, або визнання його в установленому порядку безвісти відсутнім чи оголошення померлим;
- позбавлення в установленому порядку одного з батьків, який утримує дитину, батьківських прав;
- відібрання дитини від одного з батьків, який утримує дитину, без позбавлення батьківських прав;
- встановлення над дитиною опіки чи піклування.

Про виникнення зазначених у цьому пункті обставин одержувач зобов'язаний повідомити у десятиденний строк орган праці та соціального захисту населення.¹

¹ ДЕРЖАВНІ СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ. Офіційний вебсайт Головного управління праці та соціального захисту населення [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://upszn-sumy.gov.ua/index.php/derzhavni-sotsialni-standarti.html>

Зміни щодо сплати та розподілу сум ЄСВ між видами соцстрахування у 2013 році

**Таблиця відповідності розмірів єдиного внеску технічним
символам «ССС» (3 знаки), які використовуються з метою
кодування рахунків для зарахування коштів, що підлягають
розподілу за видами загальнообов'язкового державного
соціального страхування**

№ з/ п	Новий сим- вол «ССС» з 01.01.2013 року	Розміри єдиного внеску
1	101	Єдиний внесок нарахований роботодавцями на суми: заробітної плати (36,76%-49,7%; 36,3%, 45,96%, 8,41%, 3,6%, 2,85%, 6,1%, 5,3%, 5,5%); винагороди за договорами ЦПХ (34,7%; 2,6%); допомоги по тимчасовій непрацездатності (33,2%; 2%).
2	102	Єдиний внесок нарахований на суми грошового забезпечення військовослужбовців (34,7%, 2,6%).
3	103	Єдиний внесок нарахований на суми грошового забезпечення батьків вихователів або добровільна участь у пенсійному страхуванні (33,2%).
4	104	Для фізичних осіб підприємців, у т.ч. які обрали спрощену систему оподаткування та осіб, які проводять незалежну професійну діяльність (34,7%).
5	105	Для фізичних осіб підприємців, у т.ч. які обрали спрощену систему оподаткування, осіб, які проводять незалежну професійну діяльність, та які беруть добровільну участь у страхуванні на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням (36,6%).
6	106	Для фізичних осіб підприємців, у т.ч. які обрали спрощену систему оподаткування, осіб, які проводять незалежну професійну діяльність, та які беруть добровільну участь у страхуванні на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності (36,21%).
7	107	Для фізичних осіб підприємців, у т.ч. які обрали спрощену систему оподаткування, осіб, які проводять незалежну професійну діяльність, та які беруть добровільну участь у страхуванні на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, і від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності (38,11%).
8	108	Добровільна участь на випадок безробіття (1,5%).
9	109	Добровільна участь: у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності (1,9%).
10	110	Добровільна участь від нещасного випадку на виробництві (1,51%) або доплата до фонду нещасних випадків пов'язана із зміною класу ризику.

Верховна Рада України внесла зміни до Закону «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (щодо сплати єдиного внеску)¹.

Прийнятим законом змінюються пропорції розподілу сум ЄСВ між видами соцстрахування для бюджетних установ, підприємств, установ і організацій, в яких працюють інваліди, для найманих працівників, військовослужбовців, державних службовців і пр.

ЄСВ поділили так:

- на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття — 5,0906%;
- на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, — 5,7410%;
- на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, — 3,6354%;
- на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (у солідарну систему) — 85,5330%.

Крім того, згідно з нововведеннями розрахунок розподілу ЄСВ за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування повинен проводитися на підставі звітності про його нарахуванні за результатами попереднього року.

¹ Закон від 16.10.2012 № 5455-VI

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Світлана Орестівна КРОПЕЛЬНИЦЬКА
Тетяна Василівна СОЛОДЖУК

СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Оригінал-макет підготовлено
ТОВ «Видавництво «Центр учбової літератури»

Друкується в авторській редакції

Підписано до друку 18.03.2013 р. Формат 60x84 1/16.
Друк лазерний. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 18,9. Тираж – 300 прим.

ТОВ «Видавництво «Центр учбової літератури»
вул. Електриків, 23 м. Київ 04176
тел./факс 044-425-01-34
тел.: 044-425-20-63; 425-04-47; 451-65-95
800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4162 від 21.09.2011 р.